ŞTEFAN PETICĂ

ŞTEFAN PETICĂ

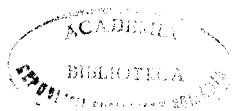
S C R I E R I

I

Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii şi variante
de
EUFROSINA MOLCUŢ

SCRIITORI ROMÂNI

EDITURA MINERVA
Bucureşti, 1970

STUDIU INTRODUCTIV

Ştefan Petică nu poate fi sustras cunoaşterii publicului, el nefiind numai un scriitor la care sîntem obligaţi să facem mereu apel pentru a explica un întreg moment istorico-literar, ci şi un scriitor care, datorită culturii excepţionale şi realului talent, inaugurează procesul de modernizare a literaturii noastre, fiind primul poet simbolist autentic şi, în acelaşi timp, teoreticianul profund şi subtil al acestui curent. „E surprinzător cît de modern era Petică, simplu fiu de răzeşi din satul Buceşti", constata G. Călinescu, conchizînd că „ideile lui sînt din toate punctele remarcabile şi solide, superioare epocii sale".

Or, unul din criteriile fundamentale de evaluare îl constituie tocmai contribuţia scriitorului la revoluţionarea literaturii, spiritul novator, dozajul de inedit pe care acesta le ataşează peisajului literar.

Deschizătorii de drumuri nu pot fi neglijaţi chiar dacă n-au avantajul de a fi mari creatori. Împrejurări tragice l-au împiedicat pe scriitorul de care ne ocupăm să-şi perfecteze personalitatea artistică. Înainte însă ca Arghezi să fi marcat, prin ampla-i creaţie, o nouă treaptă evolutivă, comparabilă doar cu revoluţia poetică eminesciană, Ştefan Petică, printr-o străfulgerare de o clipă, anunţă uriaşe răsturnări şi strălucite evoluţii viitoare. Setea aproape supraomenească de absolut şi febrilitatea căutărilor intelectuale, generatoare de suferinţe secătuitoare, îşi fac loc în literatura noastră prin Ştefan Petică. El e primul poet autentic modern, dîndu-ne o lirică densă prin concentrarea sensurilor şi a semnificaţiilor şi totodată cel care introduce la noi teatrul de atmosferă şi de idei, realizînd de fapt în *Solii păcii* cea dintîi dramă a absolutului.

Ca inovator, însă, ca deschizător de noi direcţii poetice, acesta a întîmpinat rezistenţă, izbindu-se de opacitatea contemporanilo

(şi nu numai de a lor.). Eliminarea narativului, a descriptivului sau anecdoticului şi suplinirea lor prin poezia de sugestie şi cea intelectualizantă, care utiliza expresiile polivalente pentru condensarea sensurilor multiple, şoca prin eforturile pe care le impunea pe plan spiritual.

S-a depăşit de mult, însă, momentul cînd dificultăţile de percepere a unui anumit gen de poezie, pretinsa impenetrabilitate, puteau constitui pretexte de repudiere a acesteia; ca atare, motive pentru perpetuarea unei pete albe pe un loc-cheie din istoria literaturii noastre nu mai există.

*

Ceea ce e fundamental caracteristic pentru personalitatea lui Ştefan Petică, manifestîndu-se încă din faza incipientă a formaţiei sale, este o aviditate de a se instrui şi de a se realiza cum numai la cei excepţional înzestraţi — dar împiedicaţi de condiţia umilă să-şi manifeste aptitudinile — se poate întîlni.

Fiul răzeşului Ianache Petică din Buceşti[1] încă de la prima încercare de a se smulge pămîntului e bruscat de ostilităţi neînţelese, ce încep să înscrie dur perspectiva unui destin sumbru.

Nimic nu i s-a oferit cu uşurinţă; totul a fost obţinut prin eforturi teribile, viaţa lui însemnînd o permanentă opoziţie făcută greutăţilor şi renunţării.

Într-un moment de criză, în care Ştefan Petică se simţea forţat de împrejurări să părăsească ascensiunea începută, printr-o retrospectivă cu tentă de duioşie şi amărăciune ne sugerează lacunar dificultăţile începuturilor sale şcolare.

Viziuni mohorîte, impresii disparate, oscilante se izolează pe pelicula amintirii, fixînd imaginea unei cete de copii care, neavînd şcoală primară în satul natal, porneau „iarna pe viforul cel mare", „cu ceva merinde într-o basma", spre şcoala din Lieşti, unde, întîrziaţi de obicei, se aşezau în fundul clasei, tăcuţi şi umili.

„Pe fiecare l-a apucat nevoia înainte de vreme, cum stă să mă apuce şi pe mine acum", conchide Ştefan Petică, parcă permanent urmărit de spectrul lipsurilor materiale.

Bravarea dimineţilor rebarbative din primii ani de şcoală îşi află, însă, o imediată recompensă în perioada tecuceană, care-i deschide larg porţile spre o existenţă superioară; sensibilităţii sale fruste şi inteligenţei native fiindu-le dat să cunoască de timpuriu rarele bucurii ale intelectualităţii autentice, care avea să-l seducă definitiv.

[1] Ştefan Petică se naşte la 22 ianuarie 1877 în Buceşti, însă nu în actuala aşezare, ci în „satul vechi" părăsit datorită inundaţiilor frecvente ale Siretului.

Contrar aşteptărilor, datele inedite furnizate de profesorul C. Solomon din notele sale la *Documentele tecucene* ne prezintă această fază — puţin cunoscută şi de altfel sumar expediată de cercetători — ca avînd o importanţă capitală în formaţia lui Ştefan Petică. În casele patriarhale ale Smarandei Iaconachi, unde Ştefan Petică a făcut prima clasă gimnazială (1888), apoi în noua clădire a gimnaziului real „D. A. Sturdza" funcţionau pe atunci profesori cu o excepţională pregătire profesională. Ion Mazăre, care preda, de exemplu, materiile principale ale şcolii — matematicile, contabilitatea şi desenul constructiv — şi care a fost un timp şi director, studiase matematicile la Viena şi ingineria la Şcoala politehnică din München.

Notele mici ale elevilor apar astfel ca rezultat al unei exigenţe maxime, şi nu ne surprinde deci că Ştefan Petică, deşi unul din cei mai buni în clasa întîi gimnazială (1888-1889), nu obţine decît o medie anuală de 6,83. Surprinzător ni se pare doar că cel care avea să devină scriitor şi să cunoască principalele limbi străine a obţinut note mai mari la matematică decît la limba română şi la celelalte limbi (clasa I: matematici, 7,03; limba română, 6,34; limba franceză, 5,17 şi limba germană, 5,84; clasa a II-a: limba română, 6; limba franceză, 5,63; limba germană, 5,75, iar la matematici 6,75).

După relatările scriitorului însuşi, pe la 13 ani participa în fiecare seară la discuţiile „pasionante" din casa de pe strada Branişte, unde nişte intelectuali de factură cu totul remarcabilă — unul studiase la Paris, alţii la Bucureşti — înfiinţaseră un cenaclu dominat de figura iluminată a institutorului Chirvăsuţă, care „era una din puţinele inteligenţe cu adevărat strălucite din cîte am întîlnit"[1].

În contact cu această minte aleasă şi demnă, izolată în tăcutul oraş moldovenesc, spre care Ştefan Petică, chiar mai tîrziu, în momentele sale de amară dezolare, se îndreaptă „cu speranţa cu care se duceau odinioară pelerinii la Roma"[2], s-a format desigur gustul său pentru literatura bună. Aici se dezghioacă setea sa de ideal, care avea să-i inunde spaţiile sufleteşti devenind coordonata esenţială a personalităţii sale.

În climatul acesta „de înflăcărare nobilă şi avîntată", se pare că lui Ştefan Petică i se relevă, pentru prima dată, seducătoarele făgăduieli ale socialismului.

Primii paşi siguri spre alba promisiune, care avea să devină noua sa credinţă, îi face însă în perioada brăileană, cu prilejul efectuării

---

[1] *Fatalitatea*, în *România jună*, II, nr. 137, 28 aprilie 1900, p. 1, (semnat: *Trubadur*).
[2] *Ibidem.*

cursului superior al gimnaziului real „N.Bălcescu“, la care se înscrisese după ce absolvise gimnaziul real din Tecuci (1892).

Sentimentul profundei obligativităţi faţă de ţăranii din mijlocul cărora se ridicase, cît şi convingerea că singura posibilitate de a-i smulge din „viaţa ticăloasă“ nu i-o oferă decît socialismul îl determină să înceapă o activitate febrilă în cadrul acestei mişcări. Ca elev al liceului real „N. Bălcescu“ din Brăila, e alături de I. Nădejde şi Morţun în fruntea manifestaţiilor socialiste din acest oraş; vorbeşte la întrunirile muncitorilor din port şi mai ales participă activ la organizarea clubului acestora sub îndrumarea profesoarei Izabela Andrei, una dintre figurile reprezentative în procesul de coagulare al mişcării muncitoreşti din oraşul dunărean.

Remarcabilă e îndeosebi insistenţa cu care Ştefan Petică atrăgea atenţia conducătorilor asupra necesităţii extinderii mişcării socialiste la sate. Scrisorile adresate lui I. Nădejde atestă seriozitatea întreprinderii, cît şi presiunea pe care o exercită asupra acestuia, rugîndu-l să vină prin satele moldoveneşti, pentru că, fiind mai în vîrstă, ar putea fructifica mai rapid simpatiile create printre ţărani. Proiectează de asemenea crearea unui club muncitoresc la Tecuci, pentru ca „cei de la ţară să aibă un punct de reazim în capitala judeţului.“[1] După mărturia contemporanilor, colinda cu un fanatism de apostol satele moldoveneşti, adresîndu-se cu înflăcărare ţăranilor, pe care-i chema la lumină, îndemnîndu-i să constituie cluburi, putînd astfel să lupte organizat şi mai eficace pentru obţinerea drepturilor lor. „... Mai ales în vacanţe trebuia să-l vezi pe el şi pe tovarăşul lui, T. Corodeanu, călcînd pe jos zeci de kilometri, sub ochiul bănuitor al administraţiei, şi cu maldărul de broşuri şi manifeste sub braţ, pentru a-ţi putea face o idee de puterea de muncă şi abnegarea acestui tînăr idealist.“[2]

Primele sale articole politice publicate în *Lumea nouă* (1896) sînt de fapt un reflex al acestei activităţi prodigioase, scriitorul fiind la curent cu întîlnirile din „Lieşti, Buceşti, Diecheni, Blăjeni, Iveşti, Torceşti“. (De fapt el încercase să-şi anexeze ziaristica, modalitate eficientă de propagare a ideilor sale, încă din 1894, publicînd în *Munca*. În primăvara anului 1895, conform precizărilor profesorului Liviu Macedonescu, elevi fiind, au scos chiar o revistă de coloratură socialistă, intitulată *Propăşirea*, din care n-a apărut însă decît un singur număr.)

---

[1] Ms. 1.659, f. 70, Biblioteca Academiei.
[2] P. Crăescu, *Şt. Petică* în *Freamătul*, Bîrlad, II, nr. 1—3, ianuarie-martie 1912, p. 71.

Propagarea asiduă a socialismului nu era însă numai rezultatul unei spontane aderări la interesele păturii din mijlocul căreia se ridicase. Perseverenţa, care nu e stăvilită nici de măsurile represive ale autorităţilor (lui Petică şi prietenului său, T.Corodeanu, li se intentează un proces la tribunalul din Tecuci, fiind acuzaţi de „ultragiu"), e şi rodul unor convingeri de ordin raţional. Actul, cerîndu-se la el controlat şi verificat de inteligenţă, îl determină spre un cumul impresionant de cunoştinţe filozofice, sociologice, economice, care-i formează o gîndire politică şi-i permit să opteze în cunoştinţă de cauză spre anumite forţe sociale ale momentului istoric.

Coroborarea dintre aspectul practic al activităţii sale şi asimilarea elementelor fundamentale teoretice, transformîndu-se într-o necesitate permanentă, devine pentru el un puternic stimulent intelectual.

Rigurozitatea documentării mergea atît de departe, încît pînă şi pentru discutarea în faţa sătenilor a unor probleme adiacente mişcării ţărăneşti de pe atunci simte nevoia de a fi la curent cu ideile care vehiculau pe această temă în presa socialistă din Franţa, Germania etc.

Există chiar mărturii ce întăresc impresia că seriozitatea aceasta, care-i impunea oroare de frazeologie şi-i dicta o stringentă scrupulozitate în informaţie, l-a determinat să-şi însuşească temeinic franceza, germana şi engleza, pentru a putea parcurge în original principalele publicaţii străine. *L'ère nouvelle*, revistă universală de socialism ştiinţific, *La revue socialiste*, publicaţii apărute în Societatea „Fabian", printre care: „*Socialism Essays*" *by I. Bernard Shaw*, *Sydney Olivier* etc. şi *Capital and land*, apoi „*The labour anual. A year Book of industrial progress and social Welfare, Socialism V. Individualism*", *public debate in the mechanics'hall, Nottingham*, „*Socialism*" *by Robert Blatchford*, „*The moral aspects of the economic Question*" *by Thomas Davidson*, cît şi numeroase cataloage ale marilor librării din ţările apusene, aflîndu-se încă în biblioteca fratelui său, Tache Petică din Buceşti, ne vorbesc de premisele extrem de solide care au prilejuit acea armonioasă dezvoltare a personalităţii lui Ştefan Petică.

Prezenţa, în original, a poemelor lui W. Whitman, Robert Burns, Lord Tennyson, ca şi a unor lucrări din Kant, Schlegel, Spindler, Ibsen, Shakespeare, Gogol, Puşkin, Lermontov, Dostoievski, Machiavelli, Diderot, Lamartine, Beccaria, care se află încă în fondul de cărţi rămas de la Ştefan Petică, nu constituie decît o mărturie în plus a unei autentice polivalenţe intelectuale, care se extindea cu bucurie parcă asupra tuturor zonelor cunoaşterii.

Notaţii fragmentare, rămase în manuscris, denotă că mult timp Ştefan Petică a fost solicitat în egală măsură de ştiinţe şi arte, iar pendularea între cele două tendinţe divergente genera o scindare dramatică, pentru care nu vedea nici o soluţie.

Ne aflăm în acea fază a existenţei sale cînd energia afirmativă cunoaşte elanuri de-un patetism impresionant, cînd spiritului adolescentin îi e străină noţiunea imposibilului, el înţelegînd să depună eforturi grave pentru a armoniza propria-i perfectare cu perfectarea omenirii întregi. „Sus, sus, să ne ridicăm şi să facem din epoca aceasta una nemuritoare. Căci se deşteaptă lumea întreagă şi e gata pentru renaştere. Libertatea veni-va şi va face uitată lumea cea veche. Şi inteligenţa se va deştepta şi toate vor lupta pentru gloria lumei."[1]

Această temerară escaladare spre idealuri înalte nu era însă neînsoţită de inconveniente.

Registrul matricol al liceului real „N.Bălcescu" din Brăila pe anul şcolar 1892—1893 ni-l atestă a fi angrenat într-un flagrant conflict cu mediul profesoral. E imposibil de conceput că, în mod normal, cineva poate fi notat la aceeaşi materie, germană, de exemplu, cu 1 la oral, iar la scris cu 8, apoi cu 1 şi 9 la oral şi 4 la scris; sau să ia la limba română pe trimestrul II nota 9 la scris, iar pe trimestrul III, nota 1. E stranie, de asemenea, prezenţa notei 1 ca medie trimestrială la ştiinţe naturale, dar mai ales notarea cu 0 la lucrarea scrisă pe trimestrul al III-lea la matematici geometrice, cînd e evident că notele anterioare, cît şi preocupările de mai tîrziu dovedesc existenţa unor anumite predispoziţii pentru această materie.

De altfel, neprezentîndu-se la examenul de sfîrşit de an la 5 dintre obiectele predate, este declarat repetent, intrînd deocamdată doar prin acest act în nobila companie a marilor noştri scriitori.

Motivele? Parţial reies dintr-o scrisoare a lui Liviu Macedonescu, datată 17 mai 1894, în care, referindu-se la găsirea unei locuinţe pe care Petică o solicita pentru perioada examenelor particulare, desigur, îi reproşează cu oarecare ironie, dar şi cu gravitate: „Sînt sigur că vei da un examen, examen de propagandă la ţară, căci nestatornicia ta a fost provenită din energia ce ai pus-o în a face propagandă. Ei bine, aceasta îţi aduce laudă, şi dacă toţi tinerii ar face numai cît tine, am putea zice că sîntem pe calea cea dreaptă." Alte cauze ne sînt semnalate de C. Graur, care precizează că profesorii „nu pricepeau de ce favoritul lor «se stricase»"... „de ce-i trăsnise tocmai lui prin cap că lumea e rău alcătuită şi că trebuie el să puie umărul ca s-o îndrepte"[2]. Scriitorul

[1] Ms. 1.658, f. 161, Biblioteca Academiei.
[2] C. Graur, *Cîţiva inşi*, Biblioteca „Dimineaţa", ed. „Adevărul", 1931, p.41.

însuşi, printr-o notaţie inserată în fragmentul *Neînţeles*, rămas în manuscris, luminează o altă faţetă a adevărului. „Cărţilor oficiale, cum le zicea el, nu le da prea multă importanţă. O ochire generală îi era de ajuns. Nici nu avea răbdare să le studieze mai mult. Ceea ce îi plăcea era dificilul“[1].

Atitudinea aceasta comporta desigur riscuri, care l-au făcut să traverseze o criză serioasă. Cel care înţelegea să se mişte în afara normelor obişnuite, fiind la „curent cu literatura şi filozofia lumei întregi“[2], dar neînţelegînd să „tocească“ o lecţie, se menţine tot în afara legii şi în anul de repetenţie, cînd învaţă engleza şi germana[3] şi face lecturi multe şi variate (Hoffman, Schiller, Heine, Goethe, Shakespeare, Ed. Poe, V. Hugo, H. Murger, E. Zola, P. Bourget, Daudet, Renan, Ibsen, Turgheniev), dar care se pare că nu ia examenele proiectate în mai, sau nici nu se prezintă la ele, deoarece se păstrează, printre manuscrise, o cerere, datată 24 august 1894, în care Ştefan Petică solicită direcţiei liceului „a fi înscris printre elevii preparaţi în particular, voind a da examenele de clasa V-a şi a VI-a“[4].

Se poate să fi dat chiar în toamnă examenele pentru clasa a V-a şi să fi urmat regulat clasa a VI-a, deoarece pe anul şcolar 1894—1895 figurează în foaia matricolă a liceului.

Deşi pe viitor situaţia şcolară nu va mai fi dezastruoasă, nota 1 nemaiapărînd decît din cînd în cînd la purtare, Petică va rămîne totuşi corigent cu regularitate la cîte o materie (în clasa a VI-a la germană, în clasa a VII-a la matematici algebrice). Bacalaureatul îl ia la Bucureşti (5 februarie 1898, consemnează foaia matricolă nr. 71)[5].

O altă sursă de amărăciune, care puncta din cînd în cînd sumbru ascensiunea strălucită pe care Ştefan Petică o realiza dincolo de normele obişnuite, fiind desigur şi una din cauzele incidentelor cu oficialitatea didactică, este spectrul mizeriei, care începe să-l urmărească din ce în ce mai fidel.

Camerele reci şi foamea îi devin familiare, iar crizele pecuniare, care se deschideau ca nişte hrube, ameninţîndu-l cu stagnarea, îşi înteţesc frecvenţa, determinîndu-l să-şi piardă timpul dînd lecţii unor elevi incapabili să conceapă o frază normală în ilustratele trimise cu

---

1 Ms. 1.657, f. 324v., Biblioteca Academiei.
2 P. Crăescu, *art. cit.*, pp. 69—70.
3 Într-o scrisoare din 19 mai 1894, Liviu Macedonescu îi spune: „S-au mai auzit că *ai învăţat limba nemţească şi englezească. Ce, de asta ţi-e ruşine, teteo?* Te renegi, teteo?“
4 Ms. 1.657, f. 382 v., Biblioteca Academiei.
5 P. Crainic (C. Graur) atestă pierderea examenului de bacalaureat la prima încercare (chitanţa nr. 47 din 13 septembrie 1896 confirmă şi ea acest fapt).

dezinvoltură în timpul vacanţelor din Elveţia, Spania, Germania, Italia.[1]

Uneori se vede nevoit să accepte incidentalele ajutoare ale prietenilor sau invitaţia de a locui periodic la ei (L. Macedonescu mărturiseşte a-l fi găzduit pentru un anumit timp în decursul clasei a V-a), sau să apeleze chiar la autorităţi pentru a se salva de mizerie şi pentru a putea continua studiile[2] .

Iniţial, însă, guerila aceasta continuă cu lipsurile materiale n-a fost o sursă de tragism, cum s-ar putea crede. Dincolo de privaţiuni, intelectualitatea pe care o aspira prin toţi porii ca pe o lumină năvalnică îi dădea satisfacţii fără egal. „Eram pe atunci elev în liceul din Brăila şi adesea n-aveam drept pîine, împreună cu alt prieten, decît un studiu de Spencer şi drept cină decît o poemă de Walt Whitman.

Dar dacă prînzul şi cina erau aşa de creştineşte resemnate, încît reduseseră trupurile noastre la cea mai curată expresiune a simbolurilor mistice, în schimb inima era caldă, sîngele curgea vijelios în vine şi creierul avea o poftă sardanapalică de idei nouă... O ingenioasă teorie ştiinţifică ne mîngîia de toate lipsurile zilnice şi o poemă armonioasă ne făcea să binecuvîntăm lumea cu gesturi largi, de tineri proociroci."[3]

Era epoca în care vitalitatea înfrîngea firesc orice dificultate, în care excepţionalele calităţi native se desfac într-o eflorescenţă uimitoare, surprinzînd pe elevi („era îndumnezeit de colegi"), dar şi pe profesorii şocaţi de o personalitate atît de tranşantă, pe care nu se sfiau însă s-o admonesteze.

Sărăcia putea fi atît de categoric sfidată şi prin faptul că Ştefan Petică, care ancorase în terenul fertil în visuri al socialismului, era în pragul unor mari aşteptări.

Curînd însă se creează o discrepanţă între aspiraţii şi realitate.

Prima mare dezamăgire i-o furnizează chiar mişcarea în care se angrenase cu o credinţă absolută, arzînd ca o flacără pe altarul unor noi transformări.

Din colaborator statornic al *Lumii noi* (în anii 1896, ca elev în ultima clasă liceală, şi în 1897, concomitent cu satisfacerea stagiului militar la Tecuci), devine în 1898 redactor la oficiosul zilnic al P.S.D .

---

[1] E cazul fiului Mariei Anghelescu, aceasta profilîndu-se, din corespondenţa cu Petică, ca o intelectuală fină şi o participantă sinceră la mişcarea socialistă, purtînd însă balastul unui copil extrem de comod sau într-adevăr sărac cu duhul.

[2] La Biblioteca Academiei există o cerere în care se solicită ajutor primarului Brăilei (A 258).

[3] Ms. 1. 657, f. 2, Biblioteca Academiei.

al Muncitorilor din România, avînd prilejul să cunoască mai profund structura focarului în jurul căruia gravitase pînă acum. Contradicţii ireductibile nu întîrzie să se ivească, căci era surprinzător să constate că, deşi, după efectuarea celor 7-8 ore de muncă în redacţie, organiza, seara, conferinţe sau întruniri şi ţinea discursuri, reuşind „prin căldura şi însufleţirea cu care vorbea să încălzească sufletele muncitorilor şi să entuziasmeze asistenţa“,[1] nu oferea „tovarăşilor“ decît un prilej de amuzament, de superior sarcasm, pe care cei prematur blazaţi şi deja profilaţi pe parvenire îl opuneau entuziasmului său sincer, gesturilor sale largi şi „frazelor patetice“, izbucnite dintr-o puternică convingere. C. Graur, care ne furnizează aceste explicaţii, precizează de fapt clar că „el se înrolă în mişcare pentru cucerirea unei lumi viitoare, atunci cînd dezerţiunile începură a fi din ce în ce mai numeroase, cînd anii de luptă fără rezultat pipăit osteniseră pe cei mai mulţi, cînd şefii şi soldaţii cari mai susţineau «asaltul cetăţii capitaliste» o făceau în silă, mai mult dintr-o aparenţă de convingere, care în realitate era inerţie, decît dintr-un avînt cald al inimii“.

„Peste idealul socialist ce umplea încă unele inimi se lăsase o brumă de scepticism.“ „Strigătul de revoltă fusese înlocuit de zîmbetul sceptic“.[2]

Că Ştefan Petică se sustrage dezamăgit unei mişcări pe care conducătorii o ghidau cu precizie spre eşec nu e surprinzător. După cum nu e surprinzătoare nici afilierea lui la boema artistică a *Literatorului*, unde fantezia îşi permitea să sfideze realitatea, instaurînd o fabuloasă ordine, cu aer sacerdotal şi rituri solemne, în care arta însemna totul.

De fapt, astfel se realizează o concordanţă între specificul structurii personalităţii sale artistice, pronunţat modernă, şi orientarea literară pe care o adoptă, devenind redactor la revista *Literatorul* şi unul din intimii serilor macedonskiene, seducătoare prin ambianţa estetizantă şi magia evietistă degajată de „amfitrion“. Căci se constată că, deşi listele de cărţi comandate în străinătate denotă a aviditate unică de informaţie, mobilul selectiv alunecînd vertiginos de la literatură la filozofie, de la sociologie la economie, psihologie, istorie sau matematică, de la beletristică la estetică, de la critică la istoria artei sau folclor, sau, în cadrul aceleiaşi zone, pendulările de gust deplasîndu-se dezinvolt de la *Vita nuova* a lui Dante la Mallarmé sau la ultimele culegeri lirice ale lui St. George, de la Aristotel la fenome-

---

1 C. Demetrescu, *Un nume fatal*, în *Freamătul*, Bîrlad, II, nr. 1—3, ianuarie-martie 1912, p. 22.
2 C. Graur, *loc. cit.*, pp. 41, 42 şi 43.

nologie, sau de la tragicii greci la *romanceros* spaniol, preferințele lui Ștefan Petică se polarizează totuși în jurul literaturii noi.

Avînd un pronunțat simț al contemporaneității, era la curent cu tot ceea ce însemna valoare în diversele zone de cultură europeană. Cataloagele mai tuturor librăriilor mari din lume, păstrate încă în număr impresionant, ne oferă o mărturie incontestabilă a angrenării sale organice în actual. De altfel, chiar exigentul Ilarie Chendi, atestîndu-i „solida cultură", afirmă că „citise multă literatură mai nouă, franceză și italiană, și m-a uimit cît de bine cunoștea pe tinerii germani, dintre cari își alesese de model pe cei mai eterici, pe Hugo von Hofmannsthal și pe Stefan George"[1]. Serie la care D. Karnabat atașează lungile „lecturi și meditații asupra operilor lui Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Verhaeren, Samain, Moréas"[2].

Frecventarea pasionată a scriitorilor moderni generează firesc acel proces de rafinare a talentului său nativ, adaptîndu-i perfect sensibilitatea la subtilitățile anexate literaturii de noua orientare simbolistă.

Punctele de contact, deși profunde, se pare că prezintă totuși dezavantajul unilateralității, deoarece Ștefan Petică nu figurează ca redactor la *Literatorul* decît între 20 februarie 1899 și ianuarie 1900. Probabil lui Petică nu-i era suficientă cultivarea propriei subtilități de gîndire și a rafinamentului senzorial. Întreaga experiență anterioară îl obișnuise să se sustragă actului de pur narcisism, întorcînd spre viață tot ceea ce extrăsese din cărți, într-un efort continuu de a-și înțelege epoca și de a se constitui ca o forță activă a ei.

Parțial astfel se explică colaborarea la *România jună* (1900), *Apărarea națională* (1902) și sporadic la *Sămănătorul*, el deținînd însă o poziție aparte în cadrul orientării promovate de aceste publicații, deoarece nu concepea evoluția naționalului fără permanenta și organica integrare a valorilor universale.

Atitudinea pronunțat personală față de tendințele sociale și literare la care a aderat, a generat contradicții și animozități, constituind o permanentă sursă de amărăciune pentru scriitor.

Extrem de sigur de posibilitățile sale intelectuale, neadmițînd să fie contrazis, ripostînd dur oricăror încercări de bagatelizare a ideilor în care credea, exprimîndu-și fără menajamente disprețul pentru obtuzitatea intelectualului incapabil să se ridice la nivelul unei inteligențe superioare, a creat în jurul lui un vid și inamiciții intolerante.

---

[1] Il. Chendi, *Ștefan Petică* în *Freamătul*, Bîrlad, II, nr. 1—3, ianuarie-martie 1912, p. 50.

[2] D. Karnabat, *St. Petică*, în *Freamătul*, Bîrlad, II, nr. 1—3, ianuarie-martie 1912, p. 37.

Natura raporturilor cu oamenii e totuşi în bună măsură inexplicabilă, căci Petică cel de acum nu mai era novicele de la *Lumea nouă*, care putea fi bagatelizat pentru că nu-şi concretizase încă disponibilităţile intelectuale.

Între anii 1900—1902, personalitatea sa, realizată mai mult pe act de viaţă, cunoaşte o împlinire rapidă în zona creaţiei. Aptitudinile reale exersate grav şi cu tenacitate se exteriorizează concomitent, mişcîndu-se sigur pe o partitură generoasă: *Fecioara în alb*, *Cînd vioarele tăcură*, *Moartea visurilor*, lirică gravă, de o rară subtilitate, apare iniţial în periodice, apoi în volum (1902); piese de teatru, *Solii păcii* (1901—1902), *Fraţii* (1903); critică literară competentă în *România jună* şi *România ilustrată*; studii sociologice bogat informate, de-o transparenţă de cristal, suprafeţe noi anexate poemului în proză şi articolului politic, devenit de o abundenţă dezarmantă (*România jună*, *Depeşa*, *Apărarea naţională*, *Dorobanţul* etc.).

Importanţa obiectivă a unor asemenea realizări creează suspiciuni faţă de caracterul legitim al atitudinii refractare manifestate de o parte din intelectualitatea timpului în raporturile cu scriitorul.

Desigur că transpare aici şi ceva din atitudinea clasică a inteligenţelor mediocre, ignorante faţă de contemporanii valoroşi. Chiar atunci cînd intenţionalitatea meschină era absentă, persistau atitudinile de rezervă, deoarece oamenii de obicei se lasă captaţi de aparenţe. Or, discrepanţa dintre aspiraţiile sublime şi de altfel excepţionalele posibilităţi intelectuale şi stridenţa vagabondă a ţinutei vestimentare, la care ataşa întotdeauna, ca expresie a necesităţii de eleganţă, mănuşi impecabile şi o floare la butonieră, cît şi crearea legendelor *ad-hoc* pentru a-şi masca mizeria, pe care o ascundea cu o mîndrie de hidalgo, sau poate din dorinţa de a se menţine o clipă în ambianţa fastuoasă a acelei *sorcellerie* simboliste, nu pledau în favoarea lui Ştefan Petică.

Chiar cei ce-l simpatizau sau erau neutri îl considerau o apariţie bizară, asociindu-l — pentru a-i defini specificul — lui Mefisto sau Don Quijote.

De fapt, Petică se simţea un neînţeles, un blestemat; iar inadecvările de diverse naturi nu sînt decît răsfrîngeri deviate şi incomplete ale unui divorţ mult mai profund cu lumea.

Iniţial, discrepanţa dintre existenţa lui şi a celorlalţi oameni şi-o explica prin diferenţierea de preocupări şi prin absenţa flagrantă a resurselor materiale. „Şi mergeam la douăzeci de ani, întunecat şi posomorît, în mijlocul ruinelor viselor. Şi aceste ruine creşteau, se înmulţeau, îşi întindeau hotarele şi mă lăsau pe mine singur, despărţit

de toată lumea. De departe veneau zgomote de viață — un rîs cristalin auzit seara — un cîntec vesel înălțat în libertate, și tot ceea ce face viața frumoasă. Toate acestea nu erau pentru mine.

Îngropat în mormanele de cărți, avînd vecinic înainte grija zilei de mîine, căutînd s-ajung cît mai degrabă la liman, mie nu-mi erau îngăduite plăcerile. Banii, pe cari cu mare greutate îi puteam strînge, abia-mi ajungeau ca să nu mor de foame. Și mă apuca atunci o desperare adîncă, fără margeni, văzînd că viața mea va fi pentru totdauna lipsită de tinerețe, cum a și fost."[1]

Brusc, însă, prăpastia dintre el și ceilalți îi apare de o materialitate înspăimîntătoare. Bucata *Fără adăpost*[2], rămasă în manuscris și concepută pe viziuni de un tragism straniu, constituie una dintre cele mai interesante transfigurări literare ale acestui moment de maximă derută. Combustiile interioare ale celui chinuit de absolut, de setea de perfecțiune, cu forța imperativului căruia nu i te poți sustrage, sentimentul că asupra ta cade crucea care te leagă de suferințele întregii omeniri, dar totodată constatarea imposibilității de a comunica cu oamenii pentru care ești destinat să suferi generează o acuitate a durerosului ce deviază în traumatism psihic. *Fără adăpost* e primul țipăt în literatura noastră al omului care se simte singur în univers, față în față cu adversități ce-i creează impresia de absurd, de monstruos, declanșînd viziunile de coșmar și de teroare care ne situează parcă în plin expresionism.

În permanenta tensiune intelectuală, în stridența neliniștilor interioare e tentat să vadă, uneori, prezența unor incontestabile trăsături demonice ale personalității sale. „Pe mine focul mistuitor care ardea în suflet și acel orgoliu demonic și posomorît... mă țineau vecinic la o parte, plecîndu-mă sub jugul îngrozitoarei mele personalități, de care nu puteam scăpa nici o clipă."[3]

Imagina o carte de o densitate spirituală generatoare de nocivități pentru cuminți și comozi. „Intelectualism voluptos" trebuia să devină „o flacără ucigătoare"... pentru „acei cari și-au găsit odihna într-o singură idee". „Ea este făcută pentru cei cari au alergat de la o idee la alta fără a-și putea stinge setea arzătoare din sufletul lor, dar bucuroși că nu și-o pot stinge. Ea este făcută pentru cei cari în nopți de vijelie au rătăcit în întunerec și ploaie... rîzînd demonic de cer și de toate..."[4]

1 *Fără tinerețe* în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.186, 3 iulie 1898, p.1.

2 Ms. 1.657, 266—272 v., Biblioteca Academiei.

3 Ms. 1.659, f. 96, Biblioteca Academiei.

4 Ms. 1.657, f. 192 — 192 v., Biblioteca Academiei.

Ştefan Petică trăieşte astfel ipostaza „poetului blestemat“ pe coordonate de excepţională autenticitate şi forţă. Uneori are viziuni nietzscheene, de profeţi tragici, purtînd aprinsă torţa tuturor marilor nelinişti şi sfidînd vulgul.

Acelaşi Petică avea însă momente de blîndeţe domestică rară, de prietenie caldă şi delicată. Se pare că erau multe circuitele prin care stabilea o comunicare afectuoasă cu cei din jur. Oameni superiori îi căutau prietenia şi-l stimau; un necunoscut îi trimite una din cele mai sensibile scrisori, mulţumindu-i pentru poezia lui aleasă, de intelectualitate distinsă. Băicoianu îl sprijină, iar el e plin de atenţie şi deferenţă pentru acesta. De Chirvăsuţă, D. Popa, P. Crăescu l-a legat o amiciţie frumoasă şi profundă, iar Gr. Tabacaru i-a păstrat o prietenie pe care nici moartea n-a înfrînt-o, dovadă manuscrisele pe care le-a păstrat cu pietate şi însemnările vibrînd cald în jurul imaginii luminoase a celui care încetase de mult să mai existe.

Suspiciunile de mizantropie sau satanism ostentativ sînt contrazise şi de natura relaţiilor familiale. Părinţilor, veneraţi cu căldura pe care ţi-o dă sentimentul sacrificiului săvîrşit de cineva, le trimitea — după ce aceştia decăzuseră din starea de fruntaşi ai satului — la rîndul lui, cu mari sacrificii, cîte 10 franci pe lună.

Contradicţiile cu ceilalţi nu rezultau deci din deficienţe de caracter şi nici nu ţineau de poză, de artificiu. Conflictul cu lumea se desfăşura pe probleme mari şi era în acelaşi timp un conflict cu sineînsuşi, un gen de scindare organică prezentă în mai toate faţetele existenţei sale.

Infirmînd existenţa plată, comoditatea, setea pentru bucuria imediată, pentru fericirea de suprafaţă, el nega violent o parte din propria-i vtructură, opunîndu-i viziunea spaţiilor dense ale unei existenţe elesate, de-o autentică intelectualitate.

Sensibilitate şi temperament de tip antipodic, Ştefan Petică chiar în iubire refăcea original vechiul conflict dintre apolinic şi teluric. El oscila între magdalene şi madone, între ţipătul carnal al pasiunii exasperate şi sublimarea extremă a acesteia, aspirînd însă ca halucinat spre zonele unei purităţi selenare şi absorbind totul într-o ambianţă sanctificată.

Petică ne apare astfel ca un lucifer blînd, un Mefisto apostolic, un iluminat care a realizat un echilibru armonios pe crestele tuturor disperărilor şi neliniştilor.

Fundamental caracteristic pentru Ştefan Petică este, în fond, tocmai stoicismul cu care a înfrînt vicisitudinile, forţa morală de a rămîne deasupra hărţuielilor zilnice şi a tentaţiilor permanente.

Relatările contemporanilor asupra ultimei perioade a existenței sale ni-l prezintă într-adevăr devenit parcă insensibil la suplicii, perseverînd cu îndărătnicie pe calea atingerii idealului său de artă.

C. Demetrescu pentru 1902, Il. Chendi pentru 1903 fac mărturisiri similare asupra tragismului existenței lui Șt. Petică[1], impresionați fiind de ținuta sa demnă, de capacitatea de a se sustrage conjuncturii ostile, anihilatoare. „Sta săptămîni întregi închis într-o cameră mică, umedă și întunecoasă... din strada Sf. Apostoli... Lipsit de cel mai strict necesar, Petică nu dispera însă: citea și scria. În biblioteca «Reklam» a citit în limba germană pe toți autorii clasici și moderni."[2]

Ilarie Chendi ni-l prezintă „într-o hrubă din Dealul Spirii", consemnînd aceeași „viață de lipsă completă", agravată de prezența iminentă a bolii, dar dominată de aceeași tendință de a-și depăși condiția. „Aici, cu pieptul încovoiat de tuse, dar cu mintea senină, scria studii frumoase de sociologie... A mai scris și cîteva versuri «satanice», fără a se plînge însă de suferințele omenești prin care trecea."[3]

Dacă țipătul este exclus, amărăciunea surdă persistă însă, iar sentimentul morții, permanent prezent, deși, de obicei, doar aluziv sau sibilinic exprimat, deschide hrube întunecoase îndărătul textului. Viața de muncă și de echilibru se extindea calm peste prăpastii.

În camera de pe 13 Septembrie, cu ferestrele schiloade, prin crăpăturile cărora, o dată cu răbufnirile vîntului, intrau și fulgii mari de zăpadă, „sobă...nu era; și am avut un adevărat fior de groază văzînd strălucirea pereților înfloriți... de brumă" scria G. Tutoveanu. „După cîteva minute, deși nu mă dezbrăcasem de palton, frigul mă fulgera prin oase.

Fără nici o vorbă alta, Petică s-a așezat pe un scaun, a scos din sertarul mesei un teanc de foi și-a început să citească.

Mă uitam la dînsul: era alb-străveziu... fața suptă, buzele vinete... și numai ochii, furișați în fundul orbitelor, îi străluceau ca niște sfredele de foc.

Privindu-l cum citește astfel, ca-ntr-un extaz biblic, mă gîndeam: oare este vreo deosebire între omul acesta și martirii care au suferit atîtea chinuri pentru apărarea noilor credințe?"[4]

Îndărătnicia de a se realiza, care pare a ține în cazul lui de domeniul supraomenescului, sfîrșește, însă, prin a ceda brusc. Tubercu-

---

[1] Totuși acesta este anul școlar pentru care foaia matricolă consemnează singurul examen luat: bilă albă la Gr. G. Tocilescu (antichități - instituții grecești și romane). În carnetul de student bile albe apar și sub semnătura lui C. Rădulescu - Motru și Pompiliu Eliade.

[2] C. Demetrescu, *Un nume fatal, loc. cit.*, p. 24.

[3] Il. Chendi, *loc. cit.*, p. 51.

[4] G. Tutoveanu, în *Freamătul*, Bîrlad, pp. 8—10.

loza avansată, care-l determină să părăsească postul de bibliotecar la Ministerul Domeniilor și, în ultimă instanță, chiar capitala, pentru a căuta alinare printre ai săi, îl pune, de fapt, irevocabil în fața morții.

A încetat din viață la numai 27 de ani, umilit, strivit, cu crisparea tragică pe care ți-o dă sentimentul neîmplinirii. Era în 17 octombrie 1904.

*

Desigur că nu întreaga substanță umană din care era constituit Ștefan Petică se reduce la filonul de aur, degajabil ca schemă structurală. Abundențele interioare comportă, de obicei, complexități și mai ales contradicții în care grandoarea și mizeria se presupun și se subliniază. Pe Macedonski l-a adorat, fără să ezite a-l persifla uneori; pe socialiști i-a înjurat după revirimentul din 1898 cu aceeași ardoare cu care-i venerase anterior; el, care avea „fulgerări de mîndrie sălbatică", ascunzînd îndărătul „legendelor" mizeria sufocantă, alteori era gata „*să îndure orice insultă pentru o cafea și o țigară*"; iubea femei distinse, suave, superioare, dar era îndrăgostit și de Carmencita, steaua teatrului bulevardier de pe atunci; pe cel mai bun prieten nu se sfia să-l admonesteze dur dacă-l deranja felul de a gîndi al acestuia; era irascibil, acut intolerant. Deci fisuri de comportament și după unele indicii chiar un oarecare cameleonism.

Labilitatea de conduită intervine, însă, frecvent în cazul celor care nu se complac în expectativă, ci se angrenează organic în convulsiunile epocii, metamorfozările avînd uneori cauze de-o obiectivitate dezarmantă.

Acum, cînd avem suficientă perspectivă pentru a privi lucrurile detașat și pentru a realiza o reducere la esențial, dialogăm cu o spiritualitate de elită, nemaiîmpiedicîndu-ne de micile concesii și cedări, de tristețea mînușilor noi, contrastînd cu pelerina roasă, care au încetat, desigur, de mult să mai existe în mormîntul singuratic de lîngă biserica din Bucești.

*

Pe adevăratul Ștefan Petică ni-l va releva însă opera sa. Silueta conturată pe actul de viață nu constituie decît profilul personalității sale, care, pe măsură ce vom înainta în creație, își va atașa profunzimile necesare, proiectîndu-ne în zonele cele mai intime ale ființei sale.

Prima perioadă a creației lui Ștefan Petică (1894—1898) se situează sub auspiciile orientării socialiste. *Munca*, *Lumea nouă*, *lite-*

rară și științifică, dar mai ales *Lumea nouă* constituie primele punţi de legătură între el şi cititori, găzduindu-i aproape cu exclusivitate producţiile aparţinînd fazei iniţiale.

O atentă cercetare a materialului apărut în *Lumea nouă* denotă, dincolo de interesul documentar, şi o certă valoare literară.

Încercarea de a comenta sumar conţinutul colaborării lui Ştefan Petică la *Lumea nouă* implică serioase dificultăţi, atît prin varietatea materialului apărut aici (peste 200 de articole), cît și prin multitudinea problemelor abordate.

O tentativă de sistematizare a mozaicului jurnalistic surprinde diversitatea personalităţii artistice încă din faza incipientă; articolul politic, cronica literară sau plastică, schița, poemul în proză reprezintă direcţii constante, interferîndu-se permanent și intersectînd accidental chiar stadii embrionare de poezie.

Abordează literatura prin reportajul politic — s-ar putea spune — deoarece, pornind de la o problemă generală: spolierea ţărănimii, fără a se angrena în discuţii teoretice, face apel la concretul convingător al unor situaţii reprezentative, dînd numele exact atît al localităţilor, cît și al celor intraţi în conflict, ca apoi, în alura notaţiei seci a registrului de contabilitate, să fixeze graficul neînţelegerilor flagrante dintre cele două tabere. E impresionantă, deocamdată, scrupulozitatea de informaţie, capacitatea de-a evoca, prin cîteva nume, cifre și sumare schiţări de conflicte, o realitate cu care comunici prin ascendentul pe care-l are fiorul autenticităţii asupra sensibilităţii cititorului (*Cum se face averea*, *Pieirea satelor răzeșe*, *Din portul Brăila*, *Barbariile din portul Brăila* etc.).

Cu timpul, articolul său politic îşi amplifică registrul, anexîndu-i şi noi modalităţi de expresie.

De remarcat e gîndirea sintetică, capacitatea de a ordona și de a reduce la esenţial și mai ales informaţia exactă în domeniul teoriei materialiste a societăţii, care dă articolelor sale o surprinzătoare tentă de contemporaneitate.

Interdependenţa dintre bază și suprastructură, relativa independenţă a unor forme ale conştiinţei sociale faţă de existenţa socială, invocarea luptei de clasă, a internaţionalismului proletar sînt pilonii pe care se sprijină dezbaterile sale referitoare la aspectele cele mai variate ale vieţii politice. Adoptarea unor principii fundamentale nu înseamnă însă la el exclusivitate dogmatică. Ca inteligenţă neaservită unor teze aparent rigide, el explică ingenios necesitatea caracterului naţional al revoluţiei de la 1848, sau, implicînd în angrenajul polemi-

cii un eşafodaj impecabil de argumentaţii, realizează o demonstraţi *sui generis* pentru a face vizibilă obligativitatea asocierii luptei economice cu cea politică şi, mai ales, manifestă o sensibilitate rară la interdependenţe, detectîndu-le în cele mai diverse conjuncturi.

Deşi obiectivele sale, adecvate în linii generale specificului mişcării muncitoreşti de pe atunci, aveau un caracter temperat, subsumîndu-se integrării paşnice în orînduirea respectivă, „luptei legale, civilizate, singura omenească"[1], ceea ce se viza era atacat într-o manieră tranşantă şi energică, articolele distingîndu-se prin nerv şi temeritate.

Referindu-se, de pildă, la cauzele adînci ale răscoalelor ţărăneşti, ce începeau să devină simptomatice, realizează un gen de filipică împotriva conducătorilor, care, pentru a găsi subterfugii, căutau cu orice preţ diversionişti. „A, vă trebuie numaidecît un duşman, domnilor stăpînitori?

Vă trebuie unul pe care să aruncaţi relele de care suferă societatea? Ei bine, vinovaţi sunt înşişi oamenii voştri, dacă nu chiar voi singuri! Şi acum loviţi fără a tremura, drepţilor judecători"[2].

Deşi disputa încrîncenată în general e sobră, există însă şi articole, şi printre cele mai reprezentative, în care atitutindea lirică e prezentă din abundenţă, amplificînd sensurile poematic.

Rechizitoriul are uneori în tonalitate ceva din gravitatea biblică. Mitul lui Cain şi Abel se reactualizează în reproşuri amare la adresa forţei sociale care oprimă şi năpăstuieşte. „Ce am făcut cu fratele meu? El m-a hrănit, Doamne, şi eu l-am lăsat să flămînzească; el mi-a dat să beau, şi eu l-am lăsat să se stingă de sete; el m-a îmbrăcat, şi eu l-am lăsat gol; el mi-a clădit palate, şi eu l-am lăsat să se tîrască pe pămîntul umed şi rece; el mi-a făcut viaţa veselă, şi eu l-am ucis"[3].

Alteori rezonanţa lirică are, însă, strălucire, luminozitate caldă. Glorificarea revoluţiei de la 1848 se realizează pe o coardă de exaltare vibrantă, deşi reţinută, difuzîndu-se într-un halo de admiraţie şi recunoştinţă. „Atunci, o mînă de oameni entuziaşti, beţi de visul eroic al unei Românii civilizate, setoşi de a vedea înflorind pe tărîmurile Dunărei flamura nobilelor principii egalitare şi umanitare, porniră curajoşi lupta împotriva unor instituţii aproape barbare, a unor obiceiuri învechite şi a unor oameni mărginiţi"[4].

În funcţie de gravitatea problemelor tratate, tonul sentenţios, solemn sau elevat şi entuziast alternează uneori cu poanta şi notaţia persiflantă.

---

[1] *Anarhismul în scenă*, în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.235, 2 septembrie 1898, p.1.
[2] *Duşmanii societăţei*, în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.180, 25 iunie 1898, p. 1.
[3] *Solidaritate*, în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.196, 15 iulie 1898, p.1.
[4] *Serbarea revoluţiunei*, în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.156, 27 mai 1898, p.1.

Lacune de administrație sînt semnalate cu o causticitate abia mascată prin intermediul unor amuzante scene fictive care ar avea loc cu prilejul bilanțului de activitate al primăriei, în preajma alegerilor[1].

Alături de articolele de fond sau relatările extinse, sînt prezente și notații mai succinte, care prezintă, însă, interes în dublu sens. Pe de o parte, suprapunerea rapidă de impresii alcătuiește un gen de panopticum al vieții politice, cu sugerarea acelei dialectici hîde din zona treburilor obștești: guverne impotente afișînd pretenții, alegeri arbitrare bazate pe principiul violenței, o oficialitate în general abuzivă, barbaria anchetelor, bătaia în armată, brutalitatea patronilor, atitudinea față de răzmerițele țărănești și de grevele muncitorilor etc. Pe de altă parte, uneori, aceste microarticole rețin atenția pe planul realizării, punînd în circulație procedee surprinzător de moderne. În *Discurs, nu glumă!*, de exemplu, pentru potențarea unor stări de fapt, pentru reliefarea unor aspecte ce țin de conduita tipică a politicianului fanfaron, se recurge la un procedeu ingenios, care ar putea fi numit realizarea stridentului prin omisiune.

„Ședința de ieri a Camerei:

D.Președinte: D.Cantacuzino, ministru de finanțe, are cuvîntul.

D.Cantacuzino:

(În locul discursului se intercalează un vast spațiu alb.)

Voci: Bravo, bravo! *(Aplauze prelungite.)*

D.Cantacuzino e viu felicitat în urma acestui magistral discurs[2]".

Introducerea acelui spațiu alb, care izbește retina, sugerează mai bine ca orice vidul absolut ce caracteriza discursul.

Alteori, pentru sensibilizarea stadiului nevralgic al anumitor situații, se face apel la alte mijloace inedite. Conjunctura critică în care se afla partidul guvernamental, care nu putea găsi printre conducători un om capabil să răspundă unei interpelări, e scoasă în evidență printr-o originală dramatizare. Replicile sînt suprimate, fiind substituite prin efectul scos din combinarea ingenioasă a semnelor de punctuație, care traduc cu o exactitate de nuanță fluidul mișcărilor sufletești.

Asistăm astfel la o grafie modernă a stărilor afective, excluzîndu-se cuvîntul și sugerîndu-ni-se conținutul acestora pe calea unei interesante combinări a semnelor de punctuație și a indicațiilor scenice.

---

1 *Viitoarele alegeri*, în *Lumea nouă*, IV. nr. 1.190, 8 iulie 1898, p.1.

2 *Discurs, nu glumă!* în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.087, 1 martie 1898, semnat: *Erics*.

Originalitatea de structurare a articolelor sale de dimensiuni restrînse nu se transformă însă în sistem. În funcție de inspirație, ele sînt alerte și strălucite sau terne și expeditive.

Deficiențe se pot identifica, de fapt, în întreaga arie a articolului său politic, și nu numai datorită faptului că ne situăm în perioada incipientă a formației sale, ci și pentru că Petică, fiind presat de dorința de a se realiza, dar și de stringente lipsuri materiale, scria mult. Or, cantitativul nu totdeauna face casă bună cu exigența.

Fisurile de fond sau lacunele de orientare i se pot mai puțin imputa, ele fiind proprii întregii prese socialiste de pe atunci. Insuficiențele de realizare, însă, da. Notația e uneori superficială și grăbită, scriitorul suprasolicitînd într-un registru inexpresiv, pe o temă banală; sînt depistabile de asemenea anumite prețiozități și intermitențe de stil emfatic și de grandilocvență.

În ziaristică însă improvizația fiind genul, inevitabilul balast nu deranjează prea mult.

De fapt, Ștefan Petică trecea drept un ziarist dotat. (A fost pentru un timp secretarul Uniunii Ziariștilor.) Referirile lui Karnabat la arta sa jurnalistică coincid cu opiniile contemporanilor competenți și imparțiali, constituind o caracterizare sobră și fermă a virtuților sale de gazetar. „Era un ziarist de mare talent, avea temperament, cultură, spontaneitate la scris, combativitate... utilizînd o frază clară, concentrată și masivă."

Literatura din *Lumea nouă* (poeme în proză, crochiuri lirice, crochiuri satirice etc.) oferă o imagine globală pronunțat caleidoscopică. Ne aflăm în prezența unui gen de secvențe nesudate, surprinzînd aspecte disparate din viața Bucureștilor; scene diurne sau nocturne, siluete fixate pe străzile capitalei, profilate discret pe un fundal citadin, imagini de periferie în care bucolicul coexistă cu imensitatea furnalelor și cu șuierul strident al sirenelor, baluri în săli arhipline, unde tinerii dansează ținînd fetele de talie cu batista, defilări model sub o caniculă insuportabilă, cucoane ce privesc încîntate și soldați ce leșină de prea multă oboseală și căldură; oameni solitari trăind drame neștiute, copii în zdrențe culcîndu-se în zăpadă, salahori ce se prăbușesc din înălțimea schelelor, hoinari visători și singuratici...

E o diversitate surprinzătoare prin mobilitatea unghiului de vedere, dar dificil de disciplinat pentru o prezentare cît de cît sistematizată. Aparent, aglomerarea eterogenă e rebarbativă oricărei unificări.

Avînd în vedere însă că în literatură nu protestul în sine interesează, ci modalitatea lui de manifestare, accentul va fi solicitat în comen-

tariu de analiza notei proprii pe care o aduce Ștefan Petică în rechizi toriul întreprins, atașînd unghiuri noi posibilităților consacrate de atacare a sistemului social.

Indiferent deci de ierarhiile ce se pot stabili în raport cu scriitorii contemporani sau premergători, caracteristică lui Șt. Petică e tendința de admonestare a unui întreg sistem prin prisma „cazului" ridicat la valoare de generalitate, a incidentalului convertit în simbol.

Fiind o natură problematică, excesiv de sensibilă, lui Ștefan Petică realitatea îi vorbea complex și continuu. Îndărătul unor date ale existenței inobservabile pentru alții, el surprindea rezonanțe grave și sensuri majore.

În cadrul modalității semnalate ca fiindu-i proprie se disting două direcții principale de concretizare. Cultivarea unui gen de instantanee, ce fixează sumar conturul unor portrete acuzatoare, și surprinderea printr-un detaliu a contrastului brutal dintre urîtul, mizeria citadină și frumosul natural.

Figurile ce se succed patetic, constituind galeria de portrete acuzatoare, sînt recrutate cu predilecție din lumea celor umili și năpăstuiți, din zona periferică a învinșilor și dezmoșteniților.

Scriitorul nu-și prezintă însă eroii din interiorul acestui univers, constituind caractere sau făcînd investigație psihologică, ci fixează în manieră impresionistă profiluri, care obsedează și ridică probleme. Dintr-un colț sumbru o mînă șovăitoare se întinde spre trecători, mișcările însă și întreaga atitudine a celui ce se masca în întuneric trădează imensa jenă a omului demn, pe care disperări mute îl împing spre cerșit; pe o ploaie torențială, un bătrîn bolnav, istovit, abia se tîrăște... gesturi mecanice, halucinatorii ale unui om singur pe o stradă pustie; de pe un minunat cer de vară se detașează o expresie împietrită de martir obosit... și o voce stranie, amară constată cu groază că n-a cunoscut din viață decît bătrînețea....

Sînt crochiuri lucrate în linii sensibile, care nu rețin însă atenția prin fabulație sau anecdotică, ci prin seismograful vibrațiilor interioare în raport cu un dat exterior. Chiar atunci cînd epicul primează, e puternic punctat liric, căci la Ștefan Petică relatarea implică necondiționat participare. Bucata *La colțul străzei* este edificatoare în acest sens. „Sub ploaia ce cădea potop, bătrînul cobora încet strada Cîmpineanu... Pe trotuare apa curgea în valuri. Bătrînul, cu capul descoperit, cu pletele ude, legat la tîmple desigur, din pricina unei răni, părea bolnav și istovit..." Ritmicitatea interioară a frazei, gravă și reculeasă, anihilează neutrul. Afectivul discret, insinuat prin nuanțe și cadențe, este potențat apoi de intervenția comentatorului, care se organizează

contrapunctic cu relatarea. „Dar acestea sînt figuri cari trec și cari se uită“, conchide amar rezoneurul. Sporită cu această constatare, cu efect de accentuare a solitudinii, urmărirea faptică se continuă.

Prăbușirea definitivă a unui om sub ploaie și rafale de vînt, nepăsarea sergentului care îl tîrăște de picior pe trotuarul celălalt, convins fiind că un sărac în nesimțire nu prezintă nimic îngrijorător, sînt acumulări de date disparate, care, prin natura lor reținut tragică, cît și prin modalitatea caldă și directă de comunicare, suscită o profundă compasiune, susținută și întărită de noua intervenție comentatoare. „Bătrînul care muncise o viață întreagă muncă de rob stătea acolo, în colțul străzei, în părăsire.“

În general, însă, narativul, oricîte posibilități de infuzare a sensibilului ar oferi, nu-l seduce pe scriitor ca procedeu de conturare a figurilor umane. Profilurile nu se compun din dense tușe epice, ci urmează o altă modalitate de constituire, care rămîne în mare aceeași pentru majoritatea cazurilor.

Trăirile declanșate sînt proiectate puternic în exterior, scriitorul reconstituind prin presupunere universul sufletesc al indivizilor care l-au impresionat, ca în final reflecțiile să le confere valoare generalizatoare. Aceasta e posibil deoarece Șt. Petică încorporează cazurile unei serii, unei categorii mai largi, făcînd ca prin modalitatea de prezentare acestea să-și piardă din excepționalitate, devenind etalon. Chiar atunci cînd aspectul compozițional ar părea cel mai puțin adaptat pentru o asemenea tratare, scriitorul își creează prilejul de-a extrage semnificații tipice din particularitate.

Schița *Fără tinerețe* ne oferă un asemenea exemplu. Surprinde deschiderea ei pe un monolog, cititorul neștiind cui îi aparțin cuvintele care se mișcă greoi, urcînd parcă din străfunduri obscure, dureroase și depănînd monoton avatarurile unei vieți de mizerie. Tonalitatea accentuat confidențială e întreruptă însă brusc, iar scriitorul, trecînd la conturarea figurii celui ce vorbește prin determinativele atribuite, inserează discret generalitatea în individual, conferind cazului largi semnificații simbolice. Cuvintele bătrînului, care avea în expresie ceva din împietrirea chinuită a figurilor profetice, „concentrau întreaga durere a celor ce n-au cunoscut din viață decît bătrînețea“. Cazul a devenit deci reprezentativ, iar prin ultimul accent al finalului e dilatată, pînă la dispariția limitei, sfera celor presupuși în situații similare. Între producțiile comentate pînă în prezent și integrate suitei de profiluri, și între cele ce vor urma să fie discutate — ca axîndu-se pe cealaltă direcție semnalată — există, după cum s-a precizat anterior, asemănări între liniile mari ale modalității de realizare.

De data aceasta scriitorul se pronunţă direct asupra resortului intim al mecanismului său creator. Chiar în schiţa *Spre larg,* care deschide noul ciclu, Ştefan Petică emite consideraţii asupra principiului fixat deja anterior, precizînd că printr-un detaliu i se deschid perspective largi şi i se luminează sensuri majore.

Ceea ce este aici programatic va fi convertit în imagine literară în restul lucrărilor care vor dezvolta tema enunţată.

Fum şi praf, *Iad şi rai* fixează succesiv un aspect diurn şi un altul nocturn al peisajului limită între urban şi rural, repercusiunile nefaste ale dezvoltării industriale asupra frumosului natural fiind mai evidente în această zonă.

În prima schiţă frumosul, iniţial elogiat entuziast, devine inestetic cînd se constată că e un produs mirific, dar insalubru, al furnalelor citadine.

Scriitorul obsedat de nostalgia bucolicului are pentru o clipă impresia că a găsit pe colinele Filaretului ceva din frăgezimea, din farmecul inegalabil al vieţii de la ţară. Plopi foşnind în vînt, case ascunse de abundenţa vegetală, o cupolă ce străluceşte în primele raze ale soarelui, iar sus, un nor străveziu, care amintea parcă de ţara lui Ossian prin negura diafană pe care o răspîndea deasupra văii. „Şi iluzia asta ne-ar fi rămas dacă din întîmplare prea marea mea dragoste de natură nu m-ar fi făcut să mă aplec pentru a-mi răcori mîinile în iarbă. Un praf negru îmi rămase pe mîini şi atunci constatarăm cu tristeţă că verdele-închis de pe vale era datorit unui strat de praf de cărbuni care se depusese pe iarbă. Chiar nouraşul subţire de deasupra nu era altceva decît fum — fum de la o fabrică din apropiere.

Şi acest fum se făcea din ce în ce mai gros şi se înnegrea pînă ce în puţin timp întinse peste toată valea un zăbranic posomorît... ţara lui Ossian pierise. Industria modernă alungase totul, fără milă."

Frumosul aparent e deci repudiat prin prisma morbului conţinut, prin ameninţarea la adresa vitalului. Nu e mai puţin adevărat că starea de suflet finală evocă parcă şi ceva din acea „religie a frumosului" a lui John Ruskin şi mai ales din pasajul acela în care scriitorul englez, reîntors după mulţi ani în Elveţia, trăieşte o reală disperare la vederea locurilor, pure altădată, profanate de zgură şi praf, de deşeuri şi mormane de gunoaie.

În cealaltă schiţă amintită, intitulată *Iad şi rai*, accentul cade de data aceasta pe ceea ce e respingător, procedîndu-se chiar la o reliefare a acestuia. Prin prisma muncitorului exploatat, marile mecanisme în plină funcţiune devin şi pentru scriitor ostile, ameninţătoare. Pentru a exterioriza cu mai multe şanse de autenticitate impresia de infern pe

care i-o lăsa munca în fabrică, Ştefan Petică alege un moment nocturn, propice imaginilor halucinatorii, viziunilor de coşmar. Proprietatea întunericului de-a ascunde obiectele pentru a le releva brusc, cu proporţii denaturate, desfigurate, este exploatată în sensul obţinerii efectelor de oroare şi respingător. Liniile uriaşe şi oscilante ale hornurilor, amalgamarea corpurilor de clădiri, haoticul activităţii febrile din interior, sugerate sumar, se integrează într-un tablou sumbru, în care luminează dureros incandescenţa de-un roşu crud, cu pîlpîiri fantasmagorice de negru, ce absoarbe oamenii şi lucrurile, nimicindu-le parcă.

Alături de lucrătorii prinşi în flăcări, care hrăneau ,,gîtlejul fără fund al uriaşului de fier — un gîtlej fără fund deschis în întuneric'' — răsare ostentativ un pavilion, plasat într-o grădină feerică; femei elegante şi fericite, copii fără griji. Contrastul izbitor fixează intenţionat prea aproape antipodurile unei lumi nedrepte, sugerînd — poate chiar fără intenţionalitatea scriitorului — că urîtul citadin e apanajul doar al anumitor categorii.

Producţiile analizate pînă în prezent, ca inserîndu-se în cele două direcţii tematice distinse în cadrul aceleiaşi modalităţi creatoare, nu epuizează în întregime materialul literar apărut în *Lumea nouă*. Există articole care au coloratură aparte, realizîndu-se ca un gen de meditaţii lirico-filozofice pe mari probleme ale existenţei: *Moartea*, *Bunătate*, *Cruzime*, geniul ce mistuie *(Demonul)*, deruta *(În întuneric)*, *Nevoia de a urî* etc. Sînt prezente, de asemenea, şi lucrări care nu ilustrează suficient de clar particularităţile scriitorului de care ne ocupăm, ele conţinînd aluviuni de provenienţă străină şi putînd fi grupate în două cicluri: cel caragialesc *(Suliman*, *Cărturăresele*, *La paradie)* şi cel de nuanţă Bacalbaşa *(Voie de la comenduire* şi *Defilarea)*.

Cu aceste observaţii au fost atinse uneori tangenţial, alteori cu tendinţe de interiorizare, mai toate problemele importante pe care le ridică producţiile literare ale lui Ştefan Petică apărute în *Lumea nouă*. Desigur că nu au putut fi angrenate în discuţie absolut toate lucrările de factură beletristică, finalitatea nefiind prezentarea exhaustivă a colaborării sale literare la periodicul socialist, ci extragerea semnificaţiilor majore, impunerea sensurilor care deschid o nouă perspectivă asupra personalităţii lui Ştefan Petică, stabilind şi pentru dezvoltarea artistică a acestuia o primă ipostază protestatară.

După revirimentul din 1898, forţele creatoare ale lui Ştefan Petică fiind solicitate îndeosebi de lirică, teatru sau critică literară, proza publicistică pare oarecum căzută în dizgraţie prin absenţa scrupulozităţii pentru cuvîntul scris, prin slăbirea efortului de perfec-

tare care opera acum îndeosebi în zonele ce stăteau în centrul atenției scriitorului. Cu excepția unor poeme în proză, care, datorită prevalării substanței poetice, intră sub altă zodie, proza alunecă într-un gen de notație fulgurantă, făcută cu degajare, care fixa superficial diverse aspecte ale realității bucureștene, uneori chiar fără pretenții de realizare artistică. „Voi să prind în treacăt schițe fugitive din viața bucureșteană, figuri care dispar, gesturi ce pier o dată cu momentul, scene apărute în scurta fulgerare a viziunei, contururi vagi pe care cei de mîine n-o să le mai vadă."[1]

Cronicarul cotidian nu reține însă din această *ars poetica* dimensiunea profunzimii, ci doar rapiditatea notației, fetișizînd expeditivul. Foarte multe din articolele publicate la rubrica „Viața bucureșteană" a ziarului *Depeșa* nu sînt decît relatări anodine ale unor fapte diverse: *Balurile mascate*, *Cum petrecem*, *Iubita studentului*, *Magdalenele tragice*, *Telefonul salvator*, *Plăcerea de a ucide* etc. Uneori se încearcă degajarea unor sensuri mai largi și se fac simțite chiar unele valențe satirice, supuse însă unei estompe conștiente. *În plină criză*, de exemplu, bagatelizează așa-zisele crize politice, însă aproape imperceptibil; totul e fixat neutru, eliminîndu-se șarja sau comentariul acuzator.

E o permanentă oscilare de la tonul cu virtualități patetice, elevate, la cel bagatelizant, dar nu cu finalitatea de a genera o ironie amară, ci mai curînd de-a comunica amuzanta recunoaștere a unui indiscutabil adevăr, acceptarea vieții așa cum e.

Dacă în ipostaza de cronicar cotidian al ziarului *Depeșa*, mesajul scriitorului se anemiase uneori pînă la dispariție, prin crochiurile satirice din *România jună*, inserate la rubrica „Din moravurile noastre", proza sa publicistică, deși fără virtuozități de realizare, mai păstrează ceva din densitatea anterioară.

În maniera vechilor crochiuri, scriitorul fixează o suită de profiluri de genul schițelor de caracter, cu scopul de a admonesta opinia publică, atrăgînd atenția asupra unor deficiențe de conduită și comportament, asupra unor evidente lacune ale moralității contemporane. Pseudonimul *Caton* ales pentru semnarea acestor diatribe e de natură să atragă atenția asupra caracterului programatic al intențiilor sale moralizatoare, cît și asupra intransigenței și inflexibilității atitudinii adoptate în calitatea sa de apărător vehement al valorilor etice. De data aceasta, însă, „tonul" nu face muzica.

Violența rechizitoriului, pentru a se susține, trebuie să se sprijine pe o problematică importantă și de stringentă actualitate, altfel

1 *Înainte de reprezentație*, în *Depeșa*, I, nr. 1, 10 ianuarie 1901, p. 1 (semnat: *Trubadur*).

lipsa de idei accentuează caracterul exterior al sonorităţii, dînd impresia de inconsistenţă totală, agravată prin devierea involuntară într-un registru fanfaron. A perora cu pretenţii pe tema individului cu tupeu, a falsei prietenii, a visătorilor sau a pozitiviştilor fixaţi caricatural, a viza caustic diverse specimene de parveniţi, a ridiculiza ţărăncile care se machiază, uzurpînd ingenuitatea şi frăgezimea frumosului rustic, a demasca pretinsa sensibilitate a unor impostori sau tendinţele cosmopolite ale snobismului bulevardier, a schiţa rapid fizionomia birocratului sau a vînătorului de miraje, fără a-i raporta la contextul social din care i-ai detaşat, mai ales fără a le adăuga dimensiunea simbolică care-i poate face reprezentativi pentru anumite stări generale, înseamnă a te menţine într-o zonă satirică minoră, în care vehemenţa exagerată ar putea părea uneori deplasată.

Judecătorul care nu-şi plăteşte prompt consumaţia, complăcîndu-se în semiescrocherie, cei doi jobenaţi bătîndu-se şi muşcîndu-se ca nişte pitecantropi în plin centru pentru un fleac, exemplarul masculin reuşit, adulat cu fervoare, deşi îndărătul epidermei lui strălucite boncăne prostia, sportivi imberbi şi tonţi la culme constituie o faună jalnică, care nu avea cum solicita virtuţile unui Caton. Indignarea sa era demnă de cauze mai mari.

Totuşi, articolele acestea, în care scriitorul trece de la moralizarea directă, discursivă, la cea dedusă dintr-o sumară fabulaţie sau anecdotică, se salvează uneori din mediocritate prin intermitenţele reuşite de realizare şi mai ales prin unele observaţii de certă acuitate, care aruncă o lumină crudă asupra unor tendinţe ce se cereau stigmatizate. Deşi constatările se fac dintr-un unghi restrîns, caracterul lor implacabil este evident, iar adevărurile relatate cu energie sînt incontestabile şi surprinzătoare uneori prin incisivitate şi profunzime.

Poemele în proză aparţinînd acestei perioade în general nu cunosc, însă, o desubstanţializare. Încărcătura problematică generată anterior de reflecţia amară asupra inechităţilor sociale e acum absentă. În schimb, ele oferă satisfacţii prin restrîngerea în jurul unui nucleu pur poetic. Uneori monologul „plimbăreţului solitar" declanşează emoţia tocmai pentru că nu are nimic spectaculos, ci se mişcă interiorizat şi grav, fără a afişa pretenţii de sfîşietoare scindări sub apăsarea problematicii. Stările de suflet de o rară sensibilitate, avînd ceva din fragilitatea desenelor chinezeşti, sînt înregistrate cu simplitate şi firesc, aroma poetică rezultînd mai mult din suprapunerea prin succesiune a unor trăiri suprasaturate de emoţie decît dintr-un efort de elaborare artistică complicată.

Caracteristica trăirilor fiind delicateţea, aceasta îşi asociază spre expresie nuanţa, tonul minor, specific fluctuaţiei sentimentale, care alunecă vag, fără să se fixeze în stridenţe şi disonanţe.

Discontinuu intervin şi tuşe mai energice, dar nu ele dau tenta specifică, ci o anumită ambianţă difuză, realizată din predispoziţii nostalgice, vagi tristeţi, dureri surde, nemulţumiri care urcă, apoi se frîng, impresia fundamentală fiind că totul se consumă într-o spaţialitate oarecum vidă, cu suprafeţe gri şi tonalităţi minore.

Discretele modulaţii elegiace sînt generate îndeosebi de un pronunţat sentiment al perisabilităţii. Prezentul e tot mai des contrapunctat cu retrospective melancolice, care se asociază treptat într-un laitmotiv esenţial, conferind un pronunţat timbru nostalgic întregii sale creaţii.

Tecuciul depărtat va rămîne o bucată antologică pentru multiplicitatea unghiurilor din care e trăit sentimentul tragic al ireversibilităţii timpului. Prin prisma regretului, oraşul îi apare sub o aură arhaică de poezie, căpătînd aerul ciudat al unei cetăţi de legendă, cu contururile atît de estompate, cu suprafeţele aşa de difuze, încît lasă impresia unui straniu peisaj scufundat sub apă.

E un oraş împietrit sub timp, abia distingîndu-se fantomatic îndărătul unor mari tăceri şi tristeţi. „În ceaţa alburie ce atîrnă uşoară şi fină din bolta străvezie, turnurile oraşului se estompează nedesluşite, ca-ntr-o gravură germană medievală, peste care vremea a pus praful veacurilor sale...

Totul e depărtat, şters, învelit în culori ce se pierd pe nesimţite, şi cu un parfum de lucruri moarte, de rochii iubite şi scumpe dezgropate din lăzi vechi. S-ar zice că e un oraş privit sub apă — o apă în care s-au vărsat parfumuri ce nu se mai găsesc astăzi.“

Momentele care se detaşează de asemenea, impunîndu-se sensibilităţii, sînt cele însufleţite de o tendinţă permanentă spre candoarea absolută, aducînd parcă cu ea un suflu din suavitatea şi puritatea astrală a *Micului prinţ.*

Uneori se lasă ghicită o densitate subterană. Nelinişti se tălăzuiesc în zone obscure şi ca rezultat avem aspiraţia spre linîştea completă, spre pacificarea totală. Asistăm la o caldă deschidere a sufletului spre o miraculoasă acalmie a crispărilor intelectuale.

Foarte multe din poemele acestei perioade, fără a spune nimic deosebit, uneori spun enorm, fiindcă cele mai diverse stări de suflet, decantate în catarsisul artei, satisfac acea cerinţă imperioasă de frumos care eliberează şi procură bucurie. Ele se constituie de fapt ca un apendice al poeziei, care începuse să-l preocupe pe Şt. Petică tot mai intens.

devenind piesa cea mai rezistentă din întreaga lui contribuţie la dezvoltarea literaturii noastre.

*

Poezia lui Ştefan Petică, deşi lasă impresia unei creaţii aparent purgate de elementul social, cunoaşte o fază incipientă, delimitată între anii 1894-1898, în care scriitorul exersează grav pe teme umanitaristice.

Din producţiile acestei epoci, nu s-a publicat decît cu totul sporadic; ni s-au păstrat însă manuscrise care atestă o extinsă elaborare de esenţă lirică, care dincolo de interesul informativ prezintă parţial şi valoare în sine. Selectate şi introduse în actuala ediţie la capitolul *Inedite*, poeziile primei perioade — supuse de noi unei cercetări atente în *Note şi comentarii*, — sînt încercări grevate de deficienţele inerente începutului. E o poezie fără pretenţii, uneori o firească poemizare a stărilor de suflet, reţinînd atenţia prin autenticitatea sentimentului şi delicateţea notaţiei, dar alteori intenţionat şi poticnit construită pe un motiv căutat pentru finalităţile sale etice.

Adevăratul talent poetic al lui Ştefan Petică nu se manifestă însă decît după 1899, cînd, în ambianţa stimulantă a *Literatorului* şi în contact cu cuceririle cele mai noi ale poeziei moderne, descoperă formula care-i permite să-şi exploateze cele mai adînci resurse creatoare.

Despre revirimentul pe care-l realizează Ştefan Petică în poezia noastră prin substituirea poeziei descriptive, anecdotice sau analitice printr-o lirică de sugestie, de factură pronunţat intelectualizantă, cît şi despre dificultăţile generate de acest act de esenţializare a poeziei, care implică efort în receptare, s-a vorbit deja cu prilejul schiţării contribuţiei sale la dezvoltarea literaturii noastre.

Trecînd acum la o încercare de analiză aprofundată a celei mai importante zone a creaţiei lui Şt. Petică, se impune de la început constatarea că scriitorul nu s-a complicat deliberat. O asemenea formulă de manifestare i-a fost impusă de condiţiile specifice în care s-a format.

Pe cînd Eminescu suporta tragedia unei premature morţi intelectuale, în Franţa, sub presiunea unei noi conjuncturi, se constituie simbolismul, una dintre cele mai interesante mişcări literare, care va avea repercusiuni asupra întregii poezii a timpului.

Macedonski, receptiv la înnoiri, îşi dă întreaga adeziune acestui curent, pe care-l anticipase pe plan mental, şi-l promovează, fără a-l înţelege însă complet şi transpunîndu-l doar sporadic în practica fenomenului artistic.

Decalajul între intenţie şi realizare s-ar putea explica prin faptul că Macedonski aparţine prin formaţia sa altei etape literare. Cel care

absoarbe însă avid ecourile, asimilîndu-le organic, e discipolul său, Ştefan Petică, a cărui personalitate artistică e supusă procesului de cristalizare chiar în această epocă.

Excepţionala facultate de a-şi însuşi rapid şi temeinic principalele limbi străine (germana, engleza, franceza, italiana, spaniola), cît şi aviditatea lui de a se instrui provoacă o rapidă maturizare şi-i permit să se mişte pe o perspectivă largă, formîndu-se într-un climat cultural şi spiritual european care contribuie la rafinarea sensibilităţii sale native, deschizîndu-i receptivitatea şi gustul pentru acuităţile spirituale şi senzoriale specifice sufletului modern.

Concomitent, forţe interne coroborează, orientîndu-l în aceeaşi direcţie, deşi se aplicau structurii sale temperamentele de pe alte planuri şi poziţii.

Sînt indicii că la modelarea aparte a profilului său moral a contribuit nu atît ambianţa depresivă a liricii postemineseiene, cît anumite momente nodale ale experienţei sale de viaţă.

După ce mişcarea socialistă, în stadiu de efervescenţă pe atunci, îi formează mirifice iluzii, prin dezagregarea ei îi produce nu numai o amară decepţie, ci şi o nelinişte învecinată cu angoasa prin imposibilitatea de-a se sustrage unui moment de accentuată derută şi confuzie.

Drama provocată de momentul social se agravează însă prin asociere cu cea a condiţiei vitale. Tuberculoza, care îl împingea fatal spre un zid de întuneric, îi exacerbează nervii, dezechilibrîndu-l şi generînd o sensibilitate de-o rară acuitate.

Deşi intensităţile sale interioare se menţin pe o linie deasupra obişnuitului, trebuie remarcat, totuşi, că scriitorul se grefează pe o direcţie firească a evoluţiei noastre spirituale, exprimînd-o mai pregnant. Ştefan Petică reprezintă momentul în care structura intelectuală începe să se resimtă de rapida civilizare şi culturalizare a ţării noastre, cît şi de frecvenţa transformărilor în conjunctura istorică, şi să ofere indiciile unui proces de subtilizare şi de adaptare la complexitate. Fenomenul „Eminescu" este edificator în acest sens. Saltul pe care l-a marcat acesta în literatura română echivalează cu secole de evoluţie lentă şi neinspirată. Cît se vor fi deosebit valenţele mentale ale celor ce se formează în lumina uriaşei eflorescenţe de cei care au crescut recitînd din Bolintineanu, nu e dificil de presupus. Ştefan Petică fiind un spirit profund şi sintetic, tentat de permanente sondaje, sesizează undele vibratorii ale unei conştiinţe în proces de formare, pe care el o cristalizează, anticipînd asupra trecerii spre o nouă ipostază spirituală, de o mai accentuată reflexivitate şi de o nuanţare a trăirilor inidentificabile anterior.

„Semne de decadenţă? se întreabă criticul sub presiunea unei opinii cu circulaţie. Psihologie morbidă? Logică morbidă? Negurozitate şi misticism, sau conştiinţă nouă? Este cu neputinţă ca o întreagă epocă să greşească: deci nu caz morbid, ci conştiinţă nouă.“

Simptome de transformare a poeziei noastre pentru exteriorizarea adecvată a noii ipostaze a sufletului modern începuseră deja să se manifeste în trama tradiţională a liricii îndeosebi la scriitorii formaţi la şcoala *Literatorului*. Însă cu excepţia lui Macedonski şi a lui Traian Demetrescu, la care intermitenţele de poezie modernă au incontestabile accente de sinceritate, la poeţii minori gravitînd în jurul *Literatorului* (Al.Obedenaru, Mircea Demetriade, G.I.Orleanu, Constant Cantilli etc.) izbeşte o tendinţă de conformare la aspectele facile ale modei. Macabrul şi lugubrul, satanismul minor, de extracţie Maurice Rollinat, se interferează cu o poezie a evaziunii într-o formulă care devine aproape contagioasă. Chiar şi T.Arghezi, care publicase în *Liga ortodoxă*, *Revista modernă*, *Viaţa nouă* (1898) etc. poezii de-o muzicalitate excepţională, bazate pe aliteraţie şi instrumentalism verbal (*În regiuni bizare*, *Noapte*, *Versuri*, *Clara noapte)*, este dominat de o tendinţă spre strident şi ostentativ. „Noul curent literar“, care, prin jurul lui 1900, se reducea la aceste elemente de suprafaţă, îşi găseşte prin Şt.Petică dimensiunea lui interioară şi gravă. În volumul de poeme *Fecioara în alb* (1902), pentru prima dată tendinţele incidentale spre modernism din poezia anterioară sînt ridicate la rang de sistem şi încorporate într-un tot organic, volumul constituind cea dintîi manifestare autentică a simbolismului românesc exprimat deja în liniile lui cele mai specifice.

Tehnica sugestiei, cheia de boltă a simbolismului, se pare că a devenit principiul fundamental de la care Ştefan Petică a plecat în realizarea poeziilor sale.

După propriile-i mărturisiri, lirica sa se constituie ca expresie a unui moment istoric de derută maximă. „Am scris aceste poeme într-o vreme de zbuciumare tăcută şi de deznădejde tragică. Era vremea cînd se sfărîmau idealurile cu pornirea furioasă cu care trebuie să se fi dărîmat odinioară idolii de pe altarele lor de marmoră albă. Conştiinţa obştească pălea; omul privea încruntat şi trist.“ „Mulţimea privea înfiorată, căci apropierea întunerecului este totdauna înfiorătoare... Eu n-am fost decît un glas din mulţime.“ Nimic însă din ceea ce intenţiona să ne comunice nu este exprimat direct, clar, explicit, ci doar aluziv, prin intermediul sugestiei.

Zbuciumul tragic, căutările dureroase şi febrile se prelungesc în braţe ostenite, înălţate patetic spre cer, iar o nelinişte permanentă se

insinuează în oameni şi lucruri, suprasensibilizîndu-le şi contaminîndu-le de amare nostalgii.

Gestul anemiat, apariţiile vaporoase devin însă elocvente prin persistarea îndîrjită în aceleaşi atitudini, care, datorită frecvenţei lor obsesive, dobîndesc o gravitate de ritual şi certe semnificaţii simbolice. Braţele înălţate într-o supremă invocare, privirile într-o continuă elevaţie spre un depărtat plan transcendent, peregrinii ce năzuiesc spre culmi sau fecioarele în alb mişcîndu-se fantomatic pe un fundal de orizonturi triste, cerînd neîncetat ceva depărtărilor, nu sînt decît echivalentul poetic al unei puternice aspiraţii spre ceva pur, înălţător, spre o idealitate imprecisă, dar total absorbantă.

Căutările acestea oarecum confuze, dar permanente şi intense, în loc de a soluţiona dezorientarea, contribuie, dimpotrivă, la agravarea ei.

Scriitorul, în acest moment de criză acută refugiindu-se în zone abstracte, nu reuşeşte să-şi mai reprezinte clar idealul spre care tindea cu atîta fervoare. Iar rezolvarea pe care ar fi putut-o aduce timpul e străină celui care, subminat de o ftizie avansată, trăia acut sentimentul înfrîngerii şi al damnării. Deruta se converteşte astfel în prăbuşire zgomotoasă şi definitivă, într-o confuzie totală a liniilor şi sensurilor, care anihilează orice coordonată sau punct de reper. Asistăm în *Moartea visurilor* la conştiinţa tragică a idealurilor pierdute şi a imposibilităţii de a mai atinge altele. („Spre care zeu nălţa-voi în umbră alba-mi faţă, / La ce altar de raze genunchii să-mi închin / În noaptea fără stele şi fără dimineaţă?").

Depistarea acestor semnificaţii, schematic prezentate momentan, sugerează însă necesitatea unui efort de penetraţie, atrăgînd atenţia asupra unei structurări aparte a liricii lui Şt. Petică.

Vizualitatea prerafaelită a scriitorului, cît şi excepţionala sa muzicalitate sau abundenţa parfumurilor, aspecte detectate cu fineţe de critica dedicată lui Ştefan Petică, constituie doar un prim contact cu opera acestuia şi aparţin explorării orizontale, care se cere completată cu cea verticală, pentru a ataşa aparenţei elementul ei lăuntric şi definitoriu.

Pentru reala înţelegere a creaţiei lui Ştefan Petică, pentru stabilirea mesajului inerent oricărei creaţii autentice, explorarea celei de a treia dimensiuni, cum o numeşte Scherer, se impune necondiţionat, deoarece scriitorul, care asimilase profund tehnica simbolistă şi o considera una dintre cele mai mari cuceriri ale artei moderne, e tentat să se menţină cu stricteţe numai în limitele poeziei de sugestie.

Sensurile proiectate în profunzime converg toate spre o traiectorie unică; tendinţa de elevaţie, de permanentă aspiraţie spre idealitate, spre absolut, constituie elementul fundamental definitoriu al liricii lui Ştefan Petică pe planul ideaticii.

Caracteristica semnalată, cît şi particularităţile de expresie ale acesteia îl circumscriu dintru început în zona cea mai pură a simbolismului poetic.

Romanticii, din austera lor înălţime, aspirau spre un paradis terestru, spre o armonizare cu frumosul real al lumii comune. Atitudinea simboliştilor e antipodică. Ei refac drumul în sens contrar, proiectîndu-se total în verticalitate.

Sub raportul realizării artistice e de remarcat, de asemenea, că această aspiraţie nu-şi găseşte corespondentul într-o anecdotică luxuriantă sau într-o fabulaţie fastuoasă, cu declanşări de imense energii care deschideau înfricoşătoare traiectorii spre infinit, cum se întîmplă la romantici. Simpla evitare a modalităţii romantice nu are însă latitudinea de a-i conferi originalitatea care rezultă îndeosebi din diferenţierile faţă de elementele categoriei în care se circumscrie, adică din delimitările faţă de poeţii de factură similară aparţinînd aceleiaşi şcoli literare. Raportat la Mallarmé, considerat ca exponent tipic al simbolismului pur, se observă că Ştefan Petică nu apelează pentru sugestie la simbolul absolut, încărcat cu semnificaţii pînă la refuz şi devenind aproape ininteligibil.

Exploatînd virtuţile plastice ale simbolului, el tinde spre o reprezentare spaţială a aspiraţiei, făcînd să comunice permanent planul terestru cu depărtatele sfere celeste. Aceasta o realizează renunţînd la simbolul unic, stringent abstract, cu turnură hermetizantă, şi recurgînd la ceea ce s-ar putea numai imagine simbolizantă; o suprafaţă lirică mai extinsă şi eterogenă, în structura căreia sînt omogenizate simboluri multiple şi de diverse naturi, aparţinînd unor serii diferite.

Finalitatea acestei modalităţi e de a permite elementelor poetice să se plaseze pe o perspectivă cosmică.

Imensitatea distanţelor, închise în simbolul dilatat, permite într-adevăr să se sugereze mai pregnant ideea de puritate, de perfecţie, de idealitate imposibil de atins.

Limita de jos a acestei perspective, planul terestru, indiferent de mixtura secvenţelor (scene erotice, ambianţă proprie unor interioare, profiluri fixate în peisaje straniu stilizate), e de aşa manieră structurat, încît, fără ostentaţie, degajă electrizant un unic sens, totul fiind dominat parcă de nostalgia altitudinilor. Fecioarele în alb, tinerii înaintînd extaziaţi spre zare, „în mîini cu albe flori de crin“, pribeagul sau pere-

grinul, prinţul trist şi cavalerul tind toţi spre aceeaşi depărtată transcendenţă, care exercită parcă asupra lor o atracţie hipnotică.

Spre ce se tinde cu atîta impetuozitate, deşi nu e clar, se poate deduce totuşi din natura elementelor constitutive ale simbolurilor analogice care marchează limita de sus a perspectivei cosmice. „Mîngîioasa stea de sus“, „stelele de aur“, dar mai ales „culmile senine“, „cerul azuriu“, „bolta luminoasă“, „albastra depărtare“, prin sugerarea acelei diafanităţi de limită extremă a realului, care se constituie ca o punte de alunecare în inefabil şi necunoscut, cît şi datorită impresiei de puritate şi inaccesibilitate, au fost alese ca echivalenţe ale absolutului. Raportate la context, valoarea lor funcţională se poate reverbera şi în alte arborescenţe luminoase de semnificaţii: aspiraţia spre desăvîrşire, spre frumuseţe şi armonie, poate spre o lume absolvită de inechităţi, spre o existenţă demnă, de un înalt eticism şi o rară imaculare sufletească.

De altfel, limita superioară luată ca simbol (azurul, steaua, cerul, bolta) nu este concepută decît ca o simplă prezenţă, care caracterizează, fixînd obiectiv, proiecţiile sufletului uman, căci la Ştefan Petică ceea ce ocupă aproape întregul cîmp al conştiinţei este intensitatea aspiraţiei, desprinsă de orice alte implicaţii. Nu surprinde deci că predominant în mişcare, în comunicarea dintre cele două planuri, e sensul ascendent, ideea de înălţare singuratică, de chemare chinuită, de invocare a unui sprijin exterior, probabil a unei idealităţi care să dea sens existenţei...
„...în magică lumină, / Rotunde braţe albe întinde-vom spre stele/
Din viaţa-nnegurată de vise-adînci şi grele“.

„Braţele întinse“ devin un laitmotiv, o dominantă ce indică aspiraţia neîncetată, continua elevaţie spre zone superioare. „Şi braţele obosite de rugile asfinţite / În umbra care cade topită în azur / Din nou în invocare se-nalţă-nvineţite, / Iar ochii trişti şi umezi se uită împrejur.“ Sau „... un gînd uşor se mlădiază.... / Ca două braţe ostenite şi îndreptate către cer..“ Mişcarea interioară e cu regularitate convertită în act, în gesticulaţie, iar aceasta prin tipicitate se încarcă de certe semnificaţii simbolice. Motivul braţelor întinse se transformă, astfel, într-un simbol al invocării, al chemării permanente, îngheţată parcă în gestul care traduce intensitatea aspiraţiei, dar care comunică, concomitent cu disperarea şi aşteptarea încordată, poate o vagă speranţă.

Uneori scriitorul inoculează chiar arhitectonicului un patetism pronunţat al invocării printr-o notaţie care permite să se introducă vibraţia umană în staticul plastic, accentuînd astfel ideea de invocaţie şi de chemare deznădăjduită. „Şi turlele părură ca braţe desperate / / Întinse-n frămîntare spre cerul azuriu ;/ Străvechea frumuseţe murea

pe înserate / Şi sufletul cetăţei se plînse-ntr-un tîrziu". „Ah, cîntul răzvrătirei în seara somptuoasă / Şi turlele-nălţate spre cerul cel senin..." Linia elevată a goticului se complică aici, pentru accentuarea expresivităţii, cu neliniştea şi turmentarea specifică expresionismului pictural. Turlele ca braţe disperate întinse-n frămîntare spre cer... amintesc de tragicul dinamismului cosmic al lui Van Gogh, de cipreşii sumbri ce se prelungesc în spirale chinuite spre infinit.

Tendinţa de autodepăşire, de spiritualizare operează cu atîta exclusivitate la Ştefan Petică, încît pînă şi dionisiacul este convertit la verticalitate, scriitorul inoculîndu-i morbul unei nedefinite tristeţi care-l mistuie lăuntric, făcîndu-l să vibreze de nostalgia apolinicului. „În noaptea clară ce vibrează / De irizări ambroziace, / Pe gînduri faunul veghează / Peste-a frunzişurilor pace". „Şi tragic faunul se plînge / Cu braţe-ntinse, rugătoare, / Spre slava albă ce se stinge / În noaptea toamnei care moare".

Spre deosebire de senzualismul debordant, de vigurozitatea instinctuală şi de semiconştienţa pasiunii păgîne, are loc o spiritualizare a faunului, infuzîndu-i-se nedefinite nostalgii, îndemnuri neînţelese spre elevaţie. Probabil pentru că e un simbol al omului, pe punctul de a renunţa la ipostaza de degustător al bucuriei carnale, cînd faunul din el moare, învins de reflexivitate şi de dorinţa de introvertire.

Se impune de asemenea constatarea că specificul aspiraţiei la Ştefan Petică e de natură dramatică. „Căci viersul meu e viersul pierdut al unor psalmi / Cîntat sub grea povară din lumile de vise" e un vers-cheie pentru întreaga lui lirică. Idealitatea, spre care aspiră ca sub imperiul unei beţii, devine aproape imposibil de suportat prin referirea la real sau prin gradul de perfecţie care i-a fost conferit, prin intensitatea frumosului materializat în acest concept, care scapă parcă de sub control, strivindu-şi zămislitorul. „Lumina e un chin care ne-apasă, / Iar cerul nesfîrşit ne dă fiori" precizează Ştefan Petică într-o altă poezie, care e punctul maxim al aspiraţiei spre spiritualizare, fixînd momentul de apogeu al setei de absolut. Viaţa, cu tot ce are ea esenţial ca existenţă materială (mişcare, lumină, parfum) sau ca existenţă umană (trăire intensă, structură problematică, ancorare prea puternică în cotidian), împiedică, după Ştefan Petică, structuralizarea unui ideal solid. Pentru cristalizarea definitivă a idealităţii sînt necesare condiţii inumane, de supremă renunţare, de completă detaşare: „Şi cînd vom fi streini de orice viaţă, / De stele, de parfum, de flori albastre, / O roză, ca pe-o insulă de gheaţă, / Va creşte sfîntă-n sufletele noastre".

Miraculosul trandafir de gheaţă, care trăda impulsul spre o claustrare absolută pentru obţinerea unei spiritualităţi cu purităţi glaciale,

deşi a fost corectat de o pondere instinctivă, a rămas totuşi suficient de puternic pentru a se propaga cu intensitate în întreg universul său poetic. E un aspect asupra căruia vom reveni cînd vom urmări consecinţele superlativei lui Şt. Petică în toate zonele liricii sale. Deocamdată e necesară precizarea că, dacă aspiraţia spre ideal fixează una din coordonatele poeziei lui Ştefan Petică, imposibilitatea de a acţiona în virtutea acestuia trasează cealaltă direcţie.

Spre deosebire de ciclurile *Fecioara în alb* şi *Cînd vioarele tăcură*, în *Moartea visurilor* nu va mai fi trăit cu intensitate sentimentul elevaţiei, ci cel al prăbuşirii, al derutei şi al confuziei sufocante.

E probabil momentul în care scriitorului i se relevă brusc şi dureros prezenţa unei duble morţi.

Morţii unor idealuri anume, se pare a celor sociale, i se juxtapune fatala apropiere a însăşi morţii poetului, care era firesc să angreneze cu sine amputarea bruscă a tuturor perspectivelor şi să provoace sistarea tragică a aspiraţiilor sale febrile spre elevaţie şi perfecţiune.

Contrar impulsurilor ascendente, pure arcuiri spre înalturi, care impuneau în poezia anterioară o sublimă verticalitate imaginilor, acum predomină senzaţia de apăsare, de sufocare. Totul e cădere, prăbuşire, alunecare tragică în neputinţă şi moarte.

Nu mai e posibil nici un gen de comunicare; se trăieşte cu intensitate sentimentul însingurării extreme, angoasa omului care se simte singur în faţa universului. „Ah, gîndurile triste, ah, visurile mele! // Ca facle-ngălbenite pe-un alb sicriu uitat / În cripte neumblate, pe sfeşnice de-aramă,/ Ard singure în noapte sub astru-ntunecat."

Poetul se simte victima unor ostilităţi incomprehensibile atît de categorice, încît nici nu încearcă măcar să şi le expliciteze. Întreg potenţialul lăuntric e captat în trăirea patetică a unei grave drame intelectuale, generată de totala neputinţă.

E interesant de remarcat, însă, că deşi actul de dramatică introvertire e indiscutabil şi caracteristic ciclului, explorările analitice ale mişcărilor interioare lipsesc.

Analogiile frapante, cu o deosebită forţă de sugestie, organizîndu-se în stranii serii poetice, constituie modalitatea artistică fundamentală. Păsări negre cu un fîlfîit metalic străbat un cer întunecat, bătăi sinistre, grele se aud din turle părăsite, lămpile se sting, umbrele devin de plumb, gemete lungi şi jalnice se preling pe lespezi reci, iar peste toate se prăbuşeşte un întuneric dur, masiv, exercitînd o reală impresie de apăsare, de strivire.

Izbeşte îndeosebi prezenţa întunericului, noaptea devenind pentru Ştefan Petică simbolul care condensează negativul la apogeu.

Deşi întunericul, utilizat de scriitor ca purtător al temei înfrîngerii şi al împotmolirii într-un marasm moral şi intelectual, e prezent încă din ciclul *Cînd vioarele tăcură*, de-abia cu ciclul acesta îşi transformă accidentalitatea în permanenţă gravă. *Moartea visurilor*, chiar din primul poem, îl introduce pe cititor într-un univers dominat de tenebre, fără a-i lăsa impresia de şoc şi nici de suspiciune. Sinceritatea atitudinii trăite e definitivă şi nu surprinde că depresivitatea amară, ideea de fatalitate, de absolut al deznădejdii şi dezorientării îi dă poetului senzaţia că totul nu mai e decît o „noapte fără stele şi fără dimineaţă".

Întunericul nu e resimţit însă numai sub aspectul său de extindere şi permanentizare asupra întregii lumi. Concomitent cu expansiunea, din necesităţi expresive, noaptea e supusă unui act de granitizare şi dramatizare. Apare un fantastic „cer al morţii", „greoi şi-ntunecat", sub care umbra devine de plumb, iar întunericul cunoaşte violenţe, declanşări bruşte de forţe distructive. „Bătînd din aripi grele, trecu grozava noapte,/ Plutind demoniacă în valuri lungi de şoapte". Sau: „Furtuna viforoasă, în noaptea fără stele,/ Trecu ca o fantomă cu aripi mari de fier,/ Pe turnul singuratec veghind sub negrul cer,/ Şi smulse crucea veche în noaptea fără stele".

Pentru Ştefan Petică noaptea reprezintă ceea ce ploaia va reprezenta pentru Bacovia: simbolul cu cea mai puternică încărcătură afectivă fixînd acuităţile unei excepţionale drame interioare, dar făcîndu-se concomitent şi purtătorul unor sensuri sociale.

Chiar limitîndu-ne numai la strofa finală a primei poezii din ciclul *Moartea visurilor*, e clar că ea conţine suficiente date pentru a sugera că întunericul absolut consemnează momentul de derută completă a unei conştiinţe, care, nemaiputîndu-şi fixa cauze cărora să le servească şi nici finalităţi care să dea un sens existenţei, are sentimentul amputării tuturor ieşirilor.

Pentru extragerea accepţiilor multiple ale întunericului şi mai ales ale semnificaţiilor sociale trebuie făcute însă mereu raportări la context, căci numai astfel se degajă accepţiile mai specioase. Particularizarea se produce datorită interacţiunii în cadrul căreia nu numai substratul întunecat se reverberează asupra întregii atmosfere lirice, ci şi valenţe specifice ale acesteia intervin pentru a produce determinări. Această completitudine reciprocă e posibilă deoarece întunericul, care, din necesităţi expresive, cîştigă omniprezenţă, situîndu-se îndărătul tuturor lucrurilor, se transformă într-un element de fundal, pe care se plachează hieroglific contururile unei lumi ciudate. Aerul criptic al acestei lumi solicită la descifrare, iar efortul de a identifica sensurile ascunse nu

face decît să confirme că neliniştea e trăită cu atîta intensitate,încît se detaşează parcă de poet, transformîndu-se într-o angoasă a întregului univers.

Mutaţia e posibilă deoarece scriitorul recurge la utilizarea unor corespondenţe *sui generis*. Simbolul analogic, acel clasic „peisaj ca stare sufletească“, cunoaşte o complicare în spiritul structurii contorsionate a lui Ştefan Petică.

Scriitorul nu selectează pur şi simplu un peisaj, drept corespondent al stărilor sale de suflet, ci îşi ilustrează starea de spirit printr-un peisaj confecţionat după categorice imperative lăuntrice.

Simbolul analogic devine la el viziune: peisaj straniu, cu deschideri fantasmagorice, care, fără a avea un echivalent exterior, impune realităţii un univers creat după coordonate interioare.

Turlele singuratice, profilate pe un fundal de tenebre, păunii ce se-ndepărtează cu strigăte de jale, „alba lampă“ ce se stinge, palatele-n ruină îngheţate-n tăcere, care adăpostesc scene ciudate între oameni derutaţi, îngroziţi, turnurile părăsite spre care se năpustesc corbii croncănind... nu constituie un peisaj cu echivalenţe obiective, ci doar o scenografie simbolică, o modernă punere în scenă a ideilor şi afectelor.

Datorită acestei modalităţi, fiecare element al ambianţei stranii are un cifru. Certa semnificaţie simbolică a tuturor secvenţelor acestui montaj ciudat generează însă acea dificultate proprie liricii lui Ştefan Petică.

Poeziile lui, rezistente la prima lectură, se cer recitite pentru aprofundare şi de-abia la o atentă reluare oferă date ce permit punerea în ecuaţie a poeziei.

Pentru intuirea dramei cu implicaţii multiple, obiectivată în acest decor straniu, e necesar un exerciţiu de descifrare nu totdeauna prea dificil, deoarece prin anumite precizări scriitorul sugerează existenţa unei chei a poeziei, obligîndu-ne, astfel, să găsim accepţiile simbolice.

Poezia *IX* din *Moartea visurilor* poate constitui un exemplu pentru modul în care cititorul este implicat în procesul de colaborare cu scriitorul, fiind obligat parcă să recepteze acea rezonanţă gravă a sensurilor ascunse. „Se stinse alba lampă, căzînd pe piatra tare / Cu geamăt lung şi jalnic de suflet chinuit,/ Şi umbra fu ca plumbul în turnul urgisit,/ Iar corbii s-adunară, strigînd în depărtare“. „Ha, corbii s-adunară strigînd în depărtare,/ Căci pradă lor gătirăm din trupul prihănit / Cesta întins şi rece în turnul părăsit: / Şi mortul era visul suprem de aşteptare“.

Ultimul vers al strofei ne oferă un gen de *passe-partout*, pentru că, din moment ce „mortul era visul suprem de așteptare“, înseamnă că toate componentele ambianței sau ale sumarei fabulații încetează de-a mai avea o existență reală, ele nefiind decît termenii care consemnează, fixînd obiectiv, diversele aspecte ale unui complicat proces lăuntric.

Avînd, însă, în vedere că, prin specificul său, elementul simbolic e ambiguu și are apanajul de a concentra o pluralitate de sensuri, poezia nu se limitează numai la o unică linie de soluții, ci poate primi mai multe accepții pentru fiecare element constitutiv. Poemul conceput pe mai multe circuite logice, prin angrenajul simbolurilor polivalente, conferă, astfel, o excepțională densitate poeziei sale, dînd posibilitatea sugerării concomitente a sensurilor obscure, generate de o inteligență și o sensibilitate profund dislocate și rănite.

„Alba lampă“ ce se stinge, de exemplu, sugerează neantizarea unui luminos principiu călăuzitor, după cum indică și sistarea tuturor speranțelor, sfărîmarea idealului, prăbușirea tuturor certitudinilor intelectuale sau chiar sfîrșitul tragic al existenței, moartea, cu tot ce are ea grav, iremediabil.

„Turnul urgisit“, în care umbra e ca plumbul și spre care corbii se năpustesc croncănind, poate semnifica un promontoriu izolat de existențe supuse tuturor vicisitudinilor, fie o omogenitate de existențe umane strîns unite prin afinități esențiale, care atrag după ele oprobriul societății, dar și starea de conștiință a creatorului damnat.

„Turnul părăsit“, cu tinerii îngroziți străjuind tăcuți trupul „visului suprem“, ucis chiar de ei, pare a semnala o atitudine în fața vieții abandonată, o platformă comună trădată, sau poate numai o poziție părăsită, un gen de cedare, de lipsă de persistență în atingerea idealului.

„Corbii“, prin poziția pe care o au în context și prin relațiile cu restul eșafodajului ideatic, pot simboliza, în general, sumbrul ostilităților exterioare, dar pot indica și adversarii de idei, avizi de a anihila complet idealul abandonat de cei învinși, după cum n-ar fi exclus să sugereze și o materializare a forțelor negative ale spiritului, care sînt tentate parcă permanent spre subminarea realizărilor.

Nu toate poeziile aparținînd acestui ciclu conțin explicarea parțială a unui simbol care angrenează firesc dezlegarea întregii serii simbolizante. Chiar în asemenea cazuri, însă, conglomeratul rămîne deschis receptivității, deoarece simbolurile nu sînt plasate discontinuu, cu suspensii ce nu permit stabilirea de sensuri comune, ci sînt cuprinse în pasta unui simbol analogic, care le coordonează fără a le impune totuși un sens unic, ci lăsînd liberă polivalența de semnificații.

luminîndu-şi aparentele confuzii, imediat ce acceptăm şi coexistenţa unor referiri la idealitate. Se pare că admiterea construcţiei ambivalente a poeziei se transformă în obligativitate, deoarece doar adoptarea acestei duble perspective e de natură să deschidă accesibilitatea spre următoarele versuri: „Căci obosit am fost şi-n minte / Torturătorul vis himeric / M-a îndemnat mereu-nainte / Pierdut în marea de-ntuneric".

În poezia *VIII* din *Moartea visurilor*, sensul erotic pare, de asemenea, a fi imediat şi cel mai apropiat de interpretarea autentică. Există, totuşi, date care tulbură suprafaţa calmă a unei interpretări lineare. La o lectură mai atentă se creează chiar impresia că sîntem puşi în prezenţa unui poem *double face*, construit conştient de aşa manieră, încît, dacă dorim, putem alege reversul cu aceleaşi şanse de menţinere în intenţiile autorului şi de detectare a raţionamentelor şi a trăirilor sale esenţiale. Aplicîndu-ne însă receptivitatea asupra planului care se detaşează îndărătul textului, realizăm un plus de perspectivă deoarece sensurile apar ca fiind mult mai profunde şi originale. „Fecioara depărtată" („Ce plînge şi m-aşteaptă privind albastra zare; / O floare sîngeroasă cu foile amare / Pe rochia sa albă luceşte ca o pată") poate fi o întruchipare a extremei fidelităţi erotice, fără a ne spune prea mult sub această alternativă, dar poate semnifica perfect idealul care solicită intens, deşi conţine sumbre prevestiri pentru escaladatori şi care emană o paralizantă inaccesibilitate prin menţinerea lui într-o totală izolare. Se pare chiar că pentru a reliefa atracţia mistuitoare pe care o exercită idealitatea, utilizează parabola frumoasei credincioase care, împietrind într-o eternă aşteptare, cu toate simţurile sub tensiune, electrizează parcă spaţiile cu percuţiile dorinţelor şi chemărilor ei.

Deşi, cu rare excepţii, în lirica lui erotică concretul poetic e gîndit concomitent cu accepţiile lui generalizatoare şi abstractizante, în raportul dintre particular şi sensul lărgit se remarcă parcă o tendinţă spre sporirea procesului de abstractizare.

În momentul poetic *XI* din *Cînd vioarele tăcură*, de exemplu, generalitatea prevalează net asupra caracterului concret al imaginii, care pare a fi mai curînd un vehiculator de semnificaţii decît o entitate de sine stătătoare, cu o evidentă existenţă obiectivă. „Ci norul fin se şterge în pete cari curg / Pe-stinsa frumuseţă a zilei care moare,/ Iar umbra de fecioară se pierde în amurg / Şi nici un ton de flaut nu plînge-n depărtare". E cert că, în procesul de intensă invocare a idealităţii, „umbra de fecioară" ce „se pierde în amurg" are rolul de a sugera ne-

antizarea treptată a speranţei, stingerea lentă a tuturor nădejdilor şi aspiraţiilor.

De altfel, etern prezenta fecioară în alb, concepută ca o sinteză de purităţi, la un moment dat îşi pierde atît de mult natura corporală, încît devine ea însăşi o emblemă a idealului şi a purităţii. „Albe fecioare şi pale,/ Albe fecioare-ngropate / Sub grelele stînci ideale,/ Din vise adînc zbuciumate,/ Păşiră în giulgiuri închise,/ Păşiră în ceată-argintie./ Închideţi mormîntul! Sunt vise / Ce-omoară în noaptea tîrzie". Valoarea pur funcţională a fecioarelor în alb este evidentă aici, ele constituind doar o modalitate de evocare dramatică a aspiraţiilor decedate şi apărînd ca un preludiu vizual la *Moartea visurilor*.

Pragul procesului de abstractizare e cu atît mai ridicat cu cît fecioara devenită emblemă îşi multiplică faţetele simbolice prin accentuata mobilitate a raportului cu restul elementelor contextului liric. „Nebunele fecioare" din „Tîrziu, tîrziu veniră nebunele fecioare,/ Ah, uşile închise cu grelele zăvoare!" exprimă simultan întrezărirea sensurilor existenţei şi imposibilitatea de a mai acţiona în virtutea acestora, actul clarificării săvîrşindu-se prea tîrziu, dar şi revolta împotriva stavilelor care baricadează calea cunoaşterii făcînd imposibilă atingerea adevărurilor superioare.

În funcţie de unghiul în care ne situăm, însă, se poate remarca o turnură hieroglifică, aducînd o suprapunere de sensuri ce creează o densitate noţională în cadrul căreia avem coexistenţa unor semnificaţii antipodice ce par a se exclude reciproc. „Tîrziu se tînguiră nebunele fecioare,/ Ah, sunetele clare din vesela serbare!" pot exprima fie regretul pentru forţele intelectuale risipite-n van, pentru nerealizarea posibilităţilor sale spirituale care nu şi-au găsit la timp chemarea, fie părerea de rău de a nu fi trăit momentele de plenitudine ale existenţei atunci cînd potenţele sufleteşti erau incontestabile.

Tragismul examenului de conştiinţă materializat în „tînguirea nebunelor fecioare" e generat de recunoaşterea dureroasă a greşelii de a nu fi avut suficientă forţă să persiste pe calea idealului, sau pentru că nu s-a deschis la timp bucuriilor vieţii, impunîndu-şi o asceză intelectuală care i-a frustrat viaţa de autentic şi farmec?

Tocmai ambiguitatea aceasta ne ancorează în plin simbolism, demonstrîndu-ne că „nebunele fecioare" n-au mai păstrat aproape nimic din natura lor feminină, ele apărînd foarte puţin probabil ca soliile unei iubiri fatal întîrziate, încărcîndu-se în schimb cu o excepţională iradiere de sensuri ce depăşesc cu mult zona limitată a erosului.

Chiar atunci cînd poemele de iubire nu degajă tranşant o supraimpresie, conţin particularităţi de expresie care prin caracterul lor de

permanenţă ne atrag atenţia asupra unei esenţe pe care sînt destinate să o fixeze. În derularea lirică totul concură parcă spre a ne sugera că îndărătul celor mai diverse manifestări e permanent prezentă o tendinţă de autodepăşire, de permanentă elevaţie spre superior şi perfect.

Pe plan formal, impulsul ascendent determină în primul rînd o sistematică stilizare în sensul gravului şi pateticului.

Fizionomia umană e supusă unui proces de accentuată spiritualizare, scriitorul reţinînd doar elementele care au apanajul unei accentuate expresivităţi — mîinile, ochii, fruntea — şi care, fiind resimţite prin prisma materializării luminozităţilor sau combustiilor sumbre ale fluidului interior, îşi pierd natura corporală, încărcîndu-se de semnificaţii simbolice. Mişcarea, gesticulaţia, atitudinea se resimt de nostalgia *înălţimilor fie prin atitudinea* extatică, delicată deschidere spre infinit, fie prin ţinuta cucernică sau gestul pios, recules, care denotă o răsfrîngere calmă asupra unor imensităţi interioare.

Tendinţa spre o accentuată spiritualizare a figurii umane îşi asociază uneori şi elementul sacru ca fundal de amplificare a rezonanţelor grave.

Bolta *înstelată a bisericii din care* coboară o *blîndă* pace, fecioarele îngenuncheate pe lespezile reci, ochii martirizaţi ai sfinţilor, privirile chinuite „aplecate / peste file de psaltire", făcliile de ceară arzînd în faţa altarului, „arcul oval" care încadrează „melancolia profilurilor sfinte", murmurul unor fictive liturghii sau al imnurilor dureroase se contopesc toate într-un halo sanctificat, într-o ambianţă impregnată de pioşenie şi evlavie.

Ambianţa sacră asociindu-şi caracterul hieratic al plasticii umane, preferinţa pentru o anumită rigiditate a liniilor, o anumită tipicitate ritmică a mişcărilor dau impresia unui ritual ciudat, săvîrşit de fecioare liliale, în cadrul unei naturi concepute ca un templu imens.

În setea lui de a transfigura pînă la idealitatea totală, poetul depăşeşte chiar stilizarea excesivă şi sistematică şi, pe fundalul grav al aromelor sacre, trece la sublimarea figurii iubitei pînă la o totală eterizare.

Purităţi stelare se insinuează în lucruri şi fiinţe, generînd o iubire cu suavităţi nepămîntene şi determinînd o rară delicateţe de viziune. Siluetele abia conturate au transparenţe de vis, totul devine translucid, intrînd în domeniul vagului abia perceptibil.

Delicateţea imaginilor e uneori atît de pronunţată, încît lasă impresia unor suave suprapuneri de inconsistenţe. („O, palidele umbre pe albele perdele"...) Scriitorul ne apare ca un degustător de insolite subtilităţi, fiind parcă permanent atras spre zonele rarefiate ale vaporozităţii.

Setea de pur, de imaculat operează cu atîta forță, încît, pentru a accentua candoarea, suavitatea și fragila delicatețe a aparițiilor feminine, în afara crochiurilor cu transparențe de filigran, poetul apelează frecvent la elementul floral, analogiile cu universul vegetal aducînd ca un laitmotiv luminos îndeosebi prezența crinului, luat ca simbol al purității. Tipul feminin preferat de Ștefan Petică e iubita cu palori liliale, avînd de predilecție fața suavă de crin, sau e „floare de vise", avînd fragilitatea fizică a lianei sau suplețea neliniștită a trestiei. „Fecioarele trecură cu mijloace de trestii / Plecate-n tremurare... Rîdeau privind nainte albastra depărtare"... Cînd închinătoarele unei religii naturiste sînt substituite prin fecioarele claustrate, acestea, inerent, devin „întristate, grațioase / Se înclină ca un crin", sau: „Crini cu florile deschise / Plîng în umbră de altar".

Întreaga spațialitate a liricii sale erotice, de altfel, datorită infuziei de tente albe, capătă o luminozitate difuză, ireală, cu unduiri de omăt afînat, care învăluie totul într-un suflu de neprihăniri selenare.

A încerca să explicăm acest specific al poeziei erotice prin consemnarea prezenței în existența lui Ștefan Petică a unei femei frumoase claustrate în mănăstire, după cum atestă contemporanii, e insuficient. Convingerile sale estetice, admirația excesivă pentru prerafaelism intervin, desigur, pentru a-i modela gustul și pentru a-i canaliza preferințele spre iubirea spiritualizată a evului mediu. Indiferent de factorii care au intrat în concurs, sau de modul în care s-au realizat contactele, formarea conceptului de iubire sub înrîurirea mentalității specifice secolului al XIII-lea este incontestabilă.

Scriitorul nu s-a sfiit să-și recunoască maeștrii, manifestîndu-și deschis entuziasmul: „Sfînta botticelliană / E-adorata și-al meu vis / Ca o fragedă liană, / Într-o rugă s-a deschis"; sau: „De sub greaua boltă parc-a / Tresărit în mine lin / Visul blîndului Petrarca / Îmbătat de cer senin". De altfel, cu un moto din Dante, „*Vedi che del desio lei mi piego*", își inaugurează Ștefan Petică publicarea primei serii de poeme din ciclul *Fecioara în alb*, nu întîmplător intitulată inițial *La creatura di bianco vestita*.

Trebuie precizat, însă, dintru început, pentru a nu se crea echivocuri, că eventuala idee a originalității frustrate prin perspectiva filiațiilor ce se pot stabili e inoportună, deoarece marile distanțe temporale, implicit deci și cele structurale, nu permit comunicarea decît pe anumite aspecte ce țin de eternul uman, care se manifestă diferit, consonînd cu specificul contextului istoric, care-și plachează cu obligativitate profilul epocii pe permanențe. Poetul însuși, transpunînd liric

mobilul intim al admirației sale pentru suavii florentini, ne sugerează factorul prin care se simțea legat de depărtații săi predecesori. „Botticelli întristatul,/ Mult vestitul florentin... Urmărit de viziunea / Sfîntă-a lumilor de sus,/ Măiestrit-a fin minunea / Idealului apus./ Și fecioarele lui pale,/ Visătoare frumuseți,/ Pe noianuri de petale / Plîng de dorul altor vieți". Din text transpare clar că fecioarele acestea delicate,melancolice sînt înțelese de poet ca plîngînd „de dorul altor vieți", deci ca o transpunere a unor dramatice trăiri interioare ale creatorului, ca întruchipare a unor înalte aspirații. Ceea ce era însă esențial în oficierea cultului *„donnei angelicata"*, ca o stranie excrescență a epocii, nu e reținut de poet.

Ștefan Petică se dispensează de adorarea oarbă a frumuseții imposibil de suportat prin strălucirea ei, cît și de cea a purității nonaccesibile, deoarece pentru el comunicarea cu divinitatea nu mai constituie o finalitate supremă, ca în cazul creatorilor noului stil florentin, și ca atare singurele modalități consacrate de atingere a acesteia — sfințenia creștină sau platoniciana contemplare a frumuseții — n-au cum să-l dirijeze și nici să-l handicapeze.

Ceea ce reține el de la creatorii *„donnei angelicata"* nu este excesiva madonizare a femeii, transformarea acesteia în înger maiestuos și distant, ci procesul de abstractizare a femeii concrete, transformarea acesteia în simbol. „... femeia surdă rugăciunilor ca un ideal, inaccesibilă dorințelor oamenilor care încă urcă spre ea reprezintă clar forma sub care poeții perioadei dantești și predantești concepeau idealul, spune Rémy de Gourmont. *Donna angelicata* este idealul, fericirea vag întrezărită spre care poetul, ca artist, tinde fără încetare și pe care nu-l va atinge niciodată". Într-adevăr, Beatrice, luminoasă apariție extraterestră, călăuză supremă și fermă a lui Dante, devine chiar și pentru posteritate o întruchipare a idealului însuși, cunoscînd prin prerafaeliții englezi și îndeosebi prin Dante Gabriel Rosetti un moment de exuberantă apoteozare.

N-ar fi exclus ca obsedantele apariții ale Beatricei în cea de a doua fază a creației lui Dante Gabriel Rosetti, fervoarea ascetică, traducînd, sub inepuizabilele ipostaze ale aceleiași ființe, neliniștile italianului autohtonizat în cețurile celtice, să-l fi inițiat în cultul evului mediu, în general, și al creaturii *di bianco vestita*, în special. Cert e însă că Ștefan Petică, cu toată admirația pentru D.G. Rosetti și pentru curentul promovat de el, nu alunecă în fetișizarea acelui *Il mistero del amor platonico*. Constatăm, dimpotrivă, cu surprindere că Dante este corectat prin Baudelaire.

S-ar părea că aliajul se exclude, avînd în vedere ostentativa degustare a urîtului şi răului, acţiunea sistematică de compromitere a purităţii şi mai ales plăcerea perversă de profanare a datelor consacrate ca nobile, pure, intangibile prin definiţie. Întîlnirea între Dante şi Baudelaire devine însă posibilă tocmai pentru că exagerarea acestui „geniu al răului" conţinea atîta forţă, încît nu mai făcea posibilă conceperea iubirii unilateral. După Baudelaire, senzualitatea, floarea miraculoasă a carnalului vibrant, se cerea prezentă ca o necesară completare.

Ponderea, fără a vedea în aceasta un merit, este însă evidentă la Ştefan Petică, căruia îi e propriu tocmai faptul că dă o poezie în care, printre purităţi selenare, se insinuează inconştient, aproape cu candoare, savoarea păcatului.

La el „*donna angelicata*" coexistă cu „femeia fatală" emanînd efluvii ce răscolesc şi tulbură, suscitînd voluptatea prin forţa inexplicabilă a pasiunii pe care o degajă.

Cele două entităţi nefiind simţite ca contradictorii, triumful castităţii nu se transformă într-o problemă şi femeia apare ca o sinteză organică între păgîn şi celest, între Magdalenă şi Madonă. Femeia, deţinătoare de otrăvuri dulci care subjugă cu toată conştiinţa caracterului malefic al iubirii nu e totuşi insensibilă, demonică, ci generoasă, impresionabilă şi capabilă de compasiune. „Nu plînge, iubită"... se adresează cald poetul femeii căreia lacrimile îi cad „încet printre gene" şi la care anterior se referise în termeni ce o fixau ca o deţinătoare de voluptăţi ascunse, de tainice otrăvuri filtrate. („Cu farmecul straniu al buzelor tale / Vărsat-ai în cupa iubirei venin/ Şi totuşi mi-e sete de buzele pale.../ Şi totuşi mi-e sete de dulcea otravă.")

Caracterul fatal al iubitei cu transparenţă florală nu se circumscrie însă nici o clipă în sfera răbufnirilor instinctuale, care te înlănţuie iremediabil în păcat, ci e conceput ca o sinteză care uneşte gingăşia, delicateţea cu unduiri de adîncă voluptate şi de excepţională intensitate a trăirilor.

Prin perspectiva morţii, iubirea devine de o tristeţe implacabilă şi totodată de-o largă generozitate, şi, deşi intensă, e plină de solemnitate şi duioşie. E o iubire stranie, de o suavitate extremă, cu discrete unduiri de morbideţe, în care pasiunea exasperată se izbeşte paralizant de moarte. „Iubito, tu floare aleasă/ Eu mîine în zori am să mor;/ Desfă-ţi al tău păr şi ţi-l lasă / Pe umeri. O, tristul fior!// Iubito, tu floare-nfocată, / Revarsă-mi al tău cald parfum; / În tina de sînge udată/ Dormi-voi eu mîine pe-acum.// Iubito, tu floare de vise/ Ah, cînd în pămînt voi dormi,/ Cu buzele vinete-nchise,/ Ce singură-n lume vei fi!".

Pretutindeni planează parcă un verdict, care face ca gestul să rămînă suspendat, actul nedus pînă la capăt. Cu presentimentul sfîrşitului, poetul stă în dubiu dacă mai trebuie să declanşeze magia vechilor păcate, a căror aromă persistă cu efect retroactiv. „Vinul dulcilor păcate !/ Să-ţi mai torn, iubito, oare,/ Cu reci mîni tremurătoare / În pahare cizelate / Vinul dulcilor păcate?"

E necesar de asemenea să se remarce că la Şefan Petică păcatul este consemnat cu seninătate şi firesc. El nu încearcă anxietatea baudelaireană în faţa păcatului văzut ca sursă supremă de plăceri, dar şi de remuşcări feroce care-l devoră ca nişte şerpi interiori. La el presupusul exces e scutit de anatemă prin prisma pasionalităţii care înnobilează, opinie situată la antipodul conceptului baudelairean, conform căruia „pasiunea tinde mai curînd să degradeze sufletul decît să-l înalţe".

La el pasiunea nu se sprijină pe resorturi de miraculoasă, dar detestabilă animalitate, ci apare ca proiecţie a unei extreme temperamentale („A dragostelor ce omoară / Într-o supremă-mbrăţişare").

Se vizează permanent extremele, insaţietatea, intensitatea romantică a pasiunii. „Ci arsă e-a mea frunte de aprigă dorinţă / Şi buzele setoase de dulcea suferinţă / A caldelor săruturi vibrînd de voluptate".

Poezia de dragoste a lui Ştefan Petică nu ne reţine atenţia, însă, numai prin caracteristicile consemnate pînă în prezent ci şi prin anumite particularităţi de expresie care impun elemente cu totul noi pe planul realizării artistice a poeziei româneşti. Ca mod predilect de expresie a liricii erotice se introduce „poezia de senzaţie". Cu rare excepţii, Ştefan Petică va evita expresia nudă a sentimentelor. El nu va mai cultiva o lirică erotică declarativă. Sentimentul e conţinut, implicit, şi de cele mai multe ori comunicat indirect, prin intermediul senzaţiei.

Parfumurile şi muzicalitatea, care încep să deţină un rol precumpănitor în sugerarea stărilor de suflet, îl situează pe Ştefan Petică în plin modernism. „Ceea ce caracterizează tehnica poetică a simboliştilor e izolarea senzaţiilor şi darea lor printr-un echivalent de imagine — spune Ştefan Petică — echivalent care e determinat şi el prin modul de a se impresiona al artistului". Că Şt. Petică intuise elementul fundamental al specificităţii noului curent ne-o atestă majoritatea cercetărilor recente. M. Raynal simte pictura modernă ca un rezultat al dezvoltării principiului senzaţiei picturale. Octave Nadal consideră senzaţia ca principalul pilon pe care se sprijină structura comună atît a impresionismului pictural, cît şi a celui muzical şi literar, iar Guy Michaud pedalează mai insistent asupra ideii, definind modernismul

ca o „tiranie din ce în ce mai mare a senzației, emoției, a tuturor forțelor inconștiente".

În privința modului în care este utilizată senzația ca sursă de poezie, o primă constatare care se impune este că Ștefan Petică nu vizează prin intermediul ei atingerea simplității, a naturalului și firescului, asemenea lui Paul Verlaine.

Ca rezultat al unui popor care, pe o vigurozitate necultivată, făcea miraculoase eforturi de sincronizare, Ștefan Petică avea nostalgia rafinamentului. De aceea el nu ne va da o poezie de notație, în care senzația primară să treacă pe prim plan, vizînd autenticitatea și aroma frustului.

Intelectul său contorsionat și supraîncărcat nu se putea menține la pragul pur senzorial, la el senzația resimțindu-se permanent de pulsația neliniștită a fluxului spiritual. E o senzație intelectualizată, din a cărei cristalizare sînt excluse directețea și spontaneitatea, ea organizîndu-se preconceput în funcție de multiple și alambicate procese ale gîndirii abstracte.

Pentru a sugera, de exemplu, specificul unor stări de suflet transmise prin intermediul sonurilor, apelează uneori la elementul cult, recurgînd chiar la termeni tehnici de specialitate: „o simfonie-n *re minor*", „tragic *Miserere*", „veșnic *de profundis*", "triste cantilene" etc.

Foarte rar muzicalitatea se constituie din sonorități naturale. Șt. Petică n-are intuiția muzicii concrete. Vocile naturii aproape nici nu se aud; foșnetul, suflul, murmurul sînt ale unduirilor interioare. În schimb, în spațiu sînt afundate invizibile instrumente, care atacă partitura, emanînd un fir melodic precar și discontinuu, impresionant tocmai prin singularizarea sonoră, care, neavînd extensie, cade profund pe sensibilitatea deschisă a cititorului, cu o rezonanță în adîncime nebănuită.

Prin planurile aerate ne parvin ecourile unui „flaut ce plînge-n depărtare", receptăm tonalitatea suav-elegiacă a unor „viori ostenite". „Duioase note de ghitară vibrează în zarea depărtată", dealul e învăluit în „blînde note de la trișcă" sau de sunetul nostalgic al cornului, iar „amurgul ce cade alene" e vrăjit de „acorduri de vechi cantilene". Ades distonant cu clapele de fildeș ale flautelor sau ale acordurilor „murmurate de negre pianine", intervine melodicitatea stranie și inefabilă a doinei.

Deși izvoarele muzicale sînt profund diferențiate și e prezent romanticul corn sau autohtona trișcă, prevalează totuși instrumentația simbolistă: pianina și îndeosebi flautul și vioara, probabil tocmai dato-

rită gingășiei și delicateței sunetului lor, datorită inflexiunilor nostalgice.

Specificul rezultă însă mai ales din natura deosebit de fină a percepțiilor muzicale. Prin grație și finețe, prin rafinamentul discret, Ștefan Petică se apropie în felul său de impresionismul muzical de nuanță Debussy. Delicatețea la el însă nu se manifestă, ca în cazul marelui muzician, prin multitudinea irizărilor de o subtilitate rară, prin captarea unor instantanee infinit nuanțate, ci prin tonalități izolate, cu ceva trist, straniu în ele, aducînd ideea unor fragilități sonore ce se frîng... „tremurată,/ O notă stîngace sălta peste clape"... „Și nota ușoară lovea în perdele".

Tălăzuirea simfonică e substituită la el prin sonoritatea limpede, lineară, care de obicei izolează o notă ce parcurge tonalități clare și grave. „Și nota fu din nou sonoră / Și gravă ca o invocare", ca apoi intensități muzicale din ce în ce mai pronunțate să se succeadă, fixînd momentele de apogeu ale unei pasiuni. E o stilizare pe acuități solemne a duetului de arderi supraumane al Isoldei și al lui Tristan.

De obicei, însă, reducerea la un singur fir muzical e resimțită ca insuficientă pentru realizarea acelei arte a aluziilor și a inefabilului și atunci el plasează linia melodică în depărtare, o afundă în spațiu, pentru a o face să străbată în modulații abia perceptibile și deprimante. „Și nici un ton de flaut nu plînge-n depărtare", sau: „Seri triste coborîră pe visu-mi vechi și sfînt,/ Seri triste ca un flaut ce plînge-n depărtare".

Aceste tente detectate ca fiind proprii armonicelor sale ne pun deja în prezența altei trăsături caracteristice a senzațiilor sale sonore. Ca și Debussy, care, sub influența prerafaeliților, atrăgea atenția prin caracterul extatic al impresiilor, Ștefan Petică are și el ceva din aerul de religiozitate gravă, dar nu luminoasă, ci cu răsfrîngeri de litanie, cu rezonanțe melopeice, contaminate de monotonia sacră a ritului. „Căci viersul meu e viersul pierdut al unor psalmi".

Dar, ca de obicei, prerafaelismului i se juxtapune autohtonul, înfiorările hieratice conjugîndu-se cu tonalitatea deprimantă a bocetului nostru popular („Și n-a fost tînguire vreodată mai amară"). Accentele de jale neprelucrată, exprimate direct, ca niște gemete, sînt utilizate de scriitor cu cele mai diverse finalități. Uneori, pentru o excepțională evocare muzicală a toamnei, în care predomină sonurile elegiace cu prelungi unduiri funebre, alteori pentru a sensibiliza tragicul ambianței unei cetăți în decădere, concepută de fapt cu valoare de simbol analogic, ca proiectare a unei deprimante stări de suflet, a unei epuizări de moarte. „Cîntări voievodale sunară-n amurgire

/Cu glas de altădată umplînd singurătatea,/ Şi-n notele lor grave de-adîncă tînguire/ Colinele-ascultară cum moare-ncet cetatea."

De remarcat e totuşi că nu elegiacul brut, de extracţie populară, predomină, ci cel comunicat printr-un proces mai complex de sugestie. Epitetul sumbru aplicat instrumentelor implică brusc nuanţa de tragic („negre pianine," „negrele vioare", „negrele ghitare"), atrăgîndu-ne atenţia asupra existenţei lor fictive. Uneori instrumentele aproape îşi pierd identitatea, ele nemaiexistînd în text cu sensul de consemnare, de denumire a unei realităţi, ci de ilustrare sensibilizată a unor date interioare, devenind astfel semn, simbol, echivalenţă şi generînd un impresionism muzical existent doar prin aluzie şi analogie şi pronunţat abstractizat prin multitudinea sensurilor conţinute. „Vioarele" care-au tăcut pe neaşteptate, „orga obosită", „negrele pianine" semnifică concomitent secătuirea forţelor creatoare suprasolicitate în actul de dăruire totală a artistului, dar şi înfrîngerile lui intelectuale, eşecurile sentimentale, neputinţa de a se mai bucura de viaţă şi de-a înălţa eşafodaje spre noi idealuri.

Motivul viorii revine mai ales ca un preludiu al morţii cu diverse accepţii, ca o prevestire şi o anticipare a unor sfîrşituri inexorabile. *Cînd vioarele tăcură (I)*, considerată de G. Călinescu opera capitală a creaţiei lui Ştefan Petică, are ca idee tocmai prăbuşirea bruscă a energiilor sufleteşti şi a tendinţei de reactivare a vechilor elanuri, care eşuează în neputinţă şi tristeţe. De data aceasta, însă, pentru potenţarea impresiei, scriitorul nu se limitează numai la sugerarea unor sensuri multiple prin fixarea unui moment de sfîrşit dintr-un straniu concert, ci îşi asociază efecte de muzicalitate interioară şi mai ales se lasă purtat de „demonul analogiei". Printr-o cezură dur introdusă şi neaşteptat plasată, creează o atmosferă de frîngeri bruşte. „Vioarele tăcură. O, nota cea din urmă / Ce plînge răzleţită pe strunele-nvechite, / Şi-n noaptea solitară, o, cîntul ce se curmă / Pe visurile stinse din suflete-ostenite." Verbele, la rîndul lor, aduc atît prin sens, cît şi prin specificul expresiei sonore senzaţia de sugrumare: „tăcură", „stătură", „se curmă", „murise"... Apoi, prin utilizarea comparaţiei modernizate, juxtapune elemente total diferite pe baza unor asociaţii neaşteptate tocmai pentru a da mai pregnant senzaţia de aşteptare, de tăceri suspendate. „Arcuşurile albe în noaptea solitară/ Stătură: triste paseri cu aripele-ntinse, /Păreau c-aşteaptă semne..." Şi, în sfîrşit, prin intermediul acelui „demon al analogiei", scriitorul recurge la asociaţiile succesive, care, prin etajarea unor impresii muzicale adiacente, generează o suprapunere de viziuni, care amplifică şi modelează sensibilitatea în sensul dorit, creînd o impre-

sie acută de tristeţe însingurată, de solemnitate dezolantă. Degetele aplicate pe coarde îi apar ca nişte clape, la rîndul lor aparţinînd unor flaute de aur care răsunau cîndva în liniştea templelor. Agila lunecare pe diverse instrumente îşi anexează în final, pentru accentuarea ideii de solitudine amară şi neputinţă, acel chip „de fecioară" însingurată şi chinuită de dorinţe. „Murise însă cîntul de veche voluptate, /Şi triste şi stinghere vioarele părură / În noaptea-ntunecată de grea singurătate / Fecioare-mpovărate de-a viselor tortură."

Tehnica sugestiei prin intermediul senzaţiei sonore, care cunoaşte deci la Ştefan Petică un pronunţat proces de diversificare, nu se limitează însă numai la aspectele semnalate pînă în prezent.

În raport cu specificul stărilor de suflet, uneori nu se mai procedează la calchierea mişcărilor interioare prin aplicarea directă a echivalentului muzical, ci prin fixarea ambianţei specifice unui interior, pe care scriitorul o realizează însă apelînd aproape cu exclusivitate numai la muzică. Aceasta e posibil deoarece în cazul la care ne referim muzica se materializează, sunetul capătă vizualitate, permiţînd ca sinuozităţile melodice să fie percepute spaţial şi să fixeze o ambianţă de o vrajă stranie şi de-o inefabilă jale, în care sentimentul extatic al iubirii e ca o emanaţie firească a interiorului: „Şi flautul magic vorbi: tremurată/ O notă stîngace sălta peste clape/ Ca vocile stinse în murmur de ape,/ Şi-ncet simfonia căzu întristată./ Plutea o durere ca-n tainele sfinte/ Pe sala cea veche, şi-n flacări aprinse/ Murea ziua albă pe stofe-ntinse,/ Iar flautul magic plîngea înainte./ Mănunchiuri albastre de mici viorele/ Lăsară parfumuri subtile şi clare/ În preajmă: o dulce şi caldă-ntristare,/ Şi nota uşoară lovea în perdele./ Ea sta glorioasă ca-n razele sfinte,/ Şi iată! în vraja de note uşoare/ Iubeam pe frumoasa etern visătoare;/ Iar flautul magic plîngea înainte."

Alteori parfumul este elementul fundamental al paletei scriitorului, prin intermediul căruia se creează un interior ca stare de suflet. Deşi se pare că Ştefan Petică era convins de necesitatea „muzicii înaintea tuturor lucrurilor", n-a pierdut din vedere nici forţa de sugestie a parfumurilor.

O floare ce se stinge într-un vas scump, o undă de parfum subtil creează o ambianţă vagă de interior distins, în care s-a statornicit o atmosferă de iremediabilă tristeţe şi a încremenit parcă înspăimîntat un reţinut presentiment al morţii. Tehnica e a detaliului izolat, fixat central şi făcut să genereze atmosferă. „O albă crizantemă se stinge-ndurerată/ În vasul de Tanagra; caliciul închis/ Păstrează-n fund parfumul iubit de altădată/ Şi blînd ca o cîntare şoptită într-un vis."... "Oh, psalmul pasiunei din palidele file,/ Parfumul care plînge pe vasul fin sculp-

tat/ Şi floarea care moare de dorul altor zile!/Ci eu închid psaltirea pe visu-ndurerat."

De cele mai multe ori, însă, senzaţia olfactivă ne sugerează doar anumite stări de suflet, fulgurante dispoziţii momentane. Prezenţe permanente, parfumurile alunecă pe o gamă pronunţat diversificată, provocînd o delicată degajare de trăiri sufleteşti adecvate.

Sînt „parfumuri subtile şi clare", sau „reci" şi „vechi", după cum există şi un parfum „cald" sau altul „iubit şi dulce". În ambianţă persistă o aromă somnolentă de „parfumuri adormite în file de psaltire" sau „de flori pălite şi uitate", de „albe crizanteme", ca alteori să nu vibreze decît o undă vagă de „parfum subtil de iacint".

Sporadic e prezentată şi puternica emanaţie odorantă a parfumurilor excitante: „Parfum păgîn de nard", „parfumuri tireene", „parfumul cald şi ameţitor" sau „irizările ambroziace", care nu sînt decît simbolurile unei iubiri senzualizate. Balsamurile acestea de intensă voluptate n-au însă senzualitatea morbidă şi nici torpoarea carnală a parfumurilor baudelaireene.

În schimb, scriitorul introduce categoria parfumurilor generatoare de stări sufleteşti exasperate, alunecînd într-un gen de manierism facil (rozele „au pus în parfum suprema tortură"..., „Voi să mă îmbăt de fericirea torturătorului parfum"..., „imnuri dureroase/ Ca o tortură de parfumuri" etc.).

Parfumurile cunosc deci la el bipolarizări, centrîndu-se în juru a doi antipozi şi vizînd fie pasionalitatea dusă la extrem şi intensitatea excepţională a trăirilor, fie suavitatea şi o delicateţe rară de sentiment. Aceasta denotă că spre deosebire de senzaţiile sonore, cele olfactive sînt resimţite de Ştefan Petică mai mult ca simbol al emoţiilor decît al ideilor.

Nu diferenţierile contează însă, ci faptul că senzaţiile, care alcătuiesc sistemul molecular al liricii sale şi pe care uneori le comunică direct, alteori le izolează redîndu-le printr-un echivalent de imagine, nu fac în ultimă instanţă decît să semnaleze o realitate mai profundă.

E incontestabil că Ştefan Petică are evidente merite, raportat la peisajul nostru literar, marcînd începutul unui nou stadiu de dezvoltare a literaturii şi constituindu-se ca promotor sigur de valori poetice inedite, ca un deschizător de drumuri.

În privinţa valorii intrinsece a poeziei sale, sînt detectabile bucăţi perfect antologice, reţinînd atenţia fie prin fineţea excepţională a trăirilor interioare, fie prin concentrarea emoţională capabilă să şocheze sensibilitatea cititorului, dezvăluindu-i perspective spre înţelesuri nebănuite anterior.

Există bucăţi cu aparenţa unor mici capodopere, pe care însă o simplă fisură le împiedică să fie complet realizate: „calvarul sîngerat", „arcul căruntit" etc. rămîn ca disonanţe în cadrul ansamblului armonios.

Deficienţele acestea incidentale, cît şi prezenţa altor intermitenţe lacunare îşi au parţial explicaţia în faptul că uneori scriitorului îi lipseşte o intuiţie sigură a limbii, el neposedînd perfect arta alegerii cuvintelor rezistente la timp, abstrase procesului de învechire.

Derivările forţate, expresiile poetice depăşite, asociate cu o anumită edulcoraţie a expresiei şi mai ales cu tonalităţi desuete şi uşor leşinate („blonde visuri", „visuri blonde", „blonzii crini", „roze blonde", „blondă înamorată", „palǎ crizantemă", „aur pal", „duioase note", „plîns duios" etc.) creează senzaţia de uşoară caducitate. La aceeaşi impresie de vetust contribuie însă şi excesul rezultat din frecventarea prea asiduă a unei recuzite literare care viza rafinament cu orice preţ. Stăruie după lectura ciclului, afirmă cu justeţe Matei Călinescu, „o impresie de preţiozitate obosită, de stilizare efeminată. Aureolările de veche icoană, poleială abundent obosită, extazurile mimate după o formulă prea «literară» supără prin exces şi acea autentică nostalgie a purităţii se însoţeşte cu accentele unei sensibilări artificioase, cîteodată de-a dreptul iritantă".

Orientarea spre un estetism steril, în care poetul crede că află o compensaţie, o «salvare», limitează uneori semnificaţia şi valoarea versurilor lui Ştefan Petică."

Lacunele de inspiraţie şi de realizare se manifestă cel mai frecvent însă prin incapacitatea de a-şi stăpîni ideile sau sentimentele, pentru a le comunica în formula cea mai adecvată şi conformă cerinţelor stringente ale artei. Uneori scriitorul lasă chiar impresia că are „fugă" de idei, sensurile scăpate unei expresii ferme alunecînd într-o suită confuză.

Alteori asistăm la un gen de derapare prozodică, manifestată într-o anemică expunere spiralată, în care ideea, nemaiavînd forţa necesară pentru a fixa atenţia, alunecă într-o rodomontadă fără sens şi fără aderenţă emoţională.

Ansamblul structural al liricii lui Şt. Petică prezintă sporadic şi fisuri de cenzură. Reminiscenţele eminesciene apar din cînd în cînd, atestînd o oarecare toleranţă faţă de ecourile care în spontaneitatea actului creator răzbăteau la suprafaţă: „Şi-a mea frunte idolatră / Am plecat-o pocăit...", „răsărind adînc din valuri", „... ca o statuă de dreaptă", „... marmoreicul tău sin" etc. Reminiscenţele acestea incidentale nu sînt decît rod al unei neglijenţe, al unei inegale severităţi pe

planul travaliului poetic. După opinia academicianului Perpessicius — care a semnalat pentru prima dată cîteva din reminiscențe — la Petică e dificil să vorbești propriu-zis de o influență eminesciană, căci „nu e poet mai puțin eminescian ca trubadurul *Fecioarei în alb*".

Deși e cert că deficiențele degajă episodic un aer tern, că inabilitățile de montare și conceptualitate poetică banalizează uneori sensuri mari și imagini rare, intermitențele mediocre nu deranjează prea mult, căci esența e constituită din momentele unor „stranii interludii", în care filonul de aur strălucește pur, vorbindu-ne de prezența unui talent autentic.

Șt. Petică nu a spus totdeauna strălucit ceea ce avea de spus, dar a comunicat-o într-o manieră care-i este proprie numai lui. Universului ideal creat de cărți el i-a atașat o zonă de care nu se poate face abstracție. Și aceasta e cu atît mai demn de remarcat cu cît Șt. Petică nu e un izolat care dă voce unei individualități nemodelate de contacte. Din lirica lui se simte că a trecut prin transparența peisajului verlainean, prin acea stranie lume concepută exclusiv muzical, că a fost atras de forța tragică a necunoscutului lui Maeterlinck și că — așa cum altădată „ochii lui Eminescu întîrziaseră pe floarea lui Novalis, albastră"[1] — s-a oprit și el fascinat de „întunecata, mare loare neagră" a lui Stefan George. Șt Petică se împărtășise de aerul sacerdotal al poetului german, cît și de cel al lui Mallarmé, desigur din pasiune pentru valorile abstracte ca surse ale poeziei, și îi era intim universul prerafaelit, împietrit hieratic, sub prestigiul picturii naive și pure a lui Giotto și Fra Angelico. Rezultatul este însă flagrant deosebit de orice individualitate pe care a frecventat-o. Și tocmai aerul atît de insolit al universului său poetic, această originalitate pregnantă este punctul maxim de rezistență al operei lui Șt. Petică.

★

Cea mai reprezentativă piesă a lui Șt. Petică, *Solii păcii*[2], inițial derutează. Asistăm la o acțiune stranie într-o temporalitate vag stabilită și într-o ambianță la fel de imprecis sugerată. Ne aflăm în plin basm, atît prin nomenclatură, cît și prin natura conflictului schițat. Atîta timp cît sîntem tentați, însă, să vedem în piesă numai elementul de poveste, conflictul pare a fi pueril, iar prințul — bicisnic, neliniștit, abulic — figură neadecvată eroicului folcloric.

---

1 Ion Barbu, *Poetica d. Arghezi*, în *Ideea europeană*, IX, nr. 205, 1 noiembrie 1927.
2 Apare în *Literatură și artă română*, V, numerele 2, 3, 4, 5, 6, 7, între 25 decembrie 1900 și 25 mai 1901.

Scriitorul introduce însă pe parcurs, cu abilitate, suficiente elemente pentru a ne face să înţelegem că intriga nu e decît un pretext, întreaga anecdotică fiind o imensă ficţiune, şi că, exploatînd sursele alegorice şi simbolice, pe un fundal de basm şi de legendă, face să se mişte un conflict de idei. Conflict de idei, şi nu încă piesă de idei, pentru că în dezbaterile cu implicaţii filozofice nu pletora speculativă prevalează, ci înfruntarea, prin intermediul personajelor simbolice, a două concepţii antipodice, a două modalităţi esenţial diferite de a înţelege viaţa. Sîntem în plină dramă simbolistă. Similitudinile cu Wagner au fost deja semnalate, însă oarecum şi exagerate. „Influenţa poeziei noi, cu întregul ei idealism, şi în special a celei germane de atunci şi apoi a lui Wagner, ca folositor al legendei şi ca interpret personal al ei, constituie însuşi fondul dramatic al poeziei lui Ştefan Petică, topită în toată firea lui şi trăită astfel aidoma, cu gîndul, cu sufletul şi cu ţinuta."[1]

Înţelegerea legendei ca pretext şi modalitate de punere în scenă a ideilor atestă într-adevăr prezenţa unor analogii, „fondul dramatic" însă nu numai că diferă, dar contrastează flagrant cu cel wagnerian, situîndu-se la antipodul acestuia.

În timp ce la Ştefan Petică se aspiră cu febrilitate spre condiţia intelectuală, resimţită ca o sursă de înălţare a umanităţii, Wagner aduce un entuziast elogiu sufletului primitiv, frust, salvat de pervertire printr-o existenţă complet izolată în cadrul unei naturi de-o virginitate edenică, capabilă de a-i infuza ceva din candoarea primelor vîrste ale omenirii, modelîndu-i şi conservîndu-i o puritate absolută.

Forţa de a salva ţara Graalului şi de-a oficia slujba dezvelirii „potirului sfînt" — permanent generator de energii — nu o are decît sublimul, dar semisălbaticul Parsifal, datorită desăvîrşitei imaculări sufleteşti.

La Ştefan Petică conflictul nu se grefează însă pe ideea obţinerii forţei prin atingerea inocenţei perfecte, dobîndită prin abstragere şi ascetism, cum se întîmplă la Wagner sau chiar la Stefan George *(Pelerinaje)*. Drama, în cazul lui, e rezultatul unei scindări dureroase între puternica tentaţie de a-şi închina viaţa febrilelor căutări intelectuale pentru atingerea unei înalte idealităţi şi între tendinţa de a se smulge contemplativităţii pentru o existenţă firească, eliberată de angoasa absolutului şi care, deşi plată, obişnuită, are apanajul de a pacifica spiritul prin farmecul bucuriilor pe care le oferă.

---

1 N. Davidescu, Prefaţa la volumul *Ştefan Petică, „Opere"*, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1938, p. 17.

Nu e nici măcar o „wagneriană punere în scenă", căci nu avem strălucirea actelor de vitejie, zăngănitul temerar al săbiilor și nici suflul eroic al supraumanelor tălăzuiri simfonice. Epicul viguros și fabulosul masiv nu sînt caracteristice pentru Ștefan Petică, după cum acestuia îi e străină și robustețea monoloagelor wagneriene, care exasperează prin durată.

În modalitatea de realizare a piesei se resimte mai curînd influența concepției teatrale a lui Maurice Maeterlinck. Ca și acesta, cultivînd un teatru simbolist, Șt. Petică neglijează acțiunea și caracterele, nefiind preocupat de individualizarea personajelor și nici de precizia psihologică, ci de introducerea unui autentic fior tragic. Pe cînd la Maeterlinck, însă, tragicul, de esență metafizică, e generat de spaima în fața necunoscutului și se exteriorizează prin „modurile lirice ale sensibilității" umane, la Ștefan Petică sursa tragicului se află în permanenta tensiune intelectuală, cu dezbaterile ei dramatice, grevate dur de povara problemelor irezolvabile.

Dacă mobilurile tragicului, cît și tehnica realizării acestuia diferă, Ștefan Petică reține în schimb de la maestru ideea necesității augmentării sentimentului tragic prin întreținerea permanentă a unei neliniști subterane.

De altfel, chiar în privința arhitectonicii piesei, în ansamblu, se remarcă că scriitorul nu vizează o construcție perfect dramatică, cu elemente de succesiune absolut necesare, eliminarea uneia din verigi aducînd cu sine prejudicii întregului edificiu. Soliditatea conflictului rezultă din intensele ciocniri pe planul conștiinței, obiectivate în două personaje simbolice (Ileana și Simina) de factură antipodică, ca replică fidelă a dualității ireductibile a eului.

Drama se declanșează în momentul în care eroul, în contact cu frumusețea și farmecul lumii obișnuite, reprezentată de Ileana, se vede eliberat de povara unui trecut de ratate aspirații temerare, de abstragere spiritualizată într-o existență austeră, închinată acțiunii de perfectare fără limite.

Frumusețea, seninătatea și blîndețea Ilenei n-au însă decît un efect simptomatic, deoarece în clipa în care se săvîrșește ireparabilul, nunta, anestezia provocată de iubirea care se interpune ca o stavilă tentantă între creator și „piscurile mari de piatră" își pierde efectul, și asupra lui Viorel începe să opereze regretul pentru modul de viață anterior.

Inițial, tentația e aproape inconștientă, pentru a se contura apoi clar prin ispititoarea apariție a primei iubite, Simina, simbol al vieții de voluptoasă intelectualitate.

Opune totuşi rezistenţă atracţiei puternice a trecutului, deoarece acesta-l îngrozeşte încă prin zbuciumul căutărilor intelectuale, prin acea atracţie imperioasă şi supraomenească pe care idealul o exercită asupra lui, încît îi lasă impresia că e mereu mînat înainte de „un demon fără milă“.

Iniţial, dialogul cu Simina nu e decît o încercare de sustragere de sub ameninţările reactivării unei intelectualităţi prea intense. Personajele aproape dispar ca prezenţe fizice, în orice caz sînt uitate, şi cititorul asistă la opoziţia flagrantă între două concepţii diferite asupra vieţii.

Mulţumirea şi pacificarea, intuite ca ascunzînd îndărătul aparenţelor strălucite tristeţea decăderii sufleteşti, a complacerii în mistificare, reprezintă unul din versante, celălalt constituindu-se ca zonă a intelectualităţii înalte, a raţiunii zbuciumate în asaltul ei cognitiv.

Deşi se înfruntă valori inegale şi optarea ar fi normal să nu ridice probleme, Viorel manifestă însă puternice reţineri la gîndul supliciilor pe care ţi le impune o asemenea existenţă.

În actul al II-lea, faza opoziţiei, a ezitărilor, a acceptărilor semiconştiente este depăşită, tentaţia spre viaţa închinată unei totale spiritualizări transformîndu-se într-o obsesie chinuitoare. Remuşcarea, neliniştea renunţării se încorporează parcă lucrurilor din jur, mustrîndu-l permanent, iar efortul Ilenei de a-l sustrage prin sincere ademeniri zbuciumului intelectual, care atinge insuportabilul prin intensitate, nu reuşeşte decît să-i facă şi mai dificilă desprinderea de bucuriile autentice ale vieţii pentru a se mişca sub imperiul unei mistuitoare idealităţi.

Intervenţia promptă a Siminei, în ipostaza clară de demiurg feminin, îl eliberează însă de chinurile scindării, atrăgîndu-i atenţia asupra caracterului perisabil şi a deficienţei valorice a bucuriilor terestre, făcîndu-l să înţeleagă că genialitatea, deşi implică suplicii supraomeneşti, nu poate fi evitată de cei ce, prin firea lor problematică, sînt structuraţi pentru o altă existenţă decît cea obişnuită.

Optarea e totuşi procesuală, iar o tensiune dramatică de altă natură se interpune ca rezultat al confruntării, într-un dialog rapid şi de structură contrapunctică, a două modalităţi diferite de receptare şi evaluare a aceleiaşi realităţi.

Simina, prin geometria ei perfectă, prin suprema abstractizare, care exclude orice zvîcnire de viaţă, îi apare Ilenei ca o întrupare a renunţării similară cu moartea, pe cînd în viziunea lui Viorel ea se constituie ca un izvor suprem al vieţii.

Energica alternare a replicilor antipodice extinde prăpastia dintre Viorel și Ileana pînă la totala necomunicabilitate, creează însă concomitent o punte către culmile spre care-l cheamă Simina, smulgîndu-i acel: „Al tău sunt spre vecie“ care hotărăște implacabil totul.

Optarea nu rezolvă însă problema, ci de-abia o pune. Actul al III-lea nu e decît o transpunere alegorică a suișului spiritual, a dificultăților enorme pe care le implică escaladarea spre perfecțiune. Scena se deschide pe un moment critic sugerat atît prin decorul cu valențe simbolice, cît și prin dialogul dramatic de construcție contrapunctică.

Munți insurmontabili „se înalță necontenit și-și pierd vîrfurile în ceață“, iar alături de culmea sălbatică pe care Viorel o escaladează cu mare efort se deschide amenințător prăpastia.

Viorel, complet epuizat, e pe punctul de a rata ascensiunea, și intervențiile entuziaste ale Siminei pentru a-l susține în lupta disperată pentru atingerea finalităților superioare se dovedesc ineficace, deoarece lipsa de rezistență a structurii umane l-a trădat deja. Trupul i-a devenit o povară, picioarele nu-l mai susțin, setea feroce îl devoră. Brusc, realizează imposibilitatea de a se supune prohibițiilor ascetizării, și lamentațiile se contrapun dramatic stimulărilor de înfrîngere a verticalității.

Pentru complicarea conflictului se recurge la elemente ce țin de ciclul interdicțiilor. Viorel, sufocat de sete, cedează ispitei și bea apă din „izvorul durerilor de jos“ deși Simina, care plecase să-i aducă apă de pe culme, îi atrăsese atenția asupra pericolului. Din izvor se înalță glasul Ilenei, apoi apare umbra stranie, fantastică, a acesteia și a craiului Glad și se operează brusc o schimbare de perspectivă pentru cel căzut din zona absurdelor ambiții intelectuale, Simina apărînd ca element ostil și potrivnic vieții.

Lupta sufletească între orientări divergente sistează momentan, dar intriga continuă să se dezvolte. Cam forțat, însă, sprijinindu-se pe inconsecvențe și ilogism. Contrar așteptărilor, autorul nu urmează imboldul ascensionist, afirmat cu atîta ostentație, ci, convins că „mort e-n mine totul“, se precipită spre prăpastie. Spre surprinderea noastră, în partea a doua a actului al IV-lea, îl găsim teafăr, deși melancolizat, reîntors printre ai săi. Secătuit, ultragiat sufletește, aspiră deznădăjduit spre liniștea salvatoare. Nu e capabil însă de-o autentică reintegrare în lumea pe care a părăsit-o și căreia-i cerșește alinare. Contrapunctul de idei realizat prin interferarea cîntecelor celor două femei, care din nou și-l dispută, denotă persistența scizIunii interioare. Actul se încheie pe momentul dramatic de dureroasă

luciditate a lui Viorel, care-şi dă seama că nu-i mai poate fi accesibilă nici una din lumile între care oscilase. Cortina cade pe un sumbru presentiment al morţii.

Ceea ce aduce nou actul al V-lea este o schimbare a raportului de forţe implicate în conflict, pe primul plan trecînd apariţiile anterioare episodice (Cavalerul Negru, Solii păcii), a căror prezenţă intermitentă avea mai mult funcţia de a genera nelinişte şi mai ales de a anticipa tragismul prin sentenţiozitatea unor sumbre prevestiri. Apariţiile stranii, de factură demonică, care, prin limbajul lor sibilinic, întreţineau confuzia şi contradictoriul, cultivînd echivocul în privinţa structurii şi finalităţii lor, acum, pentru prima dată, îşi enunţă clar esenţa („Noi suntem solii morţii, veniţi din adîncime").

Cei care puteau fi consideraţi fie ca sumbri soli ai morţii, fie ca reprezentanţi ai atracţiei malefice spre zona meditaţiei absolute — care, însă, prin prisma incompatibilităţii dintre act şi vis, apărea ca văduvită de suportul vital al acţiunii, constituindu-se ca o zonă a sigurei pierzanii — îşi asumă o accepţie clară, considerîndu-se ca purtători ai „odihnei" şi „păcii", ca simbol al marii taine a morţii, opuşi mişcării şi eternei frămîntări.

E suficient însă un moment de ulterioritate a textului ca aceştia să scape din nou linearităţii şi monovalenţei, deoarece ca soli ai lui Negru Voievod — care, cu oastea lui stranie, plutea deasupra culmilor, înaintînd maiestuos şi nostalgic „spre himerice luciri de idealuri" — prin ricoşare se contaminează totuşi de anumite enigmatice accepţii, care par a nu-i fi fost clare nici scriitorului însuşi. Cert e, însă, că „Solii păcii", echivalent românesc al „florii negre", care în *Algabal* al lui Stefan George constituia o altă modalitate de materializare a aspiraţiei spre moarte, exercită asupra lui Viorel o atracţie care pare a deveni irezistibilă. Opoziţia se realizează totuşi, însă doar datorită miraculoasei intervenţii a Siminei, care fiind ucisă din cauza intransigenţei cu care şi-l disputa, şi-l asociază în moarte, lăsîndu-i impresia că îşi dă sufletul într-o adevărată apoteoză.

Finalul piesei întreţine însă ambiguitatea, deoarece nu rezultă nici o clipă clar cine a învins: Simina, căreia i-a rămas consecvent pînă în ultima clipă, aspirînd spre o viaţă subsumată unei înalte idealităţi, sau Solii păcii, care-i dau sentimentul eliberării? „O, te simt, dorită liberare!... Dorita, sfînta pace / E-n moarte." Sau poate există şi una şi alta din posibilităţi ca rezultat al unei simple armonizări a contrariilor?

Secvenţa cea mai reuşită a piesei e reprezentată de partea întîi a actului al IV-lea, de care s-a făcut complet abstracţie în comen-

Ecaterina Petică, mama poetului.

Vasile Petică (1882 — 1905), fratele poetului

Nicolae Petică (1891 — 1962), fratele poetului

Tache Petică (1894), fratele poetului, cu soția (1898)

Casa părintească din Bucești

Aspectul actual al locuinței părintești

Fațada liceului „Dimitrie A. Sturdza" din Tecuci, unde Ștefan Petică a urmat gimnaziul real (1888–1892)

tariu, nefiind absolut necesară pentru explicarea datelor esențiale ale contextului dramatic.

Deşi din punctul de vedere al arhitectonicii acest amplu episod pare a fi superfluu, considerat aparte, se circumscrie perfect în specificul genului, introducînd un excelent teatru de atmosferă într-o piesă de idei. Se realizează o remarcabilă tensiune a stărilor de suflet şi a atmosferei pe motivul unei aşteptări apăsătoare, deznădăjduite, care nu e numai a unor indivizi concreți, ci a unor grupuri largi sau a întregii omeniri în anumite ipostaze ale sale.

Tensiunea se realizează într-un crescendo viguros, cumulînd elemente din ce în ce mai sumbre, pînă ce absoarbe totul într-un vîrtej de nelinişte şi groază.

O tăcere paralizantă a încremenit întreg palatul într-un doliu îngheţat, făcînd din fiecare element al său o expresie a durerii, iar gemetele stranii, ce bîntuie plîngînd înăbuşit, prelungindu-şi sonurile elegiace în invocări deznădăjduite, se constituie ca o voce din-afara cadrului, ce dă o extremă sensibilizare decorului, strivit de „ceaţa grea" care-l izolează complet de lumină şi soare.

Cu scena a III-a în statismul sufocant intervine mişcarea, dar nu pentru a produce o ameliorare, ci pentru a exaspera şi mai mult stările de suflet sub permanentă tensiune.

Prin referirile pe care le face Iuga, cel trimis în căutarea prinţului pribeag, la sfîrşitul sumbru al acestuia, brusc se realizează un salt în tragism şi sîntem plasaţi pe un moment critic de maximă intensitate. Reacţia bătrînului e susţinută şi potenţată de intervenţia stridentă a unei stranii voci exterioare: „Furtuna, ah, furtuna!", devenită laitmotiv obsedant.

Glasurile devin din ce în ce mai ameninţătoare, lamentîndu-se tot mai accentuat, transformînd întreg ţinutul într-un imperiu al spaimei. Asistăm la o vertiginoasă dramatizare a peisajului, în care se tălăzuieşte parcă durerea, amărăciunea, spaima şi întreaga groază existenţială a celor claustraţi. Se ajunge la o suprasaturaţie de straniu şi ameninţător şi se cere cu deznădejde soare, lumină, linişte. Prin contrast apar referiri la întuneric, furtună, tenebrele sufocante fiind resimţite ca o condiţie a lor dintotdeauna.

Calamităţile se precipită, concurînd toate spre limita de sus a tragicului irezolvabil; turnul e lovit de trăsnet, furtuna sfarmă lanţul ruginit al punţii de la poartă, iar moartea se extinde ca un linţoliu negru asupra întregii ambianţe.

E un final sumbru, care aduce izolarea definitivă a celor rămaşi prin sfărîmarea oricăror legături dintre ei şi cel plecat şi care îşi ata-

şează pe plan simbolic ideea amputării oricărei posibilităţi de comunicare a omenirii cu sensuri pe care le întrezărea „dincolo de culme".

Drama *Fraţii*, realizată ulterior *Solilor păcii* (1903), aduce puncte de vedere fundamental noi, deşi similitudini de diverse naturi circulă de la o piesă la alta.

Se pare că aderarea lui Ştefan Petică la orientarea naţionalistă îi impune în mod firesc anumite puncte de contact cu mişcarea sămănătoristă, scriitorul realizînd, în piesa care apare, parţial, chiar în *Sămănătorul*, un elogiu al valorilor rurale.

De remarcat e însă că, deşi în unele pasaje transpare un optimism factice, confecţionat la comandă, fiind evidentă tendinţa spre poleire, spre crearea unei viziuni paradisiace a ţărănimii, psalmodiindu-se pe motivul avuţiei agonisite prin continuu efort, accentele ambianţei idilice sînt estompate şi uneori chiar contrabalansate prin fiorul grav, degajat de atitudinea ţăranului care-şi vrea răsplătită munca sa de rob. Iar elogiul datinii străbune — al atitudinii sacramentale faţă de „pămîntul sfînt", de „brazda strămoşească" — pierde din stridenţa reclamei pe o anumită temă şi se sprijină pe cîteva elemente solide de etică ţărănească tradiţională şi îndeosebi pe conceptul cinstei.

De fapt scriitorul nu face decît să plaseze într-o fragedă ambianţă campestră un conflict etic care depăşeşte cu mult cadrul strict al universului rural. Prin Pîrvu, purtătorul uneia din direcţiile majore ale conflictului, se apărau nişte valori certe, consacrate prin tradiţie — munca onestă, cinstea, loialitatea în relaţiile dintre oameni — resimţite ca superioare atitudinii demonice a fratelui său Neagu, reprezentativ pentru aşa-zişii „oameni blestemaţi", „neînţeleşi", care, situîndu-se cu orgoliu „dincolo de bine şi rău", nu fac decît să genereze suferinţă şi moarte, tulburînd existenţa altora prin atitudinea lor temerară de răzvrătire împotriva normelor.

Construcţia dramatică, de data aceasta, se privează de stufozitatea şi contorsiunile piesei precedente, fiind sobru, dar solid structurată. Premisele conflictului nu se constituie ca rezultat al unui efort laborios; scriitorul lucrează îndeosebi prin intermediul sugestiei, apelînd la cîteva indicaţii vagi şi la anumite elemente de atmosferă. În ambianţa sărbătorească ce domnea la sfîrşitul secerişului, singura notă discordantă o oferă Neagu, fratele stăpînului, un personaj straniu, interiorizat şi pasional, incapabil a se smulge unei mîhnite şi accentuate nelinişti, care-l face dur şi necomunicativ.

Faţetele întunecate ale personajului conţin şi promovează tragism, căci ele reprezintă stigmatul unei iubiri nefericite, care, după ce l-a

determinat să pribegească în căutarea împăcării cu sine însuşi, cu forţa obsesiei l-a readus pe locul supliciului. Conflictul se declanşează în momentul în care se descoperă că iubirea mistuitoare, invocată drept scuză pentru atitudinea sa refractară, este de fapt o dragoste nelegiuită, care-l leagă cu forţa irevocabilă a patimii de cumnata sa Dochiana.

În actul al II-lea, prin contrapunctarea textului cu aluzii, scriitorul obţine o tot mai accentuată tensiune, care generează încordarea şi propagă neliniştea de la personaj la personaj, făcîndu-i parcă pe toţi participanţii la serbare să intuiască nelegiuirea săvîrşită tacit de frumoasa lor stăpînă, Dochiana. Numai soţul înşelat nu se lasă contaminat şi reacţionează violent atunci cînd bătrînul Cobuz, care-i surprinsese pe cei doi îmbrăţişîndu-se, pentru a nu deveni complice, îşi părăseşte mîhnit stăpînul, sfătuindu-l să-şi păstreze casa „în cinste nepătată". Astfel se creează însă posibilitatea unei augmentări în salt a tensiunii, căci reacţia acestuia va fi cu atît mai intempestivă cu cît contactul cu o realitate dureroasă se va face mai brusc. Într-adevăr, cum, în ambianţa în care ameninţările se precipitau, dragostea exasperată a celor doi sfidează precauţiile, aceştia sînt surprinşi de Pîrvu, care, uluit şi zdrobit, asistă la pateticul duet erotic, în care propria-i soţie, în ipostaza amantei pasionate a fratelui său, era consolată de acesta, Neagu simţindu-şi iubirea împărtăşită atît de puternică, încît îşi permite să o situeze cu temeritate deasupra moralei şi a păcatului.

În manifestarea indignării spectaculosul este evitat; se produce însă o trecere prea rapidă de la mînie la milă, insuficient motivată, căci evocarea morţii timpurii a tatălui său, care i l-a dat în grijă pe Neagu, poate fi interpretată mai curînd în defavoarea fratelui nerecunoscător.

În raport cu modul în care scriitorul şi-a structurat eroii, concepîndu-i legaţi prin iubirea incestuoasă ca printr-un blestem, înţelepciunea biblică a fratelui mai mare nu face decît să intensifice criza. Măsurile luate de el — izgonirea fratelui, însă păstrarea soţiei, sub pretext că are copii, „mai sus de orice păcat" — se dovedesc nu numai a fi insuficiente, dar sporesc tentaţia celor ce doresc a se uni, împotriva oricăror oprelişti.

Aproape întreg dramatismul actului rezultă din procesele de conştiinţă ale Dochianei, care, deşi acceptă entuziasmată ideea pribegiei împreună cu Neagu, nu se poate sustrage neliniştii pe care o generează certitudinea gravei culpe comise, căzînd pradă unei tenebroase obsesii. „Dar stă în întuneric o vecinică mustrare, /Mai neagră ca blestemul făcut la neagra cruce, / Şi ea mă urmăreşte oriunde eu m-aş duce, /

Iar zbuciumul acesta nicicînd nu se mai curmă." Acest intens zbucium pe planul conştiinţei este, în bună măsură, sursa tensiunii în următorul act al piesei, în care revine ca un laitmotiv obsesia păcatului. Dislocarea psihică e cu atît mai pregnantă cu cît scriitorul creează discrepanţe, noncomunicare între Dochiana şi natură. Peisajul constituit din delicate accente bucolice, cu o nedefinită undă de poezie generată de farmecul naiv al scenelor campestre, îi apare acesteia intens ostil prin sumbrele-i proiecţii interioare, extinse şi infuzate în întreaga ambianţă.

Neliniştea apăsătoare, emanată de certitudinea imposibilităţii de a se salva din remuşcările ce-o apasă ca un „blestem", atinge la un moment dat asemenea intensitate, încît e de natură să schimbe aproape cursul întregii acţiuni.

Scindarea sufletească nu se mai poate rezolva în sensul întoarcerii acasă, deoarece între timp s-au declanşat elemente care precipită evenimentele spre un final implacabil. Cu apariţia în scenă a lui Pîrvu, care, aflînd de dispariţia celor doi, îi urmărise, hotărît să-i ucidă, conflictul cunoaşte o bruscă mutaţie, de pe planul conştiinţei în exterior. Scena înfruntării între personaje este extrem de restrînsă, dar cu surprize ce dau contorsiuni totale şi un ritm halucinant. După un prim moment de încordare, se creează parcă o detentă prin atitudinea de superioritate sufletească a lui Pîrvu, care, văzîndu-şi fratele repezindu-se cu cuţitul la el, îi răspunde deziluzionat: "Eu n-o mai voi, păstreaz-o!" Ultima frază a acestuia însă: „Micuţi, orfani copii..." are o asemenea repercusiune asupra Dochianei, încît aceasta, smulgînd cuţitul, se înjunghie. Automat, Pîrvu îşi ucide fratele.

După descărcarea precipitată de fulgere, ca un comentariu al momentului de inconştienţă, asistăm la derularea crizei de nervi a lui Pîrvu. Abundenţa monologică are crispări de coşmar şi, sub obsesia privirii neîndurătoare a celui ucis, ca un nou Cain, îşi strigă disperarea.

Piesa se încheie pe o replică prelungită a lui Pîrvu, de o sfîşietoare omenie şi de un dens tragism conţinut.

În drama *Fraţii* nu mai poate fi identificată o deviaţie flagrantă de la conflictul principal; se remarcă, totuşi, pe o spaţialitate mai restrînsă ca în *Solii păcii*, acelaşi puseu spre teatrul de atmosferă.

Scena celor doi copii rămaşi singuri în întuneric, după ce au fost părăsiţi de mama lor, deşi nu e superfluă, prin anumite tangenţe cu *Orbii* lui Maeterlinck, ne lasă totuşi impresia de efectuare intenţionată, izvorîtă din dorinţa scriitorului de a face variaţii pe o temă de prestigiu.

Asistăm la aceeaşi senzaţie de spaimă pe care o produce întunericul, adaptată însă la instabilitatea mentalităţii infantile, care determină pe copii, cînd să-şi augmenteze programatic frica prin ecourile povestirii „celor doi fraţi pierduţi într-o pădure", cînd să-şi atenueze teama prin fixarea unor cauze materiale pentru acele prezenţe stranii care suprasaturează atmosfera.

Prin precizările făcute de copii, însă, spaima-şi pierde fiorul metafizic. Nu mai întîlnim frica aceea conţinută, care se condensează în tăceri, în suspensii stranii şi înfiorări comunicate laconic. S-ar mai putea stabili şi anumite analogii cu *Pelleas și Mellisande.* Punctele de contact nu sînt însă decît total exterioare, ele constituind mai curînd un prilej de constatare a originalităţii pe un motiv oarecum similar decît unul de detectare a influenţelor.

Ştefan Petică a luat drept pretext mediul rural şi pentru o altă lucrare teatrală a sa, intitulată *Prietenii poporului*, care avea ca finalitate bagatelizarea mişcării socialiste la sate. Ea a rămas însă ca o neizbutită încercare de parodiere.

Piesele comentate pînă în prezent nu acoperă însă întreaga activitate de dramaturg a lui Ştefan Petică. Teatrul reprezintă una din constantele eforturilor sale creatoare, iar înainte de a da piesele sale capitale, a exersat perseverent pe cele mai diverse teme.

Dintre bruioanele păstrate, numai piesa într-un act intitulată *După logodnă* poate fi valorificată, deoarece, deşi prezintă lacune parţiale, în sensul nedezvoltării complete a unor idei enunţate în paranteză, este bine structurată şi mai ales interesantă. Consideraţiile asupra acestei piese, cît şi asupra celorlalte fragmente rămase în manuscris pot fi parcurse de cei interesaţi la capitolul de „Note şi comentarii", rezervate teatrului.

Conchizînd deocamdată asupra acestui sector al activităţii sale, trebuie relevat faptul că Ştefan Petică, fără a da realizări remarcabile, ne-a lăsat piese care conţin momente efectiv impresionante şi mai ales au apanajul ineditului în dramaturgia noastră, atît prin problematica aparte, cît şi prin genul nou de teatru pe care-l introduc.

*

Poet şi prozator, dar şi excepţional om de cultură, avînd idei — după părerea lui G. Călinescu — „din toate punctele remarcabile şi solide, superioare epocii sale", Ştefan Petică s-a exprimat cu competenţă şi în diverse domenii teoretice, incluse sferei artei sau numai tangente acesteia. Filozofia, estetica, sociologia şi psihologia, dar mai ales critica literară l-au solicitat, unele din ele prilejuindu-i lucrări care

prin înalta ținută intelectuală, cît și prin eleganța și sobrietatea stilului, se păstrează neatinse de caducitate, interesînd încă prin caracterul major al problemelor abordate.

Ceea ce unește diversele zone de activitate ale scriitorului, dîndu-le unitate, este puternicul spirit novator. Tendința de a introduce elemente noi și de-a atașa inedite unghiuri de vedere problemelor puse în discuție este evidentă, mai ales în sectorul cel mai important al activității extrabeletristice a lui Ștefan Petică, în activitatea sa de critic literar.

E cunoscut că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin activitatea lui T. Maiorescu și Gherea, încercările sporadice și neorganizate de critică literară românească sînt ridicate la nivel european. Prin lucrările celor doi reprezentanți, create adesea cu destinație polemică, se cristalizează treptat, dar net, două tendințe fundamental opuse, pe care se vor fixa majoritatea esteticienilor și criticilor, optînd în funcție de interese și de concepție pentru una din direcțiile trasate.

Polemica sobră, însă inflexibilă, a șefilor, cît și cea efervescent zgomotoasă a discipolilor, după o fluctuație care dă cîștig de cauză partizanilor criticii științifice, intră în jurul anului 1895 într-o fază de acalmie. Motivul victoriei momentane a stîngii literare ca sursă de reflux polemic pare a fi de suprafață. După toate probabilitățile, procesul de pregătire a trădării generoșilor făcîndu-se deja simțit, combatanții gheriști se docilizează, nemaigăsind în viitor pozițiile categorice pe care le părăseau. Cealaltă direcție cedează doar formal datorită destinului în declin al *Convorbirilor literare*, explicat atît prin detașarea de revistă a scriitorilor mari, cît și prin abdicarea corifeului de la rolul de estet și îndrumător literar, conducerea fiind concesionată lui M. Dragomirescu, încă insuficient format ca personalitate intelectuală. După E. Lovinescu, *Convorbirile literare* „își încheie propriu-zis ciclul, continuînd să existe postum încă o jumătate de secol".

În anii de derută imediat următori trădării generoșilor (1900—1901), momentul istoric nu mai poate fi al radicalismelor esențiale, după cedare noile forțe devenind firesc mai elastice și mai aderente la tonalitatea oficialității.

Simbolismul și sămănătorismul, expresie pe plan literar a noii conjuncturi, deplasează ciocnirile pe un teren în care accentul nu mai cade pe vechile antinomii, ci pe conflictul între promotorii noilor cuceriri ale literaturii străine — moderniștii — și între adepții tendinței naționaliste, de angrenare exclusivă în autohton. În momentul acesta de confuzie, Ștefan Petică e singurul critic care, pe lîngă faptul că

încearcă să dea o soluţionare judicioasă noilor conflicte declanşate, nu pierde din vedere elementele esenţiale ale opoziţiei, el preluînd dintr-un unghi nou problema artei pentru artă şi a artei cu tendinţă şi dînd aparentelor antinomii dintre etic şi estetic o rezolvare care marchează o treaptă superioară în comparaţie cu poziţiile anterioare.

Deoarece Ştefan Petică, în comentarea fenomenului literar, n-a practicat analiza de opere sau creatori, ci a tins întotdeauna să ia concretul doar ca pretext de teoretizare, cultivînd mai mult o critică cu funcţii de estetică, cercetarea activităţii sale în acest domeniu se cere întreprinsă pe probleme.

Încercînd o selecţie a laitmotivelor construcţiilor sale ideatice în funcţie de contribuţia la dezbaterile noastre estetice, cît şi în raport cu elementele încă actuale ale soluţiilor propuse, în centrul obiectivului se plasează problema raportului dintre estetic şi etic.

O primă etapă necesară în clarificarea aspectului pus în discuţie este fixarea atitudinii adoptate de critic faţă de cele două direcţii deja trasate de critica noastră anterioară, deoarece cu prilejul acesta este expus şi propriul său punct de vedere.

Deşi referirile lui Ştefan Petică asupra criticii practicate de Gherea şi T. Maiorescu sînt disparate, nu e necesar un efort de sistematizare a observaţiilor, deoarece se poate identifica un articol care polarizează fragmentarul, constituindu-se ca un act de sinteză atît prin definirea lapidară a sistemelor estetice ale celor doi, cît şi prin prezentarea poziţiei adoptate faţă de aceştia.

Într-una din secvenţele studiului *Arta naţională*, care îndeplineşte acest oficiu de sinteză, T. Maiorescu apare ca reprezentativ pentru faza imediat postpaşoptistă, cînd idealurile prăbuşite nu fuseseră încă suplinite cu altele, iar breşa creată permitea introducerea unei orientări caracterizate de scriitor ca avînd un substrat idealist. Conducătorul „Junimii" promova, conform afirmaţiei sale, „estetica metafizică absolută, după care esenţa artei era de a fi o ficţiune ideală care scoate pe omul impresionabil în afară şi mai presus de interesele lumei zilnice. Frumosul există, independent de voinţa noastră, în lumea ideală a esenţelor pure, iar artistul în care trăieşte amintirea lumei transcendentale a esenţelor are misiunea de a ne face să contemplăm acest frumos". Şi criticul depistează în continuare restul componentelor principale ale sistemului maiorescian (gratuitatea artei, iraţionalismul creaţiei, evitarea intelectualităţii etc.), considerînd întregul eşafodaj ideatic ca o premisă necesară deducerii esteticului. „Din această definiţie, nevinovată în aparenţă — precizează Ştefan Petică — d-l Maiorescu, cu subtila sa logică, scoate toate încheierile trebuincioase

artei pentru artă. Artistul n-are să se intereseze de valoarea morală şi socială a operei sale, pe dînsul nu-l privesc durerile şi bucuriile mulţimei, pentru că e o fiinţă de esenţă divină şi opera sa trebuie să fie cu totul impersonală. De aceea patriotismul şi toate tiradele filozofice şi sociale n-au ce căuta în arta pură, care nu trebuie să se ocupe decît de frumosul în sine".[1]

Nonadeziunea lui Ştefan Petică la conceptul purismului maiorescian este evidentă, deşi tonul comentariului rămîne permanent deferent şi intens colorat apreciativ.

Referitor la Gherea, articolul ales ca reprezentativ nu mai vizează — ca în cazul lui Maiorescu — întreg ansamblul concepţiilor acestuia, ci doar aspectul metodologic.

Sub influenţa determinismului lui Hypolitte Taine, care şi-ar fi dorit să fixeze cauzele cu exactitatea botanistului sau a chimistului, Dobrogeanu-Gherea era şi el tentat să dea prioritate studierii factorilor extraliterari, ceea ce nu scapă observaţiei ascuţite a criticului, care-i aruncă obiecţii tocmai din acest unghi. Necesitatea studierii operei în baza celor trei principii clasice, asupra cărora atrage atenţia Gherea în primul rînd, fără a fi respinse, datorită faptului că permiteau stabilirea unor „legături necesare" şi „foarte drepte", conducea, după critic, la o insuficientă explicare a fenomenului artistic, care era luminat puternic doar ca act psihologic, pierzîndu-i-se specificitatea. „...ceea ce uita această critică era diferenţa specifică, acea diferenţă care făcea dintr-un anumit fenomen psihic un fenomen artistic şi nu altceva".[2]

Metodologia, suspectată ca deficientă sub acest raport, este atacată şi sub motivul introducerii unui „tendenţionism exagerat". Deşi afirmaţia rămîne în cazul de faţă nedezvoltată, referirile anterioare la aceeaşi problemă[3] permit să se deducă că rezerva criticului era generată de caracterul nesigur sau chiar eronat al judecăţilor apreciative.

Obiecţiile acestea, care vizau aspecte parţiale ale sistemului gherist, se circumscriu perfect unei observaţii restrînse, dar cu largă valoare generalizatoare, conform căreia „ceea ce a făcut greşala studiilor lui Gherea, pe lîngă multele şi eminentele lor calităţi, a fost şi faptul că la artist se ocupa totdauna mai mult de partea sa etică decît de cea estetică".[4]

Modalitatea de rezolvare a raportului etic şi estetic, considerat ca esenţial pentru dezvoltarea literaturii, nu l-a preocupat pe Ştefan

---

1 *Arta naţională* IV, *România ilustrată*, I, nr. 10, (septembrie) 1901, p. 123.
2 *Ibidem*, p. 124.
3 *Critica literară* în *România jună*, nr. 188, 18 iunie 1900, p. 1.
4 *Estetismul lui Ruskin* în *Noua revistă română*, I, nr. 3, 1 februarie 1900, p. 44 (suplimentul II).

Petică numai în critica noastră, ci şi în cea apuseană, dorind ca în lumina ultimelor fluctuaţii să poată sugera anumite soluţii. După Ştefan Petică, „criticii ştiinţifice", care exagera în direcţia supralicitării sociologicului şi a factorilor extraliterari, îi succede critica esteta sau simbolistă, care îşi afirmă, dimpotrivă, indiferentismul social, concentrîndu-şi întreaga atenţie pentru perfectarea tehnică, formală, elementele de conţinut fiind neglijate de aşa manieră, încît „tot mîndrul palat, aşa de fin, de strălucitor şi de străveziu, ameninţă să se dărîme"[1].

Soluţia care i se impune categoric lui Şt. Petică, considerînd-o ca cea mai indicată, este realizarea unei fuziuni superioare între estetic şi etic. „Datoria esteţilor viitori e să nege negarea ultimilor esteţi, adică să răstoarne cele ce s-au susţinut în sprijinul indiferenţei sociale a artei şi să adauge, pe lîngă perfecţia tehnicei, valoarea sa morală. Adevăraţii esteţi sunt cei cari îşi vor îndeplini această datorie artistică şi socială, împăcînd într-o sinteză superioară antinomiile aparente de astăzi."[2]

Pentru a convinge că disocierea este artificială, firească şi necesară fiind doar integrarea în cadrul aceleiaşi unităţi a celor doi factori arbitrar separaţi, utilizează argumentele din *L'art au point de vue sociologique* de M. Guyau, sugerînd, într-un subtil arabesc ideatic, că în artă eticul nu poate exista decît prin estetic, iar acesta, la rîndul său, nu poate fiinţa în stare pură, desprins de contingenţe, deoarece „conştiinţa individuală e mai degrabă o conştiinţă socială" şi ca atare „emoţia estetică are un caracter social".

Dacă prin rezolvarea judicioasă a raportului dintre etic şi estetic Ştefan Petică aduce un punct de vedere nou, avansat în critica noastră, retuşîndu-l necesar pe Gherea, prin referirile la natura eticului, el se demarchează de asemenea de acesta.

Gherea făcea distincţii în sfera tendenţiozităţii după criteriul nocivităţii sau al eficienţei morale, dîndu-şi adeziunea la vehicularea în artă a celor mai înalte idei ale veacului. Ştefan Petică nu emite însă consideraţiile asupra componentelor eticului, referirile sale asupra acestuia fiind generalizatoare şi reducîndu-se la principiul fundamental al legăturii indestructibile dintre creaţia artistică şi popor. „Această cunoaştere a poporului e marea şi greaua condiţiune care se cere tuturor artiştilor mari. Ea e punctul de unde trebuie să plece orice artist adevărat dacă ţinteşte la altceva mai trainic decît succesul de librărie şi de ziare ieftin cîştigate, ieftin pierdute."[3] Nu se teoretizează însă nici în

[1] *Estetismul lui Ruskin* în *Noua revistă română*, I, nr. 3, 1 februarie 1900, p. 44 (Suplimentul II).
[2] *Art. cit.*, p. 45.
[3] *Arta naţională*, *loc. cit.*, p. 124.

acest sens, dezbaterea de idei fiind suplinită prin comentariul unor aspecte concrete ale fenomenului artistic, considerate de scriitor ca exemplare pentru creaţia autentică.

Criticul condiţiona realizarea marii literaturi de oglindirea realităţilor specific naţionale, considerate de el ca neglijate pe nedrept de curentul gherist. „Şcoala aceasta lăsase la o parte influenţa realităţei, uitînd că sunt simţiminte, credinţe, tradiţiuni şi o mulţime de alte ideologii peste cari nu se poate trece."[1]

Raportîndu-l pe Şt. Petică la peisajul criticii literare din jurul anului 1900, remarcăm că el nu se distinge numai prin introducerea unei viziuni noi asupra relaţiilor dintre etic şi estetic, ci se impune mai ales prin faptul că se constituie ca un reprezentant al spiritului novator în literatură.

Criteriile de apreciere a scriitorilor operează la el în funcţie de gradul în care aceştia au contribuit la revoluţionarea literaturii. E simptomatic faptul că referindu-se la *Transformarea liricei române* nu se ocupă decît de Eminescu şi Macedonski, cei doi creatori de geniu impunîndu-i îndeosebi prin faptul că reprezintă un moment crucial în literatura noastră prin marcarea actului de geneză a poeziei moderne, infinit superioară poeziei vechi. În profunzimea sondajului sufletului uman, în modificările fundamentale survenite în modul de exprimare, în structura imaginilor sau a frazelor, care renunţă la simetria şi linearitatea şcolărească în favoarea unei construcţii complex orchestrate; în subtilitatea alegerii valorilor plastice şi mai ales în introducerea unor ritmuri extrem de diversificate şi complicate sau în descoperirea valorii muzicale a cuvintelor, Ştefan Petică identifică transformări atît de tranşante şi de importante valoric, încît le echivalează cu o adevărată revoluţie. Dintr-un medalion rămas în manuscris, dedicat poetului „nopţilor", rezultă că Ştefan Petică era partizanul actelor de curaj în efortul de înnoire a cîmpului poetic, ironia amară la adresa prezentului literar vizînd tocmai nonacceptarea temerităţii. „Dar la 1870 îndrăzneala nu era împovăratul păcat de la 1900."[2]

Într-adevăr momentul 1900—1905 se caracterizează printr-o accentuată cramponare în tradiţionalism, printr-o atitudine pronunţat refractară faţă de orice încercare de schimbare.

Spre deosebire de cei angrenaţi în mişcarea sămănătoristă, dominantă la începutul secolului al XX-lea, Ştefan Petică e sensibil la valorile estetice şi receptiv la înnoiri. El realizează contribuţia

[1] *Arta naţională* IV, *România ilustrată*, I, nr. 10, septembrie 1901, p. 124.
[2] Ms. 1.659, f. 87, Biblioteca Academiei.

simbolismului la dezvoltarea liricii, şi deşi se integrează după 1899 direcţiei naţionaliste şi colaborează sporadic la *Sămănătorul*, ia atitudine împotriva exagerărilor chiar înainte de a se contura cu claritate aceste tendinţe obstrucţioniste.

Împărţirea artei în cosmopolită şi naţională, cît şi actul creării unor curente pe acelaşi calapod îi apar ca rezultat al unei optici simpliste, conform căreia creaţia n-ar avea alte alternative „decît sau să se închidă într-un patriotism peste măsură de tendenţios, sau să cînte streinătatea şi minunatele sale podoabe".[1] Criticul, dînd cosmopolitismului accepţia de influenţă exercitată din exterior spre interior de literaturile străine, consideră că e complet eronat a „se face din naţionalism şi cosmopolitism două entităţi absolute, între cari există o vecinică antinomie. În realitate, însă, noţiunile aceste sunt departe de a îmbrăca acest caracter hotărît absolut şi relaţiunile dintre dînsele sunt mult mai complexe decît s-ar părea la întîia vedere."[2] Chiar dacă argumentaţia nu rezistă, eşafodajul teoretic fiind constituit din subtile, dar discutabile speculaţii de natură logică sau filozofică, concluzia se impune prin evidenţa adevărului circumscris perfect în zona bunului-simţ. „Naţionalismul şi cosmopolitismul [influenţă străină, *n.ns.*], cari au atîtea elemente comune, fie că acele elemente sunt în totul identice, fie că unele sunt negarea altora, sunt în strînsă apropiere, şi antinomia dintr-însele nu e decît o antinomie aparentă; mai curînd ele ar trebui considerate ca două momente concordante ale aceluiaşi proces logic."[3]

Conceptului artei cosmopolite, opusă artei naţionale, îi neagă existenţa, el neavînd un corespondent în realitate, deoarece nu se pot constata nişte forme ideologice internaţionale şi ca atare „noţiunea de artă cosmopolită este o entitate scolastică, întemeiată pe forme ideologice falşe."

Optarea pentru direcţia modernizatoare a literaturii, atît de controversată în epocă, nici în cazul lui Ştefan Petică nu s-a efectuat rapid şi fără probleme. Manuscrisele criticului poartă amprenta unor procese sufleteşti ca ecou al dezbaterilor exterioare. „Semne de decadenţă? se întreabă criticul. Psihologia morbidă? Logica morbidă? Negurozitate şi misticism, sau conştiinţa nouă? este cu neputinţă ca o întreagă epocă să greşească: deci nu caz morbid, ci conştiinţă nouă."[4] Abundenţa interogaţiilor, cît şi alternarea lor cu raţionamente eliptice, sumare, denotă tocmai căutarea, întrezărirea de sensuri cu sclipiri de certitudini şi incertitudini.

---

[1] *Arta naţională* I, *România ilustrată*, I, nr. 4 (martie) 1901, p. 50.
[2] *Idem.*
[3] *Ibidem.*

Clarificarea pare a se fi săvîrşit definitiv în perioada în care Ştefan Petică trece la publicarea sistematică a articolelor sale critice, deoarece, printre primele lucrări de acest gen, se înscrie şi studiul *Poezia nouă*, act public de apărare a simbolismului de atacurile calomniatorilor săi. Cu toate că e structurat în funcţie de finalităţi polemice (contracararea acţiunii denigratoare a lui Camille Mauclair), articolul deţine un rol important în istoria noastră literară, fiind prima lucrare amplă şi documentată asupra simbolismului. Macedonski îl anticipase prin *Poezia viitorului* şi *În pragul secolului*, dar încercările sale teoretice păreau mai curînd nişte crochiuri şi denotau doar o parţială înţelegere a mişcării, pe care, de altfel, o promova. Discipolul, avantajat de cristalizarea personalităţii sale sub înrîurirea noii orientări, se pronunţă cu competenţă asupra procesului de constituire a simbolismului, detectînd fragmentar cauzele acestuia şi mai ales explicîndu-i specificul modalităţii artistice, particularitatea actului novator.

Se impun atenţiei, în primul rînd, observaţiile care corijează erori ce s-au perpetuat şi în unele cercetări posterioare lui Mauclair, Ştefan Petică refuzînd anul 1884 ca moment de geneză a simbolismului şi fixînd pe baza unei informaţii bogate şi a unei gîndiri nuanţate procesul de formare a simbolismului cu mult înaintea acestei limite temporale... „Pentru ca să se poată afirma în linii şi contururi hotărîte, o mişcare trebuie să existe de multă vreme, să facă mult drum, să numere mulţi oameni. Şi de fapt aşa şi este. Mişcarea simbolistă franceză s-a dezvoltat cu încetul de la Charles Baudelaire"[1], care l-a asimilat creator pe uimitor de modernul Edgar Poe, oferind premisele „marei treimi: Jules Laforgue, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, ale cărei momente de strălucire ating culmea pe la 1873, deci cu mult mai înainte de epoca fixată de Mauclair."[2] Valabilitatea afirmaţiilor este confirmată de altfel de majoritatea investigaţiilor asupra simbolismului (André Barre, Georges Bonneau, Guy Michaud etc.).

Indicarea anului 1873 ca moment de efervescenţă corespunde de asemenea seismografului vieţii artistice. Acum se comite actul de rebeliune împotriva parnasianismului şi se deschid zgomotoase porţi către perspective literare inedite, *Arta poetică* a lui P. Verlaine afirmînd tranşant principiile noii estetici, iar *Une saison en enfer* a lui A. Rimbaud şocînd prin introducerea unor inovaţii mult mai temerare decît ale lui P. Verlaine.

Se detaşează de asemenea din ansamblul consideraţiilor asupra poeziei noi încercarea de stabilire a rolului pe care l-a avut prerafae-

1 *Poezia nouă* I, *România jună*, II, nr. 65, 13 februarie 1900, p. 1.
2 *Poezia nouă* II, *România jună*, II, nr. 68, 16 februarie 1900, p. 1.

lismul englez şi revoluţionarismul muzical al lui Wagner în constituirea mişcării simboliste franceze, criticul fiind astfel edificat asupra complexităţii genetice a fenomenului pus în discuţie.

Deşi fluctuaţiile polemicii l-au împiedicat pe scriitor să detecteze cauza fundamentală a noului curent, tot ele îl împing de la periferic spre esenţial, determinîndu-l să se pronunţe asupra specificului modalităţii artistice a simbolismului.

În efortul de stabilire a particularităţilor autentice ale noului curent, Ştefan Petică respinge categoric afirmaţia lui Mauclair, conform căreia trăsătura caracteristică a simbolismului pe plan formal ar fi „deasa întrebuinţare a alegoriei, a legendei şi a metaforelor în literatură“. Motivul contestării este evidenţa utilizării aceloraşi mijloace de expresie şi în cadrul celorlalte şcoli. Firesc fiind a nu căuta noul în elementul comun şi general valabil, criticul îl depistează în procesul de specificare a imaginii poetice. „Ceea ce caracterizează tehnica poetică a simboliştilor e izolarea senzaţiilor şi darea lor printr-un echivalent de imagine.“

Actul de originalizare este urmărit în straturi şi mai profunde, criticul încercînd să surprindă particularităţile redării senzaţiei în diferite curente. „Pe cînd la clasici modul cum e dată senzaţia e adecuat cu senzaţia, pe cînd la romantici senzaţia e hiperbolizată, la simbolişti ea e dată printr-un echivalent care e determinat şi el prin modul de a se impresiona al artistului.“ Senzaţia e redată deci obiectiv, în coordonatele sale reale, în clasicism, subiectiv-normativ la romantici, tendinţa de hipertrofiere dominînd, şi subiectiv-diferenţial în simbolism, imaginea fiind fixată în raport cu impresia fiecărui creator.

Referiri asupra simbolismului mai pot fi identificate şi în alte studii sau articole — *Noul corent literar*[1], de ex. —, interesante sînt, însă, îndeosebi cele conţinute în *Estetismul lui Ruskin*, deoarece Ştefan Petică, nemaifiind angrenat în polemică, posedă detaşarea necesară consemnării şi unor aspecte simţite ca deficitare. Se remarcă indiferentismul social al simbolismului considerat ca o deficienţă a eşafodajului său ideatic, ameninţat, după părerea criticului, cu prăbuşirea fără introducerea elementelor sociale, care fuseseră neglijate în favoarea excesivei perfectări formale.

Perspectiva critică nu infirmă, însă, nici o clipă adeziunea profundă, care poate fi dedusă şi din faptul că uneori, chiar dacă nu i se oferă

1 *Literatorul*, XX, nr. 1, 20 februarie 1899, p. 1 (interesant prin faptul că semnalează structura de vizionar a lui Macedonski, acesta prevăzînd „de timpuriu toată imensa schimbare ce era să se facă mai tîrziu în arta apuseană“).

ocazia, criticul își creează singur prilejul de a muta obiectivul spre simbolism, prinzîndu-l dintr-un unghi avantajos și conferindu-i astfel strălucire. În *Stavropoleos*, de pildă, comentînd particularitățile stilului bizantin, printr-o firească asociație de idei, alunecă motivat spre școala prerafaelită, pentru a trece la consemnarea ecourilor tîrzii, dar puternice, ale acesteia în prerafaelismul lui J. Ruskin, ca să ajungă, în sfîrșit, la simbolism, punctul terminus al cronicii plastice.

Aceeași tendință de a introduce elemente noi este vizibilă și în încercările sale de contribuție la dezvoltarea esteticii și teoriei noastre literare. Problemele circumscrise acestei zone prezintă interes, deși au rămas în majoritatea cazurilor în stadiu de manuscris.

Finalitatea artei, natura și caracteristicile ei, ritmul ca o componentă comună diverselor domenii ale artei, estetica fragmentului, raportul dintre conținut și formă, specificitatea diverselor genuri literare, explicitarea rămînerii în urmă a unora din acestea, selectarea esențialului ca obligativitate a actului creator sînt aspecte care-l incită la reflecție. Conceptul frumosului și al specificului național, îndeosebi, par a-l preocupa pe critic, transformîndu-se într-un gen de laitmotiv al însemnărilor sale critice.

Din păcate, observațiile inedite, pe care nu avem răgaz să le consemnăm momentan, n-au putut intra în circuitul criticii contemporane, moartea prematură împiedicîndu-l pe scriitor să-și perfecteze crochiurile schițate rapid în vederea unor finisări ulterioare.

Deși articolele cu profil teoretic la care ne-am referit anterior ocupă un loc de prim plan, critica aplicativă nu e nici ea absentă. Aria e însă cu mult mai restrînsă. Individualitățile creatoare îl interesează doar în măsura în care oferă prilejul dezbaterii unor probleme care-l preocupau în mod predilect. Studiul dedicat lui J. Ruskin este un exemplu clasic în acest sens.

Restul articolelor destinate unor literați de seamă sau unor pictori: L. Tolstoi, Mistral, Brandes, Hans Holbein, Felicien Robs, Pătrașcu și Vermont, au mai mult alura unor medalioane, fără a se impune prin densitatea conținutului sau prin ineditul observațiilor.

Încercarea formulării unei impresii de ansamblu asupra activității de critic literar a lui Ștefan Petică conduce la concluzia că acesta deține un loc bine precizat prin elaborarea unor articole care satisfac, în general, înalte exigențe, denotînd judiciozitate și pondere în tratarea multor probleme dificile.

Privitor la specificul modalității sale critice, e interesant de reținut, în primul rînd, că cel care era un poet atît de dotat nu lăsa să

transpară aceasta în critică. Nu se pot identifica la el „analize poetice" intenţionat delicate, fine, sau sistematice nuanţări emotive cu finalitatea de-a impresiona şi nici frecventul apel la imagine pentru a da accesibilitate şi pitoresc abstracţiunilor. Ştefan Petică înţelegea critica drept o disciplină riguros ştiinţifică, în care disocierile sînt în primul rînd de ordinul raţiunii şi apoi de cel al sensibilităţii, al afectului. El are pasiunea dezbaterilor de idei, fără imixtiuni de altă natură. Avantajat de existenţa unor premise, Şt. Petică marchează o etapă nouă a criticii noastre, distinctă prin faptul că adeseori în dezbaterile întreprinse reţeaua argumentării este constituită din fine teoretizări, care se impun atenţiei prin distincţii de nuanţă şi minuţioase explorări verticale. E inaugurată, astfel, direcţia subtilelor argumentaţii ştiinţifice, susţinute de inteligente asocieri de idei, cu scopul de-a impune cu evidenţă adevărul. Chiar polemica sa nu e colorată, pitorească, ci densă, avînd tăişul fin al raţionamentelor implacabile, ceva din atmosfera tare a „jocului ielelor". E o zonă alpestră a criticii, în care se menţine nu numai atunci cînd lucrează cu termeni siguri, cu noţiuni asimilate profund şi creator, ci şi cînd îşi axează discuţia pe locuri comune şi banalităţi.

Reflectînd la ceea ce ar fi putut realiza Ştefan Petică, dacă moartea prematură nu ar fi curmat o forţă în plină ascensiune, dincolo de crisparea de moment, încercăm sentimentul unei ireparabile pierderi pentru literatura română. Cumulul de explicabile amărăciuni se augmentează prin raportarea scriitorului la o serie în care acesta se cerea firesc încadrat. André Chenier, Lautréamont, Lermontov, J. Laforgue, Georg Trakl, N. Labiş încetează mai toţi din viaţă în mod tragic înainte de a fi împlinit 30 de ani, punîndu-ne în faţa aceluiaşi absurd, dar revelîndu-ne cu gravitate că „fatum"-ul ostil şi implacabil face parte constitutivă din existenţă şi că dincolo de ceea ce e dat, e inutil să discutăm.

Ştefan Petică se afiliază, astfel, figurilor aureolate de legendă, reţinute de noi cu tristeţe şi bucurie, cu o căldură delicată, ca în preajma florilor „predestinate morţii".

decembrie 1965

EUFROSINA MOLCUŢ

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă, concepută în două volume, oferă cititorilor o viziune de ansamblu asupra creaţiei lui Ştefan Petică.

Volumul I cuprinde poezii, poeme în proză, crochiuri lirice şi evocări, iar la Addenda poezie şi proză inedită;

Volumul II: teatru, critică literară, publicistică, studii sociologice şi corespondenţă.

Poeziile au fost grupate în modul următor:

a din volume
b din periodice
c postume publicate
d postume păstrate în manuscrise

Poeziile tălmăcite, nefiind publicate în timpul vieţii scriitorului decît incidental (două bucăţi), nu au constituit un capitol aparte, ci au fost integrate la capitolul „Din periodice".

Cu excepţia poeziilor reproduse după volumul *Fecioara în alb, Cînd vioarele tăcură, Moartea visurilor, Poeme*, Bucureşti 1902, apărut sub îngrijirea scriitorului, pentru restul producţiilor lirice s-a respectat, pe cît posibil, criteriul cronologic al apariţiei. Acelaşi criteriu a fost aplicat şi în alcătuirea celorlalte capitole ale ediţiei: poeme în proză, crochiuri lirice, teatru, critică etc.

În *Addenda* au fost reproduse postumele — originale şi traduceri — care pînă astăzi n-au văzut lumina tiparului. Excepţie fac doar cîteva traduceri lirice, care au fost publicate de un aplicat cercetător al lui Şt. Petică, G.G. Ursu, în *Analele Moldovei*, II, nr. 3—4, iunie-decembrie 1943, în studiul intitulat *Un caiet de versuri inedite ale lui Ştefan Petică*, după o transcriere a folcloristului Tudor Pamfile.

Am procedat astfel, deoarece aceste poezii, interferîndu-se cu alte tălmăciri, fac parte dintr-un ciclu de traduceri sistematizat de autor în vederea publicării, aflat într-un manuscris cu caracter definitiv (1.658 f. 19—25, Biblioteca Academiei).

Ineditele pe care le includem la *Addenda* au fost depistate de noi cu prilejul cercetării atente a tuturor materialelor păstrate în momentul de faţă la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei, în cîteva caiete masive (Ms. 1.657—489 f.; Ms. 1.658—243 f.; Ms. 1.650-105 f. etc).

Descifrarea a implicat dificultăţi, deoarece Gr. Tabacaru, păstrătorul manuscriselor, nu le-a organizat după criterii ştiinţifice. Adesea acelaşi material figurează în pagini disparate, ceea ce a implicat efortul unei parcurgeri repetate pentru a se putea introduce o anumită ordine şi a se fixa anumite legături iniţial nesesizabile. Esenţial rămîne faptul că Gr. Tabacaru, conservînd absolut toate hîrtiile primite de la tatăl scriitorului, ne-a dat posibilitatea de-a cunoaşte uneori în bruioane lipsite de orice importanţă (chitanţe, poliţe, liste de cuvinte, cereri etc.) notaţii fugare de versuri, care nu sînt neglijabile. Astfel au putut fi detectate 35 de poezii inedite, care dincolo de o certă valoare documentară, prezintă parţial şi valoare în sine. Autenticitatea sentimentului şi sinceritatea de atitudine, acea dezordonată pendulare între o lirică tonică şi o poezie a depresivităţii dau un fior incontestabil acestor poezii.

Tot la *Addenda* am integrat şi 9 proze inedite, care, cu excepţia unei extinse bucăţi importante doar sub aspect documentar (*Neînţeles*), prezintă interes şi ca realizare artistică.

Alegerea textului. Ca ediţii de bază am folosit în primul rînd cele cîteva volume apărute în timpul vieţii scriitorului, sub supravegherea acestuia: *Fecioara în alb*, *Cînd vioarele tăcură*, *Moartea visurilor*, *Poeme*, Bucureşti, 1902, drama *Fraţii*, Bucureşti, 1902, *Morfologia socială*, Bucureşti, 1903, şi *Sociologia veche şi sociologia nouă*, Bucureşti, 1903.

Restul textelor au fost reproduse din periodice sau din manuscrise. Deoarece am remarcat că uneori producţiile publicate în periodice conţin particularităţi de limbă nespecifice lui Şt. Petică, explicabile parţial prin profilul aparte al publicaţiilor, am căutat, în limita posibilităţilor, să le reconstituim după manuscrisele autografe păstrate la Biblioteca Academiei.

În *stabilirea textului* ne-am ghidat după următoarele principii de transcriere:

— *ê* are drept corespondent în transcriere pe *î* — vînt, pămînt etc. şi nu vênt, pămênt etc.

— *e* sau *ĕ* au fost redate prin *ă* în cazul pronumelor posesive (tĕu, mĕu etc.) sau al cuvintelor prefixate prin *re* sau *res*: rĕmas, [per, rĕsărit, restignire, respinteni, resuflă etc.

— *ch* a fost redat prin *h* în cuvinte ca: technică, psichologie, cherubim etc.

— *s* este transcris prin *z* cînd ocupă o poziţie intervocalică: realisabil, desamăgit, parisian etc. şi cînd se află înaintea oclusivelor sonore. L-am păstrat pe *s* în *fantasia*, cuvînt de origine grecească, deoarece există unele indicii că pe atunci acest cuvînt comporta o pronunţie reală a lui *s*.

S-au păstrat neschimbate cuvintele ce conţin diferenţieri de pronunţie faţă de limba literară, dar a căror realitate fonetică e atestată: adecă, blîndeţă, dedeau, mîne, mînile, paseri, păseri, răspinteni, sară, todauna, vreu, vro, vecinic, pacinic, revoluţiune, religiune etc.

— S-au păstrat, de asemenea, formele morfologice caracteristice epocii:

— genitivul şi dativul substantivelor feminine în *ei*: tristeţei, lumei, concentrărei, uşei etc.

— s-a conservat pronumele relativ *cari* pentru plural şi forma adjectivului *nouă* pentru actualul *noi* (dorinţi nouă).

— s-au respectat diferenţierile de conjugare a unor verbe: simţă, dedeau, vreu etc.

În cazul dubletelor (strein/ străin, monastire/ mănăstire, întunerec/ întuneric, vecinic/ veşnic, sară/ seară, sînt /sunt, sin/ sîn etc.) n-am recurs la unificări, deoarece n-avem nici un indiciu care să ne probeze că numai din neatenţie sau neglijenţă se perpetuează alternanţele. Sonorităţile diferite puteau fi prea bine cerute de o anumită muzicalitate a frazării sau de o anumită disponibilitate a afectului care se voia uneori mai dură, mai închisă, alteori mai atenuată, mai deschisă spre fluidităţi.

Greşelile de tipar s-au corectat în mod tacit.

Aparatul critic al ediţiei este constituit din studiu introductiv, note, comentarii şi bibliografie.

Sistemul de note şi comentarii conţine referinţe de istorie literară: perioada de elaborare, cu urmărirea atentă a genezei, cu stabilirea filiaţiei motivelor poetice, consemnarea anumitor surse, a anumitor înrîuriri, cît şi comunicarea unor concluzii asupra procesului de elaborare. Se precizează, de asemenea, momentul şi locul publicării diverselor scrieri şi se indică textul după care se face reproducerea.

Am efectuat şi o confruntare a poeziilor din volume, periodice şi manuscrise pentru consemnarea variantelor.

La note am introdus şi fragmente ale creaţiei lui Şt. Petică, nefinisate, dar care ne îngăduie să urmărim evoluţia personalităţii artistice a scriitorului şi să intuim anumite faţete ale universului său spiritual care altfel ne-ar fi rămas necunoscute.

De un real folos pentru întocmirea bibliografiei ne-au fost mărturiile contemporanilor lui Şt. Petică (Gr. Tabacaru, Ilarie Chendi, C. Demetrescu, D. Karnabat, dar mai ales indicaţiile bibliografice furnizate de N. Davidescu în ediţia sa din 1938, prima încercare serioasă de publicare mai cuprinzătoare a creaţiei lui Şt. Petică.

E. M

POEZII

DIN VOLUME

FECIOARA ÎN ALB

CÎND VIOARELE TĂCURĂ – MOARTEA VISURILOR

Poeme

FECIOARA ÎN ALB

ARGUMENT

Am scris aceste poeme într-o vreme de zbuciumare tăcută și de deznădejde tragică. Era vremea cînd se sfărîmau idealurile cu pornirea furioasă cu care trebuie să se fi dărîmat odinioară idolii de pe altarele lor de marmoră albă. Conștiința obștească pălea; omul privea încruntat și trist. Cînd conștiința supremă se stinge, se face noapte în suflete. Și soarele sta gata să apună. Razele sale din urmă întindeau pe cerul odată limpede o mantie de purpură și aur. Mulțimea privea înfiorată, căci apropierea întunerecului este totdauna înfiorătoare. Pe buzele sale vinete rugile triste erau șoptite cu teamă, ca într-o biserică veche. Eu n-am fost decît un glas din mulțime.

AUTORUL

I

La Sinaia-n mănăstire
De sub arcul cărunţit
Luminos de fericire
Zboară cîntul potolit;

Către bolta azurie
Se înalţă aruncînd
Blondul văl de poezie
Peste straniul meu gînd.

Pun făcliele de ceară
Faţa negrului altar
Într-o vie, caldă pară
Ca-ntr-un nimb de aur clar.

Şi pe frunţile plecate
În pioase rugi ferbinţi
Cade trista voluptate
Din adîncii ochi de sfinţi.

La Sinaia-n mănăstire
Ochii trişti şi chinuiţi
Peste file de psaltire
Se apleacă liniştiţi.

Peste toţi s-abate clipa
Albelor înfiorări;

Ruga-şi tremură aripa
Blîndelor înduioşări.

Stinsă-i flacăra de vise
Din trecutul greu şi-amar:
Crini cu florile deschise
Plîng la umbră de altar.

Şi din bolta înstelată
A bisericei, încet
Cade pacea fermecată
Peste tragicul poet.

La Sinaia-n mănăstire
Sub căruntul arc oval
În de aur poleire
Apăru profilul pal.

Pală-n rochia ei albă
Sta fecioara ca un crin:
Întrupare fină, dalbă
Dintr-un vis de herubin.

De sub greaua boltă parc-a
Tresărit în mine lin
Visul blîndului Petrarca
Îmbătat de cer senin.

Şi-a mea frunte idolatră
Am plecat-o pocăit
Peste recea, veche piatră
De sub arcul cărunţit.

II

Ochii mari şi melancolici,
Trişti de visele duioase,
M-au privit odată dornici
Pe sub gene mătăsoase.

Şi în calda tremurare
Din adînca lor ispită,
Ei păreau o rugă care
Se înalţă tăinuită.

Faţa pală ca petala
Rozelor de primăvară
Se-nclină cu ideala
Rafaelică fecioară.

De-al său zîmbet, ca şi blîndul
Suflet îmbătat de rouă,
Înflorea extatic gîndul
Fermecat de viaţa nouă.

Iar cu zbor de aripi fine
Cobora pe raze clare
Din înalturi cristaline,
Lin, albastra-nseninare.

Şi dorinţa chinuită,
Groaza mea de altădată,
Fu o umbră rătăcită
Peste-o seară parfumată.

III

Botticelli întristatul,
Mult vestitul florentin,
Suflet dulce ca-nstelatul
Cer de-al nopței farmec plin,

Urmărit de viziunea
Sfîntă-a lumilor de sus,
Măiestrit-a fin minunea
Idealului apus.

Și fecioarele lui pale,
Visătoare frumuseți,
Pe noianuri de petale
Plîng de dorul altor vieți.

Întristate, grațioase
Se înclină ca un crin;
Ce-o fi plîns în nopți duioase
Mult vestitul florentin!

Sfînta botticelliană
E-adorata și-al meu vis
Ca o fragedă liană,
Într-o rugă s-a deschis.

Plin de grația tristeței
Feciorelnice, mă-nchin

Albei flori a tinereţei
Ca vestitul florentin.

Numai gînduri vechi, ciudate,
Negre flacări care ard,
Aprind grelele păcate
Cu parfum păgîn de nard.

IV

Melancolia adorărei
Cu mîni întinse, obosite,
În ceasul sfînt al înserărei
La țărm de ape liniștite,

Eu o cunosc. Odinioară,
În vremea negrelor vedenii,
Simțeam ce dulce mă doboară
Cu-o tremurare caldă-a genii.

Căci obosit am fost și-n minte
Torturătorul vis himeric
M-a îndemnat mereu-nainte
Pierdut în marea de-ntuneric.

La poarta albă-a fericirei
Acuma bat ca-n aiurare;
Doritul ceas al mîntuirei
L-aștept în caldă tremurare.

Mi-e fruntea arsă și-nnegrită
De-așa de lungă așteptare,

Şi gura mea e ofilită
Chemînd suprema sărutare.

Melancolia adorărei
Cu mîni întinse, obosite,
O simt ca în ceasul înserărei
La ţărm de ape liniştite.

V

O, marile pasionate,
O, tragicele Magdalene,
Femei etern îndurerate
Ca niște triste cantilene,

Au urmărit pe drumuri grele,
Ca o lumină ce s-aprinde
În noaptea neagră, fără stele,
Ceea ce nu se poate prinde.

Cu mîni întinse înainte,
Cu ochii negri de păcate,
Au rătăcit purtînd în minte
Supremul vis de voluptate.

Și tremurînd în adorarea
Întunecatelor abisuri,
S-au depărtat în căutarea
De tăinuite paradisuri.

Le-am însoțit; erau frumoase,
Și gestul lor de stăpînire
Punea pe buzele-mi setoase
A voluptății amăgire.

Dar mă întorc din lunga cale,
De visuri roșii sîngerată;

Mi-e dor de-un cîntec plin de jale,
De-o adiere parfumată.

S-ascult cuvintele grăite
Ca într-un imn de fericire,
Asemeni rugilor șoptite
Sub vechiul arc din mănăstire;

Pe cînd deasupra aplecată,
În semn de veșnică iertare,
Va coborî înseninată
Privirea albelor fecioare.

VI

Tu eşti o albă rugăciune
Nălţată-n templul sfînt al vieţei,
Asemeni rozelor plăpînde
Ce-n ceasul clar al dimineţei
Zîmbesc de rouă tremurînde.

Tu ești o blîndă rugăciune,
Asemeni binecuvîntărei
Ce din nălţimea azurie
Coboară-n faptul înserărei
Pe-un val de lină armonie.

Tu ești o caldă rugăciune,
Cu o privire de madonă,
Iar vorba ta înaripată
E un parfum de anemonă
La o icoană întristată.

Tu ești o sfîntă rugăciune
Căzînd pe frunţi în umilinţă.
O, de-aş putea cunoaşte-odată,
Pierdut în dulcea pocăinţă,
Misterul rugei fără pată!

VII

Blonde visuri înstelate,
Voluptuoasă poezie,
Le-am purtat orgolioase
Ca pe-o mantă purpurie.

De-a lor caldă strălucire
Şi de ritmul lor molatec
Se-mbăta visarea tristă
Din trecutu-mi singuratec.

Şi în tragicul orgoliu
Din viaţa zbuciumată
Numai ele-au pus pe frunte-mi
Pala floare parfumată.

Dar acum regala mantă
Purpurie, dinainte
Ţi-o aştern în tremurarea
Aşteptărei clipei sfinte.

Mîna ce-a făcut odată
Largul gest de cucerire
Se apleacă sfiicioasă
Cu adîncă umilire.

Tu să treci surîzătoare,
Albă-n rochia ta clară,
Răspîndind în jur parfumul
Visului de primăvară.

VIII

Stingheră tinereță, streină de plăcere!
Ea n-are roze-n plete, nici rîsuri fericite,
Și amforele-s goale de vinuri strălucite,
Iar fața ei e față de zbucium și durere.

În noaptea-ntunecată se-nvăluie-n tăcere
Cu straniu văl himeric pe doruri chinuite;
Pe note lungi și triste, cu glasuri aiurite,
Pornește singuratec un tragic *Miserere*.

Eu nu am cîntul vesel din temple larg deschise,
Nici fruntea-ncununată de verzi cununi de palmi,
Căci viersul meu e viersul pierdut al unor psalmi
Cîntat sub grea povară din lumile de vise.

Ci trec ca umbra-n giulgiu în nopți de rătăcire,
Nălțînd privirea stinsă spre ceruri zbuciumate;
Sub pașii mei petale de flori îndurerate
Se sting în invocarea de imnuri de iubire.

IX

Era odată-un prinț vestit,
Cu ochii triști, cu fața blîndă;
Un viers de cîntec rătăcit
Doinea în vorba-i tremurîndă.
Pe tristul prinț cu ochii mari
Un gînd adînc de pribegie
Spre negrii codri solitari
Îl îndemna cu viclenie.
Ah, palā-i floarea de cicoare,
Ca floarea dorului ce moare!

Un cal și-o spadă și-a gătit
Și s-a pierdut în depărtare.
Vai, blîndul, tristul prinț vestit,
Ce triști sunt crinii pe cărare!
În urma lui, îngîndurat,
Privea un chip alb de fecioară,
Dar numai colbul argintat
Se joacă-n razele de seară.
Ce tristă-i floarea de cicoare,
Ah, floarea dorului ce moare!

Trecut-a timp și s-au lăsat
Dureri pe-ntinsa-mpărăție
De dorul celui ce-a plecat
Pe lungul drum de pribegie,
Iar ochii candizi și albaștri

Ce-au plîns pe urma frumuseţei
Păreau pe ceruri nişte aştri
Pierind în zarea dimineţei.
Şi plînge floarea de cicoare,
Ah, floarea dorului ce moare!

Tîrziu de tot a revenit,
Într-un amurg de toamnă rece.
Vai, blîndul, tristul prinţ vestit
Era o umbră care trece
Înfăşurată-ntunecat
În greaua mantie de vise:
Domnea tăcere în palat,
Fecioara palidă murise.
Uscată-i floarea de cicoare,
Ah, floarea dorului ce moare!

X

Şi nota fu din nou sonoră
Şi gravă ca o invocare
A dragostelor triumfale
La singuratece altare.

Părea o mare-nvăpăiată
Măreaţa boltă purpurie
Scăldată-n aurul de seară:
Un cer de veche tragedie.

Plutea o-ntinsă dezolare,
Ca o mînie aruncată
În şoapta vînturilor triste;
Plîngea Isolda zbuciumată.

„Tristan! Din ceasurile sfinte
Tortura dulce mi-o revarsă;
Din lanţuri grele îţi apleacă
Spre mine fruntea ta cea arsă!"

Şi nota fu şi mai sonoră
Şi gravă ca o renunţare
La dragostile ce-au fost plînse
În cea din urmă îmbrăţişare.

„Isolda! Albă ca o rugă,
O, lasă zilele-asfinţite;

E noapte neagră-n al meu suflet
Şi plîng cîntările iubite!“

Şi nota fu şi mai sonoră
Şi gravă ca o blestemare
A dragostelor sîngeroase
În greul ceas de remuşcare.

„Tristan! O, lasă gîndul aprig
Spre stinse zile să mă poarte;
Iubirea noastră arzătoare
Mai grea îmi pare către moarte!“

Şi braţe albe, zbuciumate
Spre cer se-ntind în a lor ură,
Căci au băut eroii tragici
Din fermecata băutură.

Şi nota fu şi mai sonoră
Şi gravă ca o evocare
A dragostelor ce omoară
Într-o supremă-mbrăţişare.

XI

Fecioarele îngenuncheate
Pe lespezi reci în mănăstiri
Au frunţile încununate
De slava dulcilor martiri.

Fecioarele cari se închină
În liniştea din mănăstiri
Au în privirea lor senină
Ceva din tristele iubiri.

Fecioarele cari visează
În învechite mănăstiri
Strălucitoare-s ca o rază
A misticelor fericiri.

Dar sunt fecioare zbuciumate
Ce plîng în negre mănăstiri.
Ah, tragicele adorate
În clipa albei pocăiri!

XII

Apune soarele pe dealuri
În slava purpurei de sînge,
Şi răsunînd adînc din valuri
Doineşte-un glas şi parc-ar plînge;
De simţi o caldă adiere
Trecînd pe fruntea ta curată,
Ca şi o şoaptă care piere
Sub bolta serei înstelată,
Să ştii că-i ruga mea senină,
Ca visul nopţilor de vară,
Ce se înalţă-n umbra lină
În ceasul jertfelor de seară.

De vezi plutind pe blonda rază
O umbră albă, visătoare,
Şi crezi că-i îngerul de pază
Cu aripi lungi, ocrotitoare,
Să nu te-nşeli, căci visu-mi trece
În zborul său primăvăratec
Şi-i tot aşa de alb şi rece
Cînd se înalţă singuratec
Spre marea boltă luminoasă,
Făcînd durerea mai amară
Şi amintirea mai duioasă
În ceasul jertfelor de seară.

Şi dacă roua clară cade,
Frumoşii ochi adînci de-i scaldă
Cînd treci sub vechile arcade
În parfumata noapte caldă,
Nu-i roua rozelor în floare
Căzută-n nopţile cu lună,
Nici plînsul dulce de izvoare,
Ci e iubirea mea nebună.
Căci lacrimi mari şi tăinuite,
Ca roua limpede şi rară,
Coboară-ncet şi liniştite
În ceasul iertfelor de seară.

XIII

Coboară seara blîndă umbrind albastra cale,
Şi pacea lin se lasă în gîndurile tale;
Pe faţa ta tristeţa de-aducere-aminte
A pus melancolia profilurilor sfinte
Cînd singur visul tainic în preajmă stă veghind.
Ah, cîte visuri blonde văzut-am eu murind!

Ci arsă e-a mea frunte de aprigă dorinţă
Şi buzile-s setoase de dulcea suferinţă
A caldelor săruturi vibrînd de voluptatea
Ce plînge-n noaptea sfîntă vrăjind singurătatea
În care flori albastre visează adormind!
Ah, cîte visuri blonde văzut-am eu murind.

Eternul dor ce puse în nopţi de duioşie
Pe fruntea mea cernită cununi de poezie
Spre tine ca o rază mă-mbie şi mă cheamă,
Dar lacrimile triste mă turbură de teamă
Să nu văd visul gingaş în negură pierind.
Ah, cîte visuri blonde văzut-am eu murind!

Şi-acum cînd întrupată frumoasă înainte
Te am, ce văl de ceaţă coboară pe-a mea minte
Şi-ntunecă privirea de tremur să nu piară
Vedenia-ţi ca faţa nălucilor de seară
În dulce-amurg de vară fantastice plutind?
Ah, cîte visuri blonde văzut-em eu murind!

Sub farmecul din juru-mi lin dreapta mi-aş întinde
Şi mijlocul subţire în braţe l-aş cuprinde.
Ah, mijlocul ce pare o ramură-nflorită,
De albe roze pale în noaptea-nvăluită
În mantia albastră de stele strălucind!
Dar cîte visuri blonde văzut-am eu murind!

XIV

Ca să-ţi vrăjesc singurătatea,
Venii cu cînturi cari-ncet
Suspină limpezi pe ghitare...
Ah, iese luna din boschet!

Şi ca să dau avînt visărei,
Din flaut note argintii
Se-nalţă-n seara parfumată
Strălucitoare şi zglobii.

Iar ca să dau serbărei mîndre
Din vremi păgîne dulci fiori,
Pusei pe fruntea mea senină
Cununi de crini mirositori.

Peste balconul de ghirlande
Te-apleci şi stai pierdută-n vis
Ca o coloană de lumină
Într-un amurg de paradis.

Dar de-ai lăsa să-ţi cadă roza
Ce sîngerată-ţi stă în mîini,
Şi-ai tremura din-înălţime
Privirea ochilor stăpîni,

Pe-ncordate struni de harpe
Ce plîng un dor abia-nflorit

S-ar veştezi sărmana floare
C-un vaiet trist şi prelungit.

Şi-n noaptea caldă, visătoare,
Înfiorat nebunul cînt
S-ar pierde-n umbra viorie
Pe aripi sprintene de vînt.

XV

Tu eşti o roză parfumată
Din valea Şirazului cald,
Iar ochii tăi ascund, curată,
Lucirea mărei de Smarald.

În părul tău ca diamantul
De flacări negre-ntunecat,
Şi-a revărsat întreg Levantul
Misterul antic şi ciudat.

Şi cînd în seri de primăvară
Treci singuratecă încet,
Pari o visare albă, clară,
Elegiacă de poet.

Eu sunt un imn duios ce plînge
Pe triste note de viori,
Pe cînd în zări, pribeag, se stinge
Amurgul rece de fiori.

Şi în grădina ce visează
Sub adierile de vînt
E numai un parfum în rază
Şi viersul lin al unui cînt.

XVI

Noaptea ochilor albaştri ţi se-ntunecă şi cade
Liniştită şi măreaţă, cu încete, dulci sacade,
În adîncul lor de patimi şi de doruri nepătrunse,
Cari zac întunecate în adîncurile-ascunse
Ale visului de aur din iubirile-asfinţite,
Cu icoane-abia zărite şi cu nume cald şoptite.
Şi din taina lor ce vine arzătoare şi profundă
Ca un sol primăvăratec, ca un glas încet de undă,
Brună patima răsare, cu-nţelesuri vechi, păgîne,
De înfioară-n voluptate ruga nopţilor bătrîne.
Vîntul serei îşi trimise blînd şăgalnicii fiori
Printre frunzele de chiprişi, peste tinerele flori;
Trandafirii scuturat-au sîngeratele petale
Ce căzură-nvineţite de cruzimea buzei tale
Şi pieriră risipite pe cărarea fermecată
De luciri misterioase şi de umbră parfumată.
Numai tu rămîni pe gînduri, fără veste înţeleaptă,
Şi surîzi neştiutoare, ca o statuă de dreaptă,
Templu alb, stăpînitoare către care se-ndreptară
În zadar cerşiri din ochii ce-al tău farmec îndurară.
Căci mă turburi ca şi noaptea ce imensă, nesfîrşită,
Îşi desfăşură aripa peste lumea adormită,
De sculptează-n umbra neagră marmoreicul tău sin
Şi-a mea frunte ce se-nclină ca un trist şi palid crin.

XVII

Sună pe dealuri doina bătrînă,
Noaptea se-ntinde-n singurătate,
Peste adîncuri veşnic stăpînă.
— Palide vise cresc pe-noptate.

Vîntul prin frunze palide trece,
Roua se lasă limpede, rară
Peste-nvechita marmură rece.
— Curg lacrimi calde în noaptea clară.

Searbede raze curg adormite,
Luna zîmbeşte, blondă şi dragă
Culmilor albe-şi fericite.
— Numai durerea-mi plînge pribeagă.

XVIII

Toată noaptea argintată
Pribegind pe drum m-am dus;
Mă privea adînc mirată
Mîngîioasa stea de sus.

Mîngîioasa stea din zare
Tremurînd încet visa;
Din petale-albastra floare
Triste lacrimi revărsa.

Triste lacrimi curg în noapte
Din frumoşii ochi cerniţi.
Eu mă duc. Duioase şoapte
Trec prin teii înfloriţi.

XIX

O, ceasul trist al renunţărei
Pe frunţi a pus melancolii
Şi-n glas fiorul înserărei
Cu dureroase nostalgii.

E oare imnul de-ngropare
A *fericirilor sfîrşite*,
Sau e durere viitoare
Căzînd pe visuri chinuite?

Ah, de-am fi mers pe drumul vieţii
În mîini cu albe flori de crini,
Pierduţi în zarea dimineţei,
Cu visuri blonde-n ochi senini!

Ne-am fi pierdut în adorarea
Eternei sfinte simfonii
Ce-ar fi vărsat-o depărtarea
Pe fruntea noastră de copii.

Ci tu rămîi figura clară
Şi albă-n rochia ta pală:
O fină marmoră-ntr-o seară
De o tristeţă ideală,

La care-n calea depărtată
În întunerec mă închin,
Nălţînd privirea-ntunecată
De trist şi dornic pelerin.

XX

Puţin parfum în umbra lină,
Surîsul florilor de seară,
O rugăciune-abia şoptită,
Un vis pierdut în noaptea clară,

Ce melancolică, senină,
În cadrul său de primăvară,
Se pierde-n negură vrăjită
De albe sonuri de ghitară.

CÎND VIOARELE TĂCURĂ

I

Vioarele tăcură. O, nota cea din urmă
Ce plînge răzleţită pe strunele-nvechite,
Şi-n noaptea solitară, o, cîntul ce se curmă
Pe visurile stinse din suflete-ostenite.

Arcuşurile albe în noaptea solitară
Stătură: triste paseri cu aripele-ntinse,
Păreau c-aşteaptă semne, şi strunele vibrară.
Ah, strunele, ce tremur de viaţă le cuprinse!

Şi degetele fine, în umbră, sclipitoare
Păreau ca nişte clape de fildeş, ridicate
Pe flaute de aur în seri de evocare
A imnurilor triste din templele uitate.

Murise însă cîntul de veche voluptate,
Şi triste şi stinghere vioarele părură
În noaptea-ntunecată de grea singurătate
Fecioare-mpovărate de-a viselor tortură.

II

Şi flautul magic vorbi; tremurată,
O notă stîngace sălta peste clape
Ca vocile stinse în murmur de ape,
Şi-ncet simfonia căzu întristată.

Plutea o durere ca-n tainele sfinte
Pe sala cea veche, şi-n flacări aprinse
Murea ziua albă pe stofele-ntinse,
Iar flautul magic plîngea înainte.

Mănunchiuri albastre de mici viorele
Lăsară parfumuri subtile şi clare
În preajmă: o dulce şi caldă-ntristare,
Şi nota uşoară lovea în perdele.

Ea sta glorioasă ca-n razele sfinte,
Şi iată! în vraja de note uşoare
Iubeam pe frumoasa etern visătoare;
Iar flautul magic plîngea înainte.

III

Cîntarea care n-a fost spusă
E mai frumoasă ca oricare;
Misterul ei e o beție
De voluptoasă-ndurerare.

În nota sfîntă care piere,
În tremurările sfioase
A unor rugi de Magdalene
Curg clare lacrimi prețioase,

Dar în cîntarea fără nume
Ascunsă-n negrele vioare
E-o tragedie tăinuită;
Plîng albe vise moarte-n floare.

Tristeța lor neprihănită
Atît e de chinuitoare,
Că pune-n suflete pătate
O mistică înfiorare.

Și o chemare zace în ele
De-o zdrobitoare nostalgie:
Tortura ei necunoscută
Este suprema poezie.

Şi cel menit să ducă dorul
Cîntărei sfinte şi alese
Îşi simte inima cuprinsă
De suferinţi neînţelese.

În flacără nemistuită
S-aprinde sufletul şi arde
Şi moare dornic de misterul
Cîntării stranii de pe coarde.

Ah, cînd în inemi zbuciumate
Orice dorinţe-ncet se curmă,
Zdrobiţi vioara fermecată:
Grozav e cîntecul din urmă!

IV

„Iubito, tu floare fatală
Cu fața suavă de crin,
Sărută-mi blînd fruntea mea pală
Şi șterge-acea umbră de chin.

Iubito, tu floarea cea rară
Pe tine am vrut să te am;
În vraja de-amurguri de seară
Spre tine-al meu suflet-nălțam.

Iubito, tu floare aleasă
Eu mîine în zori am să mor;
Desfă-ți al tău păr și ți-l lasă
Pe umeri. O, tristul fior!

Iubito, tu floare-nfocată
Revarsă-mi al tău cald parfum;
În tina de sînge udată
Dormi-voi eu mîine pe-acum.

Iubito, tu floare de vise
Ah, cînd în pămînt voi dormi,
Cu buzele vinete-nchise,
Ce singură-n lume vei fi!

Iubito, tu floare fatală
Sărută-mă lung şi duios,
Sărută-mi blînd fruntea mea pală
Şi mîngîie-mi părul lucios.“

Iubita-l ascultă pierdută
Şi ochii ei ard grei, fierbinţi,
Pe faţa-i suavă o cută
Se sapă de-adînci suferinţi.

Nu spune o vorbă, ci mută
În braţele-i albe îl strînge,
Îl mîngîie tristă,-l sărută,
Sărută-n neştire şi plînge.

V

Vai, chinul nopţilor de vară,
Şi groaza razelor de lună!
Misterul lor e o povară
Şi pacea lor e o minciună.

Încet un înger pal revarsă
Din fina mînă-nvineţită
Visări ce cad pe fruntea arsă
De taine grele şi trudită.

Iubiţii dorm. Deasupra pare
Că trece dragostea pierdută;
Un glas de clopot e-o chemare
În noaptea clară şi tăcută.

Le-ngălbeneşte faţa luna
Cu dureroasa-i poezie;
Ei dorm mai strînşi ca totdauna
Şi plîng în somn fără să ştie.

VI

Întinde-mi iubito, suava ta gură,
Să-nec în săruturi supremul suspin
Cu farmecul straniu din dulcea-ţi făptură.
Cei cari pleacă sărută-aşa trist!

Cu farmecul straniu al buzelor tale
Vărsat-ai în cupa iubirei venin,
Şi totuşi mi-e sete de buzele pale.
Cei cari pleacă sărută-aşa trist!

Şi totuşi mi-e sete de dulcea otravă
Din ochii-ţi ca marea-n amurgul senin
A' zilelor clare din stinsa-ne slavă.
Cei cari pleacă sărută-aşa trist!

Ca-n zilele moarte tu lasă-ţi alene
Pe pieptu-mi să cadă blînd fruntea-ţi de crin;
O lacrimă-ţi cade încet printre gene.
Cei cari pleacă sărută-aşa trist!

O lacrimă-ţi cade. Nu plînge, iubită,
Şi blîndă priveşte cum stă înainte
Iubirea pierdută sub flori adormită.
Cei cari pleacă sărută-aşa trist!

Iubirea cea moartă, o sentimentală
Romanţă uitată şi fără cuvinte,
Se pierde în noapte: poveste banală.
Cei cari pleacă sărută-aşa trist!

VII

În calda voluptate din serile-argintine
Fecioarele trecură cu mijloace de trestii
Plecate-n tremurare, iar farmecul povestii
Cînta în note clare pe culmile senine.

Rîdeau privind nainte albastra depărtare
Cum tremură în raza de purpură-nfocată,
Căzută-ncet din bolta înaltă şi sculptată
În cerul singuratec dormind pe larga zare.

Şi vorba lor ritmată pe forma făurită
De rugile din temple urca în vîntul serei
Cum urcă liniştită în calda noapte-a verei
Spre stelele de aur dorinţa fericită.

Ca stoluri rătăcite pe frunze se lăsară
Suspine prelungite în blonde note stinse:
În umbră-nfiorate cu aripele-ntinse
Plîngeau romanţe triste pe coarde de ghitară.

VIII

Femei cu flori de sînge în păru-ntunecat,
Femei cu flori aprinse trecură pe-nnoptate,
Şi paşii lor de umbră pe căi nemaiumblate
Sunară trişti ca viersuri din cîntecul uitat.

Mantile fluturate în pacea tristei seri,
Mantile fluturate ca visuri uşurele
Lăsară vechi parfumuri pe visurile mele,
Trezind din nou suspinul trecutelor dureri.

Seri triste coborîră pe visu-mi vechi şi sfînt,
Seri triste ca un flaut ce plînge-n depărtare:
Păreau o liturghie la veştede altare
Şoptită-n dulce tremur la umbră de mormînt.

Acorduri rătăcite din imnul părăsit,
Acorduri rătăcite ca suflete-osîndite
Căzură greu ca stoluri de paseri pribegite,
Iar sufletu-mi se plînse pe-amurgul ostenit.

Şi ea veni cu braţe lăsate trist în jos,
Şi ea veni: din neguri o umbră evocată,
Un cîntec de ţări calde pe-o o inimă-ntristată,
Pe valuri de-ntuneric un blînd copil sfios.

IX

Ah, palidele umbre pe albele perdele:
Icoane de madone uitate-n mănăstiri,
Parfumuri adormite în file de psaltiri,
Ce trist le port în suflet în nopți adînci și grele!

Acorduri murmurate de negre pianine
Atinse-ncet și dulce de mîini ce-au tresărit
Sub visul care, palid, o clipă-a răsărit
Sunt lacrimi neștiute în tainice suspine.

Și mîna diafană ce lunecă pe clape
Trezind din somn de veacuri dulci visuri din mormînt
E tot minunea veche mai sus de orice cînt,
Iar ochii par o mare de-adînci și triste ape.

Și lampa ce veghează! Albastra ei lumină
Căzînd pe frunți plecate sub caldul vis tăcut
Vestește vechea pace senină din trecut
Ca ruga ce se-naltă în seri de lună plină.

Afară e-ntuneric. Încet mărunta bură
Din cerul greu ca plumbul se cerne amorțiu,
Iar noaptea e ca moartea pe sufletul pustiu,
Și eu mă duc nainte pierdut în ceața sură.

X

Cum, palidă, cîntase eternei cantilene
De dragoste apusă, senină nota gravă
A morței închinate în purpură și slavă,
Mîni triste revărsară parfumuri tireene,
Vrăjind în întunerec ciudata voluptate
Ce umple seara caldă de imnuri blestemate.

Zădarnice fanfare cu note triumfale
Sunau beția luptei din turnuri majestoase,
Lărgind viteze gesturi spre flamuri luminoase;
Un imn păta albastrul și pacea de pe vale:
Plîngeau așa de dulce viorile-ostenite
Pe coarde tremurate durerile rănite.

„Săruturi exilate în țările de vise
Şi nopți provocătoare ca mantii desfăcute
Pe sinuri de princese abia întrevăzute,
O, glorii dăruite de florile deschise!
Vom merge-n pribegie pe-aducerile-aminte
Şi buzele curate vor fi de-orice cuvinte.

Ca blonzii crini de noapte, în magică lumină
Rotunde brațe albe întinde-vom spre stele
Din viața-nnegurată de vise-adînci și grele,
Romanță fără gesturi cîntată-n umbra lină.
Pe note în surdină, pe coarde ostenite
Muri-vor tremurate durerile rănite."

XI

Un vis de-amurg de vară în cadrul lui de aur
Palpită: fantasie așa de arzătoare
Că pune pe-a mea frunte cununa cea de laur,
Pe cînd în suflet tragic speranța tristă moare.

Și brațele-obosite de rugile asfințite
În umbra care cade topită în azur
Din nou în invocare se-nalță-nvinețite,
Iar ochii triști și umezi se uită împrejur.

Ci norul fin se șterge în pete cari curg
Pe stinsa frumusețǎ a zilei care moare,
Iar umbra de fecioară se pierde în amurg
Și nici un ton de flaut nu plînge-n depărtare.

Nimic. Doar un parfum subtil de iacint
Își lasă aripi albe pe pala suferință,
Și-n seara întristată un crin plăpînd de-argint
Profilul și-l arată. O, dulcea mea dorință!

XII

Parfum din flori pălite şi uitate,
Poemă tăinuită într-o petală,
Te stingi în dureroasa-ţi voluptate
În seara singuratecă şi pală,
Parfum din flori pălite şi uitate.

Visare-a unei roze gînditoare,
Te stingi — un cîntec leneş care piere —
Ci-nvie din uşoara-ţi tremurare
În sufletu-mi o stranie durere,
Visare-a unei roze gînditoare.

De vechile parfumuri rătăcite
În mine se topiră dezmierdări,
Şi doruri vechi rămase adormite
Din seri de voluptoase-ndurerări,
De vechile parfumuri rătăcite.

Viori cari-au tăcut pe neaşteptate
Îşi plîng cîntarea lor neisprăvită.
Grăbiţi-vă! Din florile uitate
Curînd s-a stinge vraja tăinuită,
Viori cari-aţi tăcut pe neaşteptate!

XIII

Parfumul ei se-naltă-ncet tremurător în seara clară,
Parfum de blondă visătoare într-un amurg de primăvară,
Ce-adoarme lin și întristat pe-un cer de purpură și aur.
În taina păcei vesperale ce-a resfirat al ei tezaur
De-azur și raze pe-nălțime, parfumul cald și-amețitor
Se răspîndește în note clare: o simfonie-n *re minor*
Pe care un zeu, poet și trist, a făurit-o-n deșteptarea
Dintr-o visare depărtată și nepătrunsă ca și marea.
Sub vraja cîntului de-argint s-aprind pe culmile albastre
Surîzătoare și senine blînd scînteierile de astre,
Făclii ce ard din vecinicie în sfîntul templu închinat,
Cu-n gest de veche adorare, strălucitorului păcat;
De pe altarul părăsit pe care moare amintirea
Frumoasei blonde visătoare și-apune palidă iubirea,
Zaimf de vis fluturător, un gînd ușor se mlădiază
Spre tremurările de stele ce jertfa patimei veghează.
Ca două brațe ostenite și îndreptate către cer,
În evocarea luminoasă a durerosului mister,
Parfumul ei se-naltă trist. O, sărutarea depărtată,
Ce reînvie voluptoasă cu gingășia de-altădată,
Și ochii mari, glauci și-adînci ca undele-nfiorătoare
Și-mbrățișerile nebune-n fuga lor istovitoare,
Și dulcii crini ce surîdeau peste petalele lor albe,

Visînd în somn visări păgîne cu nimfe goale și rozalbe!
Parfumul lor torturător se-nalță alb în seara clară,
Parfum de blondă-namorată-ntr-un amurg de
primăvară.

XIV

Am palida tristeță a apelor ce plîng
Pe jgheabul clar și rece al albelor fîntîni,
Sculptate-n întunerec de meșterele mîni —
Am palida tristeță a apelor ce plîng.

Pe fața blondei unde încet și trist s-abate,
Ca umbra unor aripi, o doină din bătrîni,
Ce cade ca un freamăt al codrilor păgîni
În cari mor legende și vise depărtate.

Pe marmura cea rece se lasă un amurg
De toamnă-ntîrziată ca negura pe vale,
Și sufletul se plînge pribeag pe vechea cale,
Iar lacrimi, calde lacrimi, ca roua-n seară curg.

Adîncul întuneric se-ntinde ca-ntr-un vis
Și nici o licărire în zare nu s-arată
Vestind speranța pală ce turbură și-mbată, —
Fîntîna e o noapte, tăcerea un abis.

XV

Amurgul are astăzi luciri ca de mătasă
Pe care lunecară mîni albe de princese,
Şi-n faldurile cari pe-albastre culmi se lasă
Scînteie pietre scumpe din stofe vechi şi-alese.

Ci mîndră de durerea-i în purpura de seară,
Cetatea arde facle pe turlele-nnegrite
Pe cari vechi coroane de slavă seculară
Topeau de aur raze în zile fericite.

Pe surele frontoane a vechilor palate
Un vis de răzvrătire a pus o-nfiorare,
Iar florile-n grădină stînd pale şi uitate
Se plîng în invocarea lucirilor de soare.

Cîntări voievodale sunară-n amurgire
Cu glas de altădată umplînd singurătatea,
Şi-n notele lor grave de-adîncă tînguire
Colinele ascultară cum moare-ncet cetatea.

Şi turlele părură ca braţe desperate
Întinse-n frămîntare spre cerul azuriu;
Străvechea frumuseţe murea pe înserate
Şi sufletul cetăţei se plînse-ntr-un tîrziu.

Ah, cîntul răzvrătirei în seara somptuoasă
Şi turlele-nălţate spre cerul cel senin
Cînd pacea cade lină din falduri de mătasă
Şi limpede ca roua pe albe flori de crin!

XVI

Mandolinele-ntristate!
— Să-ţi invoc, iubito, oare,
Notele istovitoare
Ce cîntară fermecate
Mandolinele-ntristate?

Roşii flori însîngerate!
— Să mai plîng, iubito, oare,
Că-n a visului splendoare
Pun apusuri depărtate
Roşii flori însîngerate?

Vinul dulcilor păcate!
— Să-ţi mai torn, iubito, oare,
Cu reci mîni tremurătoare
În pahare cizelate
Vinul dulcilor păcate?

Nopţi de iarnă-nstreinate!
— Vin, iubito, prin ninsoare
În chilia unde moare
Dorul trist care străbate
Nopţi de iarnă-nstreinate!

XVII

Apleacă-te spre cîntecele mele:
Sunt gingaşe şi triste şi duioase
Şi singure ca palidele stele
În nopţile de iarnă friguroase.

Şi lasă-a ta privire de mătasă
Să cadă ca o seară-mbălsămată
Pe ruga care tremură sfioasă
Din lacrimile plînse altădată.

Parfumul din grădina fermecată
A visurilor mele-ucigătoare
Se-nalţă ca-n taină şi le-mbată
De vraja ta în veci torturătoare.

Sunt arse de văpăile apuse
Şi zac aşa de pale şi-ntristate,
Pe cînd o umbră-n preajma lor le puse
Podoaba crizantemelor uscate.

Ci nu le mai atinge-a lor mistere
Cu mînile de sînge-mpurpurate,
Căci flacări izbucni-vor cu putere
Din noaptea rătăcitelor păcate.

XVIII

Tortură arzătoare a nopților senine,
Un psalm încet se lasă pe sufletul sfios
În note tremurate pe ritmul de suspine;
E noaptea-ntîrziată și psalmul dureros.

O albă crizantemă se stinge-ndurerată
În vasul de Tanagra; caliciul închis
Păstrează-n fund parfumul iubit de altădată
Și blînd ca o cîntare șoptită într-un vis.

Și eu închid psaltirea pe dragostea-ngropată,
Pe visul clar de roze, pe dulcele parfum;
Zadarnic invocare-aș trist ochii mari de fată
Pe murmuru-n surdină a notelor de-acum.

Oh, psalmul pasiunei din palidele file,
Parfumul care plînge pe vasul fin sculptat
Și floarea care moare de dorul altor zile!
Ci eu închid psaltirea pe visu-ndurerat.

XIX

Pe harpa învechită o ultimă cîntare
Încerc, la miez de noapte, cu mîna tremurată,
Şi strunele cuprinse de-adîncă-nfiorare
Zadarnic vor să-nvie iubirea-nmormîntată.
— Tîrziu bătură-n uşă nebunele fecioare,
Ah, candelele stinse, speranţa care moare!

Ci-n murmurul de note plîng dorurile-ascunse
Şi-şi chinuie o roză potiru-nsîngerat;
Din tainice adîncuri de gînduri nepătrunse
Un veşnic *de profundis* se-nalţă-ntunecat.
— Tîrziu, tîrziu veniră nebunele fecioare,
Ah, uşile închise cu grelele zăvoare!

Şi n-a fost tînguire vrodată mai amară
Să tremure pe harpă, şi vorbe-nflăcărate
Nicicînd, în pacea nopţei, astfel nu răsunară
De tragice-n grozava durerei voluptate.
— Tîrziu se tînguiră nebunele fecioare,
Ah, sunetele clare din vesela serbare!

E psalmul pocăinţei ce picură pe strune
Ca plînsul cel din urmă al palei Magdalene,
Şi-n notele-ntristate din cîntul ce apune
Simt lacrimile-amare cum tremură în gene.
— Tîrziu vărsară lacrimi nebunele fecioare,
Ah, mirul care cade pe albele picioare.

XX

Florile roşii muriră,
Flori de gherghine în vînt,
Vise în stoluri resfiră
Pale tristeţi pe mormînt.

Umbra păru alinare,
Umbra pe fruntea trudită,
Ce-nchide grozava visare
În racla pe veci tăinuită.

Tăcerea căzu-n tremurare,
Tăcerea pe doruri pierdute,
Cînd noaptea sună din fanfare
Chemarea durerei trecute.

Albe fecioare şi pale,
Albe fecioare-ngropate
Sub grelele stînci ideale,
Din vise adînc zbuciumate,

Păşiră în giulgiuri închise,
Păşiră în ceată-argintie.
Închideţi mormîntul! Sunt vise
Ce-omoară în noaptea tîrzie.

MOARTEA VISURILOR

I

E ceasul negru-n care se face crucea grea
Pe umeri slabi şi vineţi de Crist îndurerat,
Urcînd cu paşi de spectru calvarul sîngerat,
Pe cînd pe cerul morţii încet s-aprinde-o stea.

Din cerul greu de vise încet se stinge-o stea.
Ah, zilele grozave de suflet zbuciumat,
Aripi de paseri negre ce-n sombra boltă bat,
Ca veacuri lungi trecură pe tristă fruntea mea.

Din fund de suflet veşted se urcă un suspin.
Ce plîns strein s-abate pe sloiuri reci de gheaţă,
Ce Crist zdrobit priveşte din nou pocalul plin?

Spre care zeu nălţa-voi în umbră alba-mi faţă,
La ce altar de raze genunchii să-mi închin
În noaptea fără stele şi fără dimineaţă?

II

Furtuna viforoasă, în noaptea fără stele,
Trecu ca o fantomă cu aripi mari de fier,
Pe turnul singuratec veghind sub negrul cer,
Şi smulse crucea veche în noaptea fără stele.

În clopotul din turlă bătăi sinistre, grele,
Ca lacrimile-amare din rugile ce pier
Sub bolţile-nvechite zadarnic mila cer.
Ah, gîndurile triste, ah, visurile mele!

Ca facle-ngălbenite pe-un alb sicriu uitat
În cripte neumblate, pe sfeşnice de-aramă,
Ard singure în noapte sub astru-ntunecat.

O, de-aş putea pe braţe duioase tîmple reci
Să reazim, sub căldura din dulcii ochi de mamă,
Şi-ncet s-adorm în pacea din somnul cel de veci!

III

O, alba elegie care moare
Pe marmora în ritmuri evocată
De blondele fecioare de-altădată
Se plînge-n raze roze de la soare.

Revine clar în note curgătoare
Vestalul vis cu fruntea-ncoronată:
O mînă ce se-ntinde tremurată
În clipa voluptăţei arzătoare.

Trec lebede visînd pe albe unde
Şi dorul înfloreşte-acolo unde
Un cîntec ca un freamăt de suspine

Din zările ascunse-n umbre line
Vibrează în amurgul clar şi-albastru
Şi-n sufletul ce arde ca un astru.

IV

O, moartea glorioasă de antic luptător
Căzut în manta roşă a sîngelui cel cald
Sub vechiul cer elenic de aur şi smarald:
O purpură în flacări pe-un soclu lucitor!

Întins pe scutul sacru, cu braţ cutezător,
Sub haina încreţită în magicul său fald,
Viteazul e-un zeu tînăr cu-obrazul alb şi cald,
Iar gestul, gestul falnic se-nalţă orbitor.

Eterna mare blondă cu tragicul ei cînt
Vesteşte-n glas de valuri misterele de-apoi,
Şi harpele lui Eol se tînguie în vînt.

De sus, măreţ, Apollon, şi mîndru şi senin,
Trimite raze clare spre grupul de eroi.
Ah, visul meu de-a pururi, povara mea de chin!

V

Eu voi muri în una din zilele aceste,
Purtînd pe umeri crucea Calvarului amar;
Pe lespezi reci cădea-voi cum cade-n visul rar
Din minţi pierdute-n noapte o veştedă poveste.

Parfumuri vechi, uitate încet să cadă peste
Trudita faţă rece, şi-n murmurul lor clar
Se simt că se înalţă ca-n anticul altar,
Pe straniu glas de imnuri, etern dorita veste.

Nici rugi adînci şi calde, nici plînset zbuciumat
Din ochi duioşi în lacrimi şi nici în josul porţei
Lumini şi facle roşii sub cerul înstelat.

Ci faţa mea-ndrepta-voi spre falnicul abis
De-albastru şi de taine în care astrul morţei
Luceşte singuratec: o culme-a unui vis!

VI

Noi stam cîntînd în noapte în turnul fermecat
Ce-şi nalţă fruntea sură din negrile ruine,
Iar viersurile noastre, ciudate şi streine
Deşi voiau să rîdă, plîngeau un vechi păcat.

Stam singuri, şi cum cerul greoi şi-ntunecat
Părea o carte veche cu taine sibiline,
Noi glasul ridicarăm în cîntece senine,
Chemînd uitarea sfîntă în tragicul palat.

Bătînd din aripi grele, trecu grozava noapte,
Plutind demoniacă în valuri lungi de şoapte,
Iar jos, zăcînd în umbră, stau roze la picioare.

Păunii sub arcade, visînd, plîngeau în somn,
Şi rozele păliră ca albele fecioare
Ce mor chemînd zădarnic al visurilor domn.

VII

Păunii verzi plecară în noaptea solitară
Cu strigăte de jale ca nota care trece
Plîngînd sub ceruri triste; iar sus în turnul rece
Trei lacrimi umeziră pe coarde de ghitară.

Şi palidele trupuri de roze s-adunară
Pe marginea-n ruină încet să se aplece
Murind ca nişte albe columbe-n noaptea rece.
O, visele, poema de vise-n noaptea clară!

Şi noaptea cea muiată în aurul de lună
Părea apoteoza fantastică şi vagă
Căzînd pe frunţi de ceară în taina lor nebună.

Poeme dulci de vise, poeme de petale,
Ce mor în tremurarea din mintea-ne pribeagă!
Departe trec păunii cu strigăte de jale.

VIII

Şi rozele muriră pe marmora stelată,
Plecînd petale roşii cu blîndă tremurare;
Parfumuri dulci şi scumpe lăsate în uitare,
Suspin ce trece singur prin noaptea întristată.

Ci eu vedeam în minte fecioara depărtată
Ce plînge şi m-aşteaptă privind albastra zare;
O floare sîngeroasă cu foile amare
Pe rochia sa albă luceşte ca o pată.

Suspinul melancolic al vîntului de seară
I-atinge alba frunte, şi ea se înfioară
De flacăra de visuri, de lungă suferinţă.

În pacea serei blonde trist braţele îşi frînge
Şi lacrimi stau în ochii aprinşi de grea dorinţă,
Iar noaptea se coboară şi visul clar se stînge.

IX

Se stinse alba lampă, căzînd pe piatra tare
Cu geamăt lung şi jalnic de suflet chinuit,
Şi umbra fu ca plumbul în turnul urgisit,
Iar corbii s-adunară, strigînd în depărtare.

Ha, corbii s-adunară strigînd în depărtare,
Căci pradă lor gătirăm din trupul prihănit
Ce sta întins şi rece în turnul părăsit:
Şi mortul era visul suprem de aşteptare.

Şi noi omorîtorii stam palizi şi tăcuţi,
Privind cu ochii turburi în noapte, aiuriţi.
Ah, nopţile din suflet ce triste şi amare-s!

Simţirăm plini de groază o mînă nevăzută
Stînd gata ca să scrie în noapta grea şi mută,
Cu slove arzătoare sinistrul: *Teckel*, *Phares*.

X

„Vor înflori iar trandafiri!“ Încet, un glas tremurător
Se înălță sfios și trist ca adierea unui vînt
Și-o frunte largă lumină întunecatu-ne mormînt;
He, încă unul-nnebunit de chinul crunt și-amețitor!

Noi îl priveam. Era frumos și-avea ceva stăpînitor
În ochii dulci înflăcărați de melancolicul avînt,
Și glasul lui suna ciudat, ca melodia unui cînt.
„Vor înflori iar trandafiri!“ Ce-adînc parfum îmbătător!

Și ne surprinserăm șoptind sub neagra mantă de-ntuneric:
„Vor înflori iar trandafiri!“ Și dorul nostru vag, himeric,
Părea din lumea unde duc ascunse tainicele căi.

Va tremura din nou parfum în șoapta dulce a blîndei firi,
Va flutura iar visul alb ca floarea misticelor văi,
Și noaptea tristă va pieri. „Vor înflori iar trandafiri!“

DIN PERIODICE

CÎNTEC

Rătăcită-n depărtare,
După deal încet s-a dus,
Singurică printre stele,
Steaua serei spre apus.

Ori de cîte ori o văd,
Mă gândesc fără să vreu
La un suflet singuratec.
Ah, şi sufletul sînt eu.

CÎNTEC
după Heine

Cade-n mare umbra serei,
Iar eu stau la mal visînd ;
Vîntul suflă, paseri strigă,
Valul trece spumegînd.

Am iubit odată fete
Și prieteni mulți la rînd, —
Unde sînt? Ah, suflă vîntul,
Trece valul spumegînd.

SEMIORIENT

Se mişcă apa-ncetişor
Şi pînzile s-au ridicat
În vînt, uşoare fluturînd:
E totul gata de plecat.

În ochii bieţilor pribegi
Veniţi din mîndre depărtări
Sclipeşte vag melancolia
Şi nostalgia altor ţări.

Hrănit de-albastrul nesfîrşit
Din luminatul firmament,
Nedesluşit îmi flutură
În minte-un vis de Orient .

EXOTIC

Lumină, soare și senin
Vestesc în viers fermecător
Acele cînturi ce ne vin
Din depărtatul arzător.

Lumină, soare și senin
Cer, cînd se chem tînguitor,
Acele paseri ce se duc
Spre sud cu gîndul călător.

Lumină, soare și senin
Îmi cere sufletul în dor —
Nu vă mirați cînd mă vedeți
Privind cocorii visător...

CÎNTEC

Noaptea-s cîntece şi rîsuri,
Întîlniri şi voie bună,
Ocrotite de seninul
Blînd al razelor de lună.

Pe cărările vrăjite
Trec perechi îmbrăţişate:
Eu simţesc cum fermecată
În piept inima-mi se zbate.

Şi mă simt fără de voie
Covîrşit de-un jalnic dor
Ce se-nalţă singuratec
Îndemnat de viaţa lor.

CÎNTEC DE TOAMNĂ

Încet se stinge în pădure
Seninul zilei care moare,
Şi-abia de mai străbat, stinghere,
Plăpînde, razele de soare.

Astfel în inimă-mi pierit-a
Căldura altor vremi mai bune
Şi rar de mai străbate-o rază
A unui soare ce apune.

Buceşti

POVESTE VECHE

> Ei plîng adesea, deşi
> parcă ar cînta

I-ademeni un vînt de-april
Sub umbra vechilor castani
Pe cei doi bieţi dezmoşteniţi,
Copii pribegi, copii sărmani.

Şi-mpinşi de-acelaşi tainic dor,
Povestea vieţei lor întregi
Şi-au spus-o numai cu-n suspin:
Copii sărmani, copii pribegi.

Iubirea naşte din dureri!
Mai fericiţi ca nişte regi,
Trăiră-o vară-ndrăgostiţi,
Copii sărmani, copii pribegi.

Sfîrşeşte trist povestea lor.
La umbra vechilor castani
I-nmormîntă al toamnei vînt,
Copii pribegi, copii sărmani.

NECUNOSCUTA

Necunoscută!
Te-am întîlnit într-o seară;
Privirea ei pierdută
Avea ucigătoarea pară
A visului zdrobit pe totdauna.
O, tristul vis, zdrobit pe totdauna!

Tu erai singură pe cale,
Așa cum într-un asfințit de soare
În negrul cadru plin de jale
Pe marginea întunecoasă de cărare
O cruce se-nalță singuratecă,
O, crucea albă și singuratecă!

Părul tău tremura
Ca o superbă noapte orientală
În care s-ar înflăcăra
Splendoarea tragică din vechea sală
A orgiilor de curtezane,
Orgii aprinse de curtezane!

Fața ei avea
Torturătoarea suferință
A unui înger ce-ar cădea
Din culmile albastre de credință

În noaptea grea și fără visuri,
Grozava noapte omorîtore de visuri.

Un crin de-argint plîngea
Pe alba tunică de fecioară
La pieptul în care murea
Suspinul visului de seară
Ca imnul unei religii dispărute,
Sfîșietorul imn al unei religii dispărute.

Şi întreaga ei făptură
Părea vedenia mistică, duioasă
Şi dulce-n magica natură
Din seara tristă și frumoasă
A unei sfinte îndurerate
Şi a unei lumi apuse și uitate.

Eram un peregrin pierdut
În pulberea viselor mele spulberate
Şi am trecut
Ca peste niște foi uscate
Pe dinainte-ți, palidă madonă,
Şi palidă, și tristă, și tînără madonă!

Mă tortureazǎ acum
În neagra mea singurătate
Suavul și delicatul tău parfum
Şi toată strania-ți voluptate
Ca imnul unei religii dispărute,
Sfîșietorul imn al unei religii dispărute.

Şi mă apasă greaua povară
A visului nesfîrșit întîlnit în cale
Sub chipul tău, fecioară,
În seara caldă și plină de jale.
O, tristul vis zdrobit pe totdauna!
Ispititorul vis pierdut pe totdauna!

SONET

Am palida tristeţe a apelor ce plîng
Pe jgheabul clar şi rece al albelor fîntîni
Sculptate-n întuneric de maestrele mîni,
Am palida tristeţă a apelor ce plîng.

Pe faţa blondei unde încet şi trist se frîng,
Ca umbra unor aripi, dulci doine din bătrîni
Ce cad ca o poveste a codrilor păgîni
În cari mor legende şi visele se sting.

Pe marmora cea rece se lasă un amurg
De toamnă întîrziată ca negura pe munţi,
Şi lacrimi, calde lacrimi ca roua-n seară curg.

Adîncul întunerec se-ntinde ca-ntr-un vis,
De igheab doi spectri gîrbovi se reazimă cărunţi,
Fîntîna e o noapte, tăcerea un abis.

ÎN NEGURĂ

Lumină de crepuscul pe cer. În depărtare
Din pajişti se desprinde un cîntec de păstor,
Se pierde-o lume-ntreagă în sunetele clare
Şi tainic cavalerul în negură dispare,
În negură vitejii se zbuciumă şi mor.

Păstorul cîntă dulce: sirena însă cîntă
Pe-un ţărm ce nu se vede, şi cîntu-i dă fior;
E luminos amurgul, dar negura-nspăimîntă,
Şi tainic cavalerul în negură s-avîntă,
În negură vitejii se zbuciumă şi mor.

VISĂTORI

Visători, spre largul mării,
În gondolă ei plutesc;
Vearsă farmecul uitării
Stelele cari clipesc.

De pe mal zefirul vine
Miros dulce să le-aducă,
Să-i îmbete, să-i închine,
Dorul lor să li-l conducă.

Peste ape lin coboară
Fiori de singurătăţi,
Luna, palida fecioară,
Le-a zîmbit ca alte dăţi.

Iar pe cînd din mandolină
Zboară dulcea serenadă,
El şi-apleacă fruntea lină
Peste sînuri de zăpadă.

LA O FLOARE

Plăpîndă floare zîmbitoare,
Parfumul tău de mîngăieri
Îl poartă pe-aripa-i zefirul
În calmul dulce-al unei seri.

Tu porți în alba dimineață
Doi stropi din lacrimile tale:
E plînsul tău duios în noapte,
Doi stropi pe-albastrele-ți petale.

Și cînd voi fi și eu țărînă,
Albastră floare zîmbitoare,
Atunci mînuța ei cea mică
Te-o smulge-ncet, alinătoare.

Și te va duce-nduioșată
Pe-al meu mormînt de tot uitat,
Te-o crește muma-n lacrămi triste
Întotdauna pe înserat...

CRIZANTEMĂ

Dormi! o, pală crizantemă,
Sub un cer etern albastru,
Raze blonde se coboară
Din al serii blîndul astru.

În petalele-ți pălinde
Au ieșit trei lăcrămioare;
Dormi, pe cînd zefiru-n noapte
Îți dă lin o sărutare.

Dormi, tu, floare, semn de doliu,
Nimeni somnul nu ți-l mișcă,
Dar din deal o să te-alinte
Blînde note de la trișcă.

AMINTIRE

Mai ţii tu minte de-altădată
Acel cuvînt „întotdauna"?
Curgeau visările din stele
Şi ne privea cu zîmbet luna.

Păreai un vis din altă lume,
Ţesut din raze de lumină,
Păreai o rază luminoasă
Pierdută-n zarea cea senină.

O floare-am rupt de pe o creangă
Şi-am pus-o-n bucla-ţi aurie,
Tu mi-ai răspuns cu zîmbet dulce,—
O rază de-astră viorie.

Şi-acum, tîrziu, te-ntreb, iubito,
Cînd nu mai ne zîmbeşte luna:
Mai ţii tu minte de-altădată
Acel cuvînt „întotdauna"?

ROMANȚĂ
după Hugo Salus

Vorbii către rege: „Ascultă-mi cîntarea
Şi-asculte-o regina cu suflet dorit!"
Şi-un semn mîndrul rege făcu obosit,
Cîntai despre ochii adînci ca şi marea.

„Sunt ochi blînzi şi dulci şi caşti şi curați
Şi totuşi au taine şi-adînci întristări,
Căci plîng sub atingeri de pale-nserări,
De doruri nocturne ades turburați.

Şi cine-i pricepe îi vede-n lumină
De caldă iubire şi dor tăinuit,
De nopți zbuciumate, de vis chinuit...
Aceasta-i cîntarea-mi, o, dulce regină!"

Privii înspre rege, şi regele-alene
Mi-ntinse în aur răsplata regală.
Dar blînda regină? De ce-i aşa pală
Şi-i tremură-n lacrimi frumoasele-i gene?

DUIOASE NOTE

Se pierd în zările albastre
Duioase note de ghitară;
E-un plîns duios adus pe-aripa
Unui zefir de primăvară.

Natura, orgă obosită,
Trist scoate note ca-n surdină,
E-acordul dintr-o rugăciune
În calmul unei seri senină.

În jur plutește melancolic
Parfumul florilor de seară,
Pe cînd din cer revarsă luna
Etern lumina ei cea clară.

Acordul notelor duioase
Tîrziu se stinge în tăcere,
E-un plîns, un dor al unui suflet
Ce moare singur în durere.

[ACI GROZAVUL ÎNTUNERIC]

Aci grozavul întuneric
Omoară visul arzător
Şi-un chip de Crist răsare vecinic
Cu glas de mare-adormitor.

O umbră de îndurerare
Pe frunţi cunună e de spini;
Un geniu pal spre înserare
Se-nalţă dornic de lumini.

Aci în noapte se întinde
Pustiu de reci singurătăţi;
Doar numai geniul aprinde
Tortura tristei voluptăţi.

Şi în amurg îndurerează
Cuvîntul geniului pal,
Iar toţi cu ochi deschişi visează
Necunoscutul ideal.

Aci visări martirizate
Aşteaptă-al lor mîntuitor,
Puţine însă-nfiorate
Urmează gestul nălţător.

Dar cei ce-ascultă pe-nserate
Pe solitarul visător
Se-nalță în singurătate,
Se-nalță tragici, plîng și mor.

POEMĂ

Voi merge către munţii ce stau albaştri-n zare,
Voi merge către munţii în veci mîngîietori,
Să-mi plec pe stînca rece trist tîmple arzătoare,
Nălţînd din buze pale pioasa mea cîntare
Ca fumul unei jertfe-n ajun de sărbători.

Intrînd în vechiul templu cu-altare părăsite,
Intrînd în vechiul templu de stinsă fericire,
Răsună paşii singuri pe lespezi înnegrite.
O, psalmul care plînge din rugile-asfinţite,
O, candela aprinsă pe trista amintire!

Visînd în pacea nopţei la viaţa depărtată,
Visînd în pacea nopţei sub bolţile albastre,
Din clara înălţime de-argint învestmîntată
Pe fruntea-mi chinuită cădea-va parfumată
O dulce alinare durerilor sihastre.

Cu ochii supţi de visuri sub pulberea de stele,
Cu ochii supţi de visuri căta-voi peste deal
Cum iese luna plină din negrele vălcele,
Pe cînd eu trist şi singur cu visurile mele
Clădesc altar de rugă spre noul ideal.

SERENADE DEMONICE

I

Întristarea mea e-o gingașă terasă
Unde visul blînd întîrzie spre seară,
Îndemnat de-albastra umbră ce se lasă
Liniștită pe-acest colț de primăvară,

Peste care roze roșii, împletite
În ghirlande,-nflăcărate-și risipesc
Prețiosul lor parfum pe poleite
Trepte largi de-alabastru-mpărătesc.

Dar cum albul vis al meu stă răzimat,
Gînditor, de o coloană de porfir,
Beat de cerul ce-n amurgu-nflăcărat
Somptuos e ca o purpură de Tyr,

O romanță se înalță-n depărtare,
Pătimașă ca o dragoste tîrzie,
Și-n adînca sa durere arzătoare
E o lume zbuciumată ce mă-mbie.

Ci vrăjit de voluptoasa înserare,
Leneș mîna mea subțire-o las să cadă,
Netezind în călduroasă dezmierdare
Eleganta și lucioasa balustradă.

Căci de plînge pasiunea-n depărtare,
Visul meu la umbra albelor arcade
Înfrățitu-s-a cu blonda întristare,
Sub surîsul blînd al serei care cade.

II

O ceată-ntunecată s-a oprit,
Tăcută şi răzleaţă la răscruce;
Atît de grea îi cade-n asfinţit
Tortura de-a nu şti-ncotro s-apuce.

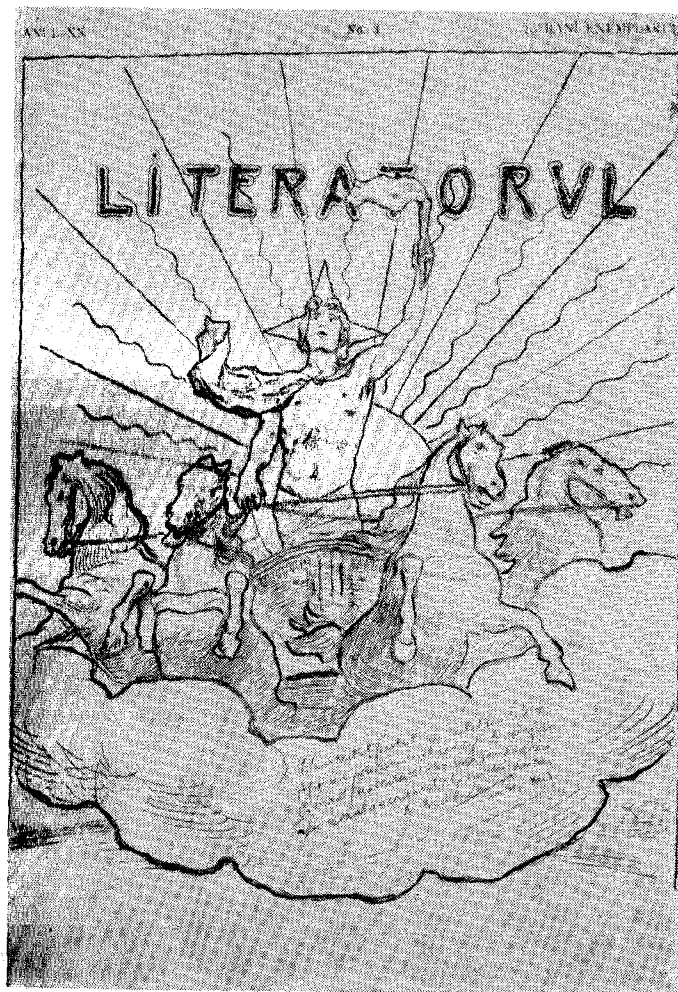
Cît fuse ziua clară s-a-mbuibat
Cu cîntece şi joc în loc de pîine,
Şi beată de plăcere a uitat
De grija zilei groaznice de mîine.

Dar seara se coboară răcoroasă
Şi-amurgul sărbătoarei e amar
Ca drojdia cea neagră ce o lasă
Năspritul must pe fundul de pahar.

Cu trîndavi ochi priveşte spre apus,
Mirată că nu poate să-l priceapă;
O rugă pare c-ar avea de spus,
Dar nu ştie măcar nici cum s-o-nceapă.

Ci stă îngrămădită ca o turmă
Şi tremură de taina ce-o-nfioară
Cu moartea zilei blonde care curmă
Şi jocul şi cîntarea de vioară.

Şi tristă de pierduta fericire,
Tăcută stă, cu fruntea încruntată,
Chemînd ceva din stinsa strălucire
S-aprindă facle-n noaptea-ntunecată.

Coperta revistei *Literatorul* (XX, nr. 3, 20 martie 1899), în care Ștefan Petică publică poezia *Curtezana*, devenită apoi piesa XVI din ciclul *Fecioara în alb*

NECUNOSCUTA

AU BORD DE L'ÉTERNITÉ

PARIA

SONET

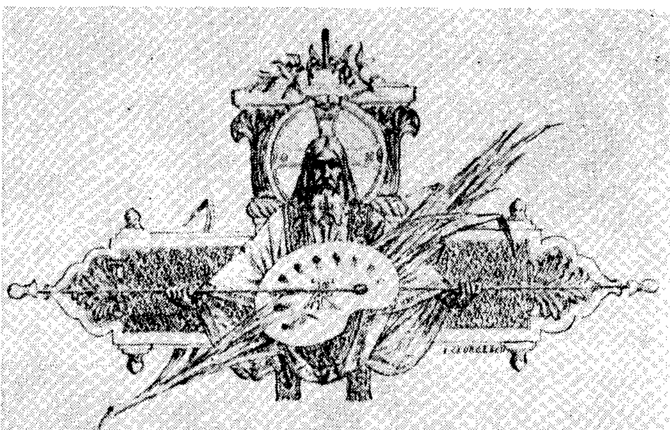
ORA MORȚII

TOREADOR

Pagină din *Literatorul* (XX, nr. 6, 10 mai 1899), p. 4, în care apare poezia *Necunoscuta*

Coperta exterioară a revistei *Literatură și artă română* (III, nr. 10, 25 august 1899), în care sînt publicate cîteva din poeziile ce vor alcătui ciclul *Moartea visurilor*

POVOARA CRUCII

I

E ceasul negru 'n care se face crucea grea
Pe umeri slabi și vineți de Christ îndurerat
Urcând cu pași de spectru Calvarul sângerat
Pe când pe cerul morții încet s'aprinde-o stea.

Din cerul greŭ de visuri încet se stinge-o stea.
Ah, zilele grozave de suflet zbuciumat,
Aripi de paseri negre ce 'n sumbra boltă bat,
Ca veacuri lungi trecură pe trista fruntea mea.

Din fund de suflet veșted, se urcă un suspin,
Ce plâns străin s'abate pe sloiuri reci de ghiață,
Ce Christ sdrobit privește din noŭ pocalul plin?

Spre care zeŭ 'nnălța-voiŭ în umbră alba-mi față,
La ce altar de raze genunchii să'mi închin
În noaptea fără stele și fără dimineață?

Poezia I din *Moartea visurilor*, publicată inițial ca piesă constitutivă a ciclului intitulat *Povoara crucii*, în *Literatură și artă română* (III, nr. 10, 25 august 1899, p. 651)

III

Vecernia sună alinătoare,
Sună tîrziu şi lung în astă seară,
Părînd o dulce binecuvîntare
Ce cade peste frunţi arzînd în pară.

Şi notele de clopot uşurele —
Zburînd asemeni unor aripi pale —
Purtară vestea liniştei cu ele,
Lăsînd în urma lor o albă cale.

Se-nchină robii muncii şi visează
Un vis al lor din basme depărtate
Şi-o pace nesfîrşită se aşează
Pe sufletele lor îndurerate.

Şi cum îi pleacă ruga către glie,
Cu umeri obosiţi şi-mpovăraţi,
Le piere-n inimi urma de mînie
Şi toţi se simt o clipă între fraţi.

Dar noi pe cari vechea pasiune
Ne arde ca un rug mistuitor,
Noi nu cunoaştem tainica minune
A ceasului atotizbăvitor;

Ci-n zbucium stăm cu brațe-ncrucișate,
Cu ochii pironiți spre-albastrul cer,
Rostind blestem că nu putem străbate
Cu mintea-ngrozitorul său mister.

IV

Aruncă, noapte, mantia-ţi regală
Pe slabii noştri umeri gîrboviţi
Sub sarcini de păcate şi-ndoială
Pe cari le purtarăm răzvrătiţi.

Şi pune vălul tău de umbră deasă
Pe ochii noştri-n veci întrebători:
Lumina e un chin care ne-apasă,
Iar cerul nesfîrşit ne dă fiori.

Întunecă luminile din stele
Şi murmurul din ape-l amorţeşte
Punînd tăcerea, Doamnă, peste ele,
Aromele din flori le risipeşte.

Din inimi sîngerate fă să piară
Avînt, răscoală, zbucium şi mînie
Şi flacăra ce arde-n nopţi de vară
Alături cu-a iubirei nebunie.

Şi cînd vom fi streini de orice viaţă,
De stele, de parfum, de flori albastre,
O roză, ca pe-o insulă de gheaţă,
Va creşte sfîntă-n sufletele noastre.

V

Cîntăreții de vioare
Cu lungi note turburară
În acorduri arzătoare
Seară tainică de vară.

Şi chemară rîsuri calde,
Sărutări și voie bună,
Palpitînde să le scalde
Fine razele de lună.

Pe cărarea parfumată
Trec perechi îmbrățișate
Eu simțesc cum fermecată
În piept inima-mi se zbate.

Şi în umbră, furtunatec,
Mă vrăjește-un tainic dor
Ce se-nalță singuratec
Îndemnat de viața lor.

VI

Demonic cîntăreţ de serenade,
Zîmbind îmi înstrunez încet ghitara
La umbra unei albe colonade
Pe care-o-nvesmîntează-n taine seara.

Cîntarea mea e cinică, trufaşă,
Şi minte-n nota ei sentimentală,
Dar noaptea este vechea mea părtaşă
Şi-i dă o duioşie ideală.

De-aceea, ca să turbur fericirea
Fecioarei cu vis alb ca de hermină
Şi-n umbră s-o atrag, unde pieirea
Îşi picură cîntarea în surdină,

Fiorul unei limpezi nopţi de vară
Ce tremură pe zările înalte
Îi dau, ca blîndul suflet de fecioară
De doruri fără nume să tresalte.

Pe taina unei seri îmbătătoare
Arunc un colţ al mantiei de stele,
Ca visurile sale-amăgitoare
Să plîngă-ncet pe cîntecile mele.

Şi-nvinsă, palpitîndă,-nfiorată,
Cu nervii biciuiţi de zbuciumare,
Fecioara-ntinde-n noaptea-ntunecată
Spre mine braţe albe, rugătoare.

POSTUME

I. PUBLICATE ÎN VOLUME

CÎNTECUL TOAMNEI

I

— Melancolia adorată
A toamnei pare al tău cînt;
Plîngi oare grația-ntristată
De recea batere de vînt?
— O, lasă toamna care piere
Ca graiul dulcilor povești,
S-ascult vrăjita adiere
Din vechi teii moldovenești.

— În ochii tăi e voluptatea
Adîncă-asemeni unei mări;
Ți-e milă de singurătatea
Ce cade-ntinsă peste zări?
— O, nu, dar dulce mă-nfioară
Un vis crezut de mult apus,
El plînge trist ca o vioară
Splendoarea vremei ce s-a dus.

— Pe buza ta o rază pală
Îți pune-un zîmbet aurit;
E oare raza ideală
Vestind al toamnei asfințit?
— O, nu, dar crudă amintirea
Mai grea se face de acum,
Voi să mă-mbăt de fericirea
Torturătorului parfum.

— Pe fruntea ta o-ncrețitură
De suferință s-a brăzdat;
Ești trist că falnica natură
Comoara blondă și-a-ngropat?
— O, nu, dar dorul de plecare
În al meu suflet s-a aprins.
Amici, uitați-vă în zare
Ce trist mă cheamă visul stins!

II

Bătui la porțile streine;
În lovitura mea plîngea
Splendori de doruri în ruine,
Cîntarea slăvei ce-apunea
Și-un suflet trist ce obosise
Pe căi zădarnice de vise.
Bătui la porțile streine
Și-nchise porțile-au rămas.

Rugai icoane-ndurătoare;
În ruga mea se ridica
Singurătatea unui soare
În clipa de-a se-ntuneca
Și vechi revolte-năbușite
În nopți de zbucium tăinuite.
Rugai icoane-ndurătoare
Și reci icoanele-au rămas.

Mă-ntorc din drumurile mele
Strein mereu rătăcitor,
Arzînd sub tremurul de stele
De focu-n veci mistuitor.
Grădina albă-a amintirei
Șoptește psalmul mîntuirei.
Mă-ntorc din drumurile mele;
Un singur vis mi-a mai rămas.

III

Mai ţii oare minte, frumoasă pribeagă,
Acele nopţi clare în aur scăldate,
Cînd caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurîndă şi-atîta de vagă?

Doinind ca din flaut, trecea cristalină
O dalbă poemă din vremile stinse,
Vărsată pe valuri albastre şi-ntinse
Din note cîntate în imn de lumină.

Cădea clar argintul pe teii în floare,
Un suflet ce vine din lumi asfinţite,
Un stol alb de visuri pe frunze-adormite,
Sub luna pribeagă şi-n veci visătoare.

O, nu tremurase în inemi vrodată
Un tremur mai dulce ca-n inima noastră
Şi nici se-nalţase spre bolta albastră
O rugă mai sfîntă în noaptea-ntristată.

E toamnă. Plîng teii pe trista cărare;
Şi lor li-e dor poate de nopţile-albastre.
Pe gloria albă a dragostei noastre
Suspină-o romanţă pe note amare.

IV

O, lacul în apus de soare
E trist ca ochii mari și grei
Ce-au plîns în nopți turburătoare
Sub mîngîieri de flori de tei.

Priviri adînci ca o chemare
Și voluptoase ca un vis
Cu-o negrăită-nfiorare
Pătează limpedele-abis.

O amintire-ndurerată
De grații albe ce-au murit
Adoarme-n unda tremurată
Ca ruga pală-n asfințit.

Tăcerea urcă liniștită
Ca într-un templu părăsit.
O, dulcea taină adormită
În lacul trist în asfințit!

V

Să nu-ncepi, corn fermecător,
Căci viersul tău mă înfioară
Cînd cade greu și arzător
Precum cădea odinioară.

În cîntu-ți trist și depărtat
Parfumul toamnei care moare
A pus tot chinu-nflăcărat
Din slava dragostei în floare.

Și-n trista seară cenușie
Plîng pale flori înfiorate,
Ce-n dureroasa agonie
Par niște sfinte torturate.

Melancolia amintirei
Are-adîncimi misterioase
Ca ochii verzi ce mint iubirei
Sub gene lungi și mătăsoase.

VI

În noaptea clară ce vibrează
De irizări ambroziace,
Pe gînduri faunul veghează
Peste-a frunzișurilor pace.

Pe socul rece, îl îmbată
Torturi din vechi și stinse slăvi
Și cheamă vara depărtată
Și vraja sfintelor dumbrăvi.

În umbra tainei liniștite
Suspină-o doină-n depărtare.
O, glasul doinei rătăcite,
O, nota tristă-n înserare!

De străveziul văl de visuri
Ce-și plîng durerea lor în șoapte
Cu dor de stinse paradisuri
Suspină parcu-n alba noapte.

Și tragic faunul se plînge
Cu brațe-ntinse, rugătoare,
Spre slava albă ce se stinge
În noaptea toamnei care moare.

VII

În parcul torturei se sting crizanteme,
Se sting ca uitate și triste poeme,
Și rozele moarte în brazde-ofilite
Au pus în parfumuri suprema tortură.
— Eu văd ochii limpezi ai dulcei iubite
Și-n albe petale suava-i făptură.

Un sunet de clopot din turlă se frînge,
Iar toamna-ntristată cu clopotul plînge,
Și-n crengi cîntă vîntul un imn de-ngropare,
Pe cînd ca-ntr-un giulgiu se-nvăluie dealul.
— Aud șoapta dulce din teii în floare
Și glasu-i în care răsună cristalul.

E rece amurgul ce cade alene,
Vrăjit de acorduri de vechi cantilene,
Și-n ceață se plînge un vers trist pe coarde,
Pe coarde-nvechite de negre ghitare.
— Ah, versul acesta în sufletu-mi arde
Și-n notele pale e-o-ntreagă serbare!

VIII

Măreț precum e-un rege în zile glorioase,
Orașul se-ncunună cu purpură și aur
Pe turle ruginite, pe creștete de case
Și albe capiteluri brodate-n foi de laur.

Și mîndru de podoaba de raze sclipitoare
A sculelor regale, norocul îl îmbată
Și gloria-l tîmpește. El rîde către soare:
Un rîs de poftitoare femeie-ndestulată.

Nici Tyrul și Sidonul în vechea lor mărire,
Cînd țările de basme făcuseră din ele
Altare frumuseței bogate-n strălucire,
Nu-și puseră-n cunună podoabe-atît de grele.

De-ar sta pe totdauna în pacea sa tîmpită,
Rîzînd în fericirea bețiilor trecute,
Ar fi ca o poemă de nimeni siluită,
Căci marmora e albă și pietrele sunt mute.

Dar furnică mulțimea în colbul de pe uliți
Și ochii ei ce poartă mocirle de păcate
Aruncă răutate asemeni unor suliți
Ce-ntind zăbranic negru pe albele palate.

IX

Serbare zgomotoasă
Ca-n bîlci. Decor banal:
O boltă luminoasă
Scăldată-n aur pal.

Pe culmea azurie
Chiar soarele de-aramă
Se pare-o jucărie
De proastă melodramă.

Mulțimea îmbătată
De pulbere și soare
Întoarce-nfierbîntată
Un dans nebun pe care

Îl farmecă orgia
Din surle, din țimbale,
Din nai și măiestria
Din cornuri triumfale;

O muzică ciudată
Ce-nalță-orgolioasă
Spre bolta-nflăcărată
Prostia glorioasă.

Mulțimea se aprinde
Și rîde, strigă,-njură.

Păiaţa se desprinde
Din gloată. O figură

Ciudată; meseria
I-a pus pe buze-un rînjet,
Pe care sărăcia
Mereu i-l schimbă-n scîncet.

În ochi îi arde para
Durerei care creşte.
Ar plînge, dar ocara
Mulţimei-l îngrozeşte,

Ce, crudă, îmbuibată,
Vrea glume, joc, plăcere.
Paiaţa întristată
Priveşte cu durere.

O lacrimă îi pică
Încet, şi el tresare,
Şi mîndru îşi ridică
Privirea sfidătoare

Spre cer, iar a sa minte
Orgoliul străbate;
El trece înainte
Cu braţe încleştate,

Zîmbind din înălţime,
Decît robit durerei,
Să ceară la mulţime
Pomana-nduioşărei.

X

Sunt demonu-nfricat cu tristă faţă,
Cu rîsu-n veci amar, cu fruntea arsă;
În mintea mea sărmana voastră viaţă
Şi lumea îşi găsesc icoana-ntoarsă.

Pe mantia de umbră-a vieţei noastre
Pun fluturii de-argint ai vervei mele
Şi glumele ce-n nopţile albastre
Le-nalţ cutezător pînă la stele.

În ochii voştri mari ca de viţei
Şi vecinic aplecaţi către pămînt
Cu viersul meu eu ştiu s-aprind scîntei
Şi patemi cari ard de focul sfînt.

Din vise dureroase am luat
Cuvinte-n cari tainele vibrează
Adînc şi strălucesc aşa ciudat
Cînd sufletu-mi aprins le-nviorează.

În vorba mea de glume înflorită
Sunt lucruri cari par de mult ştiute,
Deşi viaţa lor e chinuită
De para unei lumi necunoscute.

Dar ce vă pasă? Rîsul zgomotos
Ajunge să vă-mbete de plăcere
Şi viersul meu se pierde dureros
Cu dulcea sa comoară de mistere.

De-aceea prin mulţimea ghiftuită
De rîsul plămădit de mine însumi,
Deşi trecînd cu fruntea încreţită,
Eu rîd ca nu cumva să-mi aud plînsu-mi.

XI

Amara, trista voluptate
A fericirilor pierdute
În tragica singurătate
Răsare, tainică virtute.

Fiţi binecuvîntate, stele,
Ce peste veşnica durere
A visurilor reci şi grele
Vărsaţi suava mîngîiere!

Fii, noapte, binecuvîntată,
Că în tăcerea ideală
Arunci cu-n gest de preacurată
O mantă sumbră triumfală!

Un peregrin în rugi sfioase,
La o răspîntie de drumuri,
Vă-nalţă imnuri dureroase
Ca o tortură de parfumuri.

CÎNTECE DE SEARĂ

I

Spre seară, cînd vin de la cîmpuri,
Mă-ntîmpină-adesea în cale
Un cîntec duios ce se-nalţă
Din pacea dumbrăvei din vale.

Strein pare glasul ce-şi spune
Cîntările-n lacrimi scăldate
Şi totuşi ades mă port paşii
Prin luncă, tîrziu, prin-nnoptate.

Ca-n vis mă apropii de locul
De unde cîntarea răsună
Văzduhul albastru mişcîndu-l
Sub veşnica vrajă de lună.

Ci cîntul se stinge cu-ncetul
Cînd simte-a streinilor şoapte;
Se vede că-i vraci cel ce cîntă
Şi-i place să stea numa-n noapte.

Dar singur înalţă el falnic
Cîntarea de pare un plîns;
Din cîţi o ascultă-n uimire
Puţini o pricep îndeajuns.

Căci nu-i doar un cîntec de-acelea
Ce zilnic s-aud pe la sate,
Ci-ntr-însul se zbuciumă viaţa
Streinelor lumi depărtate.

Şi-n viersuri sunt vorbe mărețe,
Deşi multe-s taină adîncă,
Dar totuşi pătrunde în suflet,
Iar seara mă farmecă-n luncă.

II

Cînd te-am pierdut, m-am îndreptat
Spre veşnica natură,
Şi jertfă de-mpăcare-a fost
Întreaga mea făptură.

Căci o lăsasem de demult,
Uitînd-o pentru tine,
Copilul ei cel răsfăţat
Şi draga ei minune.

La umbra ulmilor pletoşi
Veneam zile de-a rîndul,
Şi fără ţintă mă lăsam
Pribeag să-mi umble gîndul.

Iar vîntul şuiera mereu
Poveşti adormitoare
Şi crengile se clătinau
Şoptind ispititoare.

Vorbeau încet, necontenit
De lumea depărtată,
De dragoste şi de plăceri,
De tine, adorată!

III

Ochi, voi, stele mîngîioase,
Cu lumina-vă senină,
Luminaţi întunecimea
Nopţei mele cea deplină.

Dezveliţi-mi din cer partea
Înălţatei fericiri,
Unde murmură în viersuri
Valul limpezei iubiri.

Don Juan s-avîntă-n cînturi,
Şi în liniştea de seară
Se ridic-înaripate
Blînde note de chitară.

. . . .

Dar de ce zîmbeşte oare
Cînd în viersuri se avîntă?
Don Juan îşi bate singur
Joc de dragostea ce-o cîntă?

II. POEZII TIPĂRITE ÎN CADRUL UNOR STUDII DESPRE ȘT. PETICĂ

DESPĂRȚIRE

A plecat de mult în lume,
Orice urmă i s-a stins,
Peste pragul vechei case
Mușchiul verde s-a întins.

Rătăci în lumea largă
Fără sprijin, nici iubire,
Dragii din copilărie
I-au pierdut de mult de știre.

Fruntea lui au netezit-o
Mîni străine,-amăgitoare;
Cei ce l-au iubit pe dînsul
Nu mai sunt acum sub soare.

PENTRU UN UMILIT

În fața morților gătiți,
Duși în convoi strălucitor,
Urmați în șir de-orașu-ntreg,
Am stat mereu nepăsător.

Dar într-o zi s-a întîmplat,
Pe cînd ploua covîrșitor,
În calea mea de-am întîlnit
O-nmormîntare din popor.

Un căruțaș ducea gonind
Un biet sicriu hodorogit,
În fugă,-n urmă, prin noroi,
De doi prieteni urmărit.

Din bietul trai de muncitor
Atîți abia s-au mai găsit
Tovarăși celui umilit,
Prieteni pînă la mormînt.

În urma mortului umil
Cu gestul larg am salutat,
Și-n ploaia ce cădea potop,
Ateu, atunci m-am închinat.

PENTRU MUNCĂ
POEMĂ

La umbra ulmului bătrîn,
De zile grele învechit,
Venind pe cale osteniţi,
Cei trei ţărani s-au întîlnit.

De cînd umblau pribegi pe căi
Necunoscute tuturor,
Şi singurateci şi pustii,
Li s-a făcut de vorbă dor.

Iar cel bătrîn vorbi întîi,
Cu grai domol, cu gestul blînd,
În faţa celor întîlniţi
Îşi spuse tot ce-avea de gînd.

ÎNAINTE

Înainte, înainte, sufletul meu,
Pătrunde a lumei taine şi legi,
Dezleagă probleme altor ascunse,
Te-nalţă mereu,-nainte,-nainte...
În raze de aur se scaldă o lume,
Măreaţă se-arată cui o pătrunde,
Şi pline de farmec nemaigrăit
Sunt toate aici. Nainte, nainte...
Privească-te alţii cu ochii ironici.

[PRIETENI, SINGUR VREAU SĂ FIU]

Prieteni, singur vreau să fiu,
De-aceea mă lăsaţi.
Cînd dimineaţa s-a ivi,
Din trîmbiţă sunaţi.

Căci iată,-n al juneţei loc
Cînt păseri ca şi-atunci,
Şi soarele luceşte trist
Prin singuratici lunci.

ADELA

Ah, sub teii plini de umbră
Cînd întîi mi te-am văzut,
Firei mele-ndurerate
Cîte visuri n-ai născut!

Azuriul vis din vremea
Candidei copilării
Se stinsese; mi-l răpise
Soaţa-ntîi a dragostii.

Trestiana era dînsa—
Mult iubită şi vicleană —
Şi pe calea rătăcirei
A fugit ca Trestiana.

Aş fi vrut atunci pe bancă
Lîngă tine să m-aşez,
Plecînd capu-mi pe genunchii-ţi,
La voi două să visez.

Nu-i aşa că fantasia
Mă-nălţase nemerit?
Tu — o mare aristocrată,
Eu — un proletar pîrlit!

[LOHENGRIN, OH, LOHENGRIN]

Lohengrin, oh, Lohengrin,
Mînă albă ca de crin,
Varsă dulcele-ţi venin,
Lohengrin, oh, Lohengrin...

Jos, în umbra de răchită,
Doarme moara părăsită
Peste apa liniştită.
Uită dulcea ei ispită,
Lohengrin, oh, Lohengrin...

[DEASUPRA CERUL MAGIC ÎN FALDURILE SALE]

Deasupra cerul magic în faldurile sale
Avea luciri de-aprinse serbări voievodale,
Şi-n ochii tăi asemeni rîdea o amintire
A slăvei aurite din vechea-ne iubire.

Şi prinsă-n vraja veche a dragelor poveşti,
Nălţîndu-te spre mine, voişi să-mi dăruieşti
Iar buzele-ţi arzînde în foc nemistuit,
Cînd, palidă în umbră, deodată te-ai oprit.

Tu n-ai mai spus nimica, adînc înfiorată,
Privirea îndreptîndu-ţi spre zarea depărtată,
Plecaşi: coloană albă în rochia ta clară,
În noaptea parfumată de caldă primăvară.

CORBUL BARDULUI

Se plînge stinsul soare pe-al mărilor tezaur,
Pe culmi îmbălsămate de flori de rozmarin,
Tăcuţi sub arme grele, cerniţi vitejii vin,
Căci bardul blînd se stinge pe verzi cununi de laur!

Pe scutul de aramă, sfinţit de vraciul faur,
Cu dreapta-i încleştată, cu chipul său senin,
Dormind în rece seară de somn adînc şi lin,
S-ar zice-un zeu germanic cu barba lui de aur.

Pe marea tremurîndă trec jalnici cormorani,
Ducînd pe aripi sure povara lor de ani
Şi-n ochi văpăi sinistre ce-n dese neguri ard.

Voi, păsări, triste păsări, cu glas vrăjit de fiord,
Vă strîngeţi cerc sub manta furtunilor de nord,
Căci jos se rumpe-o harpă şi moare-un falnic bard.

[APARI A MEA IUBITĂ ÎN SEARA-MBĂLSĂMATĂ]

Apari a mea iubită în seara-mbălsămată,
Căci luna, corn de aur, pe ceruri s-a ivit...
O, simt acum puterea în marmură să sap
Măreţul chip pe care în gînduri nu-l încap.
Şi văd acel trup mîndru în antica-i mărire
Cum străluceşte dînsul în calda-i înzeire.

[ÎN OCHII MARI ŞI-ALBAŞTRI LUCIND ÎN FAŢA VIEŢEI]

În ochii mari şi-albaştri lucind în faţa vieţei
Ca roua argintată în faptul dimineţei
Purtau mereu vedenii din văile albastre
În cari crini sălbatici pun pulbere de astre.

[CODRULE]

Codrule,
Ia mai lasă-ţi crengile
S-adumbrească frunţile,
Să uităm nevoile,
Că nevoia de-om uita,
Pe poteci noi vom cînta,
Să-ţi slăvim noroadele,
Codrule!

[CEVA DIN MINE-N ULIŢI, ÎN CEAŢĂ-NHORBOTATE]

Ceva din mine-n uliţi, în ceaţă-nhorbotate,
Ceva din mine umblă pribeag pe înnoptate

În negre mahalale umile şi sărace,
Ceva din mine-alături cu bolnavii lor zace.

DIN „CÎNTECUL POETULUI"

În mijlocul simplilor oameni
Trăi-voi, profet pentru ei,
Cînta-le-voi viaţa lor dragă,
Dulceţile păcei şi-a' lumei.

Spre seară, cînd soarele-apune,
Pe pragul căsuţelor lor
Voi sta spre odihnă adesea,
Pace vestind tuturor.

Curata lor viaţă arată
Atîtea pilde de bine,
Poetul le-alege pe toate,
Le cîntă cînd soarele-apune.

WALT WHITMAN

ÎN NOAPTEA CLARĂ

Iată ceasul tău, o, suflet,
Liber ia-ţi în lume zborul,
Fără grija zilei aspre
Să te poarte-n pace dorul.

Te înalţă-n altă lume,
Lasă gîndul să te poarte
La dorinţele iubitei,
Las gîndirea să mă poarte
Noapte, stele, somn şi moarte.

AL. PETŐFI

LA ETELKA

Vezi tu, iubito, Dunărea
Cu insuli presurată?
Icoana ta în pieptul meu
Aşa-i înconjurată.

Şi vezi din insuli cum răsar
Tufanii drăgălaşi?
O, dac-ai vrea iubirei mele
Speranţa ca să-i laşi...

POEME ÎN PROZĂ

ÎN STREINĂTATE

Cunoşti tu ţara unde înfloresc lămîii?...

Vocea se înalţă tremurătoare, ca şi cînd ar vibra încă de impresiile ţărei cu lungi şiruri negri de cipreşi, cu grădini aurite de portocali, cu dealuri învesmîntate în flori de leandru şi cu adieri parfumate trimise de valurile mărei, împurpurată de soarele ce se stinge în apus.

Împrejur toţi ascultă. Bătrînul artist, pierdut în ţările reci ale Nordului, nevoit să cînte pe scene mizerabile, el, tenorul renumit de odinioară, priveşte înaintea sa cu genele pe jumătate închise; parcă n-ar vrea să-i piară din vis vedenia Italiei.

Cunoşti tu ţara unde înfloresc lămîii?...

O, dacă o cunoaşte!? Dar copilăria sa, tinereţea sa, viaţa sa n-au fost decît o lungă adorare a acestei ţări, în care totul, pînă şi mizeria e poleită. Acum, că e departe şi singur, că e bătrîn şi părăsit, doar de închide ochii, vede răsărindu-i înainte toate bogăţiile de culori, toate armoniile de sunete cari i-au legănat traiul de acolo. Se trezesc atunci într-însul amintirile din timpurile fericite, care se zice că îndurerează grozav pe cei în mizerie.

Cunoşti tu ţara unde înfloresc lămîii?...

El ar zbura din nou acolo, s-o mai vadă măcar înainte de a muri, dar... gîndul ăsta e primejdios. Se va duce în Italia burghezimea sătulă şi rece, se vor duce tinerii

dezgustaţi de lume din pricina prea marei bogăţii, se vor duce domnişoarele cari n-au cum omorî urîtul, se vor duce toţi regii biletelor albastre şi ai gropurilor blonde, dar nu se va duce artistul sărac şi dezmoştenit.

Şi dacă s-a născut acolo, cu atît mai rău! Va muri în ţările îmbrăcate în ceaţă, ca pedeapsă că s-a născut într-o vreme cînd nu se cere artă sau muncă, ci viclenie şi lene.

În noaptea clară vibrează voluptoase notele din romanţă:

Cunoşti tu ţara unde înfloresc lămîii?...

ÎN ÎNTUNERIC

...Şi întunerecul se făcu desăvîrşit, des, apăsător, ca şi cînd ar fi căpătat o greutate materială. La dreapta, la stînga, nicăieri împrejur nu se vedea nici o lumină. Versurile din Dante ne veniră în minte:

La mijlocul drumului vieţei mele
Mi se întîmplă într-o seară întunecată
Că pierdui drumul cel drept...

O, da, drumul cel drept îl pierduserăm. Pădurea se întindea împrejur în noaptea nepătrunsă, tăcută, mută, moartă. Linişte îngrozitoare! Astfel, în unele zile de vară, marea încetează deodată de a-şi mai rostogoli unele către altele valurile de aur, vîntul nu mai adie, pînzele nu se mai umflă şi corabia stă pe loc, nemişcată. Cine ar putea spune atunci desperarea matelotilor?

Pentru noi întunerecul era şi mai îngrozitor, şi pe mine, unul, amintirea valurilor de aur ale mărei, în noaptea grea care ne înconjura, mă îndureră aşa cum trebuie să îndurereze pe un om căzut în mizerie vederea fericirei altora.

Nimeni nu îndrăznea să vorbească, căci, sub bolţile acestui imperiu al întunecimilor, cuvintele aveau un răsunet bizar, ca din altă lume.

Şi sufletele noastre, ale tuturora, erau chinuite de zbuciumul cugetelor negre.

Într-un tîrziu, unul, al cărui glas nu l-am putut deo-

sebi şi a cărui faţă n-am văzut-o, zise, ca un ecou al întregei noastre vieţi de pînă atunci, ca o mărturisire a zadarnicei noastre strădanii:

— Noi totdauna am fost în întunerec!

Glasul părea că vine din depărtări neînchipuite, cu puteri nefireşti, şi trecu pe dinaintea noastră nevăzut, dar înfiorîndu-ne ca şi cînd ne-ar fi atins aripa rece a duhului nopţilor.

Şi ca şi cînd n-ar fi trebuit pronunţată decît această recunoaştere, în depărtare zărirăm flacăra roşie a zorilor cari se iveau.

FĂRĂ TINEREȚE

Şi mergeam, la douăzeci de ani, întunecat şi posomorît în mijlocul ruinelor viselor. Şi aceste ruine creşteau, se înmulţeau, îşi întindeau hotarele şi mă lăsau pe mine singur, despărţit de toată lumea. De departe veneau zgomote de viață, un rîs cristalin auzit seara— un cîntec vesel înălţat în libertate — şi tot ceea ce face viaţa frumoasă. Toate acestea nu erau pentru mine.

Îngropat în mormanele de cărți, avînd vecinic înainte grija zilei de mîine, căutînd s-ajung cît mai degrabă la liman, mie nu-mi erau îngăduite plăcerile. Banii, pe cari cu mare greutate îi puteam strînge, abia-mi ajungeau ca să nu mor de foame. Şi mă apuca atunci o desperare adîncă, fără margeni, văzînd că viaţa mea va fi pentru totdauna lipsită de tinereţe, cum a şi fost.

Prietenul care-mi spunea acestea era cărunt deja, şi sub vălul azuriu al splendidei nopţi de vară, figura sa avea ceva din durerea figurilor profetice. Cuvintele lui cădeau încet, măsurate, ca picăturile de apă dintr-un bulgăre de gheaţă ce se topeşte. Dar ciudat! — liniştea acestor cuvinte avea un farmec foarte greu de analizat, dar foarte vădit. Ea concentra întreaga durere tăcută a celor cari n-au cunoscut din viaţă decît bătrîneţea.

Şi e aşa de mare numărul acestora acum, cînd lupta pentru existenţă devine aşa de sălbatecă încît mai în fiecare trecător pe care-l întîlneşti poţi bănui un tovarăş de suferinţă.

DOUĂ VIEŢI

Niciodată n-a fost cerul mai albastru...

Amintire de demult? Asociaţie inconştientă? Nu ştiu! Dar versul acesta îmi sună în urechi cu o încăpăţînare uimitoare. Scoate armonii ciudate şi neaşteptate, trezeşte imagini noi şi netede şi cîteodată mi se pare că prinde fiinţă şi stă gata să mi se întrupeze înainte cu trup mlădios şi sprinten de fecioară antică.

Niciodată n-a fost cerul mai albastru...

Departe, conturat de pervazurile ferestrei, cerul îşi desfăşoară mantia sa regală în toată splendoarea. E un azur clar şi cald ca într-un vis de negrăită fantasie, plăsmuit de mintea romantică a unui poet care cîntă singuratec, în timp ce luna-i scaldă faţa în raze, într-o minunată noapte de mai...

Niciodată n-a fost cerul mai albastru...

Şi mintea mea încheagă din partea aceasta de cer bogăţia imensă a primăverei care naşte. Soarele trebuie să fie triumfător ca un zeu tînăr, şi culorile revărsate din nesfîrşitul său tezaur trebuie să strălucească ca într-un tablou de Veronese. Şi sub cupola aceasta primăvăratică, şesurile întinse de o verdeaţă sfiicioasă, dealurile albastre în depărtarea lor nehotărîtă, copacii cari se deşteaptă, murmurul tărăgănat al izvoarelor, parfumul cast al arborilor, şi viaţă, viaţă, viaţă, clară şi simplă, ca un rîs argintiu.

Niciodată n-a fost cerul mai albastru...

Aci e frig şi e întuneric. Soarele nu se vede şi par-

fumul nu se simte, iar visul moare zdrobit de povara celor patru pereţi cari parcă ar sta să cadă peste el. De departe vine zgomotul mulţimei, uriaşe; s-a sfîrşit o întrunire publică, lumea se împrăştie înfierbîntată de discursuri searbede şi de entuziasm ieftin, şi grija vieţei de toate zilele pluteşte în aer. Şi, ca sub doborîrea unei groaznice furtuni, sclavii umili ai prozei nemilostive îşi pleacă frunţile descoperite cu un gest de slugarnică resemnare.

Niciodată n-a fost cerul mai albastru...

Şi poate vom muri de dorul cerului albastru pe care nu-l vom vedea niciodată.

NOAPTE PRIMĂVĂRATECĂ

Un colț de cer de un albastru-închis ca un ochi de fată visătoare, un corn argintiu de lună, o adiere ușoară ca o mîngîiere — și visul nostru prinse aripi.

Eram doi și rătăceam singuri pe străzile tăcute ale Bucureștilor. Și cum noaptea era prea clară și primăvara prea îmbietoare, pașii noștri lunecau cu ușurința unor fantome și vorbele noastre sunau ca un cîntec de evlavie. Peste sufletele dasupra cărora plutise atîta vreme întunericul durerilor posomorîte se coborîse o dulce și sfîntă alinare. Era ca și cum niște pribegi din negre depărtări și-ar fi adus aminte de duioșia patriei. Marele Costache Negri a descris acest sentiment cu un farmec deosebit, undeva, în *Serile* sale din Veneția.

Vorbeam de iluziile stinse din trecut și de dezamăgirile crude de acum. Și sufletul nostru închis atîta vreme se deschise din nou sub mîngîierile destăinuirilor. Vîntul adia ca un parfum abia simțit și cerul plutea deasupra ca o imensă binecuvîntare.

Cu un gest energic unul din noi tăie melodia dureroasă a tînguirilor.

— Ce puternică e viața din două inimi!

...Din două inimi! De ce ni s-a părut odinioară așa de depărtat cuvîntul acesta pe care-l avem acum așa de aproape și atît de plin de înțelepciune? Ca și discipolii din Emmaus, cari numai în momentul frîngerii

pînei recunoscură pe Crist care se afla în mijlocul lor, noi ne cutremurarăm fiecare de misterul acesta așa de dulce și de idealul acesta atît de omenesc.

Și buzele noastre se atinseră în lungă și caldă sărutare sub focul stelelor surîzătoare, care-și visau visul etern pe cerul de un albastru-închis ca un ochi de fată în noaptea primăvărateca.

Visul se înălțase atotstăpînitor.

CÎNTEC VECHI

Noaptea neagră, înăbuşitoare. Cerul, care seara fusese aşa de albastru şi de străveziu, încît părea un zaimf uşor, se întunecase şi se posomorîse. Stelele pieriseră, şi un vînt se ridica amenințător.

Paşii noştri răsunau greoi în noaptea tăcută, şi noi rătăceam ca într-o cetate moartă.

Tăceam. La ce am fi turburat prin vorbe profane sfințenia dureroasă a păcei dimprejur? Iar cînd visurile sunt grele, tăcerea e ca o piatră pe un mormînt.

Dar la un colț de stradă, o ploaie de note ne întîmpină ca o grindină. De la o fereastră luminată, prin care se întrevedea un interior bogat şi liniştit, se revărsau note vesele de piano.

Şi în tăcerea nocturnă răsună vechiul şi cunoscutul cîntec spaniol *Al son de las castañas.*

Ce neaşteptată şi ce veselă fu această surprindere! Într-un colț pierdut al Bucureştilor, acolo de unde noi crezusem visul şi sentimentul pentru totdauna izgonite, cineva visa şi evoca soarele clar şi fierbinte al sierelor spaniole.

Şi în întunericul adînc dimprejur ni se înfățişară uimitor de limpezi casele vechi şi arse de lumină, cîmpiile verzi şi ondulate, florile cu parfum ameţitor, cerul auriu şi întins, marea etern blondă şi etern sonoră, şi senoritele, şi serenadele, şi mandolinele, şi toate bogățiile țărei superbilor Cid şi Don Quichote.

Al son de las castañas.

POVEŞTI D-APRILIE

Am cetit zilele acestea o poveste. Unde? Cum? Ei, ce vă pasă, iubiţi cititori? Destul că povestea era plină de soare şi de parfum de primăvară, destul că în ea erau fecioare foarte frumoase, prinţi foarte tineri şi paji foarte numeroşi. Şi toate acestea de o armonie cum n-o au decît poveştile, primăverile şi iubirile prime.

Am ieşit aiurit pe stradă sub razele clare ale soarelui. Lumea trecea în toate părţile cu hainele deschise,cu feţe rîzătoare [care] străluceau ca într-o mare de lumină. Era un elan superb de viaţă, ca şi cînd toată lumea aceea ar fi văzut atunci pentru întîia oară lumina şi farmecul crud al zilei.

Singur, în mijlocul acestui zgomot, purtam în suflet dorul pasiunei primăvăratece, în care soarele n-a ucis încă visul, şi nostalgia ţărilor unde iubirea nu s-a despărţit încă de ideal.

Aş fi voit obrazul fin şi suav al frumoasei adormite în pădure sub umbra dulce şi răcoroasă a teilor în floare, în poiana la care liane înlănţuite opresc intrarea. Aş fi voit gestul delicat şi fraged care se ridică sprinten ca o săgeată de aur în atmosfera albastră.

Sîngele şi imaginaţia se încălzeau şi, într-un moment de supremă iluziune, aş fi îmbrăţişat lumea întreagă într-o imensă şi sonoră îmbrăţişare.

Ah, poveştile d-aprilie, cu fecioare foarte frumoase, prinţi foarte tineri şi paji foarte numeroşi!

LA POALELE CRÎNGULUI

Pe iarbă verde, cu capul în mîni, pe gînduri. Visez. Dinaintea mea un cosaş zbîrnîie un cîntec monoton şi un toporaş galben întinde petalele lui lacome de sărutări spre mine.

E lumină în aer, lumină multă şi toate celea sclipesc, desfăşoară o bogăţie orbitoare de culori.

Soarele trimite raze fierbinţi cari-ţi amintesc momente de profundă senzualitate...

Ridic capul.

Un nor cenuşiu s-a înfipt în albastrul clasic, adînc al cerului, precum se înfige un cuget rău într-o inimă nevinovată.

Sunt fericit. Senzaţii dulci mă năvălesc şi pare că mă doboară, atît sunt de multe şi atît sunt de intense.

Sufletul meu zboară lin spre Dumnezeu, marele Pan, care pe toate le cuprinde şi pe toate le simte.

De pe mugurii plini de sevă se desprind sărutări sub îmbrăţişarea caldă a razelor de soare, şi sărutările zboară prin văzduhul clar şi trezesc în minte-mi icoane de dragoşti apuse.

Iubirea veche, mare, puternică reînvie în sufletul meu pribeag. În noaptea aceea, ah, cît n-am simţit eu în noaptea aceea!

Sunt fiorii omorîtor de dulci ai iubirii senzuale — iubirea mea era senzuală—e remuşcarea neagră, dureroasă

La creatura di bianco vestita

I

II

III

IV

VORBE ÎNȚELEPTE

ÎN NEGURĂ

Din moravurile noastre

Delicatul

Pagină din *România jună*, II, nr. 223, 24 iulie 1900, p. 1, în care sub titlul *La creatura di bianco vestita* apare prima parte a ciclului *Fecioara în alb*

MINISTERUL
AGRICULTUREI, INDUSTRIEI, COMERCIULUI
ȘI
DOMENIILOR
DIVISIUNEA AGRICULTUREI, INDUSTRIEI ȘI COMERCIULUI
BIUROUL
[illegible] ȘI AL INFORMAȚIUNILOR

189 , luna ziile 156

Filosofia matematicelor

I. Metoda de demonstrațiune. II. Teoria dimensiunilor. III. Teoria numerelor. IV. Științele disciplină subiectivă. V. De ce din toate disciplinele subiective matematica e cea mai bună.

Philosophie mathématique

On dit que la ligne n'a pas d'épaisseur, mais qu'elle a une longueur. Si l'on examine avec soin ces locutions, il est facile de voir qu'a priori elles n'ont aucun sens, et que la seconde ne peut en acquérir un qu'en vertu d'une définition, celle de la longueur, définition très complexe et qui exige, de la part de celui auquel on la donne, la connaissance de notions étudiées en mathématiques. [La grande encyclopédie. Ligne] Mais alors, si tout repose sur une définition arbitraire, les mathématiques sont des sciences conventionnelles.

Une courbe n'a pas de longueur, ou du moins, si elle acquiert une longueur, ce ne pourra être qu'en vertu d'une définition ou en vertu d'une extension de la signification du mot longueur, extension dont les exemples fourmillent en algèbre.

Dimension

Facsimilul unui crochiu care atestă preocupări de filozofie a matematicii

— iubirea mea fusese criminală — e lupta între ideal şi întrupare — iubirea mea fusese un trist episod din goana după ideal.

Şi la poalele crîngului, sub razele fierbinţi ale soarelui primăverii, renasc sărutările fierbinţi şi înfiorate din noaptea aceea, senzaţiile omorîtor de dulci, privirile lungi şi galeşe ale iubitei.

Şi visez, visez la poale de crîng.

SUB CERUL LIBER

E cald, soarele arde; eu merg încet cu un buchet de toporaşi în mînă pe dunga subţire şi lucie a cărării. În depărtare se profilează crîngul abia înmugurit, crîngul mistic şi brun. Mi se pierd ochii în zare, pe culmile verzi, de un verde vioi şi catifelat.

...Sub cerul liber. Cît farmec în aceste trei cuvinte pentru robul condeiului! Stai ceasuri întregi, ceasuri stupide, dinaintea unei mese, plină de pete de cerneală, şi din cînd în cînd, cu o regularitate omorîtoare, paginatorul vine de te somează să-i dai materie.

Uneori te cuprinde revolta. Natura e plină de viaţă, de soare, de flori, de femei, de seri divine, de amurguri superbe şi tu să stai înţepenit, cu condeiul în mînă, cu privirea rătăcită, storcîndu-ţi creierul ca pe o lămîie, obsedat de idei banale, luptînd pentru a găsi ideea mare, fraza frumoasă, vorba sonoră...

Revolta, da, revolta singură îţi rămîne cînd simţi că sufletul tău fierbinte prinde coajă sub suflarea rece şi greoaie a vieţii.

...Aci, sub cerul liber, e bine, aci te simţi la largul tău, aci pieptul se umple de aer, trupul se umple de viaţă.

...Iar mirosul ierbei tinere, al toporaşilor suavi şi al mugurilor gingaşi te duce cu sufletul în regiuni senine.

...Visez o noapte vrăjită. Simt că mă înalţ sprinten pe aripi de îngeri sus, deasupra norilor, unde

din valea plîngerilor s-aude doar o simfonie. Sub farmecul splendorilor lunare, ea s-apropie; din ochii ei o comoară de bunătate se lasă lin. Razele lunii se ascund în părul ei blond și-i împletesc o aureolă de argintie fosforescență.

Ea a venit. Sub lumina fermecată a lunii m-aplec să depun o sărutare castă pe sînul ei virgin.

Dar sînul ei e rece, rece ca gheața.

Mă trezesc înfiorat. Deasupra mea tăria albastră, fără pată, fără nor.

Iar pe culmile verzi se profilează crîngul abia înmugurit, crîngul mistic și brun.

VISUL MEU

Stam tolănit la pămînt între cireșii înfloriți și, scăldîndu-mi simțirile în parfumul primăvăratec, îmi port mintea în basme și visez... visez...

Sunt bicisnic. Mușchii mei sunt ațoși și slabi, dar sufletul mi-i larg, pieptul mi-i plin de viață, inima-mi bate cu putere și-mi pare că simt în brațe vigoarea unui atlet cînd evoc în minte-mi o scenă de eroism.

Mă gîndesc la viața de stepă. Ce bine e să trăiești acolo! Aș voi să fiu un căzac mic de trup, mare de inimă, cu ochii blînzi, cu pletele în vînt, călare pe un armăsar iute.

Și ce fericit m-aș simți-n bătaia vîntului, sub razele calde ale soarelui caucazian, plecat cu capul pe coama murgului meu, nepăsîndu-mi de nimic și de nimeni.

Mîndru fiu al Ucrainei, aș brava cu fruntea mea pîrlită de soare lumea întreagă, și ziua-ntreagă mi-aș petrece vremea călătorind în pustie, mînînd herghelii întregi cu sfichiul temut al biciului meu.

Iar seara m-aș duce să-mi sărut în taină, sub splendoarea fosforescentă a lunii, iubita cu părul negru și mat ca abanosul, cu pielița albă și fină, cu ochii adînci și perfizi ca doi demoni.

Sub cerul clar al patriei lui Taras Bulba, cu gîndul dus în lumea stelelor, cu capul pe brațele ei, aș simți cuprinzîndu-mă farmecul fără nume al poveștilor din copilărie și în sufletul meu ar lua viață cea mai divină dintre poeme.

SEARĂ DE MAI

Cer senin, noapte brună. Sus, deasupra unui plop, craiul nou roşiatec, ca de aramă topită, acoperit de un văl de nor subţire, pare o geană de zînă aruncată într-un ocean de întuneric.

Şi mii de stele, ochi şireţi, întrebători şi mici, clipind de fericire, se înşiră pe tăria întunecată.

E atît de mare, atît de frumos visul care zboară din tăcerea imensă a nopţei, din sclipirile argintii ale stelelor, încît sufletul nu mai poate răbda greaua robie a materiei şi porunceşte pornirilor bestiale să tacă dinaintea sublimului.

Stelele acelea! În fiecare din ele pare c-a împietrit un gînd clar şi o simfonie sonoră. Simţi că în lumea aceea neînsufleţită şi rece s-au dus prietenii pierduţi de mult şi că în fiecare din acele sclipiri zvîcneşte o inimă omenească, o inimă care a simţit, a iubit şi a suferit.

Şi pe cînd tu, biet copil îndrăgostit, stai la fereastra ei aşteptînd-o să apară şi să-ţi arunce o privire învăpăiată, ele din înălţimea lor întunecată trimit peste capul tău blond de efeb raze senine, raze de bunătate supremă, cari îţi pătrund în suflet şi fac să vibreze şi cele mai tainice coarde de imnul vrăjit al iubirii imense.

...Ea vine: stea blîndă, cu ochi adînci şi limpezi ca izvorul vioi de munte, şi, în sărutarea buzelor ei, în văpaia ochilor ei, stelele pun splendori din poveşti şi farmecul senin al unui suflet de fecioară.

LILIACUL

Am văzut de toate culorile şi de toate nuanţele. Am văzut liliac albastru deschis ca cerul de primăvară, albastru ca ochii de fecioară fără vise, am văzut liliac roş, de un roş sfios şi delicat ca un amurg de duminică; am văzut liliac alb ca o rochie de inocenţă şi alb ca un vis de poet cast. Am văzut liliac de toate culorile şi de toate nuanţele!

Dar odată am văzut unul care pălise de prea multă castitate. El sta singuratec pe tulpina sa fragedă şi din petalele sale părea că se revarsă o dulce melancolie. Poate era melancolia viselor cari pieriseră; poate era melancolia castităţei care ţinuse prea mult. Un tremur uşor îl scutura, şi polenul său părea ca nişte lăcrimi de aur, căci l-am văzut că pălise de prea multă castitate.

Le-am dat o parte din sufletul meu acestor simbolice flori ale primăverei şi în fiecare dimineaţă îmi las privirile calde să cadă deasupra lor cu dragostea mîngîierilor de mamă. Ele sunt trecutul şi durerile mele, iubirile şi plîngerile de odinioară, şi în parfumul lor discret mi-a apărut pentru întîia oară faţa visătoare a fecioarei iubite. Am pentru ele îngrijiri tainice şi duioase, căci le-am dat o parte din sufletul meu acestor simbolice flori ale primăverei.

De ziua splendidă de azi, care e ziua ta, îţi trimit o ramură bogată de liliac alb şi cast. El îţi va aminti

de visele feciorelnice de altădată și poate că în tremurarea unui superb amurg de primăvară îți va aduce înainte, ca o icoană clară, chipul depărtat al celui pe care l-ai uitat. Vor trece zilele și se vor mări depărtările, dar poate că el va veni odată, oricît de tîrzie va fi această dată. Eu le-am udat cu roua lacrimilor mele și cu adierea rugăciunilor mele le-am binecuvîntat de ziua splendidă de azi, care e ziua ta.

GAVOTA DEPĂRTATĂ

Sus, în grădină la „Oppler", soarele cade înspre seară peste tufe uriașe de liliac cari se scaldă în razele aurite ca într-o mare de lumină. Tufele de liliac se apleacă ușor într-o parte și răspîndesc albastrul lor deschis ca un fum de tămîie într-un templu închinat marelui Pan. Iar în depărtare, ca și cum ar fi pusă sub oglindă de apă străvezie, grădina surîde fericită, îmbătată de lumină, amețită de parfum și încărcată de visuri primăvăratece.

Sus, în grădină la „Oppler", pe cînd soarele cade înspre seară peste tufe uriașe de liliac, o muzică liniștită cîntă cîntece dulci și prelungi pe note depărtate și melancolice. E ca un imn sfios care s-ar înălța singuratec spre cerul de azur. Iar jos, pierdute în mulțimea pestriță, casele parcă ar răsări curioase de sub acoperișurile lor curate de serbarea pacinică de sus. E contrastul între două vieți, din care una privește tristă în sus, fără a avea puterea să se urce, alta se înalță necontenit, deși melancolică, deși singuratecă.

Sus, în grădină la „Oppler", pe cînd soarele cade înspre seară peste tufe uriașe de liliac, plînge o gavotă pe sunete de flaut. E o gavotă dureroasă, ca o ultimă rugăminte, și sfîșietoare ca o ultimă privire. Lumea trece înainte veselă, pierdută în marea razelor de lumină, și lumea e gătită și mîndră ca și cum ar fi luat parte la un mister religios. Dar nimeni n-ascultă, nimeni nu se oprește; toți trec înainte, plutind în far-

mecul vag dimprejur. Numai muzica plînge prelung pe note de flaut: „Ah, încă o gavotă, o singură gavotă“.

Sus, în grădină la „Oppler“, pe cînd soarele cade înspre seară peste tufe uriaşe de liliac, ai trecut pe lîngă mine, albă în rochia ta neagră. Privirile tale erau pierdute în depărtări şi surîsul tău era tot aşa de enigmatic şi de provocător ca şi odinioară, în timpurile acelea apuse, cînd, ostenită, te rugai de mine să te las să mai joci numai o singură gavotă, o ultimă gavotă. Erai la braţul altuia — la braţul aceluia de care îmi vorbeai atuncea cu atîta scîrbă. Dar ai trecut pe lîngă mine mîndră şi nepăsătoare, fără ca pe obrazul tău să se simtă măcar o tresărire. Iar muzica plîngea depărtată: „Ah, încă o gavotă; o singură gavotă!“

Sus, în grădină la „Oppler“, pe cînd soarele cade înspre seară peste tufe uriaşe de liliac, se plînge cîteodată pe furiş.

FLORILE CARI SE DUC

Parfum de flori uitate, părăsite!

Mă întorceam seara tîrziu acasă. Pe străzile singuratice și întunecate nici o mișcare și nici un zgomot. Tăcerea plutea deasupra ca un giulgiu negru. Numai pașii mei răsunau puternici pe pietrele mari de pe stradă. Și era în acest răsunet al lor ceva ca o prevestire tristă, ceva nedeslușit și plin de groază, pe care sufletul meu nici nu încerca măcar să-l hotărască.

Parfum de flori uitate, părăsite!

La ce mă gîndeam? Aproape la nimic. La drept vorbind, zgomotul sinistru al pașilor mă stăpînea cu melancolia sa dureroasă și gîndurile păreau că se tem de a se preciza în contururile lor. Un vînt ușor se ridicase, împrăștiind în întunericul dimprejur foile și florile veștede ale arborilor.

Parfum de flori uitate, părăsite!

Deodată zgomotul pașilor mei amuți. Un morman de flori veștede aduse de vînt stau la pămînt, și pașii mei trecură peste petalele albe fără zgomot, ca într-un vis.

Așa de curînd înflorite și așa de curînd ofilite! Eu nici nu băgasem bine de seamă măreața lor podoabă, eu le așteptam să se deschidă și mai tare; eu nu le simțisem parfumul lor îmbătător și ele muriseră fără a-și fi oferit splendoarea lor feciorelnică.

Parfum de flori uitate, părăsite!

De cîte ori în viață n-am așteptat adesea clipe dulci, uitînd că cele mai dulci erau poate tocmai acele ale așteptărei! Numai cînd ajungeam la momentul dorit, vedeam că adevărata fericire fusese în clipele stinse și că ea trecuse pe lîngă noi fără s-o vedem.

Parfum de flori uitate, părăsite!

NOPŢI DE MAI

Fiţi binecuvîntate, nopţi de mai boltite de cer albastru şi parfumate de flori de tei! Farmecul vostru suav m-a smuls din clipele vieţei de astăzi şi m-a dus cu ani în urmă, în timpurile scăldate în raze ale copilăriei, în tăcutul şi liniştitul oraş moldovenesc, unde am învăţat să visez.

Mai ţii oare minte, frumoasă pribeagă
Acele nopţi clare, în aur scăldate,
Cînd caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurîndă şi-atîta de vagă?

E mult de atunci. Adesea mi se pare că a trecut un veac trist şi lung, că totul a rămas aşa de depărtat, încît niciodată n-am să mai pot vedea locurile şi oamenii de atunci, că m-am depărtat pe un ocean ale cărui valuri n-aduc niciodată îndărăt pe călător.

Şi totuşi, în nopţi suave de mai, totul mi se pare că s-a petrecut aseară şi că nu s-a schimbat decît o parte neînsemnată din decorul care împodobea bogata scenă unde se juca furia iubirei noastre. În murmurul foilor de tei, în adierea ambroziacă a vîntului încărcat de parfumul florilor, aştept să răsară ea, aşa de candidă, aşa de albă, aşa de visătoare ca atunci.

Mai ții oare minte, frumoasă pribeagă,
Acele nopți clare, în aur scăldate,
Cînd caldă privirea de visuri stelate
Cădea tremurîndă și-atîta de vagă?

Fiți binecuvîntate, nopți de mai, cari prin parfumul vostru suav mă smulgeți din clipele vieței de astăzi. Boltească tot mai adînc cerul vostru albastru și parfumează-vă tot mai tare parfumul îmbătător al florilor de tei.

REVEDERE

Într-una din seri mă întorceam acasă tîrziu, ca de obicei. Mergeam în neştire, cu o vagă melancolie în suflet, legănat de dulci şi dureroase amintiri din trecut. Versuri duioase şi triste, frînturi de fraze aproape uitate, sunete pierdute în norul clipelor dispărute îmi reveneau în minte pentru a-mi mări şi mai mult singurătatea.

Un cîntec cu vorbe necunoscute suna în depărtare. Era un cîntec din ţările sudice, un cîntec pasionat şi cald, unul din acele cîntece cari mă entuziasmaseră odinioară. Dar nu ştiu de ce în seara aceea cîntecul mi se părea trist, nespus de trist.

Aveam dorinţa de a plînge pe notele sale clare, de a plînge lacrimi calde pe trecutul rece.

Şi cum înaintam aşa, mă pierdui pe străzile întunecate ale capitalei, unde zgomotul paşilor mei răsuna în noapte prelung şi straniu. Nu era nimeni. Abia peste cîteva momente o trăsură se auzi venind din depărtare. Nu luai seama şi poate aş fi mers înainte, pierdut în vaga mea melancolie şi legănat de dulcile şi dureroasele amintiri din trecut, dacă trăsura nu s-ar fi oprit aproape de mine şi din ea n-ar fi sărit o femeie tînără, zveltă, cu ochi mari şi adînci.

În întunerec am tresărit. Aducerile-aminte se precizau şi melancolia mea lua forme hotărîte. Ieşii la

lumină pentru a privi mai de aproape pe frumoasa necunoscută.

Ea mă văzu şi se dete un pas îndărăt în întunerec. Mă recunoscuse, după cum o recunoscusem şi eu.

Şi într-un moment de nebună mîndrie am plecat repede înainte fără un cuvînt, fără un gest, muncit de aducerile-aminte şi de melancolia mea sfîşietoare.

CÎNTEC UITAT

...Și coardele vorbiră prelung și trist. Eu n-aș fi voit să le ascult, căci știam bine amara durere care zăcea în glasul lor, dar ele suspinară așa de rugător și notele se tînguiau așa de sfîșietor, încît am rămas pe loc, ca și cînd mi-ar fi fost ochii prinși de ademenirea ucigătoare a unei prăpăstii.

Iar coardele vorbiră prelung și trist. O notă stîngace sălta tremurînd ca o umbră ce se mișcă fantastică într-o alee umbrită de tei negri în noapte. Noapte de vară!

Cărarea se desfăcea albă și prăfuită ca un pod de argint peste pămîntul adormit. Copacii stăteau nemișcați ca niște copaci fermecați de poveste veche și luna părea prinsă pe imensa boltă albastră.

Cîmpul se întindea ca un strat de flori albe, și în toată această magie strălucită și ciudată a nopței numai umbrele negre ale teilor își lăsau dulcele lor mister ca un vis duios peste o serbare veselă.

Și coardele spuseră prelung și trist povestea înainte. O notă ușoară sălta zglobie ca o rază de lună furișată prin frunzișul des al ramurilor. Ramuri întinse peste un drum de visuri!

Drumul se umbrea mai tare, ramurile se întindeau mai mult și visul se făcea mai nerăbdător. Fruntea se ridică în sus ca o cugetare plină de cutezanță și inima bătea ritmul viitoarelor fericiri. Portița verde apărea scăldată în raze de lună și n-a fost niciodată pridvor

de biserică mai cu evlavie călcat decît pragul acelei portițe.

Şi coardele spuseră prelung şi trist povestea înainte. O notă suavă se înălța lină ca o față de madonă melancolică într-un templu curios. Grădina era un templu, şi madona avea ochi mari şi visători, iar părul îi cădea peste umeri ca o mantie regală.

O, notele triste, o, madonă părăsită, o cîntecul uitat!

FECIOARA NECUNOSCUTĂ

După *L'Étrangère* de Ephraim Mikhael

Corul cînta un cîntec straniu și nobil, un cîntec din țările depărtate:

„Ea apăru într-o seară, albă și misterioasă, și de departe întinse către mulțimea ostenită mîinile sale dulci ca niște flori de pace. Ea păstra în păr și în haine un lung parfum de glorie și de divinitate, și pentru că dormise sub sfintele stele, tot corpul său era pătruns de claritate.

Ea veni, în timp ce o umbră olimpiană umplea cerurile deșarte și mantia sa era țesută în argint, iar peste obrazul feciorelnic noaptea trimetea mîngîieri mistice, iar vîntul îi vorbea de lungi voluptăți. Dar pe cînd în oraș se aprindeau luminile palide, ea mergea căutînd pe fabulosul amant demn de sărutările sale.

Și mulțimea o văzu, și multimea urlă:

«Du-te! Ni-e teamă de ochii tăi plini de auroră. Tu vrei să ne aduci vechile visuri și idealuri clare și noi am ucis de mult visurile și idealurile clare.»

Și mulțimea o văzu, și mulțimea urlă.

Femeile o văzură și, părăsind pragurile, uitară de lucru și de viața lor tristă și urmăriră urlînd pe mîndra streină, care păta țara de parfumuri cerești și făcea în umbra fină gestul zeilor tineri și al crinilor strălucitori.

Noaptea se întindea criminală; cerul înflori de stele limpezi, lucind ca o grădină miraculoasă, și femeile simțiră în inima lor rece crescînd mînia fulgeră-

toare. Se vedea arzînd în fundul ochilor pizmătăreţi orgoliul misterios de a pîngări frumuseţea.

Şi cu pietre ascuţite şi cu vorbe grele închiseră gura care ştia secretul cuvintelor melodioase şi asupra moartei divine cu mînile lor spurcate se răzbunară pe dragoste, pe visuri şi pe idealuri.“

Ah! unde auzisem eu cîntecul acesta încă o dată!

NOPȚILE DE LEGENDE

Nopți împovărătoare, nopți de vară monotonă și lungă! Ce trist vă port în suflet în ceasuri de singuratecă rătăcire, cînd visul cade spre amurgurile tragice în cari se cufundară iubirile mele ca un tezaur în mare, un tezaur misterios în marea adîncă!

Gîndul meu se duce mereu către misterele trecute și în zadar florile fragede de astăzi îmi surîd; ele par că tremură sub un vînt de doliu și parfumul lor e trist ca un cîntec ce moare în depărtare.

Mi-amintesc de serile fabuloase și de pădurile întunecate unde nu mă aștepta decît straniul glas al cornurilor de vînătoare și visez nopțile fermecate cînd ironia nu insulta inima mea castă și cînd dormeam sub bolta ramurilor lungi unde nu-și lăsaseră tristețea decît duioasele raze de lună.

Nopți împovărătoare, nopți de vară monotonă și lungă!

Oh, aș vrea să fug către mările lucitoare, către grădinile îmbălsămate și către pădurile de legende. Să plec cu roze albe în mînă și să las din ochi naivi să cadă surîsuri clare ca niște petale fragede din degete de fecioară, petale curate împrăștiate pe drumuri luminoase.

Să nu turbure nimeni seninul meu somn de pribeag și diminețele zgomotoase să nu sune chemarea la vecinicul martiriu al visurilor grele. Să fie noapte de pace și umbră duioasă; florile să tremure încet pe tulpina lor subțire, iar vînturile să pară că plîng pe un frate.

Tăcere magică! Să nu se audă nici zgomotul aripelor păserilor rătăcite!

FĂGĂDUIELILE ETERNE

Cădea pacea duioasă a unei seri calde de vară şi în umbra fină şi străvezie fiecare linie răsărea clară ca şi cum ar fi fost desemnată pe catifea neagră. Un turn se înălța în depărtare ca o săgeată, în timp ce, splendid şi fantastic, un colț înstelat de cer părea o oglindă adîncă, zugrăvită cu flori de aur.

În sufletul meu melancolic un vis cu colori palide se deschidea ca un crin. Mîinile-mi rătăceau în neştire pe petalele roşii de trandafiri răsfoiţi, şi pe cărările singuratece şi întunecate venea un parfum de depărtare şi de îmbătătoare făgăduieli.

Eram sătul de gîndurile şi de iluziile mele grele ca o cunună de spini, sătul de speranțele cari minţeau totdauna. Dar inima-mi se înspăimînta în faţa unei hotărîri puternice şi drumul mîntuirei îmi părea lung şi friguros. Voiam să adorm printre corolele roşii şi să rămîn aşa pînă în ceasul cuvîntului evanghelic; vechea mea boală, speranţa, nu mă părăsise încă.

Dacă în sufletul meu va încolţi floarea magică mult aşteptată? Dacă cerul se va lumina încă o dată de dorinţele mele împlinite?

Şi mîinile-mi rătăceau în neştire pe petalele roşii de trandafiri răsfoiaţi, pe cînd pe cărările singuratece şi întunecate venea un parfum de depărtare şi de îmbătătoare făgăduieli.

TÎRZIU

E tîrziu. Afară nici un zgomot, doar din cînd în cînd un vînt ușor mișcă frunzele.

Luna își toarce prin perdele pînza argintie pe canapelele din odăița ei.

Se-nalță către bolțile odăiței un parfum plăcut de violete.

Ea, neliniștită, se plimbă cu pași ușori: „Nu mai vine... nu mai vine...“ Ajunge în dreptul ferestrei, își adîncește privirile în nesfîrșitul albastru al cerului să-și cate steaua.

Un zgomot. E el! Și surîzîndă s-apleacă pe fereastră; dar zadarnică așteptare. A fost vîntul.

„Nu mai vine... nu mai vine...“

Nervoasă, s-așează pe o canapea cu capul între mîini și plînge... pe mormîntul iluziilor.

„O, de ce nu mă iubește cu ardoarea, cu patima de mai-nainte?“

Și plînge, plînge mereu, văzîndu-și zdrobit visul de iubire odinioară țesut în taina grădinii, în freamătul duios al frunzelor.

Cu gîndirea aiurită, se scoală-n sus. Același nimic, aceeași singurătate o-nconjoară.

În fiecare fîșîit de frunze înțelege un zdrobitor cînt de jale. Ce tristă-i!

În timpul cînd îl primea în odăița ei muiată în

parfumul iubirei se lăsa pradă săruturilor lui nebune.

Acum n-o mai iubește, știe! Și pornește din nou să plîngă, dînd drum gîndurilor să lunece înapoi pe cărarea timpului.

E tîrziu. Afară nici un zgomot. Doar din cînd în cînd pornește un fîșîit ușor de frunze.

CÎNTĂ!

Văzduhul se topea în dulcele parfum al liliecilor înfloriţi.

Un vînt uşor mişca frunzele şi tainic străbătea prin argintiile raze de lună.

Cuprinşi în beţia vrăjită a iubirei, el o roagă încet:

„O, cîntă-mi tu, femeie, idolul iubirii, cîntă un cînt duios; cu vibrările vocei tale atinge coardele învechitei mele inimi. Atinge, cum uşor zefirul din amurg atinge şi înviorează cu aripile sale o floare, înlătură tristeţea din sufletu-mi chinuit de dureri, risipeşte norii deziluziei de pe cerul minţii mele. Mai cîntă-mi cum îmi cîntai odinioară pe malul tăcutului lac, şi pierdut într-o lină aiurare să simt cum, pe raza gîndirii, mă înalţ în lumi ideale.

Cîntă, tu, frumoasă!...

Cîntă-mi, s-adorm sub farmecul neînţeles al vocei tale, să mai visez odată vremurile de atunci, stinse în haosul trecutului, să mai mă ridic în lumea închipuirilor pe treptele vibrărilor duioase. Îngînă vocea ta cu şoapta frunzelor..."

Ultimele lui cuvinte fură înecate de valurile unor lungi sărutari.

... Şi fermecătoarea cu ochii negri începu un cînt aşa de dulce, încît şi zefirul a adormit în frunze. Şi notele ieşeau tot mai line, mai tremurînde din pieptul plin de dor.

GLASUL LUNCILOR

Am primit zilele trecute o scrisoare. E o scrisoare mică şi fină, sosită de departe, din ţara Moldovei, din lunca Siretului, luncă mare şi fermecătoare, plină de adînci evocări de viaţă veche şi luminoasă ca o idilă de Teocrit.

De la cine venea scrisoarea? N-aş putea spune. N-am văzut niciodată pe aceea care a scris-o şi în zadar aş cerca să las să tremure aripa diafană a visurilor pe romantismul vag al închipuirilor. Şi totuşi... Bănuiesc un suflet aprins de lumină, trăind sub claritatea albastră a imensei bolţi a cerului de ţară, înfrăţindu-şi glasul cu murmurul izvoarelor şi ochii cu dulcele amurg al verei.

... Şi iată de ce dimineaţa mă surprinde astăzi veghind pe rînduri palide, din cari încerc să încheg o tristă poemă, care ar fi poema unei vieţi de cavaler rătăcitor ce se tot duce înainte, pierdut în visurile sale nebuloase, în timp ce rămîne îndărăt, clară şi senină, lunca mare şi plină de o îmbătătoare făgăduinţă de viaţă.

Am rătăcit adesea prin această luncă. În asfinţiturile de soare, ea seamănă cu o stepă ucrainiană, şi printre iarba sa înaltă şi florile sălbatece nu o dată m-am aşteptat să văd capuri de războinici cazaci răsărind la chemarea mea—un fel de Taras Bulba moldovean.

Cît sunt de departe toate acestea și ce frumoase erau! O notă de doină, un cuvînt în treacăt, o scrisoare de la o necunoscută sunt în stare să mi le aducă înainte cu toată puterea de odinioară.

Ah, cine ar mai recunoaște în ofilitul tînăr de acum pe Taras Bulba moldoveanul de odinioară?!

BĂTRÎNUL CARE CÎNTĂ

Kennst du das Land wo die Zitronen blüh'n...

De pe coardele ghitarei se desprind note duioase şi tremurînd îşi iau zborul spre ceruri calde, pline de văpăi subite.

În cîntecul său e strălucirea soarelui de amiază, e dulcea mîngăiere a razelor amurgului de toamnă sudică, e clara lumină a stelelor, e licărirea tainică de pe cîmpul plin de şoaptele vrăjite ale zînelor cari joacă dansuri stranii în văzduhul plin de fiorii razelor lunii...

Kennst du das Land wo die Zitronen blüh'n...

Şi bătrînul, în ochi reflectînd văpaia tinereţei pierdute, cîntă... În cîntecul său trăiesc frumoasele de odinioară, cu părul lor de aur, cu ochii lor senini şi străvezii ca zarea. Una e adormită de mult într-un castel fermecat pe o insulă îndepărtată. Porţile castelului sunt ferecate de tulpinele subţiri dar puternice ale trandafirilor. Ghimpii lor tari şi aspri stau de pază frumoasei adormite, şi trubadurii, cari, atraşi din depărtare de mirosul îmbătător al miilor de roze ce acopere lăcaşul cel de taină, vor să intre, îşi rănesc mîinile şi feţele lor albe, dar nu pot, nu pot să pătrundă pînă la zîna blondă ce doarme.

Unul singur, unul, a pătruns, şi zîna, deschizînd ochii mari şi limpezi...

Kennst du das Land wo die Zitronen blüh'n...

Şi cîntă bătrînul; faţa lui e îmbujorată de un foc lăuntric, privirea lui rătăceşte pe culmi de munţi albaştri, şi mîinile lui tremură, tremură, tremură pe coardele vii ale ghitarei, şi notele curg, blînde, mîngăioase, pline de basme şi de vis mistic.

Iar la doi paşi de el o fetiţă candidă, mică, gingaşă. Ea învăluie într-o privire serioasă şi caldă pe bătrînul care cîntă bătrîna-i durere.

E amurgul unei viziuni şi aurora unui vis.

FIGURĂ SUAVĂ

Trecutul nu e noaptea întunecoasă în care abia ici-colo se zărește din negură lucirea unei stele; trecutul este zarea clară, aurie, fină, din care se desprinde amintirea curată, vie, suavă.

Eram copil și-n mintea mea poveștile erau însuflețite de o viață negrăită de dulce. Făt-Frumos, călare pe un cal cu nări de foc, se avîntă spre cetățile de argint; Ileana Cosînzeana, cu ochii limpezi, cu trăsături moi și blonde, cu cosița de aur sclipitoare, cu buzele subțiri și vinete de plăcere intensă; Statu-Palmă, acest Quasimodo al basmelor noastre, ghemuit și strîmb: toți aceștia erau vii, gesticulau, stăteau de vorbă cu mine, și adesea în nopțile senine, străbătute de fiorul lunii, Făt-Frumos binevoia să se pogoare din înălțimile albastre la căpătîiul meu și cu un glas poruncitor de blînd îmi zicea: „Încalecă, micule!“ Și săream vioi pe spinarea puternică a nerăbdătorului cal cu nările de foc și ne luam sprinteni zborul spre norii albi și mici din înaltul cerului.

Și pieptul meu bicisnic sorbea în valuri mari aerul rece și limpede al înălțimilor albastre și-mi simțeam trupul înviorat la freamătul fără nume al pădurii de argint, și dimineața, cînd mă trezeam din somnul meu țesut din razele de lună, privirea mea rătăcea, plină încă de vis și de suflet plină.

Într-o seară, sub lumina șovăielnică și vioaie a

candelabrelor, într-un salon plin de lume, de o lume stupidă şi rea, am văzut o figură de fecioară candidă.

Şi de atunci n-am mai văzut nici vals, nici candelabre, n-am auzit nici muzică, nici vuiet, ci am rămas pierdut în visuri privind-o, întrupare clară a unei lumi lăuntrice.

Capul ei, un cap micuţ, cu ochi verzi, plini de lumina dulce; nişte ochi cum trebuie să-i fi avut Sfînta Fecioară în ziua Bunei-Vestiri; nişte ochi liniştiţi şi limpezi, cu privirea dusă în întinsul zării.

...Şi i-am spus tainic c-o iubesc. M-a privit zîmbind, şi zîmbetul ei nu l-am uitat nici pînă astăzi.

...Suavă şi zveltă ca o liană, ea se desprinde şi astăzi din cerul blînd al serii de april şi vine de mă mîngăie pe frunte cu mîna ei albă.

AMEAZI DE VARĂ

Bolta albastră se întinde nesfîrșită ca o imensă mantie regală întinsă din înălțimi peste clara ameazi de vară. Soarele de aur viu și înflăcărat pune reflecte blonde peste azurul care e atîta de intens, încît îndurerează cu puritatea lui sărmanii ochi obosiți. Sub lumina sa crudă oamenii și lucrurile răsar ca niște schițe cu apă tare reliefate de un puternic maestru cu mîna sigură, cu desemnul hotărît.

De la umbră, cascada aceasta înfierbîntată de aur și azur ia nuanțe nesfîrșite, trece prin toate tonurile și se pierde într-o armonie supremă.

„Curgea o vară dulce în aer.“ Ah, sunt departe formele întunecate și nehotărîte de odinioară. Departe, ceața și vălul de posomorîre cari se lăsau altădată așa de împovărătoare peste inimi.

O clipă, gîndirile se înalță limpezi spre azurul auriu de sus, și dacă o poemă își tremură versurile sale prin aerul cald, acea poemă e clasică și clară, versurile sale au voluptatea versurilor omerice, armonia sa e armonia mărilor de Sud, îmbătate de lumină și culoare.

„Curgea o vară dulce în aer.“ De ce versul acesta atît de senin și care vine cu o stăruință atît de regu-

lată pare a pune o umbră de durere peste azurul acesta fără margini?

Încerc să-l uit, dar încercarea e zadarnică.

Şi atunci mă afund în amintirile din trecut, caut să cunosc autorul, şi...

Ah, da! Autorul e acel nenorocit care pe o astfel de ameazi de vară a fost dus la casa neagră a nebunilor.

Acum înţeleg tristeţea evocată de vers!

PE ARIPA ZEFIRULUI

Şăgalnic adie zefirul, şoptind o poveste uşoară şi dulce, povestea iubirii zvăpăiate ce se desprinde viu din cadrul copilăriei mele.

Este un ungher de ţară pe care-l văd adeseori, deşi l-am părăsit de mult: acolo îmi petrec eu nopţile. Nu bine am închis ochii, şi vine o rază din stele de mă fură din lumea prozei. Trupul meu doarme somn greu: e obosit de muncă, dar eu, sufletul, mă simt uşor ca un fulg şi zbor... zbor sprinten prin regiuni muiate în splendoarea prafului de stele şi argintul rîurilor, cari şoptesc cîntece de dragoste în nopţile cu lună, poleieşte calea eterică a visului meu.

Mă duc, mă duc cu gîndul şi ajung într-o grădină măiastră. Pun piciorul pe un pămînt vînăt de sărutările fierbinţi ale soarelui şi de sărutările stranii ale stelelor.

E un pămînt ciudat, un pămînt care a simţit, a iubit, a cîntat, a visat cu poeţii, cu amanţii, cu visătorii... un pămînt care a sorbit razele vii din ochii mari şi negri ce turbură şi dau fiori.

E un pămînt care, pătruns de melodia dulce a poveştilor din copilărie, o cîntă în fiecare noapte acelor ce ştiu să asculte şoaptele zînelor.

În fund sunt mălinii cu frunze întunecate, sub cari am plîns în serile triste, sunt mălinii cari mai păstrează în freamătul lor ecoul pierdut al sărutărilor pătimaşe, sunt mălinii pe ale căror frunze sclipeşte

încă roua dimineţelor de fericire uşoară, sunt mălinii ale căror frunze întunecate cîntă povestea gravă a morţii unui suflet...

Acolo am trăit o viaţă. Adeseori trecut-am pe dunga luminoasă a cărării, alături de iubită. Ea păşea ca-n vis pe pămîntul înfiorat de splendoarea nopţii lunare şi capul ei micuţ şi drag se lăsa galeş pe pieptul meu de tînăr. Aspiram în valuri mici răsuflarea ei caldă de patimă şi sufletele noastre cîntau o cîntare numai de noi înţeleasă, o cîntare hieratică, sfîntă, cîntarea stepelor de argint peste care a plutit divinul suflet al lui Gogol.

Cînd amintirile acestea prind să zboare în văzduhul vrăjit, natura întreagă devine o liră imensă, şi Ossian începe să cînte, şi cîntă...

VIS PIERDUT

Văzduhul se topea în flacăra de aur a mîngăiosului amurg. Ultimele raze de soare dedeau sărutări vii florilor palide. Era ceasul despărţirii şi era linişte.

În alee te aşteptam pe tine.

Frunzele cîntau un cîntec vag şi tînguitor. La fiecare mişcare tresăream: parcă-ţi auzeam pasul.

Am stat aşa mult timp, cu privirile ţintuite spre locul din care tu apăreai altădată, minune cu ochi mari, în cari pluteşte melancolia dulce a serilor de toamnă.

Dar zădarnică aşteptare!...

Tîrziu de tot am plecat, cu sufletul înecat în duioşie, ştiind că m-ai dat uitării pe vecinicie.

Ce uşor ai uitat trecutul!... Trecutul în care zac îngropate atîtea patimi, atîtea visuri făurite în nopţile cu lună!

Pierduţi în taina orei sfinte, ne-am înjghebat în umbră poema dulce a iubirii, şi am pus în ea atîta simţire, atîta farmec!

Dar tu ai fost vis de-o clipă, vis pierdut...

De ce ai venit să răscoleşti inima unui biet visător; de ce?... Şi de ce acum m-ai dat uitării, femeie fără inimă! De ce?... Mi-ai zîmbit şi mă credeam fericit, dar iubirea ta a fost o înşelăciune de o clipă şi pieptul meu s-a sfîşiat de durere.

O! vis pierdut, mai apari o dată în calea vieţii mele, apari, vis pierdut, răsari din noapte...

PE APĂ

În fundul zării, departe, tot mai mic, un punct alb, o corabie rătăcită a unui biet pescar se pierde în nesfîrșirea albastră. Din cînd în cînd, pe deasupra apei, trec stoluri întregi de pasări nocturne și cu glasul lor împart pe întinderea ei fiorii singurătății și urîtul.

O adiere dulce, răcoroasă vine din depărtări pe mal, ca să înfioreze petalele florilor adormite. Pe bolta cerului atît de clară, printre puzderia de stele — ochi albaștri ce tremură sfioși la atingerea unui sărut — și-a făcut apariția luna pală și tăcută, iar ploaia razelor sale topește argintul pe cețuri.

Ce noapte frumoasă!

În urma lui se estompează pe depărtatul mal conturul munților albiți de vremuri.

Pribeag pescar!... Ce dor ascuns îl mînă să meargă tot înainte? Chipul blînd al iubitei, icoana visurilor sale.

Și în noaptea asta albastră îngînă de dorul ei un cînt duios, un cînt în care se oglindește durerea sufletului său ars de flacăra iubirii.

... Tîrziu de tot cîntul a încetat... Corabia înaintează, licărind în depărtare, ca un mic punct alb în imensitatea albastră.

....

Acum nu se mai zărește, dar luna liniștită plînge, în pacea sfîntă a nopții, cu lacrimi de argint, pe rătăcitul pescar.

NOAPTEA DE VARĂ

În depărtata boltă cerească una cîte una s-aprind stelele tremurătoare.

Pămîntul e înconjurat de mantia întunecoasă a nopții. Încet și galeș luna se ivește după dealuri și trece pe cerul liniștit de aur. Toate sunt îmbrăcate în lumină de raze argintii de lună. Pădurea își lățește umbra mereu, ca și un monstru gigant. Copacii se par însuflețiți. Molcomul zefir aduce de prin cîmp miros de iarbă și de flori.

Ca niște santinele misterioase ale cîmpului ți se par snopii și clăile. Ici-colo, cîte un licurici lucește în depărtare, arătîndu-mi calea pribegiei. Din cînd în cînd, din fînul poleit cu ghizdei răsună cîte un țîrîit de greier, semnul liniștei ce domnește peste cîmpii și dealuri.

Calea robilor se vede în toată întinderea ei.

Din cînd în cînd cade cîte o stea, lăsînd în urma ei o dungă luminoasă. Satul doarme pierdut în iarba rourată.

Din cînd în cînd se mai înalță cîte o scînteie de la pîrjoalele de pe deal. Pe movilă se ridică flăcări albăstrii de la comoară.

Sunt singur, doar umbra mă urmărește pas cu pas. Cînd o să scap și de ea?...

Încet și ritmic, ca un val, se aude de la stînă, pe a aerului unde, o doină din caval, îngînată de murmurul apei.

„Plutească fericirea și liniștea peste tot!"

PRIBEAG

Pribeag, ca frunza palidă de toamnă dusă de vînturi, rătăcesc pe drumuri necunoscute. În calea vieței mele durerea mi-a fost intimă. Nicăieri n-am putut să-mi găsesc fericirea. Am voit să-mi înec durerea în singurătate. Tot ce mă înconjoară este trist. Camera îmi pare atît de tristă, că pare muiată în Lacrimoza.

Am plecat la țară. În pacea sfîntă a naturii am voit să uit totul. Mă duceam în fiecare zi la izvor. În murmurul lui înțelegeam cuvintele dulci, alinătoare ale mamei. Un cîntec dulce, duios, adormitor fredonează zefirul prin frunzele sălciilor plecate. La umbra pletoasă a lor mi se deșteaptă senzațiuni de singurătate, de pace. În simplicitatea aceasta a naturei am găsit ceea ce doream: liniște. Am aruncat peste tot trecutul vălul nepăsărei.

O vrajă se desprinde din singurătatea care mă înconjoară. Furat de visele fericirii, mi-apare ea, aceea care m-a înțeles. Și o chem cu glas ușor, stins aproape de patima dragostei.

Cît aș dori s-o am lîngă mine, să uităm această lume, cu toate că este așa de aproape de noi, să ne credem singuri. Ea doară a înțeles că un suflet ca al meu așteaptă numai să fie iubit pentru a reveni la viață. Și gîndurile acestea deveneau mai impulsive.

Cînd îi spuneam că sunt pribeag, n-am pe nimeni, cît o înduioșau aceste cuvinte, ca un plîns!... Știa că

iubirea e sinceră, dar smulge din inimă cuvinte sentimentale. Şi din trist ce eram, căzui într-o deprimare sufletească.

Cînd m-am despărţit de acele locuri, m-am simţit şi mai trist: mă despărţeam de acel cer senin care-mi da gîndiri senine, care-mi înviora sufletul.

DRAGOSTEA

Ce dulci senzaţii simţi cînd eşti lîngă fiinţa cea pe care o adori; cînd capul ei se-nclină uşor pe pieptul tău, iar părul ei tremură uşor în adierile vîntului încet de seară. Senzaţii vagi cari turbură dulci zbuciumări sufleteşti.

În legănarea dulce a unui vis plăcut te-nalţi imaterializat în sferi necunoscute, şi acolo petreci clipe fericite. Ea te alintă cu cuvinte mîngîioase, tu, pierdut ca-n faţa unei minuni, extaziat, priveşti la ea, întruparea celui mai frumos vis al tău.

Iubeşti!

Din vraja ochilor ei îţi ţeşi cel mai mare, cel mai frumos vis al vieţii tale. În farmecul omorîtor al îmbrăţişărilor isterice simţi senzaţiuni noi; ademenitoare e mreaja lor, şi viaţa care pînă aci îţi părea un ce vag, întunecat, prinde înţeles, şi un înţeles pe cît de dureros, pe atît de viu.

Viaţa se pierde, viaţa se duce din pieptul tău în suflări mari şi repezi, cum ard grabnic şi în flacări mari clădirile de scînduri. Văpaia aruncă mari reflexe roşii, în întunerec şi în lumina lor bolnavă prind fiinţă vedeniile din trecut.

E dragostea mare, nebună, omorîtoare, e mîndria pe care ţi-o dă suportarea durerii, e fiorul pe care ţi-l trece prin trup voluptatea cărnii chinuite.

Şi pentru nevrozaţi nu e altă iubire.

EA DOARME

Ea doarme. În părul ei sunt prinse flori palide de crizanteme, flori muiate în lacrămi de dor. Mirosul lor se topește în aerul calm. Pe fața ei dulce, îmbujorată de reflexul unor roze de la piept, pe ochii ei cu lungi gene se lasă în zbor molatec frunzele pale. În jurul gîtului ei de marmură sunt întoarse șiruri de mărgean.

Ce frumoasă este! E o întrupare ideală, e o minune pe care numai mintea unui poet o poate visa!

Zîmbește. Șireata, ce o fi visat?! Desigur vreun Făt-Frumos, cu ochi albaștri ca cerul lunei de mai, cu bucle aurii ca spicul de grîu și cu buzele carmine, Făt-Frumos ce o alintă seducător de dulce.

S-a înfiorat ușor! A sărutat-o, și pe figura ei se lasă ușor umbra unei melancolii. Făt-Frumos a fugit ... și sufletul ei s-a întristat în urma lui.

Ar vrea încă o dată să-l prindă în mreaja visului ușor.

Adoarme soarele după vîrful unor dealuri. O rază răzleață se furișează și o sărută. Coboară umbra plină de visuri a serilor de vară. Prin frunze adie șoptirile unui vînt. Ca niște fulgi ușori printre flori zburau popoare întregi de fluturi.

Și florile de salcîmi cădeau încet.

Ea, simțind raza caldă a soarelui, se scoală aiurită. Cată în juru-i. Nimic, aceeași liniște!

Își simte sufletul îndurerat în urma acelui vis de o clipă!

Departe, din luncă, pe aripele adierilor vin notele unui cînt duios, și ea își simte sufletul tot mai îndurerat. Cîntă, și frunzele prinse în farmecul cîntărei se leagănă încet sub impresia duioaselor note tremurînde.

Zadarnic cată să alunge imaginea acelui vis: Făt-Frumos va apare veșnic în imaginația ei!

A fost un vis ce nu se uită!

ÎN ORE DE LINIŞTE

Soarele apunea măreţ în seculara pădure atîrnată de coastele stîncoase ale munţilor din faţă, prefăcînd-o într-un ocean de jeratec. Cerul, în acea parte de un roşu-aprins, care se pierdea cu cît înainta în albastrul strălucitor din partea opusă, da o senzaţie de o armonie desăvîrşită.

Răcoarea plăcută, tabloul extraordinar pe care natura cu măestrie îl dezvălea punea pe fruntea mea o fericire ideală.

Noaptea, încet-încet, îşi întindea poezia ei cernită, creaţiunile ei fantastice cu forme bizare se apropiau de mine. Şi nu ştiu prin ce asociaţie de idei gîndul îmi zboară îndărăt peste zeci de secole la epopeile minunate şi nemuritoare ale popoarelor, dintre care unele sînt îmbătrînite, altele dispărute de vremuri. Mă mişcă mult acele naraţiuni de o antică frumuseţe şi deodată fantasia mea aţîţată începe să lucreze. În epopeile ce ea făureşte, eu sunt eroul, eroul vecinic învingător; eu alerg în lumea basmelor pe cai năzdrăvani către locaşurile ascunse ale zînelor; eu — mai aproape de realitate — străbat cotiturile potecelor de munţi urieşi şi mă urc la ea, la vreo fecioară care mă aşteaptă plîngînd, şi sărut guriţa care mă cheamă aşa de gingaş!

Pe pîrîiaş, în apus, copile de o frumuseţe şi de o voluptate uimitoare se scăldau în unda cristalină, cîntînd fermecător de dulce.

Iar eu mă scoborîsem în imensa vale, de unde priveam spre ele, şi din cînd în cînd mi se părea că mă cheamă pe mine, singurul muritor din acea vale, ca să le admir frumuseţea lor, de care păreau aşa de mîndre!...

CEI DOI SOLITARI

În fiecare seară, cînd roua se lasă discretă pe sînuri albe de crin, el și ea merg alături pe nisipul moale al potecilor. Pășesc încet, privirile lor grave nu mai cată să pătrundă noaptea, razele stelelor se răsfrîng searbăde în ochii lor obosiți de un chin vechi. Gem vîrfurile de plopi la suflarea caldă a vîntului de vară. Iperion se-nalță trist și mîndru pe boltă. Pe sufletele solitarilor se lasă, grele ca plumbul, aripele cobei.

Crizantemele întind în zadar spre dînșii voluptatea de mătase a petalelor viorii, în zadar garoafele roșii trimit sărutări de foc; cei doi trec gravi, cu ochii pierduți în lumi apuse.

. . . .

De ce mai trăiesc? E singura întrebare care-i mai chinuie, și desigur că această întrebare e pentru ei ultimul farmec al vieții. Cînd obosiți de goana idealurilor fine și amăgitoare enigma vieții le va părea lipsită de interes, ei vor fi două statue de piatră zvîrlite de un nebun într-o grădină vrăjită.

Natura se va-nfiora cînd buzele-i fierbinți vor atinge piatra aspră și rece și razele lunei vor merge să turbure pe alții.

Nenorociții solitari!

SIMŢIRI STINSE

Seri petrecute în genunchi, pierdut în extaz în faţa ei ca înaintea unei sfinte, mă rugam să fiu părtaş fericirii. Cînd glasul ei — mai dulce ca murmurul de palmieri în nopţi senine — mi-a spus cuvîntul suprem, amuţite doruri s-au deşteptat în mine. Eram fericit, glasul ei era un cînt. Şi visele m-au prins în lanţul lor cînd mi-a vorbit ea. Suspine lungi s-au desprins din sufletul meu. Am sorbit dulceaţa de pe petalele buzelor ei roz-albe; şi cu surîsuri fluturatice a aprins în mine nebuna dorinţă. Plăceri înviorătoare îmi excitau dorinţi. Adia un vînt uşor, părea un lin fîlfîit de aripi invizibile. Ieşite din caliciul florilor, parfumuri dulci pluteau în jurul nostru în noaptea melancolică de vară. Eram singuri. Se estompa în depărtarea întunecoasă conturul caselor: păreau nişte morminte, învăluite de aceeaşi linişte din cimitire.

Am mai aşteptat-o de-a lungul nopţilor singuratece de vară. Vărsa eterna-i claritate luna peste-acelaşi pom sub care razele sale mîngîiau în vremuri palida faţă a iubitei.

Am înţeles totul: m-a uitat. Şi am plecat cu sufletul jălit, ascuns sub vălul unei adînci tristeţi, am plecat. Simţiri învăpăiate altădată, reaprindeţi-vă în suflet! Vreau să simt fiori de dragoste.

Ascuns, retras, umil, adorînd doar imagina ei, un plîns duios de apuse vremuri se deşteaptă în priviri şi cad picuri mari peste portretul adorat.

Simţiri stinse!

Teiul îşi înalţă fruntea către eternul cer albastru şi pare cufundat într-un vis liniştit, senin.

Adierea fermecătoare a vîntului de altădată acum îmi pare un glas trist de clopot la înmormîntarea iluziilor.

Simţiri stinse!...

SINGUR

Una cîte una cad frunzele irosite în liniştea amurgului trist de toamnă. E un plîns, o jale în întreaga fire. O nedeslușită melancolie învăluie totul. Amurgul îşi tremură para în duioşia serii. Se înalţă de la o casă fum în aer şi se pierde uşor ca un vis senin, alintător, şi îl urmăresc mereu pînă se pierde în înălţimi. Iubire... iubire, ca fumul treci.

Sunt singur, şi sufletul meu coprinde întreaga tristeţă a naturii. În zare se pierde un plîns de cocori. O, pasări pribege, de ce nu mă luaţi cu voi în ţările muiate vecinic în apele visurilor blonde, sub cer de-a pururei senin, cu alei în floare! Pribege paseri, îmi lăsaţi doar doruri vagi, în cari înoată întreaga mea simţire. Vîntul suflă a jale printre crengile desfrunzite, jalea poveştilor stinse. O, cum aş vrea să rătăcesc pe valurile Uitării, să uit trecutul, să îmbrac simţirea cu o nouă haină.

Zbuciumaţii arbori par cufundaţi într-o tristă gîndire. Se desprinde din plînsul firii o armonie caldă, înduioşată, ca o rugăciune spusă în adorare. Visul mă ducea altădată pe unde de cristal în lumea lui şi mă pierdeam în vraja ademenitoare a lui.

Ce trist sunt!

Copil visător odinioară, azi cinic, trist, cu iluziile spulberate de vîntul soartei.

De departe, prin aerul de toamnă, pătrunde vibrarea notelor de clopot dogit, e un plîns în urma zilei care moare, sunt fiorii credinţei.

Visările trandafirii de odinioară au prins colbul uitării. Privirile mele plutesc în vagul depărtării. E ceva blînd, delicat, care îmi dă doruri nostalgice, care mă cheamă spre alte locuri.

Singur...

Fără prieteni, mă pierd în „plînsul singurătăţii grele“. Nimeni care să mă mîngîie, nimeni, nimeni... Şi cît de dureros e cuvîntul acesta. În juru-mi e tăcere senină, blîndă.

Nici un prieten! Tremur la gîndul că sunt uitat.

Afară plînge vîntul pe mormîntul în care ş-a îngropat podoaba. Pribegii cocori nu se mai văd, glasul lor s-a stins în depărtări, dar sufletul meu trist jeleşte, pierdut în umbră, duiosul trecut...

CROCHIURI LIRICE, EVOCĂRI

UN ÎNVINS

Vreau să vă vorbesc de un sărman cerşetor pe care l-am văzut aseară pe bulevard, lîngă strada Colţii, întinzînd mîna cu o mişcare sfiicioasă, pe cînd faţa lui arăta o resignare mută după o lungă luptă interioară.

— A! un cerşetor!... va spune cititorul blazat. Eterna poveste... flaşneta... nu citesc.

Vă rog, iubiţi cititori, să credeţi că sînt cel puţin tot aşa de sceptic ca şi d-tră; cu toate astea, cerşetorul de pe bulevard mi-a produs o emoţie sinceră, o bruscă strîngere de inimă.

Era un cerşetor frumos: îmbrăcămintea săracă, dar cuviincioasă, barba albă pînă la brîu, faţa simpatică, deşi brăzdată de suferinţe; privirea stinsă arăta un suflet zdrobit de zbuciume interne.

Era frumos cerşetorul: părea o figură de stradă pe care un pictor ar fi idealizat-o pe pînză, pentru ca să poată împodobi un salon fără a jigni pe bogătaş în digestiunea şi estetica lui...

Noaptea cerşetorii se duc pe la casele lor; numai frumosul cerşetor, ascuns într-un colţ întunecat, întinde mîna cu o mişcare sfiicioasă, ferindu-se, ca nu cumva să-l bată în faţă lumina felinarului electric.

Treceam gînditor, ca orice june într-o noapte de vară... Cînd am zărit mîna discretă ieşind din colţul de umbră, am simţit un fior. M-am apropiat de sărmanul cerşetor ca să-i dau un gologan, şi cînd l-am

privit curios în faţă, el a plecat ochii.

Am rămas îngîndurat. Îmi ziceam că omul acesta a fost odată tînăr, că desigur, ca şi mine, a visat în nopţile de vară, făcînd planuri pentru viitor şi privind viaţa cu o nestrămutată încredere în sine...

...Şi lui i se va fi părut atunci viaţa o privelişte interesantă, şi el va fi nădăjduit să se puie odată la adăpostul hazardului şi nesiguranţei...

Şi acuma iată-l. După o luptă de jumătate de veac, e silit să cerşească noaptea în întuneric mila trecătorilor!...

Desigur nu mai poate munci, desigur rudele i-au murit, el însă-şi tîreşte zilele, nerăbdător de a ajunge mai repede la groapă şi de a urma generaţia lui dispărută...

SPRE LARG

...Şi deodată, la un colţ de stradă, îmi apăru înainte, înălţîndu-se ca într-un vis, o grădină, un colţ de pădure, un covor de verdeaţă, în sfîrşit, tot ceea ce am înţeles eu mai mult din natură, tot ceea ce am iubit cu mai multă credinţă.

Sub razele plumburii ale soarelui de ameazi, copacii păreau că dorm răcoriţi de propriul lor frunziş, legănaţi încetişor de uşoarele tremurături ale unui vînt ce abia se simţea. Şi visul care plutea deasupra grădinei mi-a pătruns în suflet, înfiorîndu-mi toată fiinţa de senzaţiile umbrei codrilor depărtaţi, de dorinţa luminişurilor prin cari se zăresc adîncimile orizontului zîmbitor.

Dorinţă de proletar!

În mijlocul Bucureştilor, zilele călduroase au făcut şi mai vădit mercantilismul nesăţios al burghezilor.

Pretutindeni clădiri şi iar clădiri cari se apropie unele de altele, se ating, se înghesuie, se îngrămădesc, se urcă în sus, pînă ce ascund cerul, întunecîndu-l. Copacii pier necontenit, tăiaţi de securea nemiloasă a capitalului, care nu vrea să ştie de altceva decît de interesele sale.

Iar lucrătorii înecaţi de praful negru al cărbunilor, salahorii dogoriţi de soare pe înălţimile schelelor, slujbaşii istoviţi prin birouri şi toţi acei cari fac parte din marea armată a proletarilor de la oraşe rămîn din ce în ce mai mult lipsiţi de aer şi natură.

Într-o clipă am văzut tot contrastul acesta dureros, care înrîurește așa de grozav asupra întregei societăți.

O, să poți da fiecăruia un colț de natură, cu tufișuri în care curge seva tînără, cu stejari la picioarele căror cresc lăcrămioare, zambile și mușchi mătăsos, cu poteci vrăjite, cu luminișuri unde se adun păsările și unde e așa de bine de trăit!

Şi am plecat visînd de dorul pădurilor cari adorm în amurgul albastru, îmbătate de foșnetul propriului lor frunziș și legănate de jalea doinelor străvechi.

ÎN ZORII ZILEI

Am frumosul obicei de a rătăci dis-de-dimineață pe stradele depărtate de centru ale Bucureștilor — un obicei de proletar intelectual, care și-a trăit copilăria în mijlocul cîmpurilor, sub zarea nesfîrșită a bolților albastre. Cînd se ridică geana roșietică de la răsărit, am senzația vremurilor depărtate, cînd, sculat cu noaptea în cap, ieșeam la cîmp, salutat de trilurile vesele ale ciocîrliilor, cari se înălțau ușoare în sus pînă la norii creți și alburii ce se primblau leneși pe cer.

Dar acum nu mai am înainte nici covoarele de verdeață de atunci — înlocuite prin grămezile de verdețuri — nici cîntecile ciocîrliilor. În locul acestora din urmă se înalță, sus, de pe schelele unei mărețe binale, vocile puțin răgușite, puțin aspre, dar voioase ale salahorilor. Aceștia sînt un fel de ciocîrlii de oraș.

Vîntul răcoros al dimineței le mîngîie fețele, le scutură pletele în cari au rămas rămășițe din praful de cărămidă și le învioreazǎ ochii.

Ca și cînd ar trăi în ei cine știe ce vagă amintire din timpurile vechi ale închinătorilor la elemente, salută începerea muncei și răsăritul soarelui cu urale, asemenea uralelor pe cari trebuie să le scoată marinarii cînd zăresc portul dorit.

Și oamenii aceștia muncesc necontenit. Din zorii zilei și pînă în faptul nopței, mereu cărînd var, pietre și cărămidă, înjghebează încetul cu încetul palatul falnic al altora.

Adesea, cînd soarele e sus pe cer, din înălțimile

schelelor, unul cade, zdrobindu-şi capul pe pavelele de jos.

Cîntecele încetează, tovarăşii mortului se apleacă spre nenorocit, şi în privirile tuturora trec fiorii morţei, vecinică stăpînitoare, vecinică logodnică a acestor dezmoşteniţi.

Dar nu e timp de plîns. Biciul vătafilor se lasă pe spatele lor mai arzător decît arşiţa soarelui de amiazi şi lucrul trebuie să înceapă.

Furnici, cari trăiesc numai pentru că s-au născut!

Cînd se vor ivi oare adevăratele zori roşii pentru aceştia?

SPIONII SUFLETELOR

La un judecător de instrucţie, ieri.

Camera în care ne aflăm e o piesă lungă, înaltă, goală, fără alte mobile decît o masă de cancelarie, cîteva scaune şi fără alte tablouri decît un Crist slab, primitiv zugrăvit, răstignit pe o cruce de lemn tot aşa de primitivă.

Atmosfera dimprejur pare greoaie, împovărătoare, ca şi cum ar respira ceva din chinurile de pe faţa Mîntuitorului de pe cruce.

Stăm de mai bine de trei ceasuri aproape nemişcaţi. Eu, martor într-o afacere foarte întunecată, sînt chemat să dau toate lămuririle pe cari le cunosc; judecătorul îmi pune întrebările.

Din cînd în cînd ne oprim, schimbăm cursul ideilor, vorbim de altceva, de lume, de petreceri,de seri vesele, de cunoştinţi de ale noastre, facem spirite, şi apoi începe iarăşi interogatoriul.

Orişicît de *mondain* ar căuta să fie judecătorul, dar întrebările sale m-au obosit şi eu stau plictisit, zdrobit, lipsit de energie, cu gîndul dus aiurea.

Pe fereastră se vede afară vîrful legănat de vînt al unui plop, cupola strălucită a unei biserici, cîţiva nori albi plutind uşori şi departe, departe, străveziu, cerul albastru semănat cu aur de razele soarelui ce se pleacă spre apus.

Dar ce departe e cerul acesta! Mi se pare că n-am să-l mai simt niciodată aproape de mine aşa cum

îl simt în unele momente de libertate sufletească.

Şi în camera cu Cristul slab şi primitiv zugrăvit, interogatoriul continuă aprig, nemilos: o luptă înverşunată între două suflete cari ar vrea să se prindă, să se răspice, să se cunoască pînă în fund.

Şi toată lupta asta era între doi prieteni, între doi oameni de lume cari poate chiar în seara aceea erau să se întîlnească în societate pentru a pleca, la braţ, să sfîrşească noaptea într-o partidă de *fin souper*.

Cînd m-am văzut din nou liber, cînd am simţit din nou aproape de mine cerul albastru, cînd mi-a mîngîiat din nou tîmplele vîntul primăvăratec, am respirat adînc, ca un om care a scăpat din ocnă.

Ah, ce cruzime modernă, rafinată, inchiziţia aceasta de suflete!

Nu e de mirare dacă oameni nevinovaţi, după ce sufăr tortura asta — mai grozavă decît orice tortură trupească — timp de cîteva săptămîni, ajung la capătul forţelor şi mărturisesc lucruri pe cari nu le-au făcut niciodată.

E în mărturisirea asta dorinţa nostalgică, adîncă de linişte, de odihnă cu orice preţ, dorinţă asemănătoare cu setea care trebuie s-o sufere în deşerturile arse de soare pribeagul lipsit de apă.

CREDINŢA CARE MUTĂ MUNŢII

Sînt acum aproape două mii de ani de cînd, pe înălţimile unui munte din Iudea, o mică ceată de pescari şi oameni din popor, simpli şi săraci, dar încălziţi de o profundă credinţă, aşteptau semnul, marele şi supremul semn făgăduit, pe care trebuia să li-l trimită învăţătorul pe care ei îl văzuseră cu ochii lor înălţîndu-se la cer.

Sub lumina crudă a cerului din Palestina, în singurătatea muntelui, a cărui iarbă fusese arsă de flacările soarelui tropical, feţele lor trebuie să fi strălucit de o strălucire stranie şi supraomenească, iar ochii lor trebuie să se fi aprins de o văpaie fără nume.

Ei văzuseră de atîtea ori pe învăţătorul lor făcînd minuni, cari înspăimîntau pe alţii, aşa că în sufletele lor nu mai rămăsese nici o umbră de îndoială.

Li se ceruse credinţă cît un grăunte de muştar; acum credinţa lor crescuse asemenea cedrilor de Liban şi se înălţa sigură, triumfătoare, pînă la cer. Era credinţa care mută munţii din loc.

Astăzi credinţa aceea a pierit. Şi a pierit credinţa în minuni şi în fapte nefireşti — lucru de care nu ne pare rău — dar a pierit şi credinţa de ideal, credinţa în ceva sfînt şi înălţător, şi de asta ne pare rău.

O îndoială grozavă, o neîncredere mohorîtă apasă deasupra tuturora.

Societatea e rea?

Aceasta e un semn că trebuie să piară!

Oamenii sînt josnici şi mizerabili?

Aceasta e o dovadă că nu pot fi altfel!

Şi toţi se pleacă înaintea acestor crude sentinţe.

Dar iată că în Franţa şi Belgia, muncitori umili, săraci, prigoniţi şi lipsiţi de marile bunuri ale vieţei, au reînviat vechea credinţă, nu într-un dumnezeu sau o minune, dar într-un ideal clar şi fermecător.

Această credinţă a făcut pe tovarăşii francezi şi belgieni să cîştige atît teren în lupta pe care au dat-o zilele trecute.

...„Căci noi avem credinţa care mută munţii!“ zicea un ziar socialist din Belgia acum cîteva zile.

O, credinţa asta v-a ajutat mult, tovarăşilor!

Dar cînd o vom avea oare şi noi aşa sfîntă şi covîrşitoare?

SCENE DE NOAPTE

Viaţa se revarsă pe strade. Luna florilor a răspîndit parfum de roze şi de crini pretutindeni şi lumea furnică în toate părţile, setoasă de aceste bogăţii delicate cari se împart tuturora din belşug.

Şi pînă noaptea tîrziu capitala vuieşte, se agită, cîntă şi se veseleşte, îmbătată de farmecul primăverei.

După miezul nopţei berăriile, cofetăriile, restaurantele şi cîrciumele sînt deschise încă, şi sunete de vioare, ciocniri de pahare, glasuri voioase, rîsuri cristaline se înalţă pe aripi de vînt şi se pierd în departe, umplînd întunecimile de viaţa lor.

Băieţii mici, fără căpătîi, cerşetori cari abia de cîţiva ani au părăsit leagănul, umblă pe strade, pătrund în localurile de petrecere şi, la urma urmelor, dacă ştiu că n-au unde să-şi plece capul, se duc de se culcă pe o bancă din Cişmigiu, unde dorm sub raza mîngîioasă a stelelor de sus.

Luna mai îngrijeşte de toţi.

Dar îmi aduc aminte că astă-iarnă, prin ianuarie, ieşeam într-o noapte pe la ceasurile patru dintr-un local unde avusese loc o mică serbare artistică şi mă îndreptam, însoţit de un prieten, spre casă.

Era o noapte superbă de iarnă. Zăpada trosnea sub picioarele noastre, luna strălucea rece pe cer şi aerul sta nemişcat, încremenit, ca şi cînd ar fi fost şi el gata să îngheţe. Gerul ne înţepa feţele, dar nici nu

băgam în seamă; înfierbîntaţi încă de vinurile pe cari le băusem, de mirosul florilor exotice cari împodobiseră camera din care ieşeam, de nebuniile prietenilor pe cari îi părăseam, noi, cu ţigările aprinse, mergeam fără grabă, vorbind. Ne lăudam înaltele noastre sentimente umanitare şi ne exprimam bucuria că nu sîntem ca alţii, cari nu ştiu pentru ce trăiesc.

Şi la un colţ de stradă întîlnirăm doi copilaşi: unul să tot fi fost de 7 ani, altul abia dacă o fi avut 5. Se zgribuliseră într-un colţ de zid şi, îmbrăţişaţi, ca să le fie mai cald, se pregăteau ca să-şi petreacă noaptea acolo.

Noi, oameni cu sentimente înalte şi umanitare, îi căinarăm o clipă şi trecurăm înainte. Dar după cîţiva paşi, amîndoi în acelaşi gînd, ne întoarserăm îndărăt.

— Băieţi, veniţi, dormiţi la noi; acolo e cald, e moale, e bine!

Micuţii ne urmară, uimiţi de atîta generozitate. Şi cum mergeau în urma noastră, cu capetele plecate, cu ochii osteniţi, prietenul meu îmi zise în franţuzeşte:

— Vezi că tot a mai rămas ceva sfînt în noi? Cari alţii ar fi făcut asta?

Vai! nenorocitul nu se întreba din ce pricină o făcusem. Ori poate că şi el voia să se înşele pe sine însuşi şi să ia ca adevărată milă o pornire egoistă de rafinat intelectual.

Fii binecuvîntat, mai, care culci pe micii dezmoşteniţi sub raza mîngîioasă a stelelor de sus şi-i scapi de mila perversă a noastră!

UNIVERSITATEA DIN BUCURESCI

FACULTATEA DE LITERE ŞI FILOSOFIE

No. 37 Anul scolar 1902—1903

Cartă liberată de noi, Decanul Facultăţei de Litere şi Filosofie

D-lui Stef. Petica

Student al Facultăţei, născut la

anul luna

Astă-zi 23 Nov 1902

Decan Secretar

I. Bogdan

Semnătura Studentului

Şt. Petică

UNIVERSITATEA DIN BUCURESCI

Legitimaţie de student la Facultatea de litere şi filozofie

1

	Bile de examen	
C. R.-Motru	albă	C. R.-Motru
T. Maiorescu		
[illegible]		
	albă	[illegible]

Filă din carnetul de student

XII

Serbare zgomotoasă
Ca'n bâlciu. Decor banal:
O boltă luminoasă
Scăldată 'n aur pal.

Pe culmea azurie
Chiar soarele de-aramă
Se pare-o jucărie
De proastă melodramă.

Mulțimea îmbătată
De pulbere și soare
Întoarce 'nfierbântată
Un danț nebun pe care

Îl farmecă orgia
Din viole, din timbale
Din naiu și măiestria
Din cornuri triumfale;

O muzică ciudată
Ce 'naltă - orgolioasă
Spre bolta 'nflăcărată
Prostia glorioasă.

Mulțimea se aprinde
Și râde, strigă, înjură.
Paiața se desprinde
Din gloată. O figură

Ciudată; meseria
I-a pus pe buze-un rânjet
Pe care sărăcia
Mereu i-l schimbă 'n scâncet.

În ochi îi arde para
Iacomei care crește.
O plânge, dar ocara
Mulțimii îl îngrozește.

[illegible], îmbuibată
Vrea glume, joc, plăcere
Paiața întristată
Privește cu durere.

O lacrimă îi pică
Încet și el tresare
Și mândru își ridică
Privirea sfidătoare.

Spre cer iar a sa minte
Orgoliul străbate:
El trece înainte
Cu brațele ~~[illegible]~~

O, dulce, trist, Paiață,
Ca tine suntem noi,
Pribegi pierduți în viață
Cu suflet de eroi.

Purtăm sub frunți povară
Dureri tăinuite
~~Di~~ Ci mult mai grea-i ocara
Mulțimilor smintite.

Dar lacrimile grele
În ochi când le simțim
Spre-albastrul cer din
Mărețe și reci privim

Zîmbind ~~Sfidând~~ din înălțime,
Decât, robiți durerii,
Să cerșim la mulțime
Pomana 'nduioșare.

Facsimil al poeziei XII din *Cîntecul toamnei*, notată în volum XI (Biblioteca Academiei, ms. 1.658, f. 16)

FUM ŞI PRAF

De pe dealul de la Filaret privirea se opreşte spre răsărit pe o colină împodobită cu vii şi cu livezi, din mijlocul cărora răsar ici-colea cîteva căsuţe mici şi drăguţe cari parcă ar privi şirete de sub bolţile de frunze.

E o privelişte veselă, senină şi — pentru ochii deprinşi să aibă mereu înainte clădirile uriaşe din capitală, cu monotonia lor obositoare — de o negrăită mîngîiere.

La picioarele privitorului se întinde o vale în care iarba verde creşte din belşug; o şosea o străbate în lung şi cîţiva plopi îşi înalţă ramurile şoptitoare în aer.

Cînd am trecut întîia oară pe acolo într-o dimineaţă, plopii din vale, livezile de pe coasta colinei din faţă, căsuţele cochete ascunse de frunziş şi o cupolă aurită de soarele ce răsărea mi-au dat impresia de ceva de ţară, un peisaj întrezărit de mult, în vremea cînd senzaţiile sînt fragede şi dorinţa de a cunoaşte puternică.

Deasupra vălcelei plutea un nouraş subţire, ca o negură într-o zi de toamnă cu soare.

— Ţara lui Ossian, cîntecul lui Fingal, ceaţa galilor! exclamă amicul care mă întovărăşea.

Şi iluzia asta ne-ar fi rămas dacă din întîmplare prea marea mea dragoste de natură nu m-ar fi făcut să mă aplec pentru a-mi răcori mîinile în iarbă. Un praf negru îmi rămase pe mîini şi atunci constatarăm cu

tristeță că verdele-închis de pe vale era datorit unui strat de praf de cărbuni care se depusese pe iarbă. Chiar nourașul subțire de deasupra nu era altceva decît fum — fum de la o fabrică din apropiere.

Și acest fum se făcea din ce în ce mai gros și se înnegrea pînă ce în puțin timp întinse peste toată valea un zăbranic posomorît.

Plopii nu mai șopteau, livezile nu mai surîdeau și căsuțele nu mai priveau șirete de sub bolțile de frunze: țara lui Ossian pierise.

Industria modernă alungase totul, fără milă.

LA COLȚUL STRĂZEI

Sub ploaia ce cădea potop, bătrînul cobora încet strada Cîmpineanu, trecînd cu pași șovăitori pe dinaintea cofetăriei „Fialkowschy" și a berăriei „Gambrinus".

Pe trotuare apa curgea în valuri. Bătrînul, cu capul descoperit, cu pletele ude, legat la tîmple, desigur, din pricina unei răni, părea bolnav și istovit.

Oamenii cari, la adăpost de ploaie, se aflau în cele două localuri, sorbindu-și în pace păhărelele, ascultînd zgomotul picăturilor de afară și privind leneși pe fereastră, văzură figura asta de martir al muncei și nu puțini rămaseră izbiți de expresia dureroasă de rezignație care-i era întipărită pe față.

Dar acestea sînt figuri cari trec și cari se uită.

Bătrînul cobora încet, cu pași șovăietori, bolnav și istovit.

În dreptul berăriei „Oswald", nenorocitul căzu jos, aproape fără simțire, izbindu-se cu capul — frumosul cap împodobit cu păr alb — de pietrele pavelelor.

Cercă să se ridice, dar căzu din nou, zdrobit.

Și ploaia ce cădea mereu!

Abia într-un tîrziu, un sergent de poliție, văzînd că ploaia se rărește, scoase capul din cine știe ce ascunzătoare și, văzînd pe cel care căzuse, avu înalta bunăvoință de a se apropia.

A, un sărac în nesimțire!

Nu e nimic grav. Şi bunul sergent luă pe bătrîn de picior, îl tîrî de cealaltă parte a străzei şi-l aşeză pe trotuarul de lîngă Teatrul Naţional.

Sergentul îşi făcuse datoria, sergentul putea să plece. Bătrînul care muncise o viaţă întreagă muncă de rob stătea acolo, în colţul străzei, în părăsire.

Numai după ce încetă cu desăvîrşire ploaia şi cerul se răzbună, cînd începu să se arate lumea pe stradă, atunci sergentul, în faţa indignărei mulţimei, trebui să ia o trăsură şi să ducă pe bătrîn la spital.

Şi mi-a venit în minte amara întrebare din *Jacques Misère* a lui Eugen Pottier:

A, dar
Asta nu se va sfîrşi niciodată?

LA SPITAL

Eram în vizită la un prieten al meu, intern la spitalul Brîncoveneasa.

S-a întîmplat însă că tocmai în timpul cînd eram eu acolo să fie şi ceasul consultaţiilor gratuite.

Un şir lung de oameni săraci, femei îmbrăcate în zdrenţe şi copii desculţi, se perindau, de parcă n-ar mai fi voit să se sfîrşească, pe dinaintea internului.

Cei mai mulţi voiau să fie primiţi în spital.

La ce nevoie să li se dea reţete, să li se prescrie medicamente, cînd ei n-aveau bani nici pentru a-şi cumpăra o coajă de pîine? Şi apoi ceea ce ei cereau, ceea ce doreau în fundul sufletelor lor era odihna, liniştea, un timp, fie măcar cît de mic, în care să scape de marele zbucium al vieţei sărace, un timp în care să se ştie la adăpost de nevoia rătăcirei pe strade, flămînzi şi bolnavi.

Mizeria îşi arăta faţa-i respingătoare în toată goliciunea sa.

Prietenul meu, cu toate că vedea zilnic aceleaşi dureri trecîndu-i pe dinainte, tot n-ajunsese să-şi stăpînească unele mişcări de compătimire la vederea lor.

Din cînd în cînd se întorcea spre mine, mă privea în adîncul ochilor şi ridica din umeri, ca şi cînd ar fi zis: „Oricît ar fi de dureroasă mărturisirea, dar e cu neputinţă de a face ceva pentru aceştia“.

Şi aceştia plecau dezamăgiţi, pentru a se prezenta mîine la cine ştie ce alt spital, de unde, cu siguranţă, vor fi respinşi ca şi de aci.

La urmă de tot veni un om în floarea vîrstei, dar slab, galben, cu ochii sticloşi, cu o faţă de pe altă lume.

— E ofticos în ultimul grad! îmi şopti prietenul.

Bolnavul voi să fie primit în spital.

— Aici nu se poate. Du-te însă la Filantropia; e cu putinţă să te primească acolo.

Şi în faţa privirei întrebătoare a nenorocitului, el îi explică:

— Filantropia... departe... pe lîngă Şosea.

— M-oi tîrî şi pînă acolo!

O, gestul descurajat, obosit al [bolnavului] cînd a plecat!

În urmă, internul, ca şi [cînd ar fi vrut] să mi se scuzeze, spune:

— Dacă l-aş fi primit, [l-ar fi] trimis îndărăt fără milă.*

* Ziarul fiind deteriorat, am aşezat între paranteze drepte cuvintele care lipsesc şi am renunţat la cele cîteva rînduri de la sfîrşitul articolului.

IAD ŞI RAI

Mergeam amîndoi, eu şi cu un muncitor, în noaptea senină de vară, pe drumul care arcuieşte de la Colentina în jos, pierzîndu-se în depărtare printre tufele de rosmarin şi de lucernă.

Noaptea era caldă şi frumoasă, şi natura întreagă părea că prinde glas şi viaţă sub sărutările de argint ale unei lune cum numai în iulie se vede.

De la verzile colini cari strejuiau somnoroase în zare venea un vînt uşor, mîngîietor, asemeni atingerilor line a mîinelor unei mume pe obrajii copilului, atingerea duioasă a mîinilor de mumă.

Pe nesimţite ne trezirăm înaintea unor clădiri cari răsăriră deodată înaintea noastră aşa cum răsare în vis o figură respingătoare.

Hornuri mari se înălţau ca nişte uriaşi, proiectîndu-se pe cerul albastru-închis al nopţei, şi un fum roşiatec înflăcăra bolta de sus. Era o fabrică, şi înlăuntru, deşi era noaptea tîrzie, roţile se învîrteau mereu, maşinile vuiau, cuptoarele se încingeau de flacări şi lucrătorii, negri de praf şi obosiţi de muncă, alergau necontenit, hrănind gîtlejul fără fund al uriaşului de fier — un gîtlej fără fund deschis în întuneric.

Asta era la stînga. De la dreapta se auzeau strigăte vesele. Într-un pavilion drăguţ dintr-o grădină admirabilă, o familie sta la vorbă, ca oamenii, după masă.

Femei elegant îmbrăcate, domni cari nu cunosc

munca și copii cari nu știu ce-i nevoia petreceau în ticnă un sfîrșit de seară. Era un tablou de fericire casnică, liniștită, care face să viseze amarnic pe toți cei cari sînt osîndiți să pribegească vecinic singuri, o viață de pribegie stingheră.

Însoțitorul meu grăi, după ce tăcuse tot drumul:

— Iad și Rai!

Și gestul larg, cumpătat al mîinei sale se întoarce de la stînga la dreapta în aerul albastru-închis al nopței.

În mintea lui de muncitor tot ce auzise odată despre lumea cealaltă se întrupa acum aievea în fața sa.

NATURA

Ne întoarcem la natură: în literatură, în pictură, în filozofie, chiar, se vede apărînd o dragoste adîncă și pătimașă pentru natura de atîtea ori slăvită și de atîtea ori părăsită.

Întoarcerea de acum însă n-are caracterul senin și liniștit al măreței adorări de odinioară. E mai mult o pornire zbuciumată, un avînt dureros, ceva din starea sufletească a omului care, sătul și dezgustat de toate, se refugiază în marele templu al universului pentru a-și ogoi durerile.

Odată, într-o seară furtunoasă de toamnă, cînd niște nori groși și negri învăluiseră cerul, am văzut un porumbel alb ca visul neprihănit al unei fecioare îndreptîndu-se cu aripi ostenite spre cuibul său. Una din aripi părea aproape înțepenită, și biata pasăre se opri o clipă pentru a se odihni pe un acoperiș din apropiere. Atunci băgai de seamă că de sub aripa ce părea aproape înțepenită izvora un mic punct roșu de sînge: era o rană.

Omul modern mi-a făcut totdauna o impresie asemănătoare cu aceea pe care mi-a făcut-o sărmanul porumbel rănit. Dar omul modern mai speră cel puțin în tainica putere a naturei.

Însă am întîlnit odată, în mijlocul unui cîmp de o bogăție fără pereche, un țăran bătrîn și gîrbov care se întorcea de la lucrul cîmpului. Un apus de soare

splendid, o variație de culori nesfîrșită, un ton general vrednic de serile de Orient, de o parte, și un suflet împovărat, amărît, chinuit de grijile unei viețe ticăite, de altă parte.

Pentru gîrbovul bătrîn natura nu mai avea nici un farmec.

Și atunci am înțeles grozava nedreptate a muncei fără rost prin care se răpește omului ultima și suprema mîngîiere: natura.

PRIBEGI

Drumurile lungi și prăfuite de țară, drumurile cari nu se mai sfîrșesc sub arșița soarelui de ameazi se populează acum cu sute de muncitori de pămînt, porniți din cine știe ce cătun sărăcăcios pentru a-și găsi de muncă. E o lume întreagă de desculți în zdrențe, care-și îndreaptă pașii după cum bate vîntul, nădăjduind că în țara asta largă și întinsă trebuie să fie undeva un colțișor și pentru dînșii.

Dar colțișorul mult dorit nu se găsește.

De pretutindeni unde se duc să-și ofere brațele li să răspunde că sînt destui muncitori.

Și cu amarul în suflet, dînșii trebuie să-și înceapă din nou calea lor de pribegi sub razele dogoritoare ale soarelui de iunie, în mijlocul cîmpurilor cari se întind despoiate în zarea depărtată, visînd eternul vis al obșteștei nemișcări. Aerul tremură ușor pe culmi, împovărat și el de atîta căldură, pe cînd pămîntul însetat se usucă și se întărește.

Liniile clare cari mărginesc orizontul în depărtările albastre par a opri ca într-un cerc de fier zborul mai departe al gîndurilor.

Iar cînd seara cade răcoroasă, ca adusă de lungile și duioasele rugăciuni ale celor pribegi, un suspin de ușurare saltă piepturile tuturora.

Și nu arareori se întîmplă că, doborît de atîta mers, unul din acești rătăcitori fără de rost se abate

din drum, căzînd la pămînt şi dîndu-şi duhul în pacea neturburată a serei, sub straja bolţei azurii de sus.

Un moment de adîncă emoţie. De pe buzele tovarăşilor, îngroziţi că în lumea cealaltă ar putea să fie aceleaşi suferinţi, ca şi aici, pare a se înălţa, dureros de chinuitoare, întrebarea:

— Răspunde-ne, frate! Eşti mai fericit acolo?

TIMPUL CIREŞELOR

„Cînd va veni timpul cireşelor..."

E un vechi socialist francez şi un înverşunat comunard omul care a scris versul acesta atît de gingaş, început al unui cîntec de primăvară.

De obicei, cînd se vorbeşte de luptătorii Comunei, se face ca şi cînd s-ar vorbi de nişte oameni aspri, grosolani, sălbateci, fără alt sentiment decît acel al răzbunărei împotriva burghezilor.

Şi totuşi acest sentiment a trăit!

În mijlocul luptelor din oraş, a vieţei fără soare şi fără lumină din atelier, rămîne ceva din frăgezimea dorinţilor din copilărie.

„Cînd va veni timpul cireşelor..."

Acum e tocmai timpul cireşelor. La mulţi, pomii se îmbracă în haina purpurie a fructelor şi ramurile încărcate se pleacă încet spre pămînt de greutate.

Ceva din viaţa primitivă a anticilor răsare sub aceste ramuri.

Şi pentru noi, cei cari trăim în mijlocul Bucureştilor şi a microbilor, harăziţi cu atîta bunăvoinţă de edilitate, timpul cireşelor, traiul în aer liber e vaga iluzie a unei vieţi neînfrînate de mizeriile oraşelor capitaliste.

MOARTEA

„Acel imperiu din care nimeni
nu se mai întoarce".
HAMLET

Aseară primii vestea că un prieten, pe care-l întîlnisem cu cîteva zile mai înainte sănătos și vesel, ar trage să moară.

— Sufere de o boală care bagă repede în mormînt! îmi spuse cel care-mi aduse vestea.

Și-mi istorisi cu de-amănuntul cum își petrece vremea bolnavul, convorbind voios cu amicii cari vin să-l viziteze, destăinuindu-le din aventurile interesante ale călătoriilor sale și așteptîndu-și sfîrșitul cu o nepăsare filozofică.

Și pe omul acesta îl întîlnisem nu demult strălucind de vioiciune, frumos, elegant, purtîndu-și pretutindeni nestinsa-i sete de viață, cu încredințarea că niciodată n-o să se golească pînă în fund cupa plăcerilor!

Și deodată să se vadă trîntit la pat! La douăzeci și șapte de ani, asta e grozav!

Nouă, tinerilor, moartea nu ne apare niciodată sub culoarea aceea întunecată și înspăimîntătoare sub care apare bătrînilor. Pentru noi ea e ceva foarte depărtat — așa de depărtat, încît mulți cred că nici n-au s-ajungă vrodată pînă acolo — și arareori dacă îi evocăm icoana în minte, poetizînd-o și îmbrăcînd-o în vălul unei dulci melancolii.

Împrejurul nostru ea seceră zilnic din marele popor al muritorilor, dar, cu toate acestea, noi trecem

înainte nepăsători, ca şi cum am trăi deasupra legilor fireşti.

Dar s-o vezi deodată în faţă, înghiţind nesăţioasă pe unul din oamenii cu cari pînă ieri ai stat împreună! Toată fala omenească se pierde într-o clipă şi frunţile mîndre se prostern umilite în ţărînă.

O cumplită descurajare îţi apasă sufletul, te vezi în ochii tăi mic, foarte mic — un vierme în acest univers fără început şi sfîrşit, o picătură în oceanul fără fund şi capăt al nemărginirei.

În noaptea neagră, pe cînd prietenul îmi povestea înainte despre boala care bagă repede în mormînt, simţii deodată aripile morţei plutind reci în aerul greu de deasupra noastră.

Şi o groază nebună, laşă, josnică mă cuprinse în faţa neînlăturatei atotputernicii a acestei fatalităţi.

Cuvintele strigate la vederea primului omor făptuit de om păreau că răsună încă în văzduhul întunecat: „Caine, Caine, moartea e în lume!“

DOINA

O amează în flacări. Cerul senin, fără nici o umbră de nor pe el, se boltește aprins deasupra pămîntului, ca și cînd ar vrea să-l stingă într-o supremă îmbrățișare de foc. Soarele își trimite în sus, cu cruzimea unui învingător, sulițele sale arzătoare cari se iuțesc, se înmulțesc și umplu tot văzduhul de puterea lor distrugătoare.

Asfaltul străzilor sfîrie sub picioarele trecătorilor și stă gata să se topească în lava fierbinte, marele clădiri pompoase dorm răsfățîndu-se la soare, copacii stau nemișcați, ca într-o pădure fermecată din povești, și nici o mișcare nu se simte nicăieri.

Totul e mort.

Abia din cînd în cînd un om— funcționar sau lucrător — se vede trecînd repede pe drum și căutînd locurile umbrite, de teamă să nu care cumva să cază trăsnit pe trotuar de razele drepte ale soarelui.

Mă duceam spre casă, copleșit de căldură, ostenit, cu un mic început de durere de cap. Zăduful dimprejur mă amețea, liniștea din aer mă irita. Cerul părea că se lasă asupra mea, înăbușindu-mă.

Și cum treceam pe lîngă o casă mare, boierească, auzii răsunînd dinlăuntru notele clare ale unei doine cîntate din piano.

Numai la asta nu m-aș fi așteptat în clipa aceea. Cît ai clipi din ochi, avui viziunea cîmpurilor întinse,

verzi, umbrite de copaci stufoşi, răcorite de valurile cristaline ale pîraielor repezi şi legănate de cîntecul duios al vreunui cioban.

În clipa următoare, însă, senzaţia asta binefăcătoare se transformă în revoltă.

Ce înţelege doamna sau domnişoara, care munceşte aşa de bine pianul, din doină? Pricepe ea scopul ei tainic şi sfînt, durerea veacurilor trecute, care plînge în notele sale triste, aspiraţiile luminoase ale autorilor ei, revolta înăbuşită a celor cari o cîntă?

De bună seamă că nici nu s-a gîndit vrodată la ele, dar între Wagner şi Dvorak, doina are un aer foarte exotic şi face aceeaşi impresie pe care ar face-o nişte ţărani adevăraţi în mijlocul unui salon aristocrat.

Totul serveşte pentru petrecerea şi pentru înlesnirea digestiei păpuşelor cu grai.

BUNĂTATE

Singurul lucru de care m-am temut și mă tem totdauna, singurul lucru înaintea căruia am rămas oricînd dezarmat, ca înaintea unui ceva necunoscut, îngrozitor, e răutatea. Prostia, prostia simplă, prostia ordinară, prostia pe care o întîlnești pe toate cărările, nu mi-a părut niciodată periculoasă. Pentru dînsa se găsesc totdauna mijloace de luptă.

Răutatea, însă, scapă oricăror arme.

Ea e unirea profundă a celei mai de jos prostii cu tot ce are omul mai sălbatec și mai vechi, mai neînfrînat ca porniri. Și din această pricină, orice armă îndreptată împotriva ei se frînge, nemernică.

Omul inteligent, omul cult, omul care știe că toate faptele sunt determinate de anumite cauze nu poate fi rău. El va găsi mereu o scuză pentru greșală și va căuta s-o îndrepte ca om, nu ca fiară.

De aceea, bunătatea adîncă și nemărginită, caldă și îmbrățișătoare e supremul bun la care a putut ajunge pînă acum omenirea. Crist a propovăduit-o acum două mii de ani, alții au propovăduit-o de la dînsul încoace, și, cu toate acestea, bunătatea a rămas tot floare rară.

Peste inimile multora tot josnica răutate și îndemnul spre învrăjbire stăpînește.

Bunătatea, sublima bunătate nu-și arată fața nicăieri.

Imnurile ce i se înalță și tămîia ce i se arde nu-s decît manifestări pentru ea, pentru bunătate, dar nicidecum nu-s semne de existența ei.

Rareori de se întrupează cu cîte o ființă modestă, necunoscută, și numai la asemenea ființe se poate arăta ea.

Eu, unul, n-am cunoscut decît doi oameni cu adevărat buni. Despre unul, rătăcitor acum pe cine știe ce țărmuri, nu voi să vorbesc astăzi.

Pe celălalt l-am dus alaltăieri la groapă; era prietenul Arțăreanu.

Nu vreau să-l laud — la ce i-ar folosi acum laudele mele? Dar spun acestea pentru că în societatea actuală, unde la fiecare pas întîlnești caractere meschine, inimi josnice, cugetări perverse și lașe, e o mîngîiere chiar numai faptul că ai întîlnit undeva, într-un timp fie el cît de depărtat, un om care s-a apropiat de bunătatea ideală.

Și gîndul acesta are destulă putere să te oțelească în lupta împotriva celorlalți, ceea ce nu e puțin lucru.

DEMONUL

Peste generația noastră tînără suflă un vînt ciudat. La douăzeci de ani — pricepeți, bătrînilor, ce însemnează acest cuvînt? — cînd viața e așa de frumoasă, speranța așa de mare și cerul așa de albastru, tinerii de acum sunt deja trecuți, săturați, dezarmați de toate. Pe fiecare-l chinuie greutatea viselor, neputința de a lucra, dorința nehotărîtă de ceva care nu există, setea de o senzație nouă, deosebită de toate cele cunoscute.

Cel mai nenorocit însă e cel pe care-l muncește demonul artei, gîndul gloriei, toată această grozavă și nebună halucinație, care pe zi ce merge pune stăpînire pe mai multe minți.

Artistul care, cu țigara-n gură, cu fața veselă, cu ochii surîzători, se așează la masă și scrie senin și liniștit nu trăiește în realitate — el e o închipuire a profanilor.

Artistul adevărat e tot atît de departe de acesta pe cît e de departe lumea reală de lumea iluziilor.

El e omul care nu-și aparține niciodată sieși, ci totdauna trebuie să urmeze un îndemn care vine de la o forță mai presus de a sa și căreia nu i se poate împotrivi.

Unii au numit această forță talent, geniu, alții i-au zis demon. Desigur, cuvîntul din urmă e mai drept, căci el arată întrucîtva suferința care surpă

pe cei pe cari mulțimea îi crede atît de fericiți. E pe de o parte ucigătoare starea sufletească de a te simți robul cuiva, de a pleca fără voie grumazul sub greutatea unui lanț nevăzut, de a-ți da încetul cu încetul tot ce ai mai scump ca gîndiri și simțiri, fără a-ți opri nimic pentru tine, și pe de altă parte e siguranța nebună că nu vei putea scăpa niciodată de această robie și de acest chin decît la urmă, cînd, asemeni lui Icar, vei cădea din înălțimile viselor, cu aripele iluziilor arse.

Ah, pe cîți din aceștia nu i-am văzut dorind viața casnică și liniștită, serile petrecute la lumina lămpei modeste, nopțile și zilele fără zbucium!

...„Și ne izbăvește, Doamne, de cununa sîngeroasă a viselor prea grele!“

Dar demonul îi mînă înainte, fără milă.

O SEARĂ LA MACEDONSKI

Din mijlocul crizantemelor care-şi suspină parfumul răspîndindu-l ca o lină binecuvîntare deasupra tuturora, micile obiecte de artă, tablourile, nimicurile scumpe păstrate cu sfinţenie apar ca în evlavia mistică a unui templu vechi. Lumina care cade din candelabru se nuanţează, se atenuează şi ia afinităţi subtile, asemeni unui apus de soare într-un veac de decadenţă. Dar şi lumina, şi tablourile, şi crizantemele se sintetizează într-o armonie superioară, manierată, ca un tablou de Watteau, şi blîndă ca o noapte cu lună.

Comunitatea sufletească domneşte aci.

În timp ce oraşul se stinge în depărtare cu zgomotele sale şi noaptea acopere cu mantia întunericul cu brutalităţile zilei şi josniciile vieţei, în micul salon al poetului se deşteaptă încet însufleţirea convorbirilor intime, evocatoare de senzaţii vagi şi de emoţii fugitive.

Amfitrionul vorbeşte. Frazele curg dulci, liniştite şi cizelate, asemeni unei marmore ieşite din mîna unui maestru antic. S-ar zice că omul acesta clădeşte o frumoasă operă arhitecturală din cele mai mici discursuri. Ceea ce îl deosebeşte însă de alţi maeştri e o căldură şi un culorit viu în vorbire cum nu mi-a mai fost dat să văd. Cuvintele au o putere de sufletească expansiune care robeşte şi fascinează de la început

pentru că maestrul posedă taina acelei fermecătoare *causerie* franceze care se întîlnește așa de rar în saloanele române.

Și rînd pe rînd ne trec pe dinainte subiectele cele mai deosebite: ultimile noutăți literare, descoperirile științifice, evenimentele politice, faptele diverse și tot ce poate da prilej unui gest frumos, unei fraze armonioase. Se vorbește de literați, de cei vechi ca și de cei noi, și părerile amfitrionului sunt pline de cele mai surprinzătoare scînteieri. Se crease, de mult, o legendă care-l reprezinta ca pe un confrate răutăcios și invidios. Nimic mai mincinos! L-am auzit vorbind de toți autorii noștri și asupra tuturor a fost de o justeță și de o bunăvoință cari știu bine că nu se întîlnesc la alții.

E drept că din cînd în cînd o mică încrețitură de sprînceni trădează pe amărîtul, dar o ridicătură din umeri, aproape imperceptibilă, arată acea splendidă nepăsare pe care trebuie s-o aibă totdauna omul superior față de micimile adversarilor. Mulți i-au fost elevi la început și l-au înjurat pe urmă. Ei și ce? Parcă poți opri canalia să fie canalie!

Din amărăciune a ieșit o poemă, din părere de rău o simfonie, și maestrul estet are de ce să fie mulțumit. Recunoștința e pentru oamenii de toate zilele; emoția curată care devine artistică e numai pentru cei aleși. În această privință Macedonski e tot așa de excelent om pe cît e de mare poet.

Și frumos, superb în jupiterianismul său, nuanțat de o mică umbră tragică, poetul citește. Glasul are ceva din melodia cu care trebuie să-și fi citit altădată Sophocles versurile. E o înălțare ritmică de o armonie luminată și clară ce dă un farmec distinct și nebănuit versului care se înflăcărează și trăiește cu o nouă viață. L-am auzit citind pe *Faust*. Puterea de sumbră evocare a celebrei drame a lui Goethe era dată cu un tragism atît de pătrunzător, încît d-l Jules Brun, care era de față, a exclamat:

— Aceasta nu mai e citire; aceasta e crearea și încarnarea lui Faust.

Şi aşa cu toate.

Tîrziu de tot, cînd ceilalţi au plecat, cînd am rămas numai noi amîndoi, încep destăinuirile din trecut, planurile pentru viitor. Poetul mai are încă multe, foarte multe de spus, şi voinţa hotărîtă care l-a susţinut pînă acum i-e tot neclintită, tot stîncă, tot granit sfidător al oricăror lovituri.

Afară e tîrziu şi tăcerea neturburată a nopţei pluteşte în deplina sa maiestate peste oraşul adormit. Numai noi veghem singurateci. Şi în salon pacea se întinde ca un văl străveziu peste micile obiecte de artă, peste tablouri, peste nimicurile scumpe păstrate cu sfinţenie, peste crizantemele cari-şi suspină parfumul din petale şi peste o suavă madonă de *Florian*.

TECUCIUL DEPĂRTAT
NOTE DE TOAMNĂ

I

În ceața alburie ce atîrnă ușoară și fină din bolta străvezie, turnurile orașului se estompează nedeslușite, ca-ntr-o gravură germană medievală peste care vremea a pus praful veacurilor sale. Ramurile castanilor și ale teilor par o cunună veștedă pusă pe capetele bătrîne ale acoperișurilor sure ce dorm în neștire sub farmecul liniștei ciudate ce coboară deasupra în valuri largi și reci. Somn lung, somn greu, somn fără vise.

Totul e depărtat, șters, învelit în culori ce se pierd pe nesimțite și cu un parfum de lucruri moarte, de rochii iubite și scumpe dezgropate din lăzi vechi. S-ar zice că e un oraș privit sub apă — o apă în care s-au vărsat parfumuri ce nu se mai găsesc astăzi.

Cîteva momente stau uimit. Mă tem să pornesc, mă tem ca și cînd aș fi intrat în palatul frumoasei adormite în pădurea fermecată, unde lucrurile sunt așa de fragede, încît se sparg la cea mai mică atingere. Dacă ar fi și aci așa? Dacă fantasmagoria aceasta ciudată, dar frumoasă, la urma urmelor, ar pieri deodată cu ușurința cu care piere fumul focurilor de ierburi uscate în aerul albastru al verilor calde și senine? Iluzia ar fi prea scurtă și părerea de rău prea curînd simțită.

Doi pacinici cetățeni trec pe lîngă mine. Cu hainele de șiac ruginit, cu căciulile negre cu fundul lat, ne-

gustorii aceştia par evocaţi din viaţa breslaşilor de acum o sută de ani. Pasul lor măsurat şi rar abia se aude pe prundişul şoselei.

— Ar fi şi păcat să pierdem o zi aşa de frumoasă.

— Cine ştie? poate că nu ne-o mai dărui toamna cu alta la fel.

— Apoi, ce crezi? Poate chiar mîine ori poimîne să înceapă ploile cu ger.

— Vezi bine. N-o să stea toamna tot aşa.

Dar glasurile lor sînt aşa de încete, cuvintele lor aşa de acoperite, încît se pierd în aerul tremurător, aşa cum s-ar pierde adierea unui vînt de seară.

... Şi cele două umbre vechi se pierd pe sub ramurile desfrunzite ale cărărei, ducîndu-se departe, departe, spre oraşul fantastic.

Vorbele lor m-au trezit din amorţire. Era realitatea — o realitate blîndă, o realitate mîngîietoare, dar o realitate care nu mă miră: în oraşul acesta totul e ciudat.

Plec pe bulevard. Şirurile copacilor se întind înainte în linie dreaptă: un mic Trianon, un Trianon aproape asiatic, dar un Trianon mort, care plînge din frunzele galbene gloria sa înmormîntată.

Contururile se precizează; apropierea le dă forme noi şi aproape sinistre; ramurile par nişte uscate braţe de nebun cari se înalţă spre cer într-un blestem stins şi neputincios.

E oare blestemul frumuseţei apuse, e oare blestemul durerilor cari nu s-au închis încă? Cine ar putea spune?

Vîntul trece tînguitor, dar vîntul e mut.

... Şi iată foi, multe foi: foi galbene, foi roşii, foi negre, ce dorm somnul cel de-a pururi în straturi groase adunate pe pămîntul umed.

Îmi plec ochii în jos. Poate e o parte din visurile perechilor îndrăgostiţilor de astă-vară, poate e o parte din iluziile frunţilor cugetătorilor nebuni din nopţile de mai! Poate sunt chiar visurile şi iluziile mele!

Cine ştie? Cine le-ar putea cunoaşte în mormîntul acesta fără nume?

Le calc în picioare. Cîţi nu le-au călcat şi pe ale mele!

Şi, mîndru de această mică cruzime, fericit de această bănuială de sălbăticie pe care altminteri n-aş putea-o arăta în nici o împrejurare, ridic fruntea în sus.

Casele mici, simple, albe şi sfiicioase şi duioase ca nişte chipuri de fecioare bolnave parcă mă privesc cu o adîncă mirare. Nu le-am văzut de mult şi cu toate acestea le cunosc ca şi cum le-aş fi părăsit ieri. Aceleaşi uşi gata să se deschidă cu dragoste înaintea oaspeţilor, aceleaşi ferestre împodobite cu flori, cu gutui şi cu mere, aceleaşi streaşini largi şi prelungite pînă dincolo de prispă.

Dar o deosebire tot este.

O, deosebirea aceasta nu e nici în jalea frumoasă a grădinilor, nici în ceaţa alburie ce atîrnă uşoară şi fină din bolta străvezie, estompînd turnurile oraşului ca într-o gravură germană medievală peste care vremea a pus praful veacurilor sale.

Poate că deosebirea e în sufletul meu, poate că pluteşte în aer, poate că e în sufletul tecucenilor.

... Şi tăcerea se întinde magică împrejur. Afară de vîntul care abia-şi şopteşte vechea sa tragedie, totul stă nemişcat. Nici un zgomot cît de mic nu turbură această pace de templu cufundat în rugăciune tainică.

Un corb trece încet pe sus, dar zborul său e aşa de abătut, mişcările sale aşa de stranii, încît biata pasăre pare că ar avea şi dînsa conştiinţa dezolărei din oraşul-fantomă.

Soarele, ca un mare ochi însîngerat, se iveşte de după geana ceţei de sus. Razele sale, aproape stinse şi aproape reci, cad de-a lungul zidurilor părăsite şi se tîrăsc cu greu peste frunzişurile moarte, lăsînd în urmă dungi de aur, un aur ars în foc.

Ceaţa se trage de o parte ca o cortină uriaşă, şi scheletul fantomei se desemnează clar pe fundul albastru al cerului, ca o protestare a visului ce nu moare, împotriva uitărei care-l copleşeşte.

Zile de toamnă, zile capricioase, zile de femeie care vede cu durere cum se duc anii frumoși ai tinereței!

Orașul somnului lung, somnului greu, somnului fără vise pare înfiorat, dar tace înainte, ca și cînd ar fi încredințat că orice zgomot e un păcat și orice mișcare o zădărnicie.

... Iar visul, visul tragic și trist, plutește pe deasupra și nu cutează să se coboare. De ce ar răpi liniștea frumoasă a morței încăpățînatului adormit? De ce ar pune doruri vagi și nostalgii neînțelese pe frunți cari nu cer decît să rămînă reci în marmoreea lor albeață?

Și versurile sublimului Shelley par că șoptesc dintre petalele palide ale unor crizanteme singuratece:

O, ce minune e moartea!

Moartea și fratele său somnul! Dar soarele a învins. Purpura sa aurie se întinde ca o mantie regală peste grădinile părăsite, punînd pete luminoase peste iedera neagră. Și tot tremură blînd și lin, și florile galbene ridică o clipă capul înainte de această neașteptată deșteptare din somn, și turlele bisericilor se culorează de culorile cari trebuie să fi înflăcărat odinioară catedralele gotice — și miracolul se întîmplă.

O vedenie trecu. Un fin profil blond se ivi pe după trunchiurile copacilor bătrîni și înaintă încet, ca sub stăpînirea unui vis lăuntric, pe cărarea pe unde trecuse pustiirea vîntului de toamnă. Un parfum suav și delicat ca o tîrzie aducere-aminte flutură în aerul curat și vedenia pieri.

O, finul profil blond întrezărit pe neașteptate într-o ameazi de toamnă tîrzie!

Poate că a fost propria mea tinerețe!

Și înduioșat și pocăit, mă descoperii în urma vedeniei scumpe care-mi adusese aminte de visuri și de iluzii, și cu gestul larg și măreț am salutat.

...În orașul-fantomă, cu somn lung, somn greu, somn fără vise, unde turnurile se estompau ca-ntr-o gravură germană medievală.

II

Văd din nou Tecuciul după mulți și lungi ani de despărțire. Nimic nu pare schimbat; nimic nu s-a știrbit, nimic nu s-a adăugat vechiului oraș care doarme învăluit în ceață pe malurile pacinicului Bîrlad.

Aceleași străzi largi și acoperite cu prundiș sur se întind tăcute în praful care se înalță subțire ca o umbră de fum de tămîie răspîndită într-o biserică în ruine. Aceleași curți mari și spațioase — curți făcute pentru îndestulare și trai dus în toată lărgimea — se răsfață în patriarhala lor înfățișare, și aceleași case mici și simple, cari seamănă cu zîmbetul mîngîietor al unei femei bătrîne, își arată fețele lor modeste de sub acoperișurile rustice.

Chiar și copacii au rămas aceiași, cu ramurile încărcate, cu trunchiurile puternice. Mulți au mai crescut, mulți au îmbătrînit de tot. Dar același vînt trece prin ei, aceleași șoapte sunt murmurate prin crengile tinere, și dacă la rădăcinile lor nu mai vin aceleași perechi, de bună seamă însă că se fac aceleași jurăminte și se schimbă aceleași sărutări în focul acelorași îmbrățișări.

Parc-ar fi o bibliotecă veche care a stat închisă multă vreme și pe care stăpînul întors dintr-o lungă călătorie o deschide din nou. Totul e în starea în care a fost lăsat. Cărțile păstrează aceleași șiruri în cari fuseseră orînduite în trecut, hîrtiile dorm îngălbenite în vrafurile de unde nimeni nu le-a mișcat din loc și chiar nimicurile, scumpele nimicuri uitate, răsar neschimbate din rafturile de jos ca niște ochi cari se deschid după o noapte care amenință să nu se mai sfîrșească și cari privesc întrebători pe cel ce-i scoate din întunericul cu care se deprinseseră atît de mult. Numai un parfum, parfum straniu, parfum de lucruri moarte, pare că se plînge duios de lunga sa robie.

Cu toate acestea, e ceva deosebit în Tecuciul de acum. Un fel de tristeță nedeslușită, ca o plîngere discretă în urma plecărei ființei iubite, plutește în aer, unde se amestecă pe nesimțite cu ușorul văl de negură de sus. E poate tristeța sufletului care do-

rește fără a ști ce dorește, e poate jalea nelămurită după trecutul frumos și după visele cari au zburat.

Au și orașele sufletele lor. Și au și sufletele acestea durerile și bucuriile lor, tresăriri și părerile de rău, nădejdi și desperări.

Cîteodată mi se pare că vălul cel de negură e într-adins așezat deasupra, pentru ca trecutul să poată privi, fără a fi văzut, orașul plăcerilor stinse. Adesea simt în urma mea cîte o adiere nevăzută, abia simțită; poate că e bătaia din aripi a trecutului care mă pîndește cu ochi triști și plînși.

O dată l-am simțit chiar foarte lămurit. Treceam prin grădina care-mi tăinuise odinioară întîia mea dragoste, pe sub teii ale căror flori îmi parfumaseră întîiele cuvinte tremurătoare de poezie, de voluptate și de vis. Fiecare copac îmi era un prieten iubit și dorit, fiecare cărare un templu adorat, fiecare colț un altar sfînt. Dar prietenul era posomorît, dar templul era părăsit, dar altarul era sfărîmat. Eu aș fi voit să trec fără părere de rău. Atunci auzii limpede în urmă plînsul înăbușit al unei ființe nevăzute — un plîns înfundat și atingător, un plîns de altă lume.

Era plînsul trecutului. Și toată grădina se umplu de acest plîns, și toată grădina plînse.

Copacii picurau din frunzele îngălbenite o ploaie de lăcrimi mărunte și reci, cărările se ceruiră cu foi umede și negre, iar templul, templul sfînt și sfărîmat, se însîngeră. Și simții atunci sfîșietoarea chemare a lucrurilor ce nu se mai pot întoarce și cari bat zadarnic în piatra grea prăvălită deasupra mormîntului vieței lor.

O, ce greu apasă această piatră!

Uneori mă surprind cu ochii în jos, cercetînd frunzele și pietricelile de pe cărare.

Caut visele mele pierdute și iluziile mele risipite. Mi se pare că trebuie să găsesc urme pretutindeni, căci odinioară le răspîndeam cu atîta dărnicie, încît cred că chiar și florile și firele de iarbă și-au avut partea lor.

O, zile de primăvară, nopți parfumate de mai! Cum vă idealizam atunci cînd viața-mi surîdea atît

de fermecătoare înainte! Ce zbor înaripat de visuri cari se înălțau mai sus de stelele diamantine și ce izvor nesecat de fermecătoare închipuiri!

De mi s-ar fi spus să cuprind toată lumea într-o imensă și supremă îmbrățișare, aș fi făcut-o fără să stau la gînduri.

...Căci niciodată nu se întîlnește mai multă îndrăzneală unită cu mai multă poezie ca la vîrsta cînd privirea e așa de contemplativă că seamănă cu a îngerilor și simțurile așa de aprinse că seamănă cu ale diavolilor. Lumea pare un cîmp uriaș de plăceri și fiecare plăcere îmbată și ademenește cu același glas vrăjit cu care ademeneau altădată crudele sirene pe bieții marinari înamorați de cîntece și de valuri.

...Înamorați de cîntece, de valuri, de femei și de năluciri amăgitoare! Acum cîntecele au tăcut, valurile s-au potolit, iar femeile — ah, femeile! — s-au făcut soții credincioase și mame pline de o demnitate cu adevărat romană. Cît despre gingașele năluci amăgitoare, ele au pierit demult, sfîșiate de spinii și colțurile de stînci ale anevoiosului urcuș al vieței.

Acum e toamnă pe lumea în ceață și toamnă în inima-mi tristă.

În zadar privesc frunzele veștede și pietricelile, dar visele și iluziile nu le văd. Ele zac îngropate afund, afund în negrul pămînt peste care se scutură podoaba verei trecute.

De departe se aude încet, prelung, adormitor un cîntec duios ce plînge-n note triste peste dezolarea de afară. Versul său tînguitor se întoarce cîteodată în loc ca și cînd ar fi stăpînit de o dureroasă aducere-aminte, ca și cînd ar rechema o umbră dispărută și apoi iar pornește singuratec, umplînd ceața alburie de sunete cari par niște suspine ce picură rari și cadențate peste ramurile goale.

De unde vine acest cîntec? Mă uit împrejur și nu văd decît curțile pustii și casele închise.

Dar fără îndoială că îndărătul acestor ziduri trăiește un suflet care, ca și mine, dorește de soare, și de iubire, și de lumină, și de parfum, și de buze roșii și

voluptoase cari se întind pentru sărutare cu patema zvăpăiată a țărilor sudice.

Cîntă înainte, frate, cîntă! Nu ești numai tu singur care plîngi în cîntec. Alături cu tine și în umbră, nevăzut, plînge altul, care te înțelege și te iubește, necunoscute! Cîntecul tău plîngător a revărsat în sufletul meu toată tristeța nemărginită a grațiilor cari nu se mai pot avea.

Și cîntecul urmează mereu ca o melopee nesfîrșită, ca unul din acele cîntece arabe cari se tărăgănează obosite și plictisite sub cerul cenușiu al Africei.

Eu merg abătut, posomorît, împovărat.

Port pe umeri povara ruinei speranțelor.

Și apoi — de ce n-aș mărturisi? — e și o mică dezamăgire, o dezamăgire la care mă așteptam, ce e dreptul, dar pe care n-o credeam așa de desăvîrșită. Avusesem presimțirea că voi întîlni un nou profil delicat, de acele cari trec așa de palide, împodobite ca de o cunună de norul părului lor blond.

Dar astăzi ceața e rece și mocnită și nici o vedenie zveltă și fină nu-i întrerupe somnul lung și greu ca al apelor cari au stat prea mult oprite într-un iaz.

Amicul care mă găzduiește îmi iese înainte de cum mă vede de departe și mă întîmpină cu fața decisivă, cu zîmbetul pe buze și cu mîna întinsă. Dar se oprește îndată ce mă vede de aproape.

— Astăzi nu ești cum erai ieri.

— Astăzi n-am întîlnit acel fin profil blond care dă atîta farmec duioșiei toamnei din orașul fantomă.

— Ah, iubite, începi să-ți făurești noi visuri. Ia seama!

— Amicul meu, visul e singurul bun care ne mai rămîne cîteodată. Și apoi, poate că nimic nu face pe lume cît un vis.

— Visează, e ceasul!

Și-mi desemnă cu degetul orașul care se învăluia în mantia întunecată a amurgului ce se lăsa încet și leneș pe străzi, ca un gînd de femeie voluptoasă într-o după-amiazi de părăsire.

...Și nici un zgomot în orașul visurilor moarte din care fugise trecutul pe totdauna.

O SCRISOARE

Zilele acestea un amic primi o scrisoare. Era o mică scrisoare roză și parfumată, închisă într-un plic delicat și fin. Ea venea dintr-un oraș depărtat de provincie, din orașele în cari se iubește și se regretă, în timp ce fecioare palide se plimbă visătoare la umbra vechilor case boierești unde nu trăiește decît amintirea.

În scrisoare era numai o floare veștejită, o lacrimă picurată în tăcere și cîteva versuri:

Je m'en souviens
Des jours anciens
Et je pleure...

Și cîtă lume în cîteva versuri, o lacrimă și o floare. Toate visurile, toate dorințele și toate suferințele trăite în depărtarea aceea albastră, unde casele sunt ca un fum și fecioarele ca niște umbre!

Dar ce căutau aceste rătăcite în capitală? Închipuiți-vă o bătrînă frumoasă, gingașă, pudrată, din secolul al XVIII-lea, apărînd deodată în mijlocul nostru și opunînd privirilor noastre aspre fragilitatea proverbială a porțelanurilor de Saxa. Ar fi un amestec ciudat de sentimentalism și de ridicul, nu e așa?

Cam aceasta a fost și impresia produsă de delicatele rătăcite pe care o mînă suavă le-a trimis în capi-

tală în speranţa de a trezi aci vechiul vis de acolo.

În capitală nu se visează. Viaţa e aci prea aspră şi realitatea prea *neîndestulătoare* pentru a lăsa timp regretelor.

... Şi cel mult seara tîrziu, într-un colţ de berărie afumată, visătorii îşi lasă capul pe mîini şi, în sunetul rîsurilor brutale şi a ciocnirilor de pahare, udă cu lacrimi furişe casta scrisoare care pare a se mira ea însăşi în lumina sa roză şi parfumată de această favoare tardivă.

ÎN CIMITIRUL SĂRACILOR

... Gîndurile îmi sunt aşa de triste ca şi crucile care, plecate ba în dreapta, ba în stînga, răsar din vegetaţia luxuriantă a cimitirului săracilor.

Îmi trec pe dinaintea ochilor figuri de oameni în agonie.

E un tuberculos care se cramponează de ultima senzaţie, de ultima rămăşiţă de viaţă. El soarbe cu atîta voluptate ultima suflare pe care i-a fost dat s-o respire.

Un altul moare pe o bancă în faţa unui spital, în lumina mîngîioasă a unui amurg senin de toamnă, visînd ţărmuri înflorite şi pline de culori vii, de lumină caldă...

Un bătrîn se sfîrşeşte bolnav, gîrbov, strivit în întunericul asfixiant şi în atmosfera apăsătoare a unui bordei din vro mahala îndepărtată. Privirile lui se întunecă, viaţa se duce din pieptul lui clipă cu clipă, răsuflarea i se scurtează, dar în inima lui dorul de viaţă pîlpăie ca flacăra jăratecului în cenuşe.

Şi toţi vin aicea să se odihnească în pămîntul rece, sub vegetaţia luxuriantă a cimitirului săracilor.

. . . .

Pe cînd stam aşa, hipnotizat poate de sufletul vreunuia dintre cei duşi, aud deodată o avalanşă de glasuri copilăreşti. Părea o protestare a vieţei contra morţei, în contra pesimismului, în contra tristeţei pe care ţi-o dă intuiţia trecutului şi a viitorului.

Erau cîțiva copii, suflete nevinovate, care se jucau în iarbă lîngă cimitir.

... Şi glasul lor părea un ecou al cuvîntului evanghelic: „Ajunge zilei răutatea ei“...

„Omule, părea că-mi spune rîsul zgomotos şi franc al copiilor, lasă gîndurile negre, uită că ieri a fost moarte şi mîine moarte va fi! Aceea ce are sens pe lumea asta e numai şi numai viața, caldă, puternică, frumoasă, armonică!

Lăsați morții să-şi înmormînteze morții lor.“

DECADENŢA SPANIOLĂ

Suntem cîţiva tineri admiratori pasionaţi ai lui Cid, Don Quijote şi ai vinului spumos de Xeres, cari, într-o bună seară, sătui de a ne tot oferi privirilor noastre, doritoare de orizonturi noi, mereu aceleaşi privelişti, am adoptat culorile spaniole cu entuziasmul cu care adoptau odinioară cavalerii rătăcitori colorile frumoaselor castelane şi... adelante! — pentru Spania!

Ne dase nume: decadenţi
Un hîtru bun de glume;
Prin cabareturi am schimbat
Porecla în renume.

Şi decadenţa spaniolă s-a văzut astfel înfiinţată de fapt şi de drept.

Niciodată poate virtuţile cavalereşti nu au fost mai mult slăvite. Niciodată poate spirit mai scînteitor, elocinţă mai grandioasă şi vinuri mai spumoase nu s-au consumat cu atîta entuziasm ca la seratele decadenţei — serate e un mod de a vorbi; în realitate, însă, mai bine ar fi să li se zică sărate, din pricina plăţei. Dar aceasta n-are a face! Decadenţii plătesc regulat, ba încă dau şi bacşişuri. Alminteri, ce decadenţi ar mai fi, căci spaniolii adevăraţi nu-şi plătesc nici datoriile, dar încă să mai dea şi bacşişuri...

... Şi în nopţi tîrzii, cînd proza realităţei zilnice doarme în paturi de mătase, ocrotită de geniul păzitor şi vecinic treaz — vorba vine — al gardistului de la poartă, cavalerii visului înflorit evocă în cîntece înflăcărate imaginea clară a singurei epoci cînd idealismul galopa alături de Don Quijote gata a se transforma în Campeador.

Nu lipseşte decît nobila şi casta Dulcinee din Toboso. Dar n-avem Carmencitte cu ochi şireţi.

Caramba! la decadenţă vinul e gustos
Şi Madridul de la Cosman pare mai frumos!

O VIZIUNE

Era în duminica Paştilor catolice. Stam într-un ungher al catedralei, cu mintea ridicată deasupra deşertăciunilor lumeşti, şi priveam la icoana suavă a Maicei Domnului.

În ochii ei senini vedeam o nesfîrşită blîndeţe: se ruga sfînta pentru sufletele noastre, ale poporului din biserică venit să se închine divinului ei fiu.

Şi deodată începu să cînte un cor de glasuri îngereşti: erau fetiţe mici, cari, cu privirile aţintite spre altar, pline de o nespusă evlavie, intonau imnul *Angelus*.

Mă simţeam dus pe aripi invizibile în regiuni eteree. Deasupra mea părea că se pogorîse Sfîntul Duh sub forma-i clasică de porumbel alb şi, întărit de puterea credinţei, nu mă orbea aureola lui mai strălucitoare decît razele soarelui.

Cum stam aşa şi visam splendori negîndite, lumi de închipuire şi de culori, de armonie şi de simfonie, pe cînd catedrala răsuna de dulci şi înălţătoare acorduri, dinaintea ochilor mei începu să ia fiinţă ea, femeia-ideal.

Şi dînsa, cititorule necredincios, nu era un reflex al unei minţi în extaz, ci sta aievea la zece paşi de mine, pierdută în mulţimea cucernică.

Era îmbrăcată în doliu, simplu, foarte simplu şi cu părul negru-mat, cu ochii muiaţi într-o dulce

melancolie, naltă şi zveltă ca o liană, cu pieliţa de un roz fin şi transparent, cu buzele de o voluptate castă — ea întrupa în acele momente pentru mine catolicismul meridional, plin de evlavie mistică şi de imagini suave.

Ochii ei erau aţintiţi spre amvonul de unde preotul, cu un glas sonor şi puternic, predica despre însemnătatea sărbătoarei pascale şi despre împărăţia cerurilor.

Deodată privirile noastre se întîlniră, şi i-am aruncat cea mai suprasensuală dintre sărutări, sărutarea vrăjită a ochilor muiaţi în dulcea melancolie a dragostei.

... Dispăru ca o zînă dintr-un castel fermecat. De atunci n-am mai văzut-o şi totuşi de cîte ori mă duc s-ascult serviciul divin, instinctiv privirile mele caută în semiobscuritatea catedralei, la picioarele blîndului crucifix, pe zîna cu ochii omorîtor de dulci.

ÎN RĂTĂCIRE

Tăcerea cădea peste feţele ostenite ale tinerilor. S-ar fi zis un ospăţ antic de tineri efebi cu obrazi albi peste cari moartea şi-ar fi lăsat să plutească uşoara aripă diafană. Pe frunţile lor şuviţele de păr se jucau nebuneşte sub adierea vîntului de afară, dar frunţile stăteau netede şi palide ca nişte frunţi de zei tineri. Numai ochii trăiau de o puternică viaţă internă. Ah, ce înflăcăraţi erau ochii negri cari străluceau sub frunţile palide ale tinerilor!

Tăcerea cădea ca o seară peste lacuri. În camera mică şi cochetă două lumînări albastre ardeau în sfeşnice delicate, ca şi cînd ar fi fost lucrate de o mînă subţire de prinţesă din secolul XVIII. Şi fumul parfumat al lumînărilor se ridica în sus şi făcea ca un nimb greu de visuri împrejurul capetelor cu obrazi albi, peste cari moartea şi-ar fi lăsat să plutească uşoara aripă diafană.

În sfîrşit, unul rupse tăcerea care se întindea ca un văl subţire:

— Vedeţi voi, noi am fost totdeauna pînă acum în rătăcire. Am întins braţe desperate spre cer şi am suspinat zadarnic rugi fierbinţi către altare albe. Noi nu ştiam ce cerem. Dorinţele noastre erau vagi şi visurile noastre grele. Dacă am fi căutat să le prindem şi să le pipăim, ele ar fi pierit ca aburii cari se ridică din izvoare.

Şi unul rîse:

— Tu ai fi voit poate dorinţe cari să se poată pipăi!

— Taci, nu blestema! Dorinţa clară, frumoasă, care s-ar putea realiza într-o operă plastică, este o dorinţă pipăită. De acestea ne-ar fi trebuit nouă pentru ca să putem purta lupta vieţei, de acestea ar fi avut nevoie sufletul nostru, care nu trăieşte decît din umbre şi din simboluri.

Şi el vorbi înainte.

Dar ciudat! cu cît vorbea el, cu atîta li se părea celorlalţi mai străin şi mai depărtat. Părea că vorbeşte cu o voce care ar veni din înălţimi fabuloase, din azururi eterice la cari ochii lor deprinşi cu întunericul şi cu simbolurile neguroase nu se pot ridica.

— He, încă un creştin care se duce să se dea pradă fiarelor din arenă! murmură unul.

— Fie, dar mai bine arena şi fiarele, pentru că arena şi fiarele sunt viaţa, decît noaptea şi negurile, cari sunt moartea.

... Şi în depărtare Cavalerul tristei figuri cînta cît îl ţineau puterile cîntecul decadenţei spaniole:

Karr e mîndrul Escamillo, al lui Cid nepot,
Bărcănescu-i Sancho Pança, Ştefan — Don Quijot.

IDILELE DIN MANSARDE

Ah, idilele din mansardele mici şi sărăcăcioase! Le cunosc! Ele nu sunt o simplă invenţiune a imaginaţiei romantice a poeţilor, ci trăiesc din plin viaţa reală, deşi nu îmbracă totdauna culorile pitoreşti sub care ne-a plăcut să le vedem odinioară.

Am stat odată în o astfel de mansardă. Un naiv ar spune că am stat ca să fiu mai aproape de îngeri; prefer să mărturisesc însă de la început că am stat pentru că făceam serviciul militar şi deci eram nevoit să-mi restrîng cheltuielile. N-avea nimic deosebit mansarda aceea în care locuiam.

Dar o uşă de la o odăiţă vecină cu a mea sta totdauna închisă, şi aceasta mă intriga mult. O uşă care nu se deschide niciodată e un secret care aţîţă curiozitatea şi care nu se lasă a fi pătruns. Rareori tîrziu auzeam ieşind din odăiţa vecină frînturi de fraze muzicale fredonate pe un ritm trist şi prelung.

Cine putea să cînte aşa?

N-am ştiut niciodată. Dar într-o seară am văzut pe masa mea un mic bileţel roz, prin care o mînă necunoscută şi amică — scria în bileţel — mă ruga de nişte versuri, oricare şi de oricine ar fi ele, chiar de mine.

A doua zi, cînd am plecat, am lăsat pe masă un volum de poezii şi un răspuns la biletul din ajun. Peste cîteva zile am găsit volumul de poezii, iar pe masă, împreună cu el, alt bileţel.

Ce să vă mai spun?

Corespondența aceasta s-a urmat între noi vro șase luni. Necunoscuta îmi scria totdauna că mă cunoaște, iar eu... eu nu-i puteam scrie deloc așa ceva. Cîntam adesea:

Sunt trubaduru-namorat
De-o castelană nevăzută.

dar aceasta nu mă înainta de loc.

Într-o seară mă întorceam de la tabără mai ostenit ca niciodată.

Deodată, nu știu cum se făcu, la un colț de drum apăru înaintea mea silueta zveltă a unei femei tinere, palide și frumoase. Am rămas uimit, cuprins de o vagă presimțire. Și cînd trecui pe lîngă dînsa, ea înclină încet capul într-o salutare dulce și discretă, iar crinul din mîini îi căzu la pămînt. Atunci am avut viziunea damelor medievale care astfel își salutau cavalerii și mi-am adus aminte de episodul din *Vita Nuova*, cînd Beatrice salută pe Dante.

Am lăsat-o să treacă înainte și am urmărit-o încet. În curtea în care era casa noastră am intrat, scara obicinuită am urcat-o și în mansarda umilă am pătruns. Ea a deschis ușa odăiței vecine și cu o nouă salutare a dispărut.

Ușa a rămas de atunci totdauna închisă și bilețele roze n-am mai primit, nici fraze muzicale fredonate pe un ritm trist și prelung n-am mai auzit noaptea tîrziu.

Fii binecuvîntată, necunoscută, care ai lăsat să plutească deasupra idilei noastre farmecul tainei nepătrunse!

FATALITATEA

Institutorul Chirvăsuţă din Tecuci a înnebunit la Budapesta pe cînd se întorcea din Italia, unde îşi căutase de sănătate.

ZIARELE

Era una din puţinele inteligenţe cu adevărat strălucite din cîte am întîlnit: o mare putere de asimilare, unită cu o mare putere de judecată, peste care modestia sa deosebită arunca o umbră de uşoară melancolie. Cu imaginaţia sa vie şi nuanţată, cu cunoştinţele sale întinse şi variate, era o figură intelectuală care din primul moment impunea respect oricui, chiar celor mai încăpăţînaţi. În privinţa aceasta, de cînd fac meseria de cercetător al minţei omeneşti — şi o fac de mult — n-am cunoscut decît două inteligenţe pline de atîta demnitate; şi din aceste două una era a sa.

Cînd oftica, nemiloasa boală care-l răpunea, a pus desăvîrşită stăpînire pe dînsul, a părăsit şi studii, şi lume, şi s-a mulţumit cu modestul post de institutor în Tecuci, în acel oraş tăcut şi liniştit unde toamna pune atîta aur pe frunze şi atîta pace în suflet!

Îl vedeam des. Pentru idealismul meu cast, în care morala trona pe treptele cele mai înalte ale altarului, aveam nevoie de vorba sa înţeleaptă, de pilda sa înălţătoare. Şi nu o dată mi s-a întîmplat ca din oraşe foarte depărtate, atunci cînd zgomotul prozei

şi al mişeliilor amenința să mă cuprindă, să iau trenul şi să mă îndrept spre tăcutul oraş moldovenesc, cu speranța cu care se duceau odinioară pelerinii la Roma.

Dar vremea a trecut, şi mulți din amicii din trecut au pierit. Unii au murit, iar alții au făcut sfîrşituri şi mai triste. Numai dînsul sta neclintit în mica sa casă din Branişte, în timp ce boala îl încovoia necontenit spre pămînt.

De trei ani plecase în Italia, şi astă-toamnă, cînd l-am întîlnit, părea foarte încîntat de dulcea climă de la San-Remo. Spera s-o poată duce mult în acele ținuturi înflorite.

Şi acum iată o veste cu mult mai tristă decît cea pe care ne pregătisem s-o auzim. Dacă vrodată fatalitatea a fost nemiloasă pînă în ultimul moment, de bună seamă că a fost acum...

Față de acest întunerec al minței, ce dulce ar fi fost somnul de veci sub piatra mormîntală care ar fi stat pentru totdauna răsturnată peste odihna truditului rătăcitor:

Să-şi doarmă somnul său de pace
Pierdut în nopțile albastre,
Sub greaua piatră ce-o ridică
Doar forța visurilor noastre!

CA FOILE!

Vestea tristă pe care am împărtăşit-o cititorilor în numărul trecut a deschis în inimă rana unei vechi şi dureroase amintiri. Sunt cel din urmă care mai trăiesc dintr-un cenaclu înfloritor odinioară şi care îndreptăţea atîtea speranţe frumoase!

Sunt zece ani de atunci. În tăcutul şi liniştitul oraş moldovenesc de unde am plecat, cîţiva tineri entuziaşti întemeiaseră un cerc de discuţii serioase şi pasionate, de înflăcărare nobilă şi aventurată. Unul venea de la Paris, unde-şi făcuse studiile, doi se întorceau de la Bucureşti, cu tot prestigiul pe care nişte diplome de curînd căpătate puteau să li-l dea, iar eu veneam de-a dreptul de la ţară. Într-o stradă mică din Branişte, umbrită de ramurile salcîmilor şi parfumată de mirosul frunzelor de nuc, ne adunam în fiecare seară şi nu ne despărţeam decît tîrziu, după miezul nopţei.

Ce visuri, ce avînt!

Şi cum trecură toate acestea aşa de repede!

În cîţiva ani se stinseră aproape toţi. Unul într-o clipă de furie, puindu-şi frumosul său cap de leu sub roatele grele ale trenului, şi altul înecîndu-se — şi nu din greşală — în apele spumegoase ale Prutului.

Rămăsesem numai noi amîndoi: Chirvăsuţă, beniaminul nostru al tuturora, şi eu, cel mai tînăr

dintre toţi. Şi iată că acum vine vestea că Chirvăsuţă a pierit într-o noapte de o mie de ori mai dureroasă decît a celorlalţi!

Ca foile au pierit toţi! Ca frunzele parfumate ale nucilor, bătuţi de vîntul aspru al toamnei tîrzii, s-au dus vechii prieteni. N-a rămas pe urmă decît un suflet singuratec, osîndit să-şi poarte durerea în vecinice rătăciri, ca un uitat şi părăsit cîntăreţ din alte vremuri.

ACTORI ŞI ZIARIŞTI

Un actor mi-a vorbit într-o seară la decadenţa spaniolă, un actor care urmăreşte idealul pe scîndurile scenei după cum îl urmărim şi noi pe postavurile redacţiilor. Era tînăr, inteligent şi frumos: trei calităţi cari într-o vreme însemnau fericirea. Şi mi se plîngea de deşertăciunea vieţei sale, unde nimic profund şi tainic nu pătrunde, unde chiar iubirile — de cari se bucură pînă şi muritorii cei mai ordinari— nu trec dincolo de rampă, ci se opresc la focul scînteietor al candelabrelor, sub bolta plină de aurării.

Le ştiam de mult acestea. Dar poate că noaptea aceea avea o putere deosebită de melancolie, dar poate că vîntul care adia plînsese în lungi depărtări, de mi se păreau toate destăinuirile acestea triste înfăţişate sub o nouă lumină.

El spunea înainte. Povestea de scrisorile înflăcărate pe cari le primea după reprezentaţiile strălucite, povestea de femeile din lumea mare cari-i făceau declaraţiuni pasionate şi într-un suspin mărturisea scurtimea acestor pasiuni şi falşitatea acestor scrisori.

Realitate iluzorie, glorie iluzorie, iubire iluzorie. Cu stingerea luminilor din sală se sting iubirile aprinse în piepturile cari saltă sub podoaba diamantelor, iar cu stingerea vieţei se stinge şi gloria.

„Cunoşti o soartă mai tristă?" mă întrebă amicul.

— Dar ziariştii? N-au tot aceeaşi glorie efemeră, nu duc tot aceeaşi viaţă pribeagă? Voi însă aveţi iubirea iluzorie şi adesea iluzia face mai mult decît viaţa. Noi n-avem nici atîta. Voi aveţi scrisorile înflăcărate şi declaraţiile pasionate cari sunt frumoase, chiar dacă n-ar trăi decît atît cît trăiesc rozele. La noi nu s-a pomenit de aşa ceva, afară doar de la decadenţa spaniolă. Poţi scri un articol nobil şi înălţător, poţi scri o cronică sarcastică, poţi vărsa lacrămi de cerneală — şi de cele adevărate, vai! — peste o notă tristă şi duioasă, şi toate se vor trece în noianul uitărei.

Şi proza va trăi cît prozele trăiesc:
O singură ediţie!

DE UNDE SE VEDE CUM REALUL ESTE CÎTEODATĂ MAI FRUMOS DECÎT IDEALUL

Acum cîtăva vreme, cînd o pleiadă de tineri entuziaşti începuseră lupta lor aprigă pentru arta nouă, eu îmi unisem sforţările mele cu ale lor şi făcuserăm astfel o falangă care a lovit rău pe mulţi din cei cari crezuseră că le-a venit timpul să se odihnească pe laurii cîştigaţi altădată. Lupta a avut oarecare răsunet şi, ca cel care eram pus mai în vază, primeam zilnic scrisori pline de insulte şi cîteva pline de simpatie. Printre aceste din urmă unele erau venite din mîni de femeie.

Le lăsam la o parte pentru că ştiam din experienţă că femeile cari scriu de obicei în asemenea împrejurări sunt sau prea urîte sau prea bătrîne. Una însă-mi scria cu o regularitate spăimîntătoare.

Să zicem că era din Buzău şi că o chema Lelia Estetescu.

De la o vreme însă, văzînd că nu-i răspund nimic, încetă şi ea.

Peste cîtva timp întîlnii pe un amic, pictor de mare talent. Cum nu-l văzusem de mult, începui să-l năpădesc cu întrebările. El vorbea foarte emoţionat şi, cu un aer plin de mister, îmi spuse că a găsit în sfîrşit pe aceea care să-l înţeleagă.

— E frumoasă? îl întrerupsei eu.

— N-o cunosc, însă ne scriem.

— Dar de unde e?

— Din Buzău.

— Lelia Estetescu!

— De unde știi?

Și-i spusei amicului pățania. El însă ținea morțiș să știe dacă e tînără și frumoasă. Cum era să-i spun ceva dacă n-o cunoșteam? Dar începui:

— E urîtă ca mama-pădurei, cît despre vîrstă, socotește: ea e aceea care mi-a scris mie în 1895, lui Macedonski în 1890, lui Eminescu în 1882, lui Alecsandri în 1870, lui Bolintineanu în 1861, lui Grigore Alexandrescu în 1849, lui Enăchiță Văcărescu în...

— Sfîrșește, că mă omori. Tot ea o fi scris și mitropolitului Țamblac, pe vremea lui Alexandru cel Bun!

— Se poate, zisei eu plin de convingere. Și ne despărțirăm.

Ne-am întîlnit din nou aseară la cafenea. Amicul meu era însoțit de un sculptor însurat de curînd, pe a cărui femeie frumoasă avusesem prilejul s-o admir chiar în ziua aceea.

Pictorul spunea că a închiriat o vilă unde se duce să facă amor departe de zgomotul lumei.

— Cu Lelia Estetescu? glumii eu.

— Aida-de! Nu i-am mai scris de atunci. Poate o fi văzut de altul.

— Ce e cu Lelia Estetescu? interveni deodată foarte palid sculptorul.

— De ce întrebi?

— Pentru că e nevasta mea! strigă el furios.

Tablou!

ISTRIONUL

Pe una din numeroasele scene care se deschid seara în grădinele Bucureştilor, un bătrîn joacă mici comedii italiene şi cîntă cu o voce răguşită şi tremurătoare cîntece napolitane. E un bătrîn de aceia cum am întîlnit mulţi noi toţi cîţi am umblat prin diferitele teatre mari şi mici din capitală şi din provincie.

Dar istrionul acesta are ceva în figură de un negrăit comic. S-ar părea că omul n-a făcut altceva în viaţă decît să rîdă şi să petreacă; nici o urmă de părere de rău, nici o nuanţă de melancolie în mişcările sale vii şi în gesturile sale ridicule.

Poate că e adevăratul om fericit! Dar într-o seară l-am văzut debitînd cu vervă mai îndrăcită ca totdauna şi cu gesturile cele mai comice un vechi cîntec favorit al său, care se termina cu un refren în care-şi căuta propria sa fericire. Cîntecul mergea înainte spus cu acea voce răguşită şi tremurătoare care se încerca să fie vioaie, cînd deodată cîntăreţul se opri. O tuse seacă îl îneca şi abia după cîteva momente putu vorbi pentru a cere indulgenţa publicului să nu mai cînte celelalte strofe, ci să le recite.

Şi era ciudată de tot această voce tremurătoare şi bătrînă care se încăpăţîna să zică înainte „sunt fericit, sunt fericit!“ în timp ce tusea o îneca din nou.

Lumea privea, lumea era veselă, lumea rîdea. În adevăr, bătrînul nu fusese niciodată mai comic.

Şi pe cele trei scînduri cari alcătuiau mizerabila scenă a grădinei de vară părea că e o adevărată petrecere.

„Sunt fericit, sunt fericit!“ şi patria atît de departe, şi amicii atît de uitători, şi cerul atît de întunecat! Acolo, în azurul nesfîrşit al cerului sudic, marea îşi cîntă eterna sa cantilenă din valurile blonde, bogăţia luxuriantă a portocalilor şi chiparoşilor străluceşte voluptoasă în razele de aur ale soarelui şi vîntul adie ca o supremă şi înväpăiată sărutare. Cîtă depărtare pînă la toate acestea, viaţa visurilor sale, visurile vieţei sale!

„Sunt fericit, sunt fericit.“ Şi moartea atît de aproape, şi mizeria atît de neagră, şi durerea atît de sfîşietoare. Pierdut printre străini, cine-i va întinde mîna milostivă în ultima clipă, cine-i va zîmbi pentru ultima oară înaintea ochilor gata de a se stinge?

Aide, bătrîne istrion, încă o grimasă caraghioasă!

Şi niciodată vocea tremurătoare şi răguşită n-a fost mai comică.

FRAGII

În una din serile trecute am auzit pentru întîia oară anul acesta strigătul ascuţit şi pătrunzător al vînzătorilor de fragi. În răcoarea serei de mai cuvîntul se înălţa ca o evocare rustică a colinelor verzi, pline de vegetaţie luxuriantă, printre care fructele roşii răsar cu sfiala unor ochi şireţi de fecioare aproape perverse.

Lumea trecea înainte; în veselia uşoară a primăverei, bărbaţii aveau surîsuri cuceritoare şi femeile îşi împreunau melancolia dulce a privirilor lor cu visarea senină a serei. Şi aceşti domni şi aceste doamne frumos gătite aveau ceva din vraja prinţilor din grădinile fermecate din basme.

Numai strigătul ascuţit şi pătrunzător al vînzătorilor de fragi punea peste acest tablou un ton parfumat de realitate poetică, o realitate care era totuşi atît de depărtată, încît nu mai era realitate.

Eu revedeam înaintea mea toate locurile ademenitoare de odinioară — şi colinele mîndre, şi văile adînci, şi pădurile pline de murmur, şi poenile pline de taine. Şi era în aceşti fragi, evocaţi de un strigăt ascuţit într-un oraş în care numai rusticismul nu-şi are loc, o întreagă lume de senzaţii trăite în altă vreme şi o dulce poezie pe care nici Calea Victoriei n-o dă, nici numeroasele grădini bucureştene n-o învie.

O, nebunii visători!

Dintr-un singur strigăt fac o întreagă poemă, din cîţiva fragi veştezi alcătuiesc un întreg plai şi din cîteva note rătăcite Andaluzia din timpul maurilor.

Ceea ce dovedeşte încă o dată că imaginaţia este cel mai mare bun al unui băiat care a terminat liceul.

ZIDURILE AFUMATE

Se dărîmă mănăstirea Mihai-Vodă.

Zidarul lovește cu cazmaua în zidul vechi și se desprind, cărămidă cu cărămidă, amintirile trecutului. Ce-i pasă lui dacă în zidurile acelea se află îngropată istoria țării? Ce-i pasă lui dacă din colbul ce se ridică de pe ruine razele înflăcărate ale amurgului evocă icoana celui mai viteaz dintre voievozi? Și, la urma urmei, de ce să-i pese de trecutul țării unui biet zidar, cînd nu le pasă domnilor miniștri?

Și cum vin cu drum-de-fier,
Toate cîntecele pier.

Pentru vulg dispariția clădirii Arhivei nu va avea desigur nici o importanță. Desigur, pacinicii mahalagii din Dealul Spirei vor fi încîntați de această „excelentă măsură de edilitate“, cum ar zice un organ guvernamental. Profesorii de matematică vor fi iarăși foarte mulțumiți că dispare una mai mult din „ruinele cari fac rușine unei capitale civilizate“. Un concert de aprobare, precum vedeți.

Poate vreun visător va regreta zidurile afumate cari se ridicau semețe și vesele, cu toată povara anilor, în cerul limpede și palid al serilor de vară; zidurile afumate, cari puneau o notă rară și stingheră în monotonia ucigătoare a zilelor ploioase de toamnă tîrzie; va regreta clopotnița roșie pe care se lăsa leneșă o cruce ruginită...

Ruinele Tîrgoviştei au găsit în Gr. Alexandrescu un poet care să le imortalizeze în inima urmaşilor, ferindu-le astfel în mod durabil de loviturile „progresului“ şi ale miniştrilor „doritori de reforme“. Ruinele mănăstirii Mihai-Vodă n-au avut însă norocul acesta: ele se duc graţie „cazmalei recunoscătoare“. Nici un poet nu le-a cîntat, şi Mihai Viteazul va tresări desigur de fericire în mormîntul său dacă vreun viitor domn Gion va socoti cu cale să vorbească de mănăstirea lui „într-o notă prizărită sub o pagină...“ dintr-o viitoare *Istorie a Bucureştilor*...

Bietul Mihai!

MELANCOLIE

La expoziția secesionistă din Berlin, anul acesta, Arnold Böcklin a expus un tablou care face admirațiunea întregei lumi artistice. Tabloul poartă inscripția *Melancolia*, scrisă în litere negre de o mărime neobicinuită.

De asemenea, inscripția nu este pusă în locul unde stă de obicei, ci e pusă pe cerul tabloului, şi pentru a face ca negrul literelor să iasă şi mai negru, ele sunt înconjurate de ghirlande vesele de flori, cari stau în contrast evident cu înțelesul cuvintelor.

Jos, dinaintea tabloului, stă pe o bancă de marmoră o femeie tînără, plină de o viață discretă, a cărei atitudine e aceea pe care o întîlnim numai în vechii maeştri italieni. Ea cată într-o oglindă încadrată în negru, care reflectează într-o lumină tristă peisajul böcklinian, plin de o „fantasmagorie de culori" menită să simbolizeze viața veselă, debordantă.

Gîndul aşa de negru pe care Böcklin, printr-un contrast admirabil, îl reliefează dintr-un cadru de veselie, de viață luxuriantă şi senină, este nespus de sugestiv, şi simbolul reiese cu o putere covîrşitoare din tabloul pictorului german.

Melancolia, în adevăr, nu este sentimentul pe care ți-l inspiră aceea ce în vorbirea comună se numeşte durere.

Şi tocmai pentru aceasta melancolia ne face să

privim firea omenească printr-o prismă absolut pesimistă.

Şi pesimismul acesta se accentuează cu atîta mai mult cu cît omul e mai superior, cu cît omul e mai om în adevăratul înţeles al cuvîntului. Dumnezeu ne-a dat cugetarea, Dumnezeu a sădit în mintea noastră sămînţa dialecticei, şi cu cît suntem mai superiori, cu atît mai chinuitoare devine această predispoziţie dialectică a firii noastre.

E o *dimineaţă* de mai; în aer pluteşte miros de roze, şi icoane de o frăgezime boticelliană trec pe dinaintea ochilor vrăjiţi ai Omului. Pieptul lui zvîcneşte subt afluxul dătător de viaţă al sîngelui viu şi cald. Cerul e albastru ca un ochi de zînă şi soarele ţese din razele sale părul fermecat al Cosînzenei.

Dar omul tresare: pe dînsul îl chinuie o fericire aşa de deplină, egoismul său îl face să caute un punct negru în imensitatea albastră...

... În sfîrşit, l-a găsit. E mic, abia se vede, dar Omul, cu o bucurie diabolică, găseşte în el destul negru pentru ca să scrie pe cer, cu cuvinte mari, vorba Melancolie.

Şi tînăra fată, cu haina de rouă, cu ochii plini de vis şi de fericire, îşi făureşte singură oglinda neagră în care să vadă răsfrîntă lumea cea veselă, vie şi luminoasă.

O! micul punct negru...

DESPĂRŢIRE

Părul tău are parfumul rozelor de Şiraz şi ochii tăi au strălucirea nopţilor de Orient. Buzele tale au sfîşietoarea voluptate a sărutărilor păgîne şi sînul tău are misterele plăcerilor paradiziace. Şi din creştetul capului pînă la picioarele ce calcă uşurele simfonia subtilă a petalelor risipite pe cărare, eterna poemă a dragostei şi-a revărsat urna misticelor sale farmece. Visurile mele s-au născut din prisosul durerilor trecute şi au crescut sub veghere a blîndă a privirilor tale senine. Ca un zaimf tremurător te înconjoară de pretutindeni şi aduc asupra-ţi ocrotirea ce o dau binecuvîntările de mamă pe fruntea fecioarelor neprihănite. Ave, Maria!

În uşoara fluturare a amurgului ambroziac, glasul lui era mai dezmierdător decît sărutările şi privirea sa avea ceva din dulcea emoţiune a păcei de seară. Lacul din parc îşi trimetea spre dînşii farmecul necunoscut şi straniu, ce părea ca o misterioasă adiere a iubirilor îngropate în valuri din alte vremuri.

Adina, visătoare, mişcată şi îmbătată de armonia înconjurătoare, luă mîna lui Adrian şi-o duse la inimă.

— Nu ţi-am povestit niciodată viaţa mea.

Era, în chipul cum spusese aceste vorbe, atîta frăgezime, atîta nevinovăţie, atîta bunătate plină de dragoste, încît el îşi simţi lacrimi în ochi.

—Nici nu ţi-am cerut să mi-o povesteşti, răspunse el încet, ca şi cum s-ar fi temut să nu rupă far-

mecul fără nume care plutea deasupra lor.

Ea se alipi şi mai mult de dînsul şi faţa i se subtiliză în graţia delicată a aducerilor-aminte.

— Vreau să-ţi spun cum am trăit pînă acum.

Adrian îi sărută mîinile, recunoscător.

— Îţi mulţumesc, amica mea, dar nu e nevoie. De ce folos ne-ar fi să dezgropăm trecutul în cari zac atîtea amintiri? În el sunt şi lucruri plăcute, dar sunt şi multe lucruri triste, cari — văzute prea de aproape — şi-ar pierde singurul lor farmec: melancolia depărtărei. Visate în negură, ele au un parfum foarte dulce şi foarte curat, care împărtăşeşte un puternic sentiment de milă şi de pietate. Acest parfum e destăinuirea discretă a trecutelor fericiri şi a marilor dureri; e tremurarea sfioasă a sărutărilor cari nu vor mai fi, a dezmierdărilor cari nu se vor mai întîlni, dar e şi lacrima care va cădea tîrziu pe aceste amintiri şi lacrima e frumoasă, lacrima e dulce, lacrima e cerească. Te cunosc. De cînd trăim împreună, ţi-ai dat mie toată inima şi toată tinereţea şi toate gîndurile. Credinţa noastră adîncă, la capătul căreia dragostea ne apărea nemuritoare, lungile ceasuri de plăcere trăite în deplină armonie vor fi totdauna sfinte dacă nu le vom zdrobi şi nu le vom pîngări noi singuri. Nici o amintire, dinainte de a ne fi cunoscut, nu va face cît surîsul tău de adineauri, căci îţi jur că, oricît de frumoasă va fi fost viaţa ta, tot nu poate să fi fost aşa de frumoasă precum ţi-am făurit-o eu în închipuirile mele. Iar dacă va fi fost urîtă şi tristă, de ce s-o dezmormîntăm spre a pune un cadavru între inimile noastre în floare? Să ne bucurăm de clipa care trece, să sorbim voluptatea cupei care ni se întinde, să ne îmbătăm de vinul spumegînd al îmbrăţişărilor nebune şi să creem propria noastră poezie şi propria noastră viaţă pentru că încolo nu e poezie şi nu e viaţă. Lasă-ţi împrejurul gîtului meu părul cu parfumul rozelor de Şiraz şi dă ochilor mei ochii cu strălucirea nopţilor de Orient. Buzele tale au sfîşietoarea voluptate a sărutărilor păgîne şi sînul tău are misterele plăcerilor paradiziace. Şi din creştetul capului pînă în picioarele ce calcă uşurele simfonia subtilă a pe-

talelor risipite pe cărare, eterna poemă a dragostei şi-a revărsat urna misticelor sale farmece. Visele mele s-au născut din prisosul durerilor trecute şi au crescut sub vegherea blîndă a privirilor tale senine. Ca un zaimf tremurător te înconjoară de pretutindeni şi, în uşoara fluturare a amurgului ambroziac, aduc asupră-ţi ocrotirea ce o dau binecuvîntările de mamă pe fruntea fecioarelor neprihănite. Ave, Maria!

Pentru cea din urmă oară îşi aruncară privirile în jurul lor. Parcul fremăta încet, liniştit, duios, ca şi cum ar fi fost el însuşi pătruns de melancolia acestei frumoase iubiri care avea să se stingă a doua zi. Un vînt uşor trecea printre ramurile copacilor, suspinîndu-şi întristarea frunzelor cari abia îndrăzneau să se clatine. S-ar fi zis că întreaga fire se înţelesese s-aştearnă vălul unei discrete elegii peste cei doi tineri stingheri.

Dar florile cari zîmbiseră începutului iubirei pieriseră aproape toate. Flori de april, flori de o zi! Ele muriseră în primăvară, vesele că au parfumat numai dragostea, fericite că au văzut numai poezia. Singure florile roşii ale piersecilor se desfăcuseră şi mai tare şi mai cărnoase şi mai crude, simbolizînd iubirea pătimaşă, arzătoare şi suprafirească. Pe ramurile lor sîngerate, ele păreau o mustrare vie şi aspră îndreptată către cei cari cu bună-ştiinţă îşi duceau visele la înmormîntare, aruncînd aripelor vîntului parfumul entuziasmurilor tinere.

În albastrul potolit al serei care se lăsase, cîteva flori întîrziate, flori frumoase, dulci, sfioase, suave, visau, tremurînd în aşteptarea unei raze de lumină ce trebuie să vină, visul fericirei nesfîrşite. Un crin îşi plecase capul spre albele-i petale şi suspina în somnul său extatic de dorul vremurilor apuse. Sărmane flori idealiste, cari trebuiau să moară în curînd!

Şi atunci noaptea se coborî din înălţimi vrăjite ca să se culce pe foi fragede şi stelele se împărţiră de strajă pe întinsurile cerului.

Liniştea biruise.

Luna, învingătoare, apărea la răsărit, iluminînd cu largul său gest colinele ostenite.

Şi atunci un întreg cînt de mulţumire se ridică

de pretutindeni, în surdină, spre a nu turbura obşteasca pace. Apele prinseră glasuri simfonice, frunzele porniră o melodie vagă, şi o imensă armonie se întrupă din tot, căci nu era numai luna care învinsese.

De departe, pămîntul cînta imnul eternei amăgiri, a eternei alergări după frumos, a eternei zbuciumări pentru ideal. El singur, în polifonia uriaşă a naturei, cunoştea mai bine ca toţi zădărnicia sforţărilor omeneşti.

Adrian şi Adina mergeau tăcuţi. De ce ar fi vorbit? Vîntul, şi frunzile, şi apele, şi pămîntul vorbeau în locul lor.

Bătrînul Tudor îi urma gînditor.

Ajunşi la poartă, se despărţiră aproape fără vorbe, şi pe cînd cei doi iubiţi se afundau în depărtare, bătrînul, ca şi odinioară, făcu în aerul albastru acelaşi gest larg şi patriarcal. Cînd îi pierdu cu totul din vedere, şopti cu glasul înecat de lăcrămi:

— O, tinereţea, tinereţea!

Ei, bătrîne! Tu n-ai să-i mai vezi de acum înainte aşa tineri şi voioşi cum i-ai văzut. Dă drumul lacrimei din colţul ochilor şi las-o să cadă spre a plînge dragostea lor, căci — cine ştie? — ei nu vor avea poate nici timpul s-o plîngă!

În tăcerea camerei care le dezmierdase în trecut dragostea, tinerii se simţiră deodată mici, cu păreri de rău de copii, cu temeri de orfani părăsiţi. Tot drumul nu scoseseră o vorbă, împovăraţi de greutatea aceluiaşi gînd, şi acum, cînd uşa se închisese în urma lor, cînd tot ce fusese lumesc rămăsese afară, cînd oraşul îşi îngropase în întuneric zgomotele mişcărei de toate zilele, ei stăteau unul în faţa altuia, avînd o neînţeleasă senzaţie de înstrăinare. Şi doar camera era tot cea de altădată, divanurile mijeau în acelaşi satin alb cu flori albastre, marginile poleite ale cărţilor de pe măsuţă aveau aceeaşi strălucire, pieptul de marmură al statuetei era luminat şi în seara aceasta şi tabloul vechi din fund privea cu acelaşi aer dulce şi alinător ca pacea unui frumos amurg

Cîntec de seară.

Spre seară cînd vin de la cîmpuri
Mă'ntîmpină adesea în cale
Un cîntec duios ce se naltă
Din parca dumbră și din vale.

Străin pare glasul ce'și spune
Cîntările'n lacrimi scăldate
Și totuși ades mă port pașii
'Prin luncă, tîrziu, prin 'noptate.

Ca'n vis mă apropii de locul
De unde cîntarea resună
Văzduhul albastru mișcîndu-l
Sub veșnica viajă de lună.

Ci cîntul se stinge cu'ncetul
Cînd simte a streinilor șoapte
Se vede că-i vraciul cel ce cîntă
Și-i place să stea numa'n noapte.

Iar singur înaltă el falnic
Cîntarea, de pare un plîns,
Din cîți o ascultă'n uimire
Puțini o pricep și de-ajuns.

Căci nu-i doar un cîntec de acelea
Ce zilnic se aud pe la sate
Ci-n strigătul se zbuciumă viața
Streinelor lumi depărtate.

Și'n versu-i sunt vorbe mărețe
Deși multe-s taină adîncă
Dar totuși pătrunde în suflet
Iar seara mă farmecă'n luncă.

Facsimil al poeziei I din *Cîntece de seară* (Biblioteca Academiei, ms. 1.658, f. 47)

Cîntec de seară

Ochi, voi stele mîngîioase,
Cu lumina vă senină
Lumina și întunecimea
Noptei mele cea deplină

Dezvăliți-au din cer partea
[illegible] ferice
Înălțate
Unde murmură, [illegible] în vîrsuri
Valul limpezei iubiri.

Don Juan s-avîntă 'n cînturi
Și în liniștea de seară
Se ridic înaripate
Blînde [illegible] note de chitară.

Dar de ce zîmbește oare
Cînd în versuri se avîntă?
Don Juan își bate singur
Joc de dragostea ce-o cîntă?

Facsimil al poeziei III din *Cîntece de seară* (Biblioteca Academiei, ms. 1.658, f. 82)

Corbul bardului 97

Facsimil al poeziei *Corbul bardului* (Biblioteca Academiei, ms. 1.658, f. 97)

de toamnă. Dar vezi că deasupra plutea parfumul iubirei lor ce stă gata să se stingă, parfum subtil și diafan ca fața unei tinere moarte.

O clipă i se păru lui Adrian că se găsește în seara dinaintea Paștelor, în casa părintească, unde totul era înnoit și sfințit în așteptarea îndeplinirei marelui mister dumnezeesc. O halucinație mistică îl cuprinse. Și totuși nu era bolnav. Nimeni nu era bolnav.

Numai dragostea lor agoniza încet, ca niște flori roșii, flori necunoscute, cari mor cu melancolii de fecioare într-un mare vas de gres policrom.

— Să dormim!

Adina zisese aceste cuvinte. Și glasul ei suna ostenit, prelungit, ca și cum ar fi venit de departe.

— Să dormim! Să treacă fără să le simțim și cele cîteva ceasuri pe cari le mai avem?

— Dar mîine trebuie să plec, și călătoria e obositoare.

— Ai dreptate.

Și-și plecă fruntea, gîndindu-se la călătoria lungă pe care trebuia s-o facă ea a doua zi.

— Nu te supăra! Măcar un ceas!

— Fie, să dormim!

Și se culcară alături ca în vremurile cele mai bune. Ea adormi numaidecît, cu un braț pe după gîtul lui. El își înăbușa lacrimile în tăcerea din cameră. Ochii lui voiau să străbată întunerecul, să revadă toate colțurile atît de bine cunoscute, să se pătrundă de cele mai mici amănunțimi ale cuibului acesta de care era să se despartă pentru totdauna.

Abia într-un tîrziu adormi.

Luna lumina fețele lor în somn. Ah, luna văzuse multe de acestea în viața sa. Ea luminase multe dureri și vrăjise multe lacrimi.

Se treziră dimineață de tot, îmbrățișați, piept la piept, cu buzele unite într-o lungă sărutare.

Bătrîna intră la ei.

— V-ați deșteptat, copii?

Ea făcea glume zicînd că vrea să-i înveselească, să nu mai fie așa de triști, că nu le stă bine.

Dar în creierul lui toate întîmplările din trecut

creşteau dureros şi se iveau cu o putere de claritate spăimîntătoare.

— Acum tot o mai am, îşi zicea el, dar peste un ceas? Ce va fi cînd n-o voi mai vedea, cînd n-o voi mai simţi aproape, cînd nu-i voi mai netezi mîna delicată aşa cum i-o netezesc, cînd nu mă va mai lumina zîmbetu-i?

Înaintea ochilor i se făcea negru. Văzuse altădată o scenă de sălbatecă durere, în care un copil voia să se arunce în mormînt peste trupul mort al mamei sale. Acum înţelegea el taina acestei torturătoare voluptăţi.

În sfîrşit, sosi şi ceasul despărţirei.

Cea din urmă îmbrăţişare fu lungă, sfîşietoare. Iubita se ducea să rătăcească în lumea largă, pribeagă, pasăre călătoare, inimă singuratecă şi îndurerată, care nu ştie dacă va mai găsi pe cineva s-o înţeleagă.

— Rămas bun! Sunau aşa de ciudat vorbele acestea aspre spuse de buzele ei făcute numai pentru sărutări şi dezmierdări!

— Călătorie fericită!

Şi nu erau cuvinte cari să spună mai mult! cuvintele acestea, pe cari şi le spun toţi cîţi se despart, şi le spuneau şi ei. Dar cîtă patimă era concentrată în ele! Fiecare uitase de sine pentru a se gîndi numai la celălalt. Ea nu mai trăia pentru dînsa, ci pentru el. Dorinţa-i adîncă şi fiebinte era de a lăsa fericit şi liniştit pe acest suflet chinuit şi iubitor, chiar dacă ar fi s-o uite. Şi în cuvintele lui era dorinţa de a o şti la adăpost de traiul fără rost, de a-i şti inima ferită de loviturile vieţei. Şi ar fi voit ca dorinţa aceasta, ruga aceasta arzătoare pe care o făcea naturei întregi, imnul acesta zbuciumător pe care din fundul inimei îl înălţa în taină către dumnezeire să aibă putere să se prefacă în fapt îndeplinit.

Iar deasupra acestor două inimi cari se topeau în acelaşi dor, se ridica seninul unei dimineţi de primăvară, o rîndunică vioaie, un cer de visuri, un soare măreţ, un albastru nesfîrşit.

Trăsura, stîrnind praful care se juca auriu în razele soarelui, porni în dimineaţa aceasta splendidă

printre lumea nepăsătoare, care umbla grabnică după afaceri. El sta împietrit. Adina se întoarse, îi surîse și-i trimise sărutări din vîrful degetelor. Trăsura se depărta mereu și se amesteca cu lumea pînă pieri cu totul. Și cînd n-o mai văzu în ochi, el avu o sfîșietoare deșteptare; o vedenie dureroasă îi trecu pe dinainte.

— Ieri, pe acum, eram la vilă amîndoi. Apoi, abătut și zdrobit, își șopti ca și cînd ar fi vorbit unui strein:

— Aide la redacție!

CELE CARI TREC

Zi de duminecă. Sub cerul cenuşiu, pe Calea Victoriei plină de o mişcare deosebită, ele trec, frumoasele noastre mondene, roze de frig sub vălul lor străveziu. În urma lor, o uşoară umbră de parfum de violete pluteşte în aer ca o dungă de lumină.

Cînd le-o vedea cineva trecînd aşa frumoase şi gătite, ar crede că se duc spre cine ştie ce altare misterioase ori spre cine ştie ce întîlniri pasionate de dragoste. Căci oare ce alte visuri ar putea înflori în aceşti ochi atît de adînci?...

Şi totuşi numai la altare misterioase şi la întîlniri pasionate de dragoste nu se gîndesc frumoasele care trec. Ele se duc pe străzile pline de lume ca să-şi arate splendoarea mătăsăriilor lor şi bogăţiile exotice ale mantilelor orgolioase şi mîndre. Ele trec ca nişte păpuşi delicate cu ochi dureros de senini, neavînd alt gînd decît de a face să li se vadă eleganţa şi de a-şi foşni rochia numai pentru plăcerea de a-i auzi foşnetul. Altminteri, în inimile lor e tot atîta răceală ca şi în nopţile de decembrie.

Şi cu toate acestea, vă salut, trecătoare ale duminicilor palide de iarnă! Noi, singuratecii copii ai poemelor, trecem de asemeni prin viaţă fără amor şi fără bucurii, neavînd altă plăcere decît aceea de a ne arăta bogăţia exotică a rimelor orgolioase şi mîndre — mantilele noastre. Şi viaţa noastră e asemeni monotonelor voastre dumineci, sub cerul cenuşiu al iernei.

ÎNTÎIA CUNOŞTINŢĂ

Împrejur tăcerea domnea mereu. Lui Adrian i se păru că trebuie să fi trecut ceasuri la mijloc de cînd sta acolo, deşi tot potopul lui de gînduri se perindase numai în cîteva clipe. În sfîrşit, se hotărî să pună capăt turburărei în care se afla şi bătu în uşă. Se auzi un foşnet înlăuntru; de bună seamă, cineva venea să deschidă.

Lui i se urcă, zvîcnitor, tot sîngele în faţă.

Uşa se dădu în lături, dar în prag nu se ivi Lesbia. În locul ei era o tînără blondă, gingaşă, cu privirea dulce şi senină şi în toată făptura ei avînd ceva copilăresc şi primăvăratec.

— Domnul doreşte? întrebă ea, surîzînd, pe Adrian.

— Aş voi să vorbesc cu domnişoara Lesbia.

— Apoi ea nu e acasă. A plecat în oraş de la amiazi.

— Singură a plecat?

— Da.

— Foarte bine! Dar nu ţi-a spus cînd se întoarce?

— Pe înserate. Ceasul nu ţi-l pot spune hotărît pentru că nu-l ştiu nici eu. Ai ceva cu ea?

— Fără îndoială!

— Ceva care o priveşte numai pe ea? Nu mi se poate spune şi mie? urmă ea cu şiretenie.

— A, nu! E ceva care o priveşte numai pe ea, draga mea iscoditoare! zise el zîmbind.

Îşi cîştigase din nou toată stăpînirea de sine. Doar abia dacă-i mai rămăsese un fior din turburarea

de adineauri. Dar acel fior, departe de a-i mări sfiiciunea, îi biciuia, dimpotrivă, sîngele şi-l făcea mai îndrăzneţ. De alminteri, faptul acesta nu era de mirare: Lesbia, care-l fermecase din depărtare şi-l atrăsese aici, cum atrage luminarea fluturele, nu era de faţă, iar drăguţa de blondă îi însufla o încredere fără margeni.

Convorbirea lor se urma în prag. El sta puţin aplecat spre stînga, cu o mînă sprijinindu-se de uşor, iar cu cealaltă jucîndu-se cu bastonul. Ea sta în faţa lui dreaptă şi zveltă, privindu-l drept în ochi cu o nevinovăţie îngerească. Soarele, care intra vesel şi prietenos pe fereastră, o îmbrăca de sus pînă jos într-o mantie de raze şi-i aurea tîmplele, unde cîteva şuviţe de păr se răsfăţau nebunatece.

Şi cum îi sta ea aşa în faţă, el avu o clipă icoana limpede a unei vedenii senine din basmele vechi: o Ileană ademenitoare care se ridică din mijlocul valurilor verzi de ghizdei şi rozmarin, trimisă de cele din urmă raze ale soarelui ce apune în calea unui tînăr pribeag plecat în lume să-şi caute norocul. Ea-l farmecă prin vorbele şi privirile sale, îl face să-şi uite de drum şi de lume şi-l duce în nişte ţinuturi în cari totul e nou şi frumos, dar nimic nu e omenesc.

Adrian văzuse foarte des acest tablou, dar niciodată nu i se păruse aşa de bine deslușit ca acum; ceea ce-l mira însă era numai faptul că găseşte în Bucureşti pe copila aceasta minunată, al cărei loc era în mijlocul colinelor investmîntate cu verdeaţă şi împodobite cu flori sălbatice.

Privirea lui se umbri de un nor de melancolie, ca şi cum ar fi îmbrăţişat depărtările zărei închipuite.

Ea băgă de seamă această schimbare şi se întreba mirată de pricina care a putut să-l facă deodată aşa de visător. Să fi fost oare unul din răspunsurile ei, sau altceva pe care ea nu o putea bănui şi în care nu era amestecată? Ori poate îl jignise tot modul său de a se purta? Cine ştie? Tinerii aceştia cari vin pe la femeile de soiul lor sînt aşa de ciudaţi!

Unii au o fire simţitoare peste măsură, şi cele mai neînsemnate cuvinte, cele mai mici mişcări sînt

de-ajuns pentru a-i supăra; alții, dimpotrivă, reci și nepăsători, își bat joc de ei înșiși și de cei din jurul lor. Dar el nu pare a fi dintr-aceștia; fața și modul cum îi vorbise îl arăta altfel, și, îmbietoare, prietenoasă, îi zise:

— Dacă vrei, vino înlăuntru, ca să putem vorbi mai mult și să știu ce pot spune Lesbei cînd se va întoarce.

Visul lui, întrevăzut o clipă în toată claritatea sa, ținea înainte.

El o urmă, fermecat de gingășia gestului cu care-l poftise să intre și de frăgezimea glasului cu care îi șoptise cele cîteva vorbe. Ea se întoarse spre el și-l privi cu același surîs cu care-l întîmpinase în prag.

El surîse de asemenea, de bună seamă fără să știe de ce. Dar era așa de cald surîsul ei, încît se părea că ar trebui să cuprindă și tablourile cari priveau șirete în cameră din ramele lor aurite!

Se așezară pe o canapea, unul în fața altuia, ca doi prieteni buni cari nu s-au văzut de mult și cari au să-și spună multe din timpul cît au fost despărțiți.

MAGIA PRIMĂVEREI

În picioare, cu braţul repezit într-un gest scurt şi nervos, Adrian stăpînea cu frumuseţa sa tristă şi ciudată acea pornire de răutate pe care o bănuia la prietenul său.

— Poate să fie o nebunie, dar ce-mi pasă? O dată ce nebunia e frumoasă, o ador. E trist însă că fiecare din voi n-admite şi nu iartă decît propriile sale nebunii, cari, de cele mai multe ori, sunt dezgustătoare.

— Nu atît pe cît îţi închipui, deşi mie nu mi-e teamă de ridicul. Să se teamă alţii de dînsul, să se închine oamenii de rînd şi îndobitociţi înaintea idolului acesta, eu nu recunosc astfel de idoli pentru motivul foarte simplu că nu recunosc nici unul. Ceea ce recunosc e că scopul suprem al vieţei e viaţa însăşi. Şi această viaţă nu mi-e streină. Ştiu foarte bine că e o femeie bătrînă, în zdrenţe, cu zbîrcituri pe obraz, dar care ne pare tînără, frumoasă şi la care alergăm îndată ce ne face cel mai mic semn. Însă înţelepciunea e să ne folosim numai de părţile cele bune şi să aruncăm mărgăritare din poezia inimelor noastre peste proza josnică de toate zilele. Poate că iubita mă minte, — în lume totul ne minte. Ce-mi pasă! Eu am senzaţia iubirei adevărate şi emoţia iubirei neprihănite.

— Şi totuşi te chinuieşti singur în rătăcirea ta!

— Poţi să spui ce vei pofti. Eu sunt fericit în rătăcirea mea şi fericirea nu trebuie să dea socoteală

nimănui. Ea e mai presus de sforțările păcătoase ale pătimașilor.

— Taci, tu ești un Dante care iubești o Beatrice ideală și crezi că ai găsit-o în cea dintîi femeie întîlnită în drum.

— Scumpul meu, iubirea e poema simțurilor, și eu am nevoie de această poemă. Destul am trăit cu mintea pînă acum, destul m-am închis în singurătatea mohorîtă a științelor. Vreau aer, vreau lumină, vreau polifonia furtunoasă a simțurilor. Cînd beția dumnezeiască vă cuprinde, fiecare strigați, ridicînd cupa plină: „Trăiască iubita!" Și ochii voștri scînteiază de plăcere. Ba încă unul, copil aproape nevinovat, a strigat odată cu o minunată duioșie: „Trăiască mama!" Mie mi-au venit lacrimi în ochi. Eu ce era să strig? Eu n-aveam iubită, eu n-aveam mamă, eu n-aveam pe nimeni. Lesbia mi-e totul. Poate că nu e desăvîrșită, dar chiar în noroi dacă ar cădea o stea, nu știu dacă noroiul s-ar schimba în aur, însă de bună seamă că ar străluci de o lumină pe care numai oamenii timpurilor paradiziace trebuie s-o fi cunoscut. O poezie, dacă a făcut să se verse o lacrimă, și-a îndeplinit cu prisosință menirea.

— Atunci te admir, căci eu cred în înălțarea inimei prin sărutarea sfîntă și tu ai focul trebuincios acestei sărutări. Du-te și fii marele preot al iubirei care curăță totul.

Lesbia ieșise pe scenă. Jocul său întrupa din nou acea desăvîrșită armonie a mișcărilor care e singura frumusețe în stare de a traduce și de a sugera visuri adînci, mistice și voluptoase. Elanurile nebune ale întregului ei trup păreau o supremă și deznădăjduită chemare a plăcerilor paradiziace cari erau odinioară idolii lumei, scăldînd în orgia lor de raze, în Sodoma lor de lumină toată antichitatea sănătoasă și puternică. Cîntecul ei vibrător răsuna în aerul subtil cu sprinteneala serenadelor clare ale provensalilor înamorați.

Ah, de cîte ori, în tăcerea posomorîtă, monotonă și plictisită de acasă, se gîndise Adrian la acest cîntec și cu cîtă duioșie îi repetase adesea versurile mlădioase!

Atunci cîntecul acesta vestea fericirea ce avea să vie; acum avea numai farmecul melancolic al aducerilor-aminte. El chemase la viaţă două stări sufleteşti foarte deosebite, dar deopotrivă de frumoase.

Se dădu artistei o coroană şi i se aruncară violete. Şi cădeau violetele mereu, acopereau scena, o umpleau şi o prefăceau într-un rug straniu pe care ardea, mistuindu-se, sclipirea petalelor suave şi virgine osîndite la moarte prea timpurie.

El plecă singur, singurel şi rătăci toată noaptea pe drumuri. Un gînd îi tiraniza mintea cu o stăruinţă zdrobitoare. Şi acest gînd creştea, căpăta întinderi nemăsurate şi lua în stăpînire toate sufletele acestea zbuciumate şi turburate. Şi mii de glasuri veneau din depărtare, ca nişte răsunete aproape stinse ale strigătelor dureroase înălţate către un zeu necunoscut de toţi cei împovăraţi de greutatea propriilor lor amăgiri. Erau zgomote surde cari se uneau la un loc într-un fluviu larg şi puternic ce curgea încet în noaptea clară; erau plînsorile celor pe cari viaţa îi înşelase prea de timpuriu.

Toate grăiau:

„Astfel ne sfîşiem zadarnic inima ca o haină pe care ne-o sfîşie mărăcinii. De fiecare spin atîrnă o bucată însîngerată şi la fiecare răspîntie zace moartă o parte din simţire. Lungul calvar al vieţei e stropit cu lacrimi şi sînge; sunt lacrimile noastre înseşi şi e sîngele propriilor noastre răni; sîngele rănilor trupului nostru şi sîngele rănilor sufletului nostru. Visele ni se urcă spre fericire ca două braţe îndreptate rugător spre cer. Dar cerul e pustiu şi fericirea o înşelăciune, iar rugile şi lacrimile şi sîngele au fost răspîndite în zadar. Zădarnic drum, zădarnic zbucium, îngrozitor calvar!"

Totul murea în jurul său, vocile îndureraţilor se pierdeau în depărtare şi o singurătate imensă se abătu deasupra. Şi tăcerea se înălţă înaintea lui ameninţătoare, amintindu-i de vremurile trecute.

— Noi le împodobim cu cele mai frumoase flori şi cu cele mai nobile cugetări, şi ele se duc, astfel împodobite şi încoronate, de se dau, cinice şi fără ruşine, celor dintîi veniţi.

Durerea se înstreina şi se depărta de lucrurile lumeşti; simţimîntul devenea curat artistic.

Luna, asemeni unui gest superb de zeiţă greacă, aruncase pe întinsurile albastre ale cerului mărgăritarele surîsurilor sale. Şi stelele sclipeau în hlamida lor străvezie, aprinzînd făclii de mulţumire în marele dom al nopţei. Tabloul stătea nemişcat deasupra, un amestec ciudat de mîtologie antică şi de credinţă medievală.

Şi iată că din cerul înstelat se lăsă deasupra singuratecului o senină pace binefăcătoare, generoasă ca gîndirile unui geniu şi frumoasă ca o idilă de Tennyson.

Visele lui se voluptualizau într-un avînt larg, liniştit şi nuanţat de o mică umbră de melancolie. Ar fi voit să întindă braţele înainte, s-o cuprindă ca-n ziua trecută şi să-şi răcorească din nou buzele arse cu sărutările ei. Ah, buzele ei roşii, dulci şi arzător de pătimaşe!

Şi visul său tremura fericit, înălţîndu-se în sus, către nesfîrşitul albastru al domului ceresc.

Se revărsă de zori.

El cumpără flori multe, flori de primăvară, spre a i le trimite.

Cînd ajunse acasă, răsărise soarele. Făcu florile în buchete şi le trimise printr-un servitor, împreună cu o scrisoare.

Erau simţiminte aşa de fragede cum numai înainte de răsăritul soarelui se pot avea:

„Cel ce te iubeşte fără odihnă, cel a cărui viaţă e întunecată şi pe care nu-l înalţă şi nu-l luminează decît iubirea pentru tine, sfîntă şi în veci binecuvîntată, îţi trimite prin aerul parfumat şi vioriu al dimineţei mănunchile acestea de flori mirositoare, ca să se răspîndească parfumul lor ca o undă curată în camera ta şi dimineaţa să-ţi dea visuri feerice şi senine.

El le-a udat cu lacrimile lui, curate ca roua în faptul dimineţei, spre a sta proaspete mai multă vreme şi a nu se pierde curînd parfumul lor, pentru ca visurile tale să fie mai lungi şi mai frumoase. Cînd te vei

deştepta, mulţimea aceasta de petale te va împresura din toate părţile şi te va dezmierda, încet şi blînd, ca sărutarea unei nopţi cu lună."

...Şi ziua se ivi, zi frumoasă, zi de duminecă. April îşi îmbrăcase cele mai pompoase haine şi deasupra lumei vesele întinsese un cer albastru topit în aur, de limpiditate orientală. Cerul acesta revărsa în toate sufletele o parte din seninătatea sa, şi Adrian se simţea fericit.

Cînd îl văzu Lesbia, Adrian era cu desăvîrşire copilul bun şi blînd pe care-l cunoscuse la început.

Ea voi să se lămurească.

— Ce bine mi-au făcut florile tale! Mi se părea, în urma celor întîmplate aseară, că am rămas din nou singură pe lume, că iar nu mai am pe nimeni. Vezi tu, e o mare mîngîiere gîndul că ai în cineva un sprijin!

— De ce n-ai voit să mă vesteşti?

— Am voit de multe ori să trimit pe cineva să te cheme, căci suferεam îngrozitor cînd te vedeam umblînd aşa, ca un suflet chinuit, dar m-am oprit. De ce? Nici eu singură n-aş putea să-ţi spun; inima are multe taine de acestea pe cari noi înşine nu le pricepem.

Pacea se făcuse, şi pentru a o încheia şi mai bine se hotărîră să petreacă ziua afară din oraş.

April umpluse şoseaua de lume. Totul era frumos, strălucind de culori necunoscute, vibrînd de sonorităţi tinere.

Deasupra acestora plutea dorul de o viaţă nouă, setea de iubire.

Ajunşi aproape de rondul al doilea, cei doi îndrăgostiţi lăsară trăsura şi merseră puţin pe jos.

— A! Domnul Adrian!

Erau dinaintea unei vile. Cel care rostise numele tînărului era un bătrîn. Adrian îl cunoştea. Era Tudor, îngrijitorul vilei unui prieten.

Cu mîinile în buzunar, cu pipa în gură, bătrînul avea pe faţă un zîmbet părintesc văzînd pe Adrian.

— Ce mai faci, Tudore?

— De cînd a plecat boierul, vila e goală şi eu stau de o păzesc, dar munca mea şi cu nimica e totuna.

Bătrînul îşi plîngea stăpînul, tînăr aristocrat, care, sătul de viaţa de aici, plecase să-şi poarte dezgustul prin alte ţări.

— Dar poftim, mă rog, de vedeţi: grădina e în floare.

Era atîta simplitate, dar şi atîta măreţie în gestul bunului bătrîn, încît ei îl urmară fără a pregeta.

A, da, grădina era în floare. Dar aceasta nu era numai o grădină, ci o mare simfonie de flori care cînta slava primăverei şi a iubirei triumfătoare, a iubirei care răpune orice piedică şi se înalţă liberă şi puternică în azurul fără margeni.

Bătrînul se apropie de Adrian şi-l întrebă încet, sfios, cu ochii sticlind de bucurie ca de fericirea propriului său copil:

— Ţi-e nevastă? Vorbea de Lesbia.

Adrian îl privi uimit. Cum a putut să-i vină un astfel de gînd.

— Nu, moşule, nu e nevasta mea.

Bătrînul înţelese, căci doar şi el fusese odată tînăr. Şi discret, se retrase.

— Ce te-a întrebat bătrînul?

— Dacă-mi eşti nevastă.

Ea rămase gînditoare o clipă.

El urmă, sub stăpînirea unui gînd:

— Ce bine ar fi să rămînem vecinic împreună!

Şi mergeau înainte ca-n vis. Căci doar visurile lor înfloreau sus pe ramurile copacilor. Iar visurile acestea, cari se desfăceau în toată plinătatea lor în grădina aceea fermecată, luau felurite chipuri. Erau flori albe, naive şi sfioase ca un surîs de fecioară, cari abia străbăteau printre frunzile verzi ale cireşilor. Erau florile albe ale caişilor, răsfăţîndu-şi cu îndrăzneală nevinovăţia lor. Erau florile pasionate, roşii, ale piersicilor, cari abia se deschideau. Şi erau atîtea altele!

Dar Lesbia era mai frumoasă decît toate. Niciodată n-a fost ea aşa de frumoasă ca atunci, sub această strălucitoare lumină a zilei, care se împrăştia şi pă-

trundea pretutindeni, clară și albă, făcînd să scînteieze marmurile din parc, copacii și apa lacului ce surîdea în apropiere.

Adrian o privea, așteptînd-o să răspundă. Ea grăi încet:

— E mai bine că trebuie să ne despărțim. Cine știe? Poate că, la urmă de tot, suntem amîndoi poeți: eu tot așa de mult ca și tine, căci amîndoi cerem, prin însăși firea noastră, senzații mereu noi. De am rămînea aici împreună, am începe să ne descoperim cusururi unul altuia și să îmbrăcăm în proza vieței comune poezia de acum. Despărțindu-ne, fiecare din noi va păstra o amintire curată și sfîntă, și aceasta e cea mai prețioasă podoabă la care putem rîvni. Spuneai odată că iluzia e mai frumoasă decît faptul îndeplinit; ei bine, amintirea e cel puțin tot atît de frumoasă în melancolia sa.

Avea dreptate.

Se întoarseră. Bătrînul le venea înainte.

— Rămîneți aici peste noapte.

— Nu se poate. Îți făgăduim însă pe altă dată.

— Oricînd veți voi, veți fi bineveniți. Tudor avu un gest larg, patriarcal, prin care-i pofti.

Ei plecară.

Bătrînul sta în prag și-i privea cum se depărtau în amurg.

— O, tinerețǎ, tinerețǎ! Gestul duios al bătrînului se pierdu în albastrul liniștit al serei în care visul tinerilor prindea viață în timp ce se depărtau ca într-un vis, nelăsînd în urmă decît părerea de rău de a fi trecut prea repede, numai ca o dungă luminoasă în cerul albastru de april...

ADDENDA
POEZII ORIGINALE PĂSTRATE ÎN MANUSCRISE

CÎNTEC DE SEARĂ

Pe cerul clar și-albastru se-nalță blînda lună
Împodobind cu farmec a stelelor cunună.
În iarba înflorită culcat iar zbor la visuri,
Amicul meu, e timpul, acum din harfă sună,
Seninele ei tonuri mă-nelțe în alte lumi
De visuri îndrăznețe, de oameni drepți și buni.

Luceafărul lucește departe spre apus,
El pare singuratec, o culme-a unui vis,
Și ca și el de rece se scurge a mea viață,
Lipsită de iubire, pierdută-n valul vremei.
Amicul meu, a harfei tonuri sublim mă-naltă
Și împăcat aș vrea fecioarele senine
Să lese-a lor privire cu dragoste spre mine.

[PE LACUL DE ROUĂ ŞI LIN CA CRISTALUL]

Pe lacul de rouă şi lin ca cristalul
Scînteie o piatră şi veşnic pluteşte,
Şi mîndra sa faţă atîta luceşte,
Că razele-i farmecă şi cîmpul şi valul.

Spre dînsa se-ndreaptă atîtea visări
Şi-atîtea vieţe se pierd căutînd-o
Şi totuşi, sărmanii, ei mor lăudînd-o
De pot s-o zărească din mari depărtări.

SUB ULM

Se mişcă ulmu-ncetinel
Din ramuri line clătinînd
Şi şoimului din vîrful său
Grăieşte-n graiu-i drept şi blînd:

„Din aripi line fluturînd
Te-nalţă şoimule, în zbor
Şi cată-n zare de nu vezi
Venind spre mine-un călător."

OBIDIŢI

ELEGIE

E umbră aicea şi-i răcoare
Şi bine-ar fi să ne oprim
Să ne-odihnim;
Căci a-nceput să fie soare
Şi drumu-i greu şi prăfuit
Şi-am ostenit.

Şi am umblat atîta doar!
Ţinutu-ntreg l-am colindat
În lung şi-n lat
Şi-acuma o să-ncepem iar
Acelaşi drum făr' de sfîrşit
Şi urgisit.

POVESTE TRISTĂ

La mormîntul lor veniră
Ca să plîngă paseri mii,
Iar stelele le fură
Mortuarele făclii.

Sara vîntul le cînta
Împăciuitor, duios,
Elegia sa jelind-o
Printre ramuri răcoros.

Ca ţăranul ce-n amurg
Lîngă prispa casei lui
Spre-a-şi uita de jale cîntă
Doina zilelor pustii.

Căci a lor întreagă viaţă
Se sfîrşise pe pămînt
Sub lumina blîndei lune
Şi sub teiul lin şi sfînt.

GLASUL CÎNTECULUI VECHI

O, viersul cîntului străbun
Din nou l-am auzit,
Că răsuna, în case mari,
Cu glas necunoscut.

Şi salba ce te-mpodobea,
Cununa ta de veacuri,
Eu am văzut-o jucărie
În mîna unor fleacuri.

Şi simţul lor cel ostenit
Trudit o asculta.
O, cum de tine-şi bat toţi joc,
Sărmană ţara mea!

O, viersul cîntului străbun
Mi-a fost dat să-l ascult
Pe plaiuri verzi, surîzătoare,
Ca-n vremea de demult.

Şi moştenirea ce-o păstrăm
Din vremuri nepătrunse
Credeam că va-mpietri pe toţi
Cu farmece ascunse.

Dar voi tăcuţi o ascultaţi
Şi parcă n-o cunoaşteţi

Şi glasul ei sună-n pustiu,
Loveşte-n inemi seci.

Vîrtutea vinelor s-a scurs,
Lăsatu-va şi ea;
O, cum îngădui mişelia,
Sărmana ţara mea!...

*

Vă cîntă doina-n case mari,
V-o cîntă de mirare,
Dar nu-nţelege nimenea
Glasu-i vioi şi mare.

Ei v-au stricat cu luxul lor,
V-au moleşit pe toţi,
Şi voi primiţi ca să vă ia
De-actori şi de netoţi.

O, strămoşescul glas din vremi
Nepăsători vă lasă
Şi mişeleşte răul drum
Urmaţi şi nici vă pasă.

Copiii voştri-or rămînea
Fără-adăpost şi loc
Şi voi nici vă-ngrijiţi de ei,
Urmaţi al vieţei joc.

Cîntaţi-mi doina, dragii mei,
Fermecătoru-i viers
Mă smulgă moalelor simţiri
Şi lumei de eres.

*

Şi daţi încoace lira mea
S-o înstrunez de-acum,
Sosit-a vremea ca să plec
Pribeag pe lungul drum.

De-ar rîde lumea cît o vrea,
Eu tot voi încerca
Vîrtute nouă ca să-ți dau,
Sărmana țara mea...

[PE STRUNA HARFEI VECINIC TREAZĂ]

Pe struna harfei vecinic trează
Mărețe cînturi v-adunați
Și ușurele-n seara caldă
Pe-aripi de vînturi vă-nălțați.

Și-n singuratece colibi
Pătrundeți la cel asuprit
De-i amintiți mărirea lui
Și vitejia din trecut,

Căci se văd tainice luni
Din întunerec răsărind
Și singurateci către seară
Pe culmi de dealuri luminînd.

Și glasul cîntecilor vechi
Ce-atît de mult a amuțit
Răzleț acum din nou s-arată
In vaier trist și prelungit.

Din văi adînci, necercetate
Nici chiar de soarele ceresc
Un groaznic strigăt s-a-nălțat.

....

Căci groaznic turnul boieresc

La răsărit se arăta
Şi groaznic turla biserecei
Cu iadul greu i-ameninţa.

Şi deznădejdei zdrobitoare,
Pe cîmpul ţărei s-a întins,
Cine să-i fie călăuz
Pe-al vieţei mare, trist cuprins.

De-aceea vreu să mă cobor
Cu cîntul meu pînă la ei,
Balsam în inimi să le vărs.

....

TATĂL

I

Se stinge în apus a soarelui lumină
Şi pacea din trecut gîndul nu-mi mai alină,
Ci parcă cu încetul o grijă mă-mpresoară,
Adusă nesimţită de blîndul vînt de sară.

II

„Tată, tată!“ strigat-am în noapte,
Şi glasul meu trist şi a vîntului şoapte,
Pierzîndu-se-n negrul halelor lungi,
Făceau un răsunet de gemete-adînci.

Prin negrele ganguri, prin vechile sale
Se pare că-un demon făcutu-şi-a cale,
Un demon ce-n rîsete plînsu-mi răsfrînge
Şi cată la pieptu-i de gheaţă-a mă strînge.

Să scap vrînd de greaua şi neagra povară
Ce groaznic şi rece tăcut mă-mpresoară,
Strigat-am zădarnic al tău nume, tată,
Să-mi mîngîi amarul, ca-n vremuri de odată.

Pe cer străluceşte aşa rece luna
Şi vîntul se plînge cu vaiet acuma,
De parcă-ar chema o lume pierdută;
Şi numai la plînsu-mi natura e mută.

În mersul furtunei aud plînsuri multe
Ce trec și se duc să piară tăcute
În noaptea cea rece, ca spirite sfinte;
Zdrobit de durere, eu trec înainte.

III

Pe cîmpul ce se-ntinde sub mîndra raz-a lunei
Şi căreia pe veci vîntul în frunze sune-i
Aud parcă loviri de fier sunînd în noapte
Şi eu înfiorat mă duc tot mai departe.

La țărmurile apei m-am așezat și stau
Gîndind la cei ce nu-s și altădată erau.
Un vuiet rar de clopot străbate măsurat
Şi-mi moare la picioare cu glasu-i cadențat.

Iar clopotul mărește și grija mea și groaza
Căci parcă-i glasul rece al morței, furioasa...
Ah, veșnic de acest gînd nu pot să mă desfac
Nici veselelor gînduri nu pot ca să-l împac.

CÎNTAREA ÎNTUNERECULUI

Stinsese candilile-n săli
Un vînt iernatec, friguros,
Ce către seară s-a ivit
Din cîmpu-ntins şi-ntunecos.

Pieriră cîntecile-atunci
Ce-atît de vesel răsunau
Şi-n locul lor plînsori amari
În noaptea rece se-nălţau.

Se pare-un suflet chinuit
Ce-n spaima de-a se cufunda
De gura morţei încleştat
În strigăt sufletul şi-ar da.

Şi cîţi cu spaimă se opresc
În miez de noapte şi ascult
Tînguitorul glas pribeag
Nainte nu-ndrăznesc mai mult.

Doar vreun suflet amărît
De-al răzbunărei dor mînat
De-ar îndrăzni a s-avînta
Semeţ pe drumu-ntunecat
S-aprindă candilile-n sală.

PLÎNGEREA FECIOAREI

ANFIBRAH

Furtuna vuieşte năpraznic prin codri
Şi singură-i fata pe verdele mal;
Acolo s-aruncă puternic, puternic,
Cu zgomote groaznice val peste val;
Iar dînsa se-neacă în plînsu-i cucernic
Şi ochii de lacrămi i-s turburi şi plini.

....

Un plînset nu scoate pe morţi din morminte.

APROAPE DE NEBUNIE

Afară vîntul se jălește,
Izbindu-se de crengi uscate,
Și-n jur singurătatea crește
Pe cînd suspin încet și trist.

Luna aruncă raze reci
Peste pămîntul amorțit,
Ce parcă doarme-un somn de veci,
Pe cînd eu stau ca aiurit.

De-aceea cat să mă înșel
C-un cîntec fără înțeles,
S-alung urîtul, căci cu el
De-un timp tot stau atît de des!

ÎN PUSTIU

Mă-nconjură nețărmurit
Pustiul sterp și arzător
Sub soarele de miazăzi
Arzînd în foc dogorîtor.

Nu-mi dă iluzii de mișcare
Șoptirea unui pîrăoaș,
Ci numai eu necontenit
Nainte-mi port truditii pași.

Cobori, amurg înseninat,
Apari, o, lună, mai curînd,
Sub dulcea liniște a ta
Să mă surprind atunci visînd.

Căci de nu-s oameni împrejur,
Pîrîul, codrul și cu luna
Prieteni dragi singurătăței
Mi-or rămînea pe totdeauna.

I. Petrică 19

Heine.

Tragedie.

1.

O fugi cu mine draga mea
Ca veșnic să te am la sîn,
În țări pierdute 'n depărtări
De patrie locul să-ți țin.

Și de nu mergi ieu mor pe loc
Și singură vei rămînea
De-ți va părea atunci că ești
Streină chiar în casa ta.

2.

Căzut-a o brumă în noaptea de Maiŭ
Pe florile mîndre și dulci de pe plaiŭ
Și iele aŭ pălit, aŭ pierit.

Un tinăr iubește o fată – și dînsul
O fură și pleacă în lume pe ascunsul
Și nimeni de ai lor n-aŭ știut.

Umblară pribegii prin țeri neștiute
Și n-aŭ avut zile de loc norocite
Și 'n urmă aŭ pierit, aŭ murit.

Filă de manuscris cuprinzînd tălmăciri din Heine (Biblioteca Academiei, ms. 1.658, f. 19)

P. Stropea

NEINȚELES

Prefață

Schița presentă e mai mult o lucrare de psichologie individuală. Ea nu conține fapte [illegible], deci nu se adresează maselor populare; ea nu conține nici atâta [illegible], căci nu se adresează nici femeilor; ci ea arată desvoltarea unui caracter și prin asta se adresează numai cugetătorilor. Dar ținând așa de sus, autorul se teme ca să nu fie luată aceasta drept o mare presumpțiune. Iar deci se expună cum a urmat în aranjarea acestei schițe. S-a luat de la toți câți a cunoscut, ce i s-a părut lui mai însemnat din caracter. Ca să fi pus pe fie care în parte, ar fi ieșit o scriere prea vastă, care pentru ca să fie o operă de artă ar fi cerut mai mult talent. Amintiri ar fi fost o scriere rece, în care ar fi apărut scene fără nici o legătură, așa ca în fotografiarea unei mulțimi în care se vede tot valul, dar nici o artă. I se va zice că nici asta nu prea e operă de artă. A făcut ce a putut; dar dacă ar fi complicat-o mai mult, poate n-ar fi ieșit nici atâta.

Tinerimea noastră ar avea mult de făcut în societate. Mărețul sbucium al lumii de acum are nevoie de minte care să cugete, de brațe cari se execute. Ori, gene[illegible]

Situația formează și desvoltarea unui caracter, deci formează ceea ce Stuart Mill numește o etologie și prin asta se adresează numai cugetătorilor

Comentar al scriitorului la schița intitulată *Neînțeles* (Biblioteca Academiei, ms. 1.657, f. 253)

266

Şi atunci omul pricepu nefiinţa sa
pieire şi blestemul nemilos care apăsa
deasupra sa şi sub greutatea des-
ideei zdrobitoare, care în genunchi
în noroiul negru şi rece la picioarele Crucei şi privi-
rea sa în care lucea o supremă
întrebare se îndreptă arzătoare
spre şi duşmănoasă spre cerul
~~pustiu~~ adormit.

Şi sdrobit de oboseală închise ochii şi
atunci ~~[illegible]~~ mintea ~~care nu mai~~ putea pri-
medită se întinse o groază de plumb.
Crucea cădea pe umerii omului şi
acesta îşi lega pe cot d'a-una suferin-
ţa sa de simbolul tuturor [illegible]
telor. [illegible] o linişte de moarte împrejur. Apoi în [illegible] D'impotrivă îi se
părea firesc să fie aşa: el era
cel menit să poarte crucea pe
care trebuie răstignit mântuitorul.

Fără adăpost, filă de manuscris (Biblioteca Academiei, ms. 1.657, f. 266)

Vis primăvăratec. ~~Nota bene~~ 201

I

Drumul se întindea nesfîrşit, prăfuit, alb în noaptea întunecată. Felinarele trăsurii proiectau la dreapta şi la stînga conuri luminoase a căror bază luneca pe iarba de alături. Umbra calului se arăta neagră, nemăsurată de mare şi părea că stă pe loc pe şanţurile cari fugeau ca nişte nălucă. Foişul stejarilor se ridica în întunecime.

Din cînd în cînd, vizitiul, în bluză, se deştepta. Lovirea biciului pe spinarea cailor, făcea în tăcerea largă un zgomot sec. O boare rece mînza gîdilea obrazul lui Alexandru care visa.

În mîna dreaptă, tînărul mototolea telegrama citită de mii de ori de dimineaţă încoace «Telegramă» Tumultuoase şi nefecunde, gîndurile i se învîrteau în negura care-i învăluise parcă mintea. Cu toate acestea chipul Nataliei, măreaţă şi senină, se ridica în cricul său, ca o statuie pe un soclu, acapara toate puterile-i şi amintirea despre Teodor, pe care totuşi îl iubea foarte mult, pălea, se nimicea aproape.

Alexandru se mira de apropierea acestui deznodămînt neprevăzut al dramei pe care inima sa o visase atîţia ani. Şi gîndurile i se înşirau asemenea unui şir pe sacul.

Fragment din povestirea *Vis primăvăratec* (Biblioteca Academiei, ms. 1.657, f. 201)

[SARA RĂSARE POETUL]

Sara răsare poetul
Din umbra castanilor verzi
Şi-şi cîntă iubirea cu-ncetul
Sub geamul iubitei mărețe.

La razele lunei el pare
Un înger din lumea de vise
Ce-n calde imnuri învoacă
Fecioară senină şi rece.

E linişte-n casa întreagă
Şi luna străbate-n odăi,
Iar raza-i învăluie tainic
Chipul fecioarei senine.

Şi cîntecu-i leagănă visul:
Un vis în care ea vede
Amantul, un prost om la modă,
Şi soțul, un gros burtă-verde.

[ÎN TRECUT VISAM IUBIREA]

În trecut visam iubirea
Ideală și curată,
Și iubita fără seamăn,
O fecioară nepătată.

Un castel era departe,
Într-o luncă tăinuită,
Dimineață verzii plopi
L-încunună cu-a lor ramuri.

Azi iubirea-i joc de cărți,
Soțul e-un bancher bogat
Și în aur lucitor,
Ah, se spală-orice păcat.

LA N.

Acelaşi dor îmi vine-n suflet —
Adus de flori de primăvară —
Ce l-am avut cîndva demult,
Cînd te-am văzut întîia oară.

Aceiaşi pomi îşi pleacă lin
Frunzişul verde, şoptitor,
În raza lunei tremurînd
Pe fruntea mea arsă de dor.

Şi ca şi-n nopţile de-atuncea
Suntem noi ambii la un loc;
De ce ne parem deci streini,
Lipsiţi de-al dragostei noroc?

[IUBIREA-I FOC MISTUITOR]

Iubirea-i foc mistuitor
Cînd ochii tăi o dăruiesc,
Așa cîntam demult un viers
Ce-acuma des mi-l amintesc.

De-atunci trecut-au ani cu ani
Și multe-n urmă au pierit,
Oceanul patimelor dulci
În valu-i multe a-nghițit.

Acum sunt singur și durerea
Mă strînge-n brațu-i obosit,
Și totuși falnic se înalță
Un cînt din timpu-ntinerit.

CÎNTECE MODERNE

CÎNTEC DIN DEPĂRTARE

I

M-ai întrebat blajin de port
În suflet tainice dureri
Ce-mi amărăsc pribeagul trai,
Lipsit de orice mîngîieri.

Şi te-aşteptai să-ţi povestesc
Nemărginitul plin de foc
Al unei dragoşti din trecut,
Purtată, fără de noroc.

Departe sunt de tine-acum
Şi pot să mă destăinuiesc:
Nenorocirea mea a fost
Că n-am ştiut ca să iubesc.

II

Odat-am plîns împătimit
De dorul dalbei frumuseţi.
Dar e de mult: eram pe-atunci
În vremea tinerei vieţi.

Tîrziu de tot îmi răsări
În minte plînsul din trecut
Şi din apusele dureri
Un mîndru cîntec am făcut.

III

Wer erfreute sich des Lebens
Der in seine Tiefen blickt!

Eram copii, — sub cerul cald
Urmam al jocurilor drum,
Şi-ades, glumind, reprezentam
„Viaţa-i vis, iubirea fum“.

E-o farsă veselă de tot,
Cum alta nu s-a pomenit.
Numai atît e trist în ea:
Eroul moare la sfîrşit.

[A TRECUT DE-ATUNCEA VREME]

A trecut de-atuncea vreme,
Multe visuri mi-au pierit.
Numai chipul tău cel gingaş
Îl văd tot ca şi-n trecut.

Întruparea unor visuri
Pe pămînt vrem s-o găsim,
Dară visul vis rămîne
Şi cu dînsul noi murim.

[ASEARĂ VISAT-AM LA RAZE DE LUNĂ]

Aseară visat-am la raze de lună,
La tine, iubită şi dulce stăpînă,
Pe cînd eram singur şi ascultam cîntul
Ce blînd îl şoptea trecînd încet vîntul.

Şi-atuncea simţit-am şi ochii mei calzi,
Şi lacrime calde curgînd pe obrazi,
De mintea-mi se-nalţă uitînd tot pămîntul,
Şi cine-a fost oare de vină-atunci? Vîntul.

Căci n-aş vroi doară ca scumpa-ţi gîndire
S-o supăr vorbindu-ţi de calda-mi iubire,
Dar iată sunt singur şi fără-a vrea cîntul
L-ascult, că-l şopteşte duios prin crengi vîntul.

[ÎN SARA ASTA M-AM GÎNDIT]

În sara asta m-am gîndit
Atît de mult la tine,
Că desprinzîndu-te din vis,
Te apropiași de mine.

Împodobise luna cerul
Şi îmi privea-n odaie,
Lăsînd în negrul întunerec
O dungă de văpaie.

Şi eu, privind-o cum trecea,
Gîndeam cu dor la tine,
Şi aş fi vrut aievea chiar
Să te am lîngă mine.

CÎNTEC

Pe o pagină din Lamartine
Văd scris un nume de femeie
Ce cititorul l-a visat
Aprins de-a versului scînteie.

Desigur bietul s-a gîndit
La vreun suflet depărtat
Ce l-a iubit o primăvară
Şi-apoi uitărei l-a fost dat.

Şi el atunci ce iertător
Şi-a împodobit aleasa lui
Cu tot ce-a fost găsit mai blînd
În plînsetul poetului.

De cîte ori ceea ce-am visat,
Nemaigăsind-o-n alte părţi,
Ne-o făurim pe-nchipuirea
Din paginile unei cărţi!

[TRESTIANA ERA DÎNSA]

Trestiana era dînsa,
Mult iubita și vicleana,
Și pe calea rătăcirei
A fugit ca Trestiana.

Cînd în gîndul meu departe
Toată dragostea ți-o jur,
Mă gîndesc ce bine-ar fi
De acasă să te fur.

Lumea ta aristocrată,
Cu simțirile tocite,
Să o lași pe totdeauna
Pentru lumi mai fericite.

Să te duc în altă lume,
Sub un cer cu alte stele,
Unde dragostea-nflorește
Și cu visurile mele.

ÎN TYROL

Aimer, boire, chasser, c'est
la vie aux enfants de Tyrol.

În Tyrol flăcăii beau
Pînă noaptea e tîrzie,
În Tyrol flăcăii cînt
Pe cînd soarele se suie.

Stelele privesc din ceruri
Drept în ochii fetelor,
Cari-ntunecă cu ochii
Strălucirea stelelor.

[DIN ŢĂRI DE TOŢI NECUNOSCUTE]

Din ţări de toţi necunoscute
Venea poetul cîntăreţ,
Pribag în urma unor visuri
Ce singur nu le-înţelegea,
Căci n-a simţit vrodată clar
Ce-i cere inima, ce-i vra,
Dar dacă soarele lucea,
De-întreagă firea surîdea,
Îndată lira-şi înstruna
Şi vesel imnuri le cînta.

Umblînd mereu rătăcitor,
Cu capu-n jos, cu mintea-n nor,
Pe-o sară clară poposi
La curtea ce-l ademeni,
Şi înstrunîndu-şi lin chitara,
Cînta cu glas fermecător
O dorinţă nenţeleasă,
Nişte visuri azurii,
Şi-n note tremurau ades
De ţara lui dulci nostalgii.

[SE ÎNTINDE CÎMPUL VERDE ÎN ALBASTRUL INFINIT]

Se întinde cîmpul verde în albastrul infinit,
Şi sub razele de soare el surîde fericit:
Falnic preotul naturei şi-a plecat genunchii săi
Şi în imnuri strălucite el înalţă către zei
Toată marea mulţumirea pentru rîul de lumină
Ce-l trimite facla zilei, nemişcată şi senină.
Ca şi preotul vechimei, vestitorul altor zile,
Cînd din nou petrec acuma [ale] vieţei mele zile,
Mă atrage ca un soare blînd şi gingaş chipul tău
Şi în versuri aurite se înalţă cîntul meu.

[SUNT ZARZĂRII ÎN FLOARE ŞI CERUL E SENIN]

Sunt zarzării în floare şi cerul e senin,
Sub maluri înverzite izvorul curge lin
Şi valul lui şopteşte vorbe-ademenitoare:
„Rămîi aici, copile, cu fruntea gînditoare,
Ce-n lumea largă-atîtea necazuri grele porţi
Şi fără ştire duci povara grelei sorţi.
Aici viaţa-ntreagă voios tu poţi să fii,
Numai de nu-ntorci gîndul spre vremile dintîi.
Şi ca să te văd veşnic cu zîmbet pe obraz,
Fermecător suna-voi din micul meu talaz,
Şi plopi cu frunza şoptitoare ce se pleacă
Ei ş-or întinde umbra şi-ncet te vor cuprinde
Cînd caldul soare-al verei pe cer se va aprinde,
Şi-atuncea tu visa-vei sub cald albastrul cer
La vremile senine de cînd trăia Omer.
Şi te-i uni atuncea în taină cu natura
Ce veşnic ai iubit-o şi-o cînţi întotdeauna,
Şi orşicît de rece ţi s-a părut odată,
Cu cît mai mult vedea-ve-oi, părea-ţi-va mai curată.

[PLOPI CU FRUNZA ŞOPTITOARE]

Plopi cu frunza şoptitoare
Ce se pleacă-ncet la vînt,
Auriţi, scăldaţi de soare,
Măresc farmecul cel sfînt.

Îmi umpli toată viaţa mea
De-un înţeles divin
Şi-un farmec dulce îi reverşi
Cît n-aş putea să spun.

[CURGE SIRETUL LIN, MIŞCÎND DIN VALURI]

Curge Siretul lin, mişcînd din valuri,
Razele soarelui joacă sub maluri,
Noi veseli cîntăm amurgul de vară,
Pe plută lucesc, ard focuri de seară.

Bătrînul rîu adesea cu dor ne îndrăgeşte
Şi să ne-mbrăţişeze fierbinte-ades doreşte,
Ci rău cine se-ncrede, că-i tare-amăgitor,
Dar nu-i vrem toţi iubirea trudită şi bătrînă.
Băieţi, acuma haide, luaţi seama la cîrmă!

SONET

Pădurea mijeşte, colinile dorm
De raze de lună uşor legănate,
Iar limpezi izvoare încet mîngîiate,
De raze-mbătate, şi ele adorm.

Doar luna în ceruri abia mai veghează,
Fecioară cernită şi iubitoare
De o fiinţă depărtată
Încolo făptura întreagă visează.

Ca luna eu singur străin rătăcesc...

[O ZI DE TOAMNĂ LINIŞTITĂ]

O zi de toamnă liniştită,
În aer pace şi senin,
Şi-abia de-o foaie vestejită
Se scutură încet şi lin.

În pacea care mă-nconjoară
Un glas posedă toată firea,
El plînge lin singurătatea
Şi apropierea iernei grea.

SONET

Crizantemele crescut-au printre foile pălite
În grădina neumblată unde iedera se-nalță
Peste ziduri de-și arată surîzîndă a ei față...
... Au pierit încolo toate frumusețile trecute.

Este liniște în aer și senin pe-albastrul cer,
Rîndunelele se-adună și pornesc în cîrduri mari,
Iar livedea-i presărată de foi galbene și rari,
Noaptea-i brumă și răcoare și se lasă-adesea ger.

NOAPTEA CLARĂ

Ce frumoasă-i noaptea clară și ce gingașe suspine
Vîntul blînd al primăverei în urechi face să sune
Cînd în liniștea tîrzie peste cîmpi adie-ncet.
Cerul, boltă fermecată pentru-n visător poet,
Plin de stele strălucite printre cari trece luna,
Pare-o mantie ce-ascunde a iubirei taine numa
Și așterne peste lume blînda pace-a unui vis.
Învălite-n neaua albă vîrfuri nalte rînduiti-s,
De se par în raza lunei ca fantastici arătări,
Înspre cari se ridică șovăielnice cărări.
E-un tablou al dulcei liniști unde doar singurătatea
Dă la inemi zbuciumate pacea și seninătatea.

[ABIA TE VĂD ŞI CAD PE GÎNDURI...]

Abia te văd şi cad pe gînduri. Atîtea amintiri
Din vremuri de odinioară-mi trec pe dinainte,
Duioase amintiri din ceasurile sfinte
A unei timpurii, dar veşnice iubiri.
Se stinge în apus a soarelui lumină
Şi-o pace-ncet se lasă în gîndurile tăle;
Ci eu privind la tine în clipele acele,
Mă simt trist ca şi ziua ce stă ca să apună.
Căci anii lini vor trece şi zilele senine
S-or depărta: atunci departe-i fi de mine,
Icoană ideală a sufletului meu.
Şi eu pentru vecie rămîne-voi departe,
Poet uitat şi care avut-a doar ca parte
Să cînte, să iubească, să sufere mereu.

TRADUCERI PĂSTRATE ÎN MANUSCRISE

TRAGEDIE

1

O, fugi cu mine, draga mea,
Ca veşnic să te am la sin,
În ţări pierdute-n depărtări
De patrie locul să-ţi ţin.

Şi de nu mergi, eu mor pe loc
Şi singură vei rămînea,
De-ţi va părea atunci că eşti
Streină chiar în casa ta.

2

Căzut-a o brumă în noaptea de mai
Pe florile mîndre şi dulci de pe plai,
Şi ele-au pălit, au pierit.

Un tînăr iubeşte o fată, şi dînsul
O fură. Şi pleacă în lume pe-ascunsul
Şi nimeni de-ai lor n-au ştiut.

Umblară pribegi prin ţări neştiute
Şi n-au avut zile de loc norocite
Şi-n urmă-au pierit, au murit.

DEDICAŢIE

S-o ia dracul pe a ta mamă,
Să-l ia dracul pe al tău tată,
Care-n teatru nu mă lasă
Să te văd măcar o dată.

Căci ei stau gătiţi în lojă
Şi te pun pe tine-n fund,
De te-ntunecă în umbră
Şi de mine mi te-ascund.

Şi privesc senini pe scenă
Cum pier doi îndrăgostiţi
Şi aplaudă frenetic
Cînd îi văd de tot pierduţi.

DIANA

1

Ah, aceste mîndre membre,
Colosale, peste fire,
Stinseră pe nesimţite
Toată calda mea iubire.

De-aş fi ars de dorul ei
Şi-aş fi vrut ca s-o sărut,
Ce mai de regrete-n urmă
Şi cum m-ar fi pălmuit!

Da, un piept şi-un gît frumos!
Dar mai sus nu văd nimic.
Mi-aş strîmba gîtul degeabă
De-aş cerca cît sînt de mic.

2

Era-n golful de Biscaya
Cînd pe lume a venit,
Şi în leagăn, ca Hercule,
Doi pisici a omorît.

Trece marii Pirinei
Dintr-o săritură-o dată;
Ca voinică uriaşă
Colo-n Perpignan s-arată.

Este cea mai mare damă
Din suburbia Saint-Denis,
Şi pe-un lord englez îl ţine
Mai multe mii de *louis*.

3

Ori de cîte ori te văd,
Preaiubită, mîndră *donna*,
Mi se-ndreaptă vecinic gîndul
Spre piaţa din Bologna.

Căci acolo e-o fontînă
Uriaşă şi străveche,
Iar deasupra e-un Neptun,
Don Juan din vremea veche.

DORINȚĂ

Anii vin și trec în fugă,
Oameni pier în vremea lor,
Numai dragostea-mi nu piere
Și-al ei foc chinuitor.

Vreu să te mai văd o dată
Și fierbinte să-ți șoptesc
La picioarele-ți murind:
„Scumpă doamnă, te iubesc."

LA RĂSPINTENI

La răspinteni fu-ngropat
Cel ce seamă și-a făcut,
Pe mormîntu-i singuratec
Floare-albastră a crescut.

La răspinteni stau și plîng,
Noaptea-i rece și tăcută,
Numai floarea-n raza lunei
Se înclină liniștită.

ÎN VALE LA SALAMANCA

Colo-n valea Salamancei
Suflă vîntul răcoros
Şi-n amurg cu-a mea iubită
Rătăcim pe vale-n jos.

Eu al *donnei* gingaş mijloc
Îl cuprind cu braţul drept
Şi sub degetele mele
Simt a ei bătăi din piept.

Dar prin tei o şoaptă trece
De mă umple de-ntristare,
Şi visează rău izvorul
Cu înceată murmurare.

„Ah, sărmana, simt în mine
Că-ntr-o zi m-ei părăsi
Şi în valea Salamancei
Amîndoi n-om mai veni."

ANGELICĂI

Eu nu cred de loc, frumoaso,
Vorba ta amăgitoare,
Ochii negri, ca ai tăi,
Sînt şireţi şi n-au crezare.

Mincinoşii ochi ţi-i pleacă,
Să nu mă privească, nu!
Inima ta să-mi vorbească —
Inimă, mă-nţelegi tu?

SEARA-N CODRU

Stele cu picioare de-aur
Rătăcesc pe ceruri sus;
Se feresc să facă zgomot,
Căci pămîntul doarme dus.

Ascultînd tăcuți stau codrii,
Orice frunză e-o ureche.
Visînd, muntele-și întinde
Brațul către-a lui pereche.

Dar ce-aud? Un glas pribeag
Farmecă toată suflarea.
A fost glasul dragei mele
Sau a fost privighitoarea ?

LA MALUL MĂREI

A căzut tăcuta noapte
Peste ape, peste maluri,
Iese luna lin din nouri
Şi s-aud şoapte din valuri:

„E nebun tînărul ăsta,
Sau o fi amorezat,
Căci priveşte deodată
Şi senin şi turburat?“

Luna, luna rîde-n sine
Şi vorbeşte-apoi încet:
„E nebun, e-amorezat
Şi mai e-ncă şi poet.“

Al. Petőfi

ÎNTÎIUL ROL

Actor am fost şi primul rol
Ce-n piesă mi-a venit
Era un rol care cerea
Să rîd necontenit.

Şi-am rîs de bună seamă-atunci
Cu inima deplină:
Căci doar de pricini pentru plîns
E-ntreaga viaţă plină.

GLASUL AMINTIREI

Parcă sfiicios se-nalță
Dulce-un ton tremurător
Ce îmbie către rugă
Tainic și covîrșitor.

Dară nu! E numai glasul
Unei veche amintiri
Ce vestește-n pacea serei
Moartea gingașei iubiri.

VIERSURI IUBITEI

Poeziile-mi, iubito,
Tu le lauzi deseori,
Dar izvorul lor sînt ochii-ţi
De-atît farmec dătători.

Multe flori pămîntul poartă,
Dar nu el le dă fiinţă:
Făr' de-a soarelui lumină
Nici un pai nu-i cu putinţă.

Bodenstedt

ORIENTALE

1

Luminosul, mîndrul soare
Stăpîneşte marea toată,
Iară valurile tremur
La lucirea lui curată.

Astfel te cuprinse, dragă,
Marea cîntecilor mele.
De lucirea ta curată
Tremură cu toate, ele.

2

Un nebun a spus odată:
„Viaţa omului e plînsul",
Şi de-atuncea se luară
Toţi nebunii după dînsul.

Iar în urma lor pieriră
Toate cîntecile vechi.
Ah, popor, ce scurt ţi-i văzul
Şi ce lungi cele urechi...

3

Dragul meu, vinu-i curat
Şi-i păcat ca să-l lăsăm,

Crede toate ce-ţi spun eu
Şi să mergem să-l cercăm.

În biserică să intru
Nu credinţa m-a făcut:
Îmbătat de vinul dulce
De pe drum m-am rătăcit.

CÎNTEC

Cînd se-nalţă al tău glas
La auzul meu de vine,
Ca o pasere în cuşcă
Bate inima în mine.

De privesc în ochii tăi
Cu albastrul lor senin,
Sufletu-mi cuprins de flacări
Sfarmă arzătorul sin.

Şi izvoare-mi curg de lăcrimi
Cînd te strîng şi te sărut,
Şi mă simt, cuprins în braţe,
Ah, atît de fericit.

Mickiewicz

LA NIEMEN

Niemen, rîul ţărei mele, unde-s valurile-n care
Mă priveam, copil, în ele, culegînd pe maluri flori,
Şi ca tînăr, plin de flacări, m-au văzut de-atîtea ori
Căutînd, cuprins de visuri, cea mai tainică carare.

Unde-i vremea fără seamăn de cînd Laura iubită,
Soaţa umbrei răcoroase, aşa drag se-mpodobea,
Că privindu-şi chipu-n apă, toată firea-mi fermeca,
Şi cu lăcrimi, calde lăcrimi, mişcam unda liniştită.

Niemen, rîu al ţărei mele! Unde-s valurile-acele
Ce-oglindiră-acele visuri şi-acea vreme norocită?
Unde mi-i copilăria, fericirea mea trecută?

Încotro-s mîndrele visuri, viaţa tinereţei mele,
Şi-ncotro e-acum iubirea? Dacă e şi ea pierdută,
De ce lăcrimi, calde lăcrimi, mişcă inima-mi zdrobită?...

HARFA DIN TARA

Harfa care altădată
Mîndra Tara fermeca
Mută-n cui stă spînzurată,
Mai mult viersuri n-a cînta:
Astfel zilele trecute,
Glorioase, au pierit,
Visul vremei fericite
În țărînă a căzut.

Nu mai cîntă-a harfei strună
Pentru dame, cavaleri,
Numai noaptea mai răsună
Ca un imn de-nmormîntări:
Astfel vechea libertate
A pierit în vecinicie,
Inimele-ndurerate
De mai cearcă doar s-o-nvie.

Turgheniev

„Ce fragezi şi mîndri erau trandafirii"

„Ce fragezi şi mîndri erau trandafirii." Demult, demult, am citit undeva o poezie. Am uitat-o curînd după aceea... dar întîiul viers mi-a rămas adînc întipărit în minte:

„Ce fragezi" etc. ...

Acum e iarnă, gerul a acoperit ferestrele cu un val de gheaţă; în odaia întunecoasă arde numai un singur capăt de luminare. Eu stau ghemuit într-un colţ, dar necontenit, necontenit îmi răsună în minte:

„Ce fragezi" etc. ...

Mă văd stînd dinaintea unei ferestre joase de la o vilă rusească. Amurgul de vară trece încet şi se schimbă în noapte, aerul lin miroase a flori de tei... la o fereastră stă o fată, cu capul aplecat pe umăr şi priveşte spre cer, tăcută şi nemişcată, ca şi cum ar vrea să vadă răsărind întîia stea. Ce plini de extaz sunt aceşti ochi gînditori, ce nevinovate sunt buzele deschise ca pentru întrebare, ce liniştit răsuflă pieptul nezbuciumat de nimic pînă acum şi ce curate şi gingaşe sunt liniele acestui obraz feciorescl Nu încerc să v-o descriu; dar cum o iubesc şi cum îmi bate inima!

„Ce fragezi" etc. ...

Şi în odaie se întunecă, se întunecă mereu... Lu-

mînarea pîlpîie, umbre repezi joacă pe tavan, după părete scrăşneşte gerul, şi mi-i ca şi cum aş auzi nişte şoapte necapricioase, bătrîne...

„Ce fragezi“ etc. ...

Alte icoane îmi trec pe dinainte... Aflai zgomotul cuvioasei vieţi de familie şi de ţară. Două căpuşoare blonde, aplecate unul spre altul, mă privesc ţanţoşe cu ochii lor clari, obrazii cei roşi tremur de rîsuri ţinute, glasurile cele tinere sună puternic şi ceva mai departe în adîncul odăiei intime se grăbesc de asemeni alte mîni tinere, cu degete cari parcă se încurcă pe clapele unui vechi pianin, şi valsurile de Lanner nu pot să întreacă zîzîitul samovarului patriarcal...

„Ce fragezi“ etc. ...

Lumînarea pîlpîie şi se stinge. „Cine tuşeşte acolo aşa răguşit şi năbuşit?“

La picioarele mele stă ghemuit bătrînul meu cîne, singurul meu tovarăş... el tremură şi se înfioară...

Mi-i frig... mi-i aşa de rece... şi toate sunt moarte... moarte...

„Ce fragezi“ etc. ...

PROZA

PĂSTRATĂ ÎN MANUSCRISE

NEÎNȚELES

PARTEA A TREIA

I

În tren, sub impresiunea zgomotului monoton al roatelor, el se dădu unor gînduri a căror natură era așa de tristă, că îi strîngeau inima de durere. Și el nu putea nici să le pună stavilă, nici să le dea altă direcție, căci fenomenele acestea nu pot fi stăpînite; cel puțin în cazul acesta. Cunoscuse oameni cari, după cum afirmau ei, puteau hotărî de gîndurile lor și el atribuia aceasta unei educațiuni prea strînse, care regulează în adevăr spiritul, dar nu scoate nimic mai de seamă. La el fantasia avea prea multă libertate, și ceea ce putea să facă era doar să urmeze gîndurile în licărirea lor, să le simtă, să se deie cu alte cuvinte acestui joc de dilettante intelectual.

Nu se aștepta la nimic acolo unde se ducea; o mare fără nici un far. Nu avea să găsească nici prietenii de altădată și nici senzațiile trecute; asta o știa el bine. Și pentru oameni ca dînsul aceste dulci senzații sunt totul. Un loc are farmec, numai atît întrucît amintește ceva din trecutul depărtat. Pentru ei natura trăiește prin ființile cari o populează. Dar acolo unde se ducea? Haos, nimic.

Gîndise atît de mult la acestea, încît acuma nu-i mai făceau nici o impresie; rareori doar cîte una penibilă și prea rareori cîte una mai vioaie. Copil aruncat în

mijlocul unei lumi nepăsătoare. Şi persoanele ce odată făcuseră să-i bată inima poate nici nu se mai gîndeau la el. Se despărţiseră, se depărtaseră şi nu mai aveau de loc ştire. Egoismul lui în simţire suferea de aceasta. Simţea o nevoie să plîngă, parcă să-şi simtă ochii umezi; dar nu putea: simţirea caldă din trecut îl părăsise. Şi ca nealtădată, veselia celor din jurul lui îi făcea bine. Începuse prin a se distra şi sfîrşi prin a privi cu drag la petrecerea unor tineri, cari cîntau cu toată mulţumirea.

Cînd trenul ajunse în gară, el se coborî repede şi se urcă într-o birjă, neştiind bine unde să tragă; în sfîrşit, se hotărî şi dete adresa unui prieten. În drum se uita la toţi oamenii, crezînd că doar va cunoaşte pe cineva. Ar fi dorit să întîlnească unul care să-l salute oarecum de bună venire. Nimeni! Ce, adică pentru că venea el era să fie oraşul în paradă? Surîdea şi el gîndindu-se la acest egoism nechibzuit.

Prietenul său era unul dintr-acei oameni prozaici la care simţirea, oricît de sinceră ar fi, se pare comandată de calcul. Aceştia au atîta bun că îţi iau chiar de la început putinţa de a avea vro iluzie despre ei prin faptul că nu-s de loc prevenitori, şireţi.

Un strigăt de mirare, o strîngere de mînă, cîteva vorbe schimbate, şi el se găsi liber de a ieşi. Începu să meargă la întîmplare. Ajungînd drept o cofetărie, se hotărî să intre înăuntru. Îi plăcea acest soi de vizite, de cari el zicea că le face pentru a observa lumea de la distanţă. Porunci o îngheţată şi scoase din buzunar o revistă socialistă, pe care începu s-o foileteze. Un domn gros, cu un baston în mînă, se sculă, se apropie de el, se uită peste umeri la ceea ce citea şi ridică bastonul în semn de ameninţare:

— Ce bataie le trebuie ăstora cu socialismul.

Silvian se întoarse:

— Dar pentru ce, coane Nestor, sunt oameni de treabă.

— De treabă? Iată cum îi aperi! Nu zic de dumneata, pe care te cunosc şi te stimez, dar de ceilalţi. Cutare, de pildă, care trăieşte pe spinarea muncitorilor şi îi inşeală.

— Dar nu-i vorba de mine, care pot să fiu cum voi fi, ci de aceia pe care îi învinovăţiţi. Cei mai mulţi sunt băieţi ieşiţi din popor, ca şi mine. Apoi dacă părinţii i-au hrănit, i-au crescut, le-au deschis un drum pe care să-l urmeze în viaţă, ei nu trebuie să aibă nici o iubire, nici o recunoştinţă pentru aceşti părinţi? Şi cum şi-ar putea arăta ei mai bine recunoştinţa aceasta decît dîndu-le un mijloc prin care să iasă din viaţa ticăloasă care o duc, să aibă şi ei un trai mai omenesc?

— Da, e foarte frumos ceea ce spui, dar vezi că nu faceţi aşa. Aceşti revoluţionari moderni nu mai au decît o singură lege: destrugirea.

Şi Silvian, calm:

— Vă înşelaţi. Aceşti revoluţionari n-au decît o lege, dar aceasta e iubirea.

— Nu înţeleg eu aşa.

Şi boierul plecă încet, nepăsător, cu veşnica satisfacţie zugrăvită pe faţă. Hotărît! după dînsul, tînărul acesta era un om care bate cîmpii.

În timpul acesta, un tînăr de la o altă masă, care observase în tăcere, se apropie de el şi îl întrebă.

— Ce mai faceţi, domnule Silvian?

Acesta îl privi cu ochi miraţi. Pe cît îşi amintea, tînărul acesta îi era necunoscut. Văzîndu-l în mirare, necunoscutul se recomandă:

— Săvescu, student la Universitatea din Iaşi.

Lui Silvian îi părea totdeauna bine cînd făcea cunoştinţă cu un om mai cult; i se părea că a dat peste o nouă lume pe care o s-o studieze, s-o aprofundeze oricum. De unde cu alţii îşi epuiza vorba numaidecît, cu aceştia avea totdeauna materie de ajuns; nu le mai da ragaz cu întrebările. De tînărul acesta chiar auzise puţin şi îi cunoştea întrucîtva şi opiniunile, aşa că următoarea scenă fu din parte-i mai mult un joc amestecat cu ironie.

Săvescu îl întrebase despre broşura ce ţinea în mînă.

— E ultimul număr al unei reviste cu idei subversive, i-a răspuns Silvian. N-ar trebui să vă arun-

caţi ochii pe ea, pentru că e foarte periculoasă pentru tinerime.

— Atunci eu sunt pierdut fără speranţă de îndreptare.

Din acel moment se înţeleseră.

Conversaţia căzu asupra ideilor şi a mijloacelor. Silvian arătă însemnătatea ţăranilor în această mişcare, cît de rău fac acei mari că nu se ocupă mai mult de dînşii, cît sunt ei de nepăsători şi cît de greu e a le smulge credinţele greşite din cap. Săvescu îi urmărea expunerea cu atenţie, aproba, şi apoi spuse şi el cum studenţii luaseră iniţiativa unei propagande active pin satele de pe lîngă Iaşi.

Cînd fu întrebat că prin ce întîmplare se află aici, el spuse că aşteaptă studenţimea bucureşteană pentru congresul toamnei aceştia.

Silvian băgă de seamă că ar trebui să plece spre gazdă, ca să se reguleze. Se despărţiră în o mulţumire care din partea lui Silvian nu era tocmai curată. Un fel de nelinişte plana în jurul lui. Era o stare a sa care îl făcea ca nici o bucurie să nu-i fie deplină. El simţea aceasta, fără să şi-o poată bine explica, şi adeseori se întreba: „E ceva bolnav în mine, ori e starea psihică către care se îndrumează fatalmente toată lumea, şi ea ni se pare curioasă numai pentru că abia intrăm într-însa? Căci în adevăr e aşa de curioasă starea aceea, că nici eu nu mă înţeleg, nici eu nu ştiu ce vrau. Şi totuşi văd că n-aş fi putut şi nici n-aş fi vrut să fiu altfel.“ E un caracter nepătruns, de complicat ce e. Şi cu jumătate glas repeta: „Prea complicat, prea complicat“, pe cînd se depărta încet, cu un mers parcă ar fi fost calculat, făcînd o mină ironică, despreţuitoare, la adresa lui însuşi.

A doua zi se sculase de dimineaţă şi, cum singurătatea îl apăsa peste măsură, se îndrumă către locul unde trăsese Săvescu, pe care de aminteri nu-l găsi acasă. Pe cînd se întorcea înapoi, se întîlni cu cortegiul studenţilor, cari tocmai atunci sosiseră. Printre dînşii zări pe Bobescu, către care grăbi bucuros. Apoi urmă şi el cortegiul, ascultă toate discursurile

insipide cari se pronunţară, ceea ce sfîrşi prin a-l plictisi cu totul.

II

Gînduri felurite îi umblau prin creier, apărînd o clipă, lucind puţin şi apoi dispărînd fără ca el să le fi rumegat pe deplin. Era un fapt care i se întîmpla adeseori; capul năvălit de atîtea gînduri pe care nu le clasificase de loc, din cari nu încerca să clarifice unul măcar; un fel (deteriorat), o renunţare de a gîndi cum trebuie, o nevoinţă de a le urmări chiar în licărirea lor se producea în el, încît din toate acestea nu alegea nimic, atunci îi era silă de toate. Într-un tîrziu, Bobescu îl întrebă cam ce gîndeşte asupra studenţilor.

„Nişte moftangii", răspunse el, fără a binevoi să-l lămurească mai departe. Pentru el era totuna dacă prietenu-i admite sau nu epitetul. Dar acesta avea gust de vorbă şi de aceea se întinse mai departe, arătînd că congresele îşi au însemnătatea lor, că se dezleagă acolo probleme mari, că numai aşa se va rezolvi chestiunea naţională şi altele mai cîte! Mă rog, cîte îi treceau prin gura lui de palavragiu.

Silvian tăcea; o tăcere posomorîtă, din care Bobescu căuta să-l scoată cu orice preţ. Anevoie se hotărî să vorbească puţin, să arate că, cu toată gălăgia lor, studenţii nu vor face nimic, că o provincie nu se ia cu banchete, şi chiar dacă am presupune-o luată, cu asta încă nu s-a înaintat de loc în chestiunea naţională. Bobescu se înfierbînta, începea să demonstre că pînă la o complectă hotărîre a stărei sociale trebuie să trecem prin asta.

— Mofturi! Să pierdem atîta vreme pentru a-i asimila pe ceilalţi cu noi. Ce bunuri le vom da? Mofturi, [mai bine] apucă-te de citeşte şi pătrunde mai bine lucrurile.

Celălalt începuse a-i da dreptate şi la urmă chiar o spuse asta cît se poate de politicos. Silvian nu mai încruntă sprîncenele, dar mai declară că întrucît priveşte cititul, apoi va avea el vreme destulă mai tîrziu,

la care vorbe lui Silvian îi veni dorinţa furioasă să-l arunce pe pavea. Se despărţiră; Bobescu apucînd spre casă, Silvian intrînd la birt. Sala era deşartă, numai în fund şedea un tînăr, care, îndată ce-l văzu la intrare, se sculă cu grabă, veni la el şi-i întinse cu dragoste mîna.

— Costin! Dar cum de eşti pe aici?

Tînărul, un student la matemateci, dar care se ocupa mai mult cu literatura, îi explica cum a venit cu studenţii şi cum, săturîndu-se de hazul lor, i-a lăsat în voie. Oricît de plictisit să fi fost Silvian, dar vederea unui prieten, de care se despărţise de atîta vreme, îl mai însenină. Las', că pe urmă acesta era un om de talia lui, cu care nu-i era teamă că nu se va putea înţelege. Începu să-l mustre blînd, spunîndu-i că dacă nu se lasă să fie amăgit de lustrul extern al congreselor, se află în ele destulă distracţie. Costin era un pesimist care nu punea nici un temei pe distracţii şi a cărui lege supremă era...

III

Începuse să se deschidă şcolile. Veneau tineri din toate părţile şi pe lîngă cei vechi şi alţii noi. Din aceştia, nu era unul poate care venea din simpla dorinţă de a învăţa carte, ci toţi cu dorinţa de a scăpa de muncă, de a-şi crea o poziţiune cu care să trăiască din munca altora.

Lor li se părea aceasta natural: părinţii cari îi trimeseseră visau scopul laudabil, dar egoist, de a-şi scăpa copiii de la strădania fără spor a lor. Ei nu vedeau, nu puteau să vadă, orbiţi cum erau de vechile judecăţi, că numărul acestor tineri sporeşte necontenit şi că or să fie nevoiţi, cu toată învăţătura lor, să ducă o viaţă mai crudă decît a părinţilor. Cei ce vor rămîne proletari intelectuali vor lupta cu nevoia, cei ce vor fi nevoiţi să treacă în rîndurile proletarilor cu mîna vor lupta cu nevoia. Grele vremuri! Acum se cereau un mare număr de ingineri în ţară, dar prea marea ofertă era să aducă peste cîtva timp un surplus nemaipomenit.

Voron venise şi el.

Ca totdeauna, nici acum nu se hotărîse pentru nimic. Rămăsese tot Voron pe care Silvian îl caracterizase prin cuvintele: cel care nu cutează să ia nici o hotărîre. Se plimbau des împreună. Lui Silvian i se părea că puternicul logician de odinioară slăbise în argumente. Nu se prepara de loc de examene. Nici Silvian nu prea punea mîna pe cărţi, dar el nu se temea. Ştia că cu voinţa lui ar fi cu neputinţă să cadă la examene. Cărţilor oficiale, cum le zicea el, nu le da prea multă importanţă. O ochire generală îi era de ajuns. Nici nu avea răbdarea să le studieze mai mult.

Ceea ce îi plăcea era dificilul, de aceea, din matematicile inferioare, îşi memorizase cu o tărie de fier formula lui Ohabet-ben-Corah relativă la ştiinţa numerilor. Se înscrisese la examene. Voron ezita, cînd deodată se trezi într-o bună dimineaţă cu tată-său. Consternaţie generală. Voron nu ştia ce să facă, totuşi îşi însoţi prietenul şi părintele pînă la şcoala unde era să fie vorba de înscrierea lui. Rămase afară pe bulevard, pe cînd cei doi intrară înăuntru, în cancelaria şcoalei. Voron tatăl scoase actele, spuse faptul, cum şi temerea tînărului.

IV

Voron plecase, şi Silvian ieşise puţin să respire aerul de sară. O mîndră seară de toamnă. Atrasă de liniştea din aer, o imensă mulţime inundase şoseaua. El, nervos la culme, afurisea în gînd pe toţi aceşti mulţumiţi de ei.

[AMURGUL SE LĂSA ÎNCET...]

Amurgul se lăsa încet, înecînd în umbra-i împăciuitoare zgomotul uriaș al orașului.

Tot mai mult și mai des se deslușeau în lumina nedeslușită a sfîrșitului zilei formele zvelte ale femeilor elegante. Dar totul i se părea lui Petru temperat ca de lumina ce ar pătrunde prin ferestrele prăfuite ale unei biserici. Chiar peste nemăsurata-i deznădejde i se părea că se lasă mîngîierea unui cînt religios auzit în copilărie.

Și el mergea singur, înainte, fără să-și dea bine seama încotro.

Simțea numai nevoia de a vedea lumea, căci i se părea atunci că nu-i tocmai singur, deși vedea bine că deosebirea între cei din echipajiile luxoase și el — nemîncatul de două zile — punea ca o prăpastie între lumea sa și a lor. Într-un tîrziu o luă prin obicinuință pe Știrbei-Vodă. Aci își veni cu încetul în fire și trista-i realitate îi apăru în față cu toată grozăvia sa.

„Ce să fac? Ce să fac? îi răsuna în minte ca un refren neplăcut al unui cîntec pe care zădarnic cerci să-l uiți. Iată două zile de cînd rătăcea astfel stradele capitalei, fără adăpost, fără pîine și desperat de a mai avea vrodată una din aceste două." Își luă atunci hotărîrea de a se duce la birtul unde mîncase în zilele din urmă și a cere băiatului o porție, ca să i-o plătească mai tîrziu, și își făcea planuri mergînd înainte singur.

Ajunse, dar ce lume multă era înăuntru. De altminteri, cea mai mare parte lucrători. Și lui îi venea ciudat, o impresie penibilă, cînd îi vedea pe toți aceștia sătui, și el, cu diploma de bacalaureat în buzunar, muritor de foame. Nu simțea revoltă, amărăciune, căci toate nevoile suferite nu înăsprise de loc firea lui blîndă. Dar simțea un fel de dezgust contra lui însuși ca contra unei ființe din cele mai netrebnice. Și lumea mînca, bea, chefuia.

„Să mai stau, își zise el în gînd, doar s-a mai goli grădina.“ Și începu a se plimba fără nici o noimă. N-avea nici măcar o țigară cu care să-și aline necazul. Și iar trecea pe dinaintea portiței.

Se aprinsese lămpile. În sfîrșit, intră și ceru băiatului. Acesta îl privi lung, rece, disprețuitor.

Petru își puse mînile în cap și fugi. Lăsă în plata Domnului realizarea acestui vis utopic de a mînca. Și fugi înainte, fără a-și da socoteală încotro trebuie să o apuce. Prin unele curți oamenii luau desertul și vorbeau:

— Ai auzit de Dunăre, se zice că s-a revărsat de a înecat Galații toți.

— Da.

Petru suspină. „Ce bine-i să stai cu ai tăi în liniște.“ Ai lui? Bieți plugari, cine știe ce necazuri vor mai fi îndurînd și ei acum. Cît despre liniște, o, cum o dorea.

Se trezi aproape de Șosea. Somnul începea să-i dea ghies.

Începeau să se vadă zorile. O altă zi de chin.

— „Unde? unde?“

FĂRĂ ADĂPOST

Pagini de noapte

Noaptea înaintă palidă şi rece. Prin ceaţa sură şi deasă, picături mărunte şi-nţepătoare cădeau încet ca nişte lacrimi plînse de cerul trist. Pe cîmpul întunecat şi posomorît ca un tablou de Hans Holbein părea că pluteşte în toată măreaţa sa grozăvie duhul pustiitor al nopţilor tragice şi al morţilor cari au pierit din pricina viselor prea chinuitoare. Era ca şi cum o mînă nevăzută ar fi tras cu sine, într-o supremă şi disperată încordare, greaua perdea a mişeliilor întregei firi dinaintea ochilor încruntaţi a unui zeu răzbunător.

Şi tot întunericul palid care domnea după miezul nopţii părea că se mişcă în valuri mari, cedînd chemărei poruncitoare a mînei fermecate.

În depărtare, ceaţa se grămădea în fâşii cenuşii, cari se coborau şerpuind pe pămîntul negru şi umed ca nişte gînduri grele ce cad dintr-o minte zbuciumată.

Fîşiile se lungeau furişîndu-se printre desişurile de ramuri uscate şi despoiate şi se urcau din nou, în urmă, ca un plîns adînc şi deznădăjduit, spre cerul surd şi adormit. Cîteodată, picăturile de ploaie cădeau repede ca un murmur ciudat şi sec de mînie, ca şi cînd n-ar fi fost de ajuns toată tristeţea dimprejur, ca şi cînd un zeu bătrîn şi nebun ar fi găsit că nu e destul de plină cupa amărăciunilor.

Şi omul care rătăcea în întunerec înainta încet, cu paşi obosiţi, cu paşi tărăgănaţi, cu paşi de osîndit la

moarte. Era o faţă albă şi străvezie, încadrată într-un păr negru şi des, ca un crin ofilit ce stă nemişcat într-o noapte de mai fără lună. Pălăria cu marginele late, îndesată adînc pe frunte, îi da o înfăţişare stranie, iar hainele cari atîrnau umede în jos, lipite de trup, erau pline de noroiul drumurilor ce le umblase.

Mergea încet şi încovoiat de spate, ca şi cînd l-ar fi apăsat o mare povară, şi privirea sa, aproape stinsă şi îngheţată, căuta cu frică împrejur. Picăturile cari cădeau mărunte şi înţepătoare îl loveau în faţă, dar el nu se îngrija. Pe obrazu-i alb, înceţit jos într-un rictus dureros ca o agonie de sfînt bizantin, se întipărise batjocoritoarea nepăsare a lungilor suferinţi. Numai tăcerea dimprejur părea a-l îngrozi şi de aceea înainta pe furiş, ca şi cînd ar fi avut grijă să nu deştepte duşmanii adormiţi în preajmă.

Poate era unul din acei îndureraţi pe care societatea îi alungă din sînul său în cruda sa mînie împotriva tuturor celor cari făptuiesc crima de a voi să trăiască omeneşte şi să cugete liber. Omenirea e plină de astfel de fiinţe, cari, în ciuda obiceiurilor cuminţi şi a sfaturilor înţelepţeşti, îşi urmează, în mijlocul vieţei zilnice a sătuilor şi a mulţumiţilor, visul lor nebun de fericire şi credinţa lor nestrămutată într-o nălucă ademenitoare, care trebuie să fie ascunsă, undeva, într-un loc depărtat şi tăinuit.

Pentru aceşti torturaţi ai vieţei, pentru aceşti mucenici ai visului, pentru aceşti dulci şi trişti amăgiţi nu se află între dobitoacele cu chipuri de oameni nici milă şi nici adăpost.

Ei sunt osîndiţi să fie groaznicii şi vecinicii rătăcitori.

Pe cîmpul învăluit în ceaţă şi în noapte, un stîlp se înălţa ca un braţ uscat de nebun ridicat spre înălţimea nepătrunsă într-un suprem şi deznădăjduit blestem.

Tînărul se opri lîngă el. Stîlpul îl stăpînea cu o putere chinuitoare. El lua în mintea sa înfăţişări fantastice şi sinistre, întinderi uriaşe, nemăsurate, şi capătul de sus se desfăcea în două părţi, ca braţele unei cruci de vis.

Tînărul plecă privirea aiurită în jos. Simțea că povara din spate i se face din ce în ce mai grea și o clipă se temea să nu cadă la pămînt, zdrobit de oboseală. Închise ochii. Și atunci, peste mintea trudită, se întinse o groază de plumb. Crucea cădea pe umerii omului, și acesta își lega pe totdauna suferința sa de simbolul tuturor suferințelor. O clipă se făcu o liniște de moarte în minte. Apoi, încetul cu încetul, gîndurile se iviră din nou. Nu se mira. Dimpotrivă, i se părea firesc să fie așa: el era cel menit să poarte crucea pe care trebuie răstignit Mîntuitorul.

Picături reci îl loviră în față și adieri înghețate îi semănară fiori pe frunte. Deschise ochii.

Alt om sta înaintea sa, ca o vedenie stranie, de nesfîrșită tristeță.

El răsărise deodată, ca din pămînt, și purta o pată sîngeroasă pe frunte. Brațele sale se întindeau în lături, ca și cum ar fi fost gata pentru răstignire, iar ochii săi priveau arzători, ca sub focul unor visuri nestinse, în timp ce buzele i se subțiau într-un zîmbet unde se amestecau batjocura cu blîndeța.

Și omul care rătăcea în întunerec îl privi lung, drept în față, fără mirare și fără teamă.

„Aha, gîndea el cu o amară bucurie, iată și cel pe care trebuia să-l răstignesc! Mă mir numai cum [de n-]a venit mai curînd, căci, [îl aștept]am de atîta vreme, încît [eram obosit, strivit] de așteptare. Dar tot [a venit] acuma. Chinul meu — [își spuse] mulțumit — va avea cu [ce] să-și stingă setea care-l arde, și crucea, crucea nu va mai sta goală pe spatele meu, în așteptarea fiului omului. Mă voi ușura de povara sa doborîtoare și poate, poate că umerii mei se vor mișca din nou liber, ca în vremurile copilăriei. Oh, acest poate îngrozitor!“

Și întinse mîna înainte.

Cellalt nu se mișca din loc.

— Încotro, tovarășe? întrebă el cu glas încet, înfundat, cu un glas ce părea că vine dintr-o mare adîncime.

Omul care rătăcea în intu[neric pri]vea fruntea omului cu [pată sîn]geroasă.

Acesta turburat o în[desă mai tare căci...]

— De ce mă pri[veşti aşa de] lung?

Caută-ţi de drum, omule! Noi nu facem aceeaşi cale împreună.

— Nu se ştie, răspunse cellalt cu un glas care se făcuse şuierător şi plin de batjocură amară.

— Ce nu se ştie? Cum nu se ştie?! se răsti întîiul mînios şi ridică mîna, gata să lovească.

— Loveşte-mă dacă poţi.

Mîna ridicată, gata de a lovi, se opri şi căzu încet lîngă trup.

— De ce te-ai oprit? Şi glasul care întreba nu era de loc o imputare blîndă şi iertătoare, ci, d[impotrivă,] o ironie muşcătoare ca un vîrf de pumnal.

Omul care ră[dicase mîna] plecă fruntea.

— Mai bine să [facem] pace. Tu [ai crucea mai] grea decît a mea şi numărul păcatelor tale nu îndrăznesc să-l socotesc. Treci înainte!

— Stai, nu aşa. Nu ţi-am cerut milă şi tu mi-ai dat tocmai ceea ce nu ţi-am cerut. Să ştii că avem să ne mai întîlnim, îi strigă necunoscutul cu un ton care parcă hotăra în clipa aceea planul întîmplărilor viitoare.

Tînărul ridică fruntea. Vădit că-l asculta cu o încordată băgare de seamă şi simţea că vorbele acestea aveau adînc şi puternic temei.

— [De] cîte ori avem să ne mai întîlnim? O dată? [întrebă el ne]liniştit.

[— O dată, de d]ouă ori, poate, [de mai multe ori] răspunse celalt cu nestrămutată încredinţare.

— Aceasta voiam să ştiu, şopti tînărul tremurînd.

— Acum ţi-am spus. Dar să ştii că, deşi ai crezut altfel, noi tot aceeaşi cale am fost meniţi s-o facem împreună.

Şi omul cu pata sîngeroasă pe frunte se depărtă încet, cu pas măsurat, în ceaţa sură şi deasă.

Tînărul rămase cîteva clipe [pe] loc, cu ochii aţintiţi în pămînt. [Un] tremur uşor îl zguduia. [Ar] fi voit să se repeadă după [cel] care pierise, să-l apuce [de] braţe, de acele braţe cari se întindeau gata pentr[u] [răs]tig[ni]re, să-l aducă îndărăt şi să-l pironească de

stîlp. Acum era bine încredințat că dacă omul acela ar fi răstignit, că dacă trupul lui ar fi chinuit și păcatele lui ispășite, el ar scăpa de povara care-l apasă. Adineaori a avut o slăbiciune cînd l-a lăsat slobod, dar aceasta nu trebuie să se mai întîmple.

Însă o voință streină îl țintuia pe loc.

Cînd ridică privirea în sus, totul era în starea liniștită dinainte.

Întunericul trecea palid și rece.

Și atunci omul pricepu nesfîrșita sa durere și blestemul nemilos care apăsa deasupra sa și, sub greutatea deznădejdii doborîtoare, căzu cu genunchii în noroiul negru și rece la picioarele stîlpului, și privirea sa, în care lucea o supremă întrebare, se îndreptă arzătoare și dușmănoasă spre cerul pustiu.

[Întunericul trecea palid și rece.]

Numai la răsărit se ivea o geană spă[lă]cită, care vestea apropierea sear[bă]dă a zilei, cu începutul altor [su]ferinți, altor amărăciuni, altor prigoniri și cu prelungirea drumului [no]roios și spinos al vecinicei rătăciri.

În noaptea umedă de ianuarie, în împrejurimile Bucureștilor, pe cîmpul întunecat și posomorît, ca un tablou de Hans Holbein...

VIS PRIMĂVĂRATEC
(Natalia)

I

Drumul se întindea nesfîrșit, prăfuit, alb în noaptea întunecată. Felinarele trăsurei proiectau la dreapta și la stînga conuri luminoase, a căror bază luneca pe iarba de alături. Umbra calului se arăta neagră, nemăsurată de mare și părea că stă pe loc pe șanțurile cari fugeau ca niște năluce. Foișul stejarilor se subția în întunecime.

Din cînd în cînd, vizitiul, în bluză, se deștepta. Lovirea biciului pe spinarea cailor făcea în tăcerea largă un zgomot sec. O boare rece mîngîia obrazul lui Alexandru, care visa.

În mîna dreaptă tînărul mototolea telegrama citită de mii de ori de dimineață încoace. „Telegrama". Tumultoase și nefecunde, gîndurile i se învîrteau în negura care-i învăluise parcă mintea. Cu toate acestea, chipul Nataliei, măreață și senină, se ridică în crierul său ca o statuie pe un soclu, acapara toate puterile-i, și amintirea despre Teodor, pe care totuși îl iubea foarte mult, pălea, se nimicea aproape.

Alexandru se mira de apropierea acestui deznodămînt neprevăzut al dramei, pe care inima sa o visase atîția ani. Și gîndurile i se înșirau asemeni unui fir pe scul.

În pădure se auzea adesea — mai mult ca o bănuială — cîntecul privighitorei.

De la un loc se vedeau printre copaci, sus, pe culmea dealului, clipotind niște focuri, și după mogîl-

dețele dimprejur se putea bănui că-i un sat. Pe orice altul l-ar fi entuziasmat, dar Alexandru simțea prea mult în sine ca să mai facă loc și simțirilor dinafară.

— Covrac, unde sunt lumine multe, zise vizitiul, arătînd într-acolo cu coada biciului. În sufletul vizitiului nu se petrecea nici o dramă.

La un cot de drum, trupul vizitiului se dădu într-o parte și, pe fundul negru, se desemnau siluete negre de locuinți.

— Iată-ne ca și ajunși.

Bietul om, ostenit de așa tăcere lungă, voia să înceapă vorba. Dar Al.tăcea mereu, în temerea crescîndă care-i strîngea inima.

Trăsura intrase în sat. Din toate părțile se auzeau răsunînd lătrături de cîni. Ici și colea, la ferestre, se vedeau lumini. Poarta era deschisă. Casa se aprofunda albă în verzișul întunecat. Fără veste, trăsura se opri la peron. Repede, aproape inconștient, Al.sări jos. Deodată se simți strîns în brațe.

— Trebuie să fii ostenit.

— Ba nu! Adu-ți aminte de drumurile pe cari le făceam acum cinci ani.

— Tu ai rămas mereu același?

— Dar da! De ce m-aș schimba?

Și vorbele lor se schimbau repede, cu spontaneitatea de simțire a copiilor. Se deștepta în ei copilăria. Intrară în camera lui Teodor.

— Vino să stăm puțin aici de vorbă înainte de a te prezenta la ceilalți.

— La ceilalți? Dar ce, sunt mai mulți?

— Da. Trebuie să știi că tu ești așteptat aici în serbare.

— Păcat, zise Alexandru. El ar fi vroit să fie ei singuri, să-și poată destăinui gîndurile.

— N-ai nici o teamă. E o adunare de intimi. Sunt sigur că te va impresiona: unii prin partea bună, alții prin cea ridiculă.

— Dar din cine e compusă societatea?

— Ascultă: d-na X cu fiica, din Buda, d-nul Y din Galbeni.

Domnul Y, pe care nu-l cunoştea, i-amintea de acel *mercante de campagna* a lui Anunzio.

Teodor intra iute în amănunte şi anume în acele ale momentului de faţă. Lui Al. i se părea aceasta întrucîtva brutal. El ar fi vrut la început numai [să] *efleureze* lucrurile, să le privească în conturul lor vag, să se bucure de frumuseţea ansamblului. Cela părea ca un agricultor care în faţa naturei caută să explice cum este grîul; acesta, ca un artist care vrea să se bucure de privelişte.

În pavilionul aranjat ca salon, toată lumea tăcu cînd Alexandru Cornea intră urmat de T.Romaşcu. Privirile tuturor se îndreptară spre oaspetele aşteptat, fiecare scrutîndu-l ca pe un animal rar.

Al., cu o aruncătură de ochi, făcuse ocolul tuturor. Acolo şedea ea, tot cu aceeaşi privire ca şi în trecut, cu aceeaşi faţă ca altădată.

Se făcură formele de politeţă.

Şi acum fiecare se simţea jenat de a începe.

Le babil al femeilor tăcuse, şi Al. se întreba în gînd dacă nu cumva aici, aşa de departe, domnesc aceleaşi forme ca la Bucureşti.

Natalia îl întrebă:

— Ce mai e prin Bucureşti?

Şi el începu să dea amănunte.

II

În noaptea albăstrie, care învăluise camera în urma stingerei lumînărei, gîndurile lui Al. se simţeau uşoare. Teama de necunoscut, pe care o avusese acum două ceasuri în trăsură, dispăruse. Se simţea uşor că trecuse pericolul.

III

Alexandru se sculă a doua zi dimineaţă şi deschise fereastra. Înainte i se desfăşura o privelişte minunată, a cărui fundal era compus din dealul din faţă şi de copacii de pe deal. La picioarele dealului, iarba crescută

înaltă și verde trăda Berheciul. Chiar apele acestuia se arătau puțin. Grădina strălucea de viață. O creangă de cireș se arăta aproape bătînd în fereastră cu cireșile-i coapte. Vederea acestei crengi îl *égaya* și avea o bucurie asemenea unui copil gurmand cărui i s-ar fi arătat mîncările favorite.

Neliniștea de aseară dispăruse cu totul și în locu-i simțea o pace care parcă-i era insuflată de frăgezimea întregei firi.

Cu pacea în suflet și sărbătoarea în inimă coborî în grădină. Ea venea înainte-i dreaptă, mlădioasă.

— Așa de dimineață v-ați sculat?

— Dar ce-i dimineață?

— Firește. Pentru noi, deprinși cu țara, nu-i, dar pentru cei deprinși la oraș, da.

— Atunci se vede că eu m-am metamorfozat prea iute în țăran, căci n-am simțit deosebirea.

— Se poate, zise ea rîzînd. De altminteri, cred că metamorfoza nu ți-ar fi decît folositoare la oraș etc. și ea vorbea, mergînd alături.

El o privea. Ea întrezări privirea și zise, ca și cînd ar fi crezut că privirea lui o întreabă „unde merg".

NATALIA

(Seara dragostelor)

Mergeau singuri, amîndoi, în asfințitul soarelui pe drumul ce duce către pădure.

Razele soarelui poleia fericirea lor, care se *épanuia* în liniștea din apropierea serei, căci dragostea însăși era senină ca un asfințit de soare.

Și ei mergeau singuri amîndoi.

Soarele se pleca mereu și abia se mai vedea de pe culmile dealurilor. Se auzea lin murmurul Berheciului, care doinea încet în mersu-i.

Și ei mergeau singuri amîndoi.

Trecuseră puntea și acum începea să se audă corul muncitorilor. Erau oameni cari, împovărați de muncă, dar în tainică frăție cu natura, sunt pururi veseli și îmbrățășători.

Și ei mergeau singuri amîndoi.

Pe drum un flăcău şi-o fată veneau. Glumeau şi erau să se sărute, cînd se auzi în tăcerea serei răsunînd clopotul de vecernie. Atunci se despărţiră în grabă şi-şi făcură semnul crucei.

Ei îi văzuseră şi-şi urmară calea înainte, parcă presimţind că aceasta avea o tainică legătură cu simţirea lor.

Deodată corul muncitorilor răsună mai tare şi se văzură muncitorii apărînd la cotitura unui drum. Erau toţi tineri şi înfrăţiţi de muncă.

Şi ei mergeau singuri amîndoi.

Noaptea venisă. Teodor se arătă de pe după copăcei cu grecoaica. În firea acesteia se răscolise patima ţărilor calde.

Nu departe, pedantul cu X.

— Dar asta e sara dragostelor, zise Natalia.

În mintea lui Al. se perinda un cîntec vechi al său. Pe cărările vrăjite trec perechi îmbrăţişate etc.

Şi în seara aceea ea i se dădu lui, în sărbătoarea de duminică a naturei. Erau ca o reminiscenţă vagă a seninelor timpuri păgîne şi pline de viaţă, păreau nişte noi Venus şi Adonis.

În VIS PRIMĂVĂRATEC

Cap. ultim

(urmează după *Seara dragostelor*)

A doua zi, deşteptîndu-se, simţi un gust amar şi un dezgust îl cuprinse. Capul îi părea greu şi fierbinte, ca cuprins de friguri. Coborî în grădină să se răcorească. Şi gîndea de ce n-a plecat el înainte de-a-l fi înlănţuit de tot patima dragostei. Nu era mai bine ca acest vis să fi rămas vis pentru totdauna, ca ceva primăvăratec? Căci un lucru odată cîştigat pierde din farmecul de mai înainte. Trebuia să fi plecat în noaptea stelată şi liniştită, să se fi dus, lăsînd în urmă visul, care să-i fie ca o mîngîiere senină pentru toată viaţa. Şi îşi aminteşte un tablou făcut de un pictor celebru amorezat. E *Despărţirea.*

Și își simți atunci neputința-i și se afundă cu capul în iarba naltă, verde, sănătoasă, care se plecă deasupra sa în șoaptele vîntului, mîngîietoare.

[...CASA NECULCEŞTILOR...]

....dreaptă între cele două rînduri de pomi cari-i umbresc mărginile şi-şi plecau ramurile spre a asculta, în evlavia lor bătrînească, vechiul grai al pămîntului. În fundul depărtat, lanţul Carpaţilor gîrbovi se desfăşoară liniştit şi falnic — strajă uitată de vremuri — în azurul cald al verei. Şi din înălţimea nesfîrşită a bolţei cereşti soarele prăvăleşte în jos, peste cîmpul beat de voluptate, peste copacii cu frunze şoptitoare de poveşti şirete, peste apele molatece ca o femeie în aşteptarea plăcerilor, nesecata urnă de aur din care curge în văzduh bogăţia policromă a pietrelor scumpe. Lumea întreagă pare un imens tablou idealist, peste care un Tiziano mai dumnezeesc decît cel veneţian a aruncat magia strălucitoare a unor culori visate în somnul unei nopţi (ultraviolete) înstelate.

Aci, sub valurile luminei, gîndurile asfinţesc ca stelele în faptul dimineţei. Dar ochii capătă o putere vulturească şi privirile pătrund depărtarea nemăsurată, afundîndu-se în adîncul acestei beţii nebune de culori cu lăcomia sărutărilor şi a îmbrăţişărilor iubiţilor în ziua sfîşietoare a despărţirei.

În curînd zărirăm casa Neculceştilor. Această casă e o clădire veche din timpurile viteješti ale Moldovei; piatră mucegăită din care e alcătuită şi turnurile crestate ce o acoper îi dau înfăţişarea unuia din acele castele medievale întrezărite prin ceaţa plutitoare a le-

gendelor cavalereşti. Împrejur, un mare parc secular o înconjoară, şi stejari bătrîni, ridicîndu-şi frunţile semeţe spre cer, în ciuda anilor cari caută să-i doboare, i-ascund comoara preţioasă de privirile streine.

Poarta cea mare, ferecată bine între cele două ziduri puternice, se dădu în lături la sosirea noastră şi trăsura intră în ogradă, legănîndu-se uşor pe prundişul presărat pe jos.

Şi cum coborîrăm din trăsură, ne simţirăm deodată sub domnia păcei ce cădea încet dintre ramurile copacilor, ca o dulce parfumată adiere. Lumina, stîmpărată de frunzile dese şi verzi, pătrundea lină şi visătoare, spre a da tonuri delicate şi subtile lucrurilor cari răsăreau ca-n povestea Frumoasei adormite în pădurea fermecată. S-ar fi zis că mortul Trianon a înviat în trecuta sa minunăţie spre a visa din nou, pe malurile Siretului, un vis început demult, depărtat şi neisprăvit.

Rezemată de parmaclîcul de piatră, o vedenie albă stă gînditoare, cu privirile pierdute în nelămurirea de smarald. Părul ei auriu era ca o superbă mantie regală ţesută din raze, iar ochii ei glauci erau ca adîncul fluviilor ce visează tremurătoare în pacea serei. Era Sabina. Ea mi-a făcut în clipa aceea întipărirea castelanelor din frumoasele balade ale trubadurilor. Mlădioasă în rochia albă care-i strîngea mijlocul, ea ţinea în mînă un crin plăpînd, ca şi cum ar fi fost gata să-l dea mirelui aşteptat ce trebuia să vină într-un tîrziu pe cărarea umbrită şi tainică pe care o mîngîiau stejarii prieteni.

Cînd ne văzu, bătu din palme, cu o bucurie luminoasă.

— Lucian! Doamna Costinescu!

CALEA ÎNTOARSĂ

În Păltiniş, pe o vară blagoslovită şi bogată ca o masă de cununie. Prins în colanul încîntător pe care îl fac munţii la apus şi Siretul la răsărit, orăşelul pare ca o piatră nestimată pe o tipsie de aur; atît de strălucitoare este lunca aceasta moldovenească sub podoaba spicelor blonde ale grînelor şi a ramurilor încărcate ale pomilor. Şi în măiestria de culori cu care e hărăzit acest limpede peisagiu din Ţara de Jos, nota albă, veselă şi scînteietoare pe care o dă Păltinişul se armonizează de minune cu tonul larg şi plin dimprejur.

De pe dealul care stă ca o pavăză dinspre miazăzi, orăşelul se vede ca-n palmă.

Casele sale albe, acoperite parte cu şindrilă, parte cu tinichea, se înalţă dintre perdelele verzi de tei ca nişte flori uriaşe care rîd în soare. Şi cum se înşiră una după alta de pe coaste către poalele colinei şi pînă în lunca cea largă, ele par că ar sta gata să se dea de-a rostogolu, aculmîndu-se unele peste altele, nerăbdătoare de a face loc cît mai curînd la priveliştea desfătătoare pe care o înfăţişează în depărtare, spre miazănoapte, ogoarele unde spicele coapte şi grele se leagănă în valuri aurii sub adierea uşoară a vîntului de vară!

Printre casele acestea cochete și livezile mari cît un rai, drumurile frumos prunduite pun brîie de argint în toate părțile. Dar Păltinișul se mîndrește îndeosebi cu marea șosea națională, care-l străbate de la un capăt la cellalt. Șoseaua aceasta desăvîrșește întreg tabloul, întinzîndu-se dreaptă...

[...JUGUL ÎNGROZITOAREI MELE PERSONALITĂŢI...]

Venisem să petrec vara în acest ţinut unde stăpîneam o mică moşie părintească pe care n-o văzusem de un amar de ani.

Împrejurările economice prin cari trecuse ţara în 1900 puseseră pe gînduri pe toţi proprietarii cari nu dădeau de loc pe la moşii odinioară. Zdruncinul pe care-l încercase toată viaţa naţională le atinsese foarte mult veniturile. De aceea, siliţi de a primi sub adevărata lor lumină condiţiunile reale ale vieţei, căutară să părăsească plăcerile scumpe din streinătate şi să se întoarcă în ţară, la ogoarele lor, unde toate lucrurile aveau nevoie de cumpăneală şi de îndreptare.

Sosise o adevărată vreme de reculegere; o vreme de reculegere economică, o vreme de reculegere morală.

Pentru mine era şi o vreme de reculegere sufletească. Ajunsesem la vîrsta cînd omul are mai multe amintiri decît speranţe şi calea i se pare searbădă îndărăt şi pustie înainte. Trecusem dealul vieţei şi coboram la vale. Şi acest simţimînt de nesfîrşită tristeţă care mă cuprinsese, fără să bag de seamă cînd, pricinuise în mine o revoltă surdă şi mocnită pe care nu o stîmpăra decît marea mişcare în aer liber şi oboseala desăvîrşită pe care o dă munca trupească.

Stam aproape toată ziua pe cîmp, în mijlocul muncitorilor cu cari împărţeam prînzul şi strădania, iar noaptea călăream ca un sălbatec peste văi şi coline,

trecînd ca fulgerul prin întunerec, spre marea spaimă a țăranilor, cari mă luau drept călărețul blestemat al vechilor povești. Nu mă întorceam acasă pînă nu cădeam zdrobit de oboseală. Adormeam atunci de un somn greu, pe care visurile nu-l pătau niciodată cu zadarnicele lor arătări. Și totuși, dimineața, în revărsatul zorilor, eram iar în picioare, nemulțumit de noaptea pe care o avusesem, neamăgit de ziua pe care o începeam.

Îndeosebi sărbătorile erau pentru mine un adevărat chin. Munca înceta, locurile rămîneau în părăsire și eu eram nevoit să stau cît era ziua de mare închis în casă, în mijlocul cărților, de cari începusem să prind o nemărginită scîrbă. Altul în locul meu s-ar fi dus cu vederea prin vecini. Dar pe mine focul mistuitor care mă ardea în suflet și acel orgoliu demonic și posomorît care crescuse cu atît mai mult cu cît mi se înrădăcinase mai adînc încredințarea că mi-am pierdut zădarnic viața pînă acum mă țineau vecinic la o parte, plecîndu-mă sub jugul îngrozitoarei mele personalități, de care nu puteam scăpa nici o clipă.

Într-una din aceste sărbători, nemaiputînd răbda povara singurătăței, pusei să-mi închinge calul înainte de vremea obicinuită. Iute ca prîsnelul, argatul fu îndată la scară, cu tretinul gata. Era un armăsar frumos, negru-corb și țintat cu o mică pată albă și rotundă în frunte. Cînd îl aduse în fața mea, sforăia și bătea din picioare de nerăbdare.

— Aha, viteazul meu Șordan! Și ție ți-e dor de aer și mișcare? Nu cumva te apasă și pe tine povara personalității?

— Ba îl zădărește șeaua, domnule! spuse argatul, cu încăpățînată convingere.

Era cît pe-aci să mă umfle rîsul. Argatul acesta, în nevinovăția sa, făcuse haz de necazul meu!

Pusei piciorul în scară și mă avîntai pe șea.

ARTIST

Nu auzisem de multă vreme nimic despre dînsul. De cînd se retrăsese într-un sat depărtat şi mic — satul său natal — nu-mi mai răspunsese la nici o scrisoare. Desigur, supărat pe oameni pentru că fusese silit a-i părăsi fără voie, nu vroia să mai ştie nimic de dînşii. Dar ce tînăr de treabă era! Ţin minte, de parcă ar fi fost ieri, cum ne-am cunoscut noi, în vîrsta cînd toate au farmecul ce-l dă visurile de tînăr. Atunci cel care a publicat o singură nuvelă sau poezie are pentru noi o aureolă de glorie care îl deosebeşte mult de ceilalţi muritori.

L-am cunoscut într-o sară de vară plină de frumuseţă, cu lună pe cer şi pace în aer, cu miros de ierburi şi cînturi de păseri, cînd toate par fantastice şi natura ademeneşte puternic pe omul ce simte. Am ieşit amîndoi pe cîmp şi ne-am plimbat mult, mult, mult, pînă a început să se ivească geana roşie a zorilor la răsărit. Şi ne-am vorbit atîtea! Şi mi-a spus atît de multe! Cum făcuse cursul inferior liceal şi cum, din lipsă de mijloace, nu putuse trece examenile următoare, cum trăieşte acum aici într-o sărăcie adevărat artistică şi ce fel de viaţă liberă duce. Iar eu îl ascultam, căci îmi place atît de mult unul care se descopere cu atîta încredere altuia. E simţirea în apropiere a unei inemi ce caută iubire.

„Şi iată, zicea el, mă atrage mult viaţa asta, aşa

melancolică cum o prevăz eu. E atîta farmec înfața-i și atîta ademenire în șoapta-i, încît o urmăresc uimit ca pe o nălucă iubită. Și simt atîta bucurie că-s tînăr și atîta expansiune de viață, că aș cuprinde lumea într-o putere. Uneori zic că ar fi fost mai bine să nu fi învățat de loc carte, căci poate aș fi iubit altfel lumea; dar atunci îs plictisit. Așa trebuia să fiu cum sunt acum." Sub raze de lună, dînsul se arăta simpatic, nalt, frumos și cu părul negru, moale și rar. Și așa era el. Un mare admirator al naturei, care pentru el era ca o soră bună și sub farmecul căreia ne împrietiniserăm în cîteva ceasuri.

Multă vreme pe urmă am umblat împreună, am citit laolaltă și ne înpărtășeam ceea ce simțeam. Nu l-am văzut niciodată pierzînd nădejdea și zbătîndu-se în ghearele desperărei; mai mult visător. Își făcuse un fel de filozofie proprie, după care nu-i era permis să despere niciodată. Dar într-o seară a venit la mine cu un fel de nerăbdare în tot ce făcea; era tot seară frumoasă și dulce, numai el nu mai era același. Luase hotărîrea de a se duce la țară, căci nu mai avea cu ce trăi la oraș. Eu mă temeam că acolo nu o să poată face nimic.

— O să am liniște destulă și o să pot să studiez în pace.

— Dar de scris, n-ai să scrii?

— Nu cred. Îmi place arta și o simt, și dacă o am gata și perfectă de la alții, de ce aș mai încerca și eu? Aa, înțeleg, dacă aș fi la oraș, aș fi nevoit să scriu. Și, vezi tu, continuă el mai departe, cîți ca mine, oameni care știu cu adevărat ce va să zică artă, nu se vor fi pierzînd într-un colț de țară uitat...

Tîrziu, odată, vizitînd spitalul unui mare oraș, am găsit pe prietenul meu acolo, zăcînd slab și palid peste măsură. Dar despre artă vorbea tot cu entuziasm, cu un fel de entuziasm plin de exaltare și pe care eu nu-l pricepeam pentru că nu suferisem ca dînsul de singurătate, de singurătatea absolută, în care nici o ființă nu vine să te asculte. Citea și acolo cu patimă. L-am întrebat de nu mai scrie.

— Aa, nu; eu admir arta și nu voi s-o pîngăresc.

Sunt sigur că de-aş scrie, aş fi mult în urma maeştrilor. De aceea vrau mai bine să admir, să mă îmbăt, ca de farmecul unei fecioare, de măreţia artei pure şi senine, care e totul pentru mine. Arta, vezi tu, e explicarea fericirei din viaţă!...

— Dar îţi pierzi talentul!

— Dacă nu-mi sunt date bucuriile creaţiunei, le am pe cele ale admiraţiunei. Dar eu le am şi pe ale creaţiunei. Artistul e cel care simte arta şi o înţelege.

Şi iar ne-am despărţit, şi de atunci i-am pierdut urma.

VAE, SOLI!

Din partea finală

Nori pe cer. El, cu fruntea arsă, iese spre a se duce să vadă Bîrladul. Întîlnește pe învățător.

— Ce vești mai spun jurnalele?

— Habar n-am. Nu le-am citit de mult.

—Se zice că Bulgaria se înarmează iar. Că a dat ordin de concentrare trupelor la granițele române. Că primesc din Rusia arme și muniţiuni etc.

— Cum se vede, te temi să nu-ți lipsească într-o dimineață ceapă și celelalte zarzavaturi.

Cellalt rîse. Soli se miră el singur că mai are puterea de a face ironii.

— De altminteri, urmă el umoristic, e o altă problemă mult mai însemnată la ordinea zilei: plecarea mea la București.

— Aceasta se va rezolvi mai ușor, zise învățătorul rîzînd.

— Mie nu mi se pare tot așa.

Și începu să se explice. El, care era așa de mîndru în privința lucrurilor acestora (a chestiunilor bănești), acum ajunsese așa de jos, încît se spovedea acestui, aproape un necunoscut.

În sfîrșit, se despărțiră. Soli vru s-apuce spre Bîrlad, dar un altul îl strigă. Era un țăran care dorea să-l cinstească. El îi mulțumi de intenție, dar trecu înainte, voia să fie singur, cu acea singurătate care îl rodea, îl mistuia. Mergea încet, aplecat și se întreba mereu în gînd, fără nici un rost: „Cînd voi pleca la

Bucureşti?“ Ţărani venind de la muncă îl salutau afectuos şi-l întrebau: „Unde te-ai plimbat?“ El le răspundea, dar în gînd îşi zicea: „Plimbat“. Ei cred că de plăcere am ieşit, nu de nevoia profundă de a-mi ogoi suferinţa. Şi în mintea-i se învîrtea tot mai repede şi mai fără şir întrebarea: „Cînd voi pleca?“ Capu-i ardea amarnic „Doamne fereşte, gîndi el, înnebunesc.“ Şi gînduri ciudate îi veneau în minte. „Dacă m-ar apuca o ameţeală, dacă m-aş duce şi aş întreba pe întîiul venit: cînd voi pleca?“ Dar hotărî să se ţină bine, însă gîndul nu-l părăsea. Deodată opri un ţăran în drum şi, stîngaci, cu un surîs sfios, îl întrebă: „Mă rog, cine poate să-mi spuie cînd voi pleca la B.?“ Ţăranul îl privi uimit: „De, domnule, asta o ştii singur“. [Soli] plecă. Ţăranul se uita în urma sa şi nu ştia ce să creadă. Clătină din cap şi-şi zise că a fost o glumă, cum obicinuia cîteodată [Soli] în timpurile cele bune.

Soli mergea împleticindu-se buimac. Privea în neştire. Îşi dădea încă seamă de prostia ce făcuse, dar în zădar cerca să înfrîneze pornirile gîndurilor. Iată un copac, o pasere, oameni care vin de la cîmp. Dar de ce merge bătrînul cela aşa de încet şi pare aşa de zdrobit? Sapa din spate îl doboară. Vai! Şi oboseala pe care trebuia s-o simtă bătrînul înmiită o simţea el, înmiită. Aha, asta-i o fată, cea care trece acum. Ajuns acasă, întrebă şi pe mamă-sa cînd pleacă. Ea nu-l înţelese deocamdată. El îi spunea cu o voce rugătoare şi umilă: „Mamă, aşterne-mi“. Îl înţelese şi izbucni într-un plîns cu hohote.

NOTE, COMENTARII, VARIANTE

POEZII

DIN VOLUME

FECIOARA ÎN ALB. CÎND VIOARELE TĂCURĂ. MOARTEA VISURILOR. POEME.

ARGUMENT

Succinta prefață lirică a volumului de poezii apărut în 1902, intitulată *Argument*, a cunoscut un îndelung proces de metamorfozare. Confruntarea variantelor e interesantă, deoarece ideile reluate consecvent și transformate într-un gen de laitmotiv vizează firesc esențialul preocupărilor scriitorului. Poate și mai interesante sînt, însă, ideile nepreluate, deoarece ele indică aspecte pe care scriitorul le avea în vedere, dar care au fost, mai tîrziu, omise datorită formei poematice pe care o lua *Argumentul* în ipostaza sa finală.

Una din variantele acestui *Argument* ne atrage atenția asupra finalității protestatare a versurilor destinate publicității. Protestul are aici, însă, o accepție aparte și anume apare ca o atitudine de nonacceptare a totalei negări a tradiției. El înțelege actul poetic ca o sinteză între continuitate și discontinuitate. Neglijarea valorilor anterioare și indiferența pentru cele viitoare consideră el a fi lacuna prezentului. „Poemele de față, ca și cele cari au fost publicate înaintea lor, au modestia de a se crede că nu sunt decît un glas din mulțime. Dar un glas este o protestare... Protestarea se ridică împotriva nimicirei conștiinței vechi. Afirmarea se înalță în sprijinul deșteptărei conștiinței nouă, căci poezia din zilele noastre nu are nici o conștiință" (ms. 1.659, f. 86).

Ciorna primului proiect explicativ al poeziilor sale s-ar părea că se află în manuscrisul 1.657, f. 248, ghidîndu-ne după grafica cu regularități școlărești și după culoarea violetă a cernelei, utilizată

frecvent în majoritatea scrierilor sale de început. „Ție, poporul meu, îți închin aceste viersuri, ție, chemat spre fapte mari (o, tu, poporul meu, chemat spre fapte mari), căci în tine găsit-am puterea geniului pe care eu am dat așa slab la lumină (iartă-mă). Și de voi putea lupta odată pentru libertatea ta, singura țintă a vieței mele."

Dacă pasajul acesta se constituie ca o expresie lirică a profundului atașament față de cei din mijlocul cărora s-a ridicat și al căror tribun se vrea, se poate identifica și prezența altor momente manuscriptice de aceeași natură, care fixează, în raport de starea momentană a spiritului, diversele fațete ale menirii creației artistice. „Vă plîngeți în deșert și lacrămi vărsați asupra celor asupriți. Dar ați pătruns vrodată în mijlocul lor, cercat-ați să luptați și năzuit-ați să lucrați alături cu ei? V-ați mărginit a vă tîngui între voi ca femeile și ați spus că faceți artă pentru popor, Hamleți. Nu vedeți cît de departe sunteți de dînsul și că nu vă mai înțelegeți deloc cu el?

Pătrundeți în mijlocul lui, luptați și suferiți cu el, și cînd vă veți odihni, atunci să se înalțe cîntecul lirei voastre ca a lui Ossian" (ms. 1.658, f. 29).

În funcție de lacunele pe care le sesizează, asistăm și la o variație a obiectivelor vizate.

„Rolul artei, al poeziei — spune Ștefan Petică în manuscrisul 1.659, f. 85 — e pentru noi, cei de acum, de a lumina spiritele, a le păzi și a le scoate din sila de viață. A-i face pe oameni să li se pară viața frumoasă e datoria artiștilor." Paragraful din manuscrisul 1.659, f. 99, se axează pe aceeași idee a creației ca mijloc de fortificare, de revitalizare a spiritelor. „De unde vreți să scoateți artă trainică cînd sunteți toți blazați? De unde acele imagini bărbătești și pline de vigoare, acele viersuri focoase, cînd sunteți atît de abătuți și duceți viața cu atîta silă? Ori vreți să ne încredințați că descurajarea aceasta e ceva eroic și pretindeți să o admirăm?"

Alteori ține să sublinieze că singura posibilitate a creatorului de a se realiza e de a comunica necondiționat cu omenirea, căci sentimentul frumuseților concepute și trăite îi creează parcă un gen de obligativitate de a împărtăși și pe ceilalți din bucuriile lui.

„Poete, tu n-ai nimic. Tu n-ai un pămînt pe care să-l lucrezi. Inima oamenilor e ogorul tău. Tu n-ai patrie. Omenirea e patria ta. Și simțirile tale nu le poți ține pentru tine singur. Tu trebuie să le spui altora, să-i sugestionezi, că-s prea frumoase" (ms. 1.658, f. 111, notație laterală).

Pe aceeaşi foaie, în josul paginii, se află o notaţie care sugerează tendinţa de alternare a liricii sociale cu cea intimă. „Mecanismul psihologic prin care amorul poetului spre iubirea curată şi fapte mari se împlîntă în inima poporului, dorinţa sinceră a poetului e de a spune tot ce ştie. Cum înflăcărează cuvîntul lui şi produce rezbelul.

— În mişcare e viaţa. E noapte. Poetul şi-a finit rolul de războinic, mîine va cînta iubirea lină..."

Sensurile degajate de suita aceasta de pasaje reprezintă o materializare a stărilor sale de conştiinţă cristalizate variat, în funcţie de profilul pe care-l impunea conjunctura intelectului său în formare.

De fapt, în manuscrisul 1.657, f. 255, e prezentă o mărturisire de natură să explice această continuă metamorfozare a *Argumentului*, a acelui poem programatic care precede volumul său de versuri.

„Acum, cînd mă gîndesc înapoi, multe din faptele simple de atunci devin de o complexitate uimitoare şi totuşi capătă un interes mult mai mare. Atunci, cele ce se petreceau erau adesea neînţelese pentru mine. Aşa am fost totdeauna, evenimente externe au hotărît de starea şi emoţiunile mele interne, justificînd foarte nemerit spusele unui autor francez."

FECIOARA ÎN ALB

Poeziile aparţinînd acestui ciclu sînt reproduse din volumul *Fecioara în alb. Cînd vioarele tăcură. Moartea visurilor. Poeme*, Bucureşti, 1902 (**A**),p. 5-39.

Ciclul de poeme *Fecioara în alb*, fragmentat în trei serii şi purtînd iniţial titlul *La creatura di bianco vestita*, a fost publicat în revista *România jună* (**B**). Poemele I, II, III şi IV au apărut în nr. 223, 24 iulie 1900, p. 1, avînd un moto din Dante: „*Vedi che del desio lei mi piego*". Poemele V—XI au fost publicate la 31 iulie, avînd de data aceasta un moto din Ugo Foscolo: „*Entra ed adora*". Ultima serie a acestui ciclu, cuprinzînd poemele XII—XVIII, apar în acelaşi periodic pe data de 7 august 1900, fiind precedate de cîteva versuri din Lord Tennyson: „*But the tender of a day that is dead / Will never came back to me*".

Nici ordinea şi nici numărul poeziilor din volum nu corespund exact celor din periodice, deoarece poema VIII din *Fecioara în alb*, apărută în *România jună* din 31 iulie 1900, va figura în volum ca bucată constitutivă a ciclului *Cînd vioarele tăcură* (VII), iar poeziile XIV—XVI din volum lipsesc în ultima serie a *Fecioarei în alb* din periodic, fiind reproduse în volum din *Literatorul*.

Pornind din momentul în care intervin neconcordanțe de notare (poema VIII), indicăm modul în care poeziile din volum corespund cu cele din periodic. Poeziei VIII din volum (**A**) îi corespunde poezia IX din periodic (**B**); poeziei IX (**A**), poezia X (**B**); poeziei X (**A**), poezia XI (**B**); poeziei XI (**A**), poezia XII (**B**); poeziei XII (**A**), poezia XIII (**B**); poeziei XIII (**B**), poezia XIV (**B**); poeziei XVII (**A**), poezia XV (**B**); poeziei XVIII (**A**), poezia XVI (**B**); poeziei XIX (**A**), poezia XVII (**B**) și poeziei XX (**A**), poezia XVIII (**B**).

Diferențierile de text sînt foarte restrînse, cu excepția poeziei III, căreia i se adaugă în volum o strofă (ultima).

Poezia II: *v. 18* cobora, **A**; coboară, **B**.Poezia V: *v. 29* deasupra, **A**; deasupră **B**.

Poezia VII: *v. 4*: mantă, **A**; manta, **B** // *v. 11*: pe frunte-mi, **A**; pe fruntea-mi, *B*.

Poezia VIII, **A** (IX, **B**): *v. 6:* doruri chinuite, **A**; inemi chinuite, **B** // *v. 7*: note lungi și triste, **A**; note lungi și negre, **B** // *v. 13*: Ci trec, **A**; Eu trec, **B**.

Poezia XI, **A** (XII, **B**):
v. 5: se închină, **A**; se-nchină, **B**.

Poezia XIII, **A** (XIV, **B**):
v. 2: se lasă în, **A**; se lasă-n, **B** // *v. 17:* perind, **A**; pierind, **B** // *v. 27:* ramură-nflorită, **A**; ramură-nvălită, **B** // *v. 28:* noaptea-nvăluită, **A**; noaptea mîhnită, **B**.

Poezia XVII, **A** (XV, **B**):
v. 7: marmură, **A**; marmoră, **B**.

Poezia XIX, **A** (XVII, **B**): *v. 7*: durere viitoare, **A**; durerea viitoare, **B** // *v. 9:* vieții, **A**; vieței, **B** // *v. 10:* mîini, **A**; mîni, **B** // *v. 23:* privirea-ntunecată, **A**; privirea-ndurerată, **B**.

Motoul ultimei serii a *Fecioarei în alb* publicată în periodic *(„But the tender of a day that is dead / Will never came back to me")* se află notat în manuscrisul 1.658, f. 169, fiind succedat de următoarele extrase din simboliștii francezi: *„J'irai tout le long de la mer éternelle/ Qui bave et gémit dans les roches concaves, / En tordant sa queue dans les roches concaves./ J'irai tout le long de la mer éternelle"* (Jean Moréas). Specificarea autorului îi aparține lui Ștefan Petică. Autorul celorlalte versuri nu mai este indicat, probabil datorită faptului că versurile lui Paul Verlaine circulau curent în epocă: *„La vie est brêve, / Un peu d'amour, / Un peu de rêve / Et puis... bonjour! / L'amour est vain, / Un peu d'espoir, / Un peu de haine / Et puis... bonsoir."*

Deşi citatul din Dante, autorul sub auspiciile căruia Petică îşi începe publicarea sistematică a poemelor sale, nu este consemnat, manuscrisele păstrate ne permit totuşi să deducem că ataşamentul poetului faţă de creaţia lui Dante a fost profund. Că l-a citit, este incontestabil. *Vita nuova* figurează într-o listă de cărţi comandate în străinătate (ms. 1.657, f. 351), care se pare că i-au parvenit scriitorului, deoarece în biblioteca rămasă de la el se află unele din volumele solicitate atunci. De altfel, în schiţa *Idilele din mansarde*, printr-o asociaţie generată de o similitudine de gesticulaţie, scriitorul face referiri la un anumit moment bine precizat din această lucrare a poetului florentin. „Deodată, nu ştiu cum se făcu, la un colţ de drum apăru înaintea mea silueta zveltă a unei femei tinere, palide şi frumoase. Am rămas uimit, cuprins de o vagă presimţire. Şi cînd trecui pe lîngă dînsa, ea înclină încet capul într-o salutare dulce şi discretă, iar crinul din mîini îi căzu la pămînt. Atunci am avut viziunea damelor medievale, care astfel îşi salutau cavalerii, şi mi-am adus aminte de episodul din *Vita nuova*, cînd Beatrice salută pe Dante."

În manuscrisul 1.658, f. 94, există un fragment versificat care denotă că Petică l-ar fi dorit pe Dante ferit de persiflări, mai ales pe tema esenţială a creaţiei sale, a acelui cult pentru Beatrice, femeia concepută ca simbol al tuturor marilor aspiraţii.

„N-aş putea, n-aş fi în stare să rîd dacă cineva / Să-ndrepteze pe Madona geniului ar cerca / Şi cînd capul fără creier vrun renume-ar cîştiga / Schingiuind pe Alighieri pentru a-l parodia."

În versurile sale de început se poate identifica chiar o anumită influenţă exercitată de Dante, vizibilă îndeosebi în cultul femeii pe care o adoră şi în care recunoaşte călăuza sa luminoasă. „Îmi apari în strălucită-aureolă de lumină / Şi asupra vieţei toate dulcea faţa ta senină / Răspîndeşte-atîta farmec şi atîta poezie, / Încît trece-aşa de lină ca o undă argintie."

În manuscrisul 1.657, f. 228 v., e de asemenea exprimată tendinţa de a asocia frumuseţea feminină cu perfecţiunea spre care tindea neîncetat.

Sub cereştile-ţi forme-mi regăsesc idealul
Ce atît de mult căutatu-l-am în deşert,
Femeie frumoasă copil al luminei.

Pe aceeaşi pagină, în partea dreaptă a foii, e schiţat proiectul unui sonet pe o idee similară.

SONET II

Că ești iubită, nu te îndoi,
Căci cine nu te-ar iubi, formă cerească.

Ca și în viziunea lui Dante, se conturează din ce în ce mai clar o „femeie ideal", care reprezintă cînd arta, cînd știința.

Arta, senina fecioară, cu ochii dulci ademenind,
Toate nobilele gînduri înspre sine atrăgînd,
Ce viață-n noaptea clară a umplut viața toată
De se asemănă iubita și cu arta laolaltă.

(Ms. 1.658, f. 164.)

„Ah, mi-aș pune sărutarea pe a ta frunte curată, de unde au izvorît atîtea gînduri ce mi-au dat viață odată, ce mă ridică în alte lumi mult mai mărețe: fecioară știință."

Motivul central al primului ciclu de poezii — fecioara lilială — profilată delicat pe fundalul auster al vieții monahale, străbate ca o temă dominantă momentele anterioare ale creației sale poetice.

Inițial, conturul persistent, într-o pictură deteriorată, al unei candide fecioare, constituie pretextul crochiului liric. „ Pe-un zid negrit văzusem un chip blînd de fecioară, / Cu ochii plini de visuri încet plecați în jos / Sub dulcea [indescifrabil, *n.ns.*] a unui gînd frumos. / Din arta' altor timpuri atît mai rămăsese, / Căci toate celelalte pierise, se ștersese" (ms. 1.658, f. 139 v.)

Apoi viziunea serafică pare a-și asocia alte elemente și a-l obseda pe scriitor:

„Un sunet blînd de harfă ce piere-n depărtare, / Purtat pe-aripi de vînturi ce-ntind a lor suflare, / Rămîne multă vreme în mintea cui l-aude / Și-n locul cel mai tainic din inimă s-ascunde / ... Așa eu port în gînd acel *chip de fecioară* / Spre care-n pacea serei gîndirea mea coboară" (ms. 1.658, f. 70).

*

Poezia VIII din ciclul *Fecioara în alb* a cunoscut mai multe versiuni, dintre care două s-au păstrat integral în manuscris.

Varianta din manuscrisul 1.659, f. 9 (**B**) poate circula chiar independent, deoarece nu păstrează decît trei versuri relativ identice cu textul de bază, iar ambianța are o anumită specificitate, deși e generată de aceeași substanță poetică care le dă axul comun.

Eu nu am cîntul vesel din templul larg deschis,
Nici fruntea-mpodobită de verzi cununi de palmi,
Căci versul meu e versul perdut al unor psalmi.

În noaptea rătăcirei rosti-voi ca-ntr-un vis,
Nălțînd privirea stinsă spre cerul zbuciumat;
Din buze ostenite un imn îndurerat.

Parfum de anemonă vă-mbată de plăcere
Cu roze albe-n plete, cu rîsul fericit.
Din amfore de onyx bînd vinul strălucit,
Uitați, streini de lume, de zbucium și durere.

Ci noaptea-ntunecată m-acopere-n tăcere
Cu straniu văl himeric pe suflet chinuit.
Din ramuri lungi și negre cu glasul aiurit
Încet, prelung pornește un tragic *Miserere*.

v. 5: În noaptea-ntunecată se-nvăluie-n tăcere, **A**, *corespunde cu v. 11:* Ci noaptea-ntunecată m-acopere-n tăcere, **B** // *v. 6:* Cu straniu văl himeric pe doruri chinuite, **A**, *corespunde cu v. 12:* Cu straniu văl himeric pe suflet chinuit, **B** // *v. 7:* Pe note lungi și triste cu glasuri aiurite, **A**, *corespunde cu v. 13:* Din ramuri lungi și negre cu glasul aiurit, **B** // *v. 8:* Pornește singuratec un tragic *Miserere*, **A**, *corespunde cu v. 14:* Încet, prelung pornește un tragic *Miserere*.

Varianta din ms. 1.658, f. 117 (**C**), e și mai depărtată de textul de bază, ea avînd similitudini fundamentale cu textul deja citat, ca o primă formă a acestuia.

Deși e scrisă cu creionul, iar grafia e nervoasă, dezordonată, prezentînd multe corecturi, se pot stabili totuși anumite diferențieri.

v. 1: Eu nu am cîntul vesel din templul larg deschis, **B**; Eu nu am imnul bahic în sufletu-mi închis, **C** // *v. 3:* Căci versul, **B**; Căci cîntarea, **C** // *v. 5:* Nălțînd privirea stinsă sub cerul zbuciumat, **B**; Purtînd sub cerul negru învechita mea durere, **C** // *v. 6:* imn îndurerat, **B**; tragic *Miserere*, **C** // *v. 7:* Parfum de anemonă vă-mbată de plăcere, **B**; Vestiți în ode limpezi [versuri clare, *tăiat*] suprema-vă plăcere, **C** // *v. 10:* Uitați, streini de lume, **B**; Uitați, dornici de lume [de imnul bahic, *tăiat*], **C** // *v. 11*: noaptea-ntunecată, **B**; noaptea durereoasă, **C**.

Poezia XIV din *Fecioara în alb* apare sub titlul *Serenada*, avînd ca moto: „*Au pâle lys d'argent*“, în *Literatorul*, XX, nr. 4, 5 aprilie 1899. Deși *Literatorul* asocia originalității direcției literare și o grafie aparte, paradoxurile grafice nu izbesc în sens cantitativ, cu toate că nu lipsește ostentația: *limpeḍi*, *avênt*, *colónnă*, *strălucitóre*, *flóre*, *nóptea caldă*, *visătóre*, *rosa*, *vênt*, *ér*, pentru *iar*, *dér* pentru *dar* etc. Iscălitura se adecvează și ea noului profil: *Stephan Petică*.

De altfel, poeziile luate în ansamblu sînt identice. Doar versul 7 sună altfel. Deși diferențierea rezidă numai într-un epitet, acesta

dădea o ambianță mai subliniat senzuală poeziei din *Literatorul* (*Se-naltă-n seara aromată; Se-naltă-n seara parfumată*).

Poezia XV apare tot în *Literatorul*, XX, nr. 2, 5 martie 1899, sub titlul *Hymn profan*. Ca și în cazul precedent, nu se remarcă diferențieri de conținut, ci doar de grafie (*vallea, primă-véră, hymn, viséză* etc.).

Imaginea femeii visătoare care se plimbă singuratică constituie un motiv predilect încă din primele încercări de versificare ale lui Ștefan Petică. În manuscrisul 1.658, f. 123, datînd din perioada liceală, se află, scrise în grabă cu creionul, următoarele versuri:

Un cer curat și-albastru cum nu s-a mai văzut
Cuprins-a lumea toată în noaptea cea de vară,
Iar sus pe cer, acolo, lucește luna clară
Și-n raze fermecate grădina a-nvălit.

Princesa cea frumoasă se plimbă gînditoare,
Mărind atît frumosul grădinei fermecate,
Că gîndul nimănui nici n-ar putea a scoate
O fantasie care s-o pună în uitare.

Poezia XVI din ciclul *Fecioara în alb* apare sub titlul *Curtezana* în *Literatorul*, XX, nr. 3, 20 martie 1899 (**B**).

De data aceasta se remarcă o influență mai accentuată a grafiei lui Macedonski, scriitorul părăsind ponderea anterioară. De ex.: *trandaphiri, phărmecată, mysteriόse, immensă, addormită, telle, icόne, ardětόre, primă-věratic, rĕmâni, înțeléptă, surîḑi ne-sciutόre, asînțite.*

Există, de asemenea, și ușoare deosebiri de text. Atît titlul, cît și epitetul diferențial al primului vers din *Curtezana* denotă o tentă de o mai accentuată voluptate și intensitate instinctuală.

v. 1: Noaptea ochilor albaștri, **A**; Noaptea ochilor demonici, **B** // *v. 11:* șăgalnicii fiori, **A**; albastri săi fiori, **B**; trimise, **A**; trămise, **B**.

Poezia XVIII a fost publicată inițial în *România jună* din 10 iulie 1900, sub pseudonimul: *M. Pall.*

Cea mai veche variantă a acestei poezii avea titlul *La despărțire* și era dedicată Izabelei Andrei, — dacă ne ghidăm după indicația: „Către I. A." — profesoară la externatul de fete din Brăila. A fost cunoscută de Ștefan Petică, probabil, datorită legăturilor pe care aceasta le avea cu mișcarea socialistă. Din precizările lui Liviu Macedonescu reiese chiar că ea „l-a introdus" în 1895 pe Ștefan Petică la clubul muncitoresc. Sînt mărturii că între cei doi se stabilise o prietenie afectuoasă și delicată. P. Crăescu, în articolul său din *Freamătul* (1912), își amintește că într-un moment de acută criză materială,

profesoara Izabela Andrei îi trimite lui Ştefan Petică, prin intermediul său, suma de 20 de lei, rugîndu-l însă insistent să nu indice sursa acestei sume şi mai ales să i-o înmîneze de aşa manieră, încît să-i menajeze susceptibilitatea.

Originea acestei poezii se poate detecta într-o notaţie de formă rudimentară, constituindu-se ca o etapă intermediară ce se situează la limita dintre proză şi poemul în proză; proza fiind, însă, purgată de elementul anecdotic, de particularitatea faptului trăit, existînd mai mult ca atitudine lirică.

„Toată noaptea călătorit-am şi am avut ochii pironiţi, în tristă, dulce mişcare de suflet; la depărtata stea singuratică triştii ochi îmi îndreptam, iar gîndul în văpaia durerei mi-l îndreptam spre tine, dulce, iubită fecioară.

Dulcea iubită fecioară, m-a urmărit noaptea întreagă chipul tău, pe cînd rătăceam singur sub raza stelei, sclipitoare, protectoare."

În manuscrisul 1.658, f. 72 (**B**), se remarcă o mai stringentă structurare lirică a aceloraşi idei şi stări de suflet:

Către steaua depărtată
Trişti ochi îmi aţinteam, [îndreptam, *tăiat*]
Iară gîndul, rob durerei,
Înspre tine-l îndreptam.

Şi-mi surîse (Şi-mi fu roată) întreaga noapte
Faţa ta mîngîitoare,
Pe cînd [singur, *tăiat*] rătăceam sub raza
Blîndă a stelei protectoare.

O variantă mai apropiată de forma definitivă se intitulează *Pribeag* şi se află în manuscrisul 1.658, f. 113 (**C**). Cerneala violetă cît şi iscălitura: *Erics* atestă elaborarea acestei forme în prima fază a creaţiei lui Ştefan Petică. Similitudinile se limitează mai mult la prima strofă şi la structura versificaţiei, la specificul ritmicii, deoarece celelalte două strofe diferă substanţial de cele ce aparţin bucăţii publicate în ciclul *Fecioara în alb*, unde este omisă ideea peregrinării sub auspiciile imaginii ocrotitoare a iubitei.

Toată noaptea singuratec
Pribegind pe drum m-am dus,
Luminîndu-mă în cale
Mîngîioasa stea de sus.

Către steaua depărtată
Triştii ochi îmi aţinteam,
Pe cînd gîndul visător [Iară gîndu-n duioşie, *tăiat*.]
Înspre tine-l îndreptam.

Și-mi surîse întreaga noapte
Chipul tău mîngîitor
Rătăcirei de (Pe cînd rătăceam) sub raza
Astrului ocrotitor.

v. 1: argintată, **A**; singuratec, **C** // *v. 3:* Mă privea adînc mirată, **A**; Luminîndu-mă în cale, **C** // *v. 5:* Mîngîioasa stea din zare, **A**; Către steaua depărtată, **C** // *v. 6:* Tremurînd încet visa, **A**; Triștii ochi îmi ațințeam, **C** // *v. 7:* Din petale-albastra floare, **A**; Pe cînd gîndul visător, **C** // *v. 8:* Triste lacrimi revărsa, **A**; Înspre tine-l îndreptam, **C** // *v. 9:* Triste lacrimi curg în noapte, **A**; Și-mi surîse întreaga noapte, **C** // *v. 10:* Din frumoșii ochi cerniți, **A**; Chipul tău mîngîitor, **C** // *v. 11:* Eu mă duc. Duioase șoapte, **A**; Rătăcirei de sub raza, **C** // *v. 12:* Trec prin teii adormiți, **A**; Astrului ocrotitor, **C**.

Poezia XIX n-a fost inclusă în ciclul *La creatura di bianco vestita*, publicat în *România jună*, ci a fost atașată ciclului cu prilejul apariției volumului de poezii din 1902.

Motivul poeziei XIX din *Fecioara în alb:* nostalgia depărtărilor ca echivalent al setei de puritate și perfecțiune se constituie ca un laitmotiv al creației lui Petică. Inițial el apare într-o succintă notație din ms. 1.658, f. 91: „Cine-i îndemnase la drum? Fără îndoială un înflăcărat sentimental, sedus de atragerea depărtărei, frumusețea gestului, estetica acestei caravane a mizeriei mergînd spre steaua depărtărei abia răsărită.“

Poezia XX. Nici această poezie nu a fost încadrată în ciclul *La creatura di bianco vestita*, ci a fost încorporată ciclului cu prilejul apariției volumului în 1902.

CÎND VIOARELE TĂCURĂ

Titlul pe care Șt. Petică îl dă celui de al doilea ciclu de poeme cuprinse în volumul de poezii apărut în 1902 a fost utilizat inițial pentru desemnarea unui articol politic *(Cînd viorile au tăcut* în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.137, 3 mai 1898, semnat: *Șt. P.)*.

Reluarea aproape identică a titlului a fost dictată probabil de forța de sugestie a acestei metafore simbolizante, care odinioară aducea ideea stagnării forțelor politice la care se referea, iar acum semnala dureroasa constatare a rarefierii propriilor forțe vitalizante, a cedării marilor energii interioare. Reproducem poeziile întregului ciclu din volumul de *Poeme*, București, 1902, p. 40-72.

Poezia III din ciclul *Cînd vioarele tăcură* apare pentru prima dată în revista *Literatură și artă română*, V, nr. 3, 25 ianuarie 1901, p. 159. Poezia, sub forma unui cîntec, era integrată în actul al doilea al piesei *Solii păcii*, constituind un gen de popas liric specific teatrului simbolist și aducînd cu sine ideea gravă a chemării spre tăcerea absolută, perfectibilitatea fiind resimțită probabil ca inexprimabilă. N-ar fi exclus să asistăm aici la o împingere la extrem a ideilor promovate de Mallarmé în ultima fază a creației sale (*„Un coup de dé n'abolira jamais le hazard"*), cînd credea că „pornind de la spațiul vid, de la alb — materializare a tăcerii — se creează progresiv opera, ca ieșind încetul cu încetul din neant" (Guy Michaud, *Mallarmé, l'homme et l'oeuvre*, Paris, „Hatier", 1958, p. 158).

Poezia VII, după cum s-a specificat, apare pentru prima dată în *România jună*, 3 iulie 1900, figurînd ca poema VIII din ciclul *Fecioara în alb*.

Poezia X din ciclul *Cînd vioarele tăcură* (**A**) a fost construită, pornindu-se de la următoarele versuri-piloni care se află notate cu creionul, păstrîndu-se spații albe între ele, în manuscrisul 1.657, f. 63 (**B**): „Dar plîng așa de dulce viorile-ostenite/ Pe coarde tremurate durerile rănite". „Plîngeau așa de dulce viorile-ostenite / Pe coarde tremurate durerile rănite." (Sînt versurile 11 și 12 ale Poeziei X.) „Vom merge rătăcite pe aducerile-aminte / Și buzele curate vor fi de orice cuvinte." „Vom merge-n pribegie pe aducerile-aminte /Și buzele...", versurile 17 și 18 ale poeziei în forma ei definitivă (**A**). Ultima notație e de un singur vers și a rămas neschimbată, constituind versul 22 (**A**): „Romanță fără gesturi cîntată-n umbra lină".

Poezia XIII apare sub titlul *Amurg parfumat* în *Literatorul* din 20 februarie 1899, nr. 1. Nu se pot identifica diferențieri de conținut față de forma publicată în volum, sînt prezente însă diferențieri de grafie (*thesaur*, *symphonie*, *zaimph*, *stelle*, *myster*, *primăvéră*, *rade*, *răspîndeșce*, *suridetóre*, *móre*, *luminósă*, *voluptósă*, *góle*, *sîntul templu* etc.). Iscălitura rămîne: *Stephan Petică.*

Poezia XIV apare inițial sub titlul *Sonnet* tot în revista *Literatorul*, 10 iunie 1899, nr. 7 (**B**).

Sonnet se deosebește de poezia publicată în volum nu numai ca grafie, ci și prin anumite elemente de conținut. Pentru expresia *meșterele mîni*, inițial exista forma *maestrele mîni*. E deci evidentă tendința de mai tîrziu a lui Șt. Petică de smulgere din sfera neologistică și de găsire a echivalentului autohton.

Deosebiri de substanță, deși intervin numai în ultimele două strofe, sînt importante, deoarece modificările pe care le introduce

poetul denotă agravarea stărilor sufletești depresive. Nota de tristețe se transformă în tonalitate sumbră, apăsătoare, ostilă. Existența e receptată parcă printr-un filtru de deznădejde care întunecă totul. Edificatoare e, în acest sens, metamorfoza pe care o suferă ultima strofă:

Adîncul întunerec se-ntinde ca-ntr-un vis.
De jgheab doi spectri gîrbovi se reazimă cărunți.
Fîntîna e o noapte, tăcerea un abis!

capătă în forma finală mai accentuate deschideri spre întuneric:

Adîncul întuneric se-ntinde ca-ntr-un vis
Și nici o licărire în zare nu s-arată
Vestind speranța pală ce turbură și-mbată.
Fîntîna e o noapte, tăcerea un abis.

Restul diferențierilor față de textul de bază sînt următoarele: *v. 1:* palida tristeță, **A**; palida tristețe, **B** // *v. 5:* Pe fața blondei unde încet și trist s-abate, **A**; Pe fața blondei unde încet și trist se frîng, **B** // *v. 6:* o doină, **A**; dulci doine, **B** // *v. 7:* Ce cade ca un freamăt, **A**; Ce cad ca o poveste, **B** // *v. 8:* vise depărtate, **A**; visele se sting, **B** // *v. 10:* pe vale, **A**; pe munți, **B** // *v. 11:* Și sufletul se plînge pribeag pe vechea cale, **A**; *nu are corespondent în* **B** // *v. 12:* Iar lacrimi, calde lacrimi, **A**; *corespunde cu:* Și lacrimi, calde lacrimi, **B**.

Și iscălitura prezintă ușoare diferențieri chiar în comparație cu grafia semnăturii celorlalte poezii publicate în *Literatorul. Stephan Petica* de pe copertă (era secretar de redacție) e păstrat și pentru poezie, adăugîndu-se doar sedila pentru *s: Ștephan Petica.*

Poezia XVI din ciclul *Cînd vioarele tăcură* este prefigurată în manuscrisul 1.657, f. 204, într-un crochiu în care e prezentă aceeași idee a bucuriei dragostei, asociată cu cea a vinului, dar lipsește nota de melancolie specifică contextului final:

Parfumata cupă roșă tinde-o buzelor setoase,
    Sînt avid de-a bea.
Parfumata cupă roșă, cupa buzelor setoase,
Ah, de mult nu mai băut-am vinul dragostei ce-mbată.

MOARTEA VISURILOR

Poeziile incluse în acest ciclu vor fi reproduse din volumul *Fecioara în alb. Cînd vioarele tăcură. Moartea visurilor. Poeme*, București, 1902 (**A**), p. 73-82.

Poezia I din *Moartea visurilor* a fost publicată inițial în *Literatură și artă română*, III, nr. 10, 25 august 1899, p. 651 (**B**), aparținînd unui ciclu intitulat *Povara crucii*, grupaj de patru poezii care, în altă ordine decît în periodic, vor intra în alcătuirea ciclului din volum.

Textul poeziei din *Povara crucii*, cu mici excepții, este identic cu cel al poeziei publicate ulterior în volum. Consemnăm sumarele diferențieri:

v. 4: s-aprinde o, **A**; s-aprinde-o, **B** // *v. 5:* greu de vise, **A**; greu de visuri, **B** // *v. 7:* paseri, **A**; pasări, **B** // sombra boltă, **A**; sumbra boltă, **B** // *v. 10:* gheață, **A**; ghiață, **B**.

Poezia II din *Moartea visurilor*, înainte de a fi fost publicată în volum, apare și ea în *Literatură și artă română* (1899, p. 652) (**B**), ca cea de a doua bucată constitutivă a ciclului *Povara crucii*. Textul, deși coincide în mare, prezintă unele deosebiri de vocabular și punctuație, ce conferă ușoare tușe aparte poeziilor.

v. 2: fantomă, **A**; fantasmă, **B** // *v. 5:* bătăi sinistre-grele, **A**; bătăi sinistre, grele, **B** // *v. 6:* lacrimile, **A**; lacrămile, **B** // pier, **A**; per, **B** // *v. 7:* zadarnic, **A**; zădarnic, **B** // *v. 10:* de aramă, **A**; de-aramă, **B** // *v. 14:* veci!, **A**; veci?, **B**.

Poezia III din ciclul *Moartea visurilor*, înainte de-a fi publicată sub forma aceasta, apare cu titlul *Sonet* în revista *România jună*, 9 aprilie 1900 (**B**).

Între cele două poezii nu există diferențieri fundamentale, se remarcă însă prezența cîtorva tușe noi, cu finalitatea fie de-a atenua o notă șocantă, fie pentru a accentua vagul impresiilor prin delicatețea notațiilor.

v. 9: Trec lebede visînd, **A**; Trec negre lebede, **B** // *v. 11:* Un cîntec ca un freamăt de suspine, **A**; O elegie umple de suspine, **B** // *v. 13:* Vibrează în amurgul clar și-albastru, **A**; Amurgul rece, clasic și albastru, **B**.

„Lebedele visînd", ca orice simbol, au apanajul de a fi polivalente, dar de data aceasta putem deduce ca prevalentă îndeosebi accepția purității, deoarece contextul e adecvabil perfect acestui sens existent și într-un crochiu rămas în manuscris și aparținînd unei faze anterioare:

La pămînt întinsă zace lebăda cea moartă
Și aripile gingașe prin văzduh nu o mai poartă,
Astfel tinerețea mea curăția ei și-arată.

Poezia IV apare inițial în *Literatură și artă română* (1899, p. 652) (**B**), figurînd ca poezia III din ciclul *Povara crucii*. Față de textul de bază survin unele deosebiri.

v. 3: sub, **A**; subt, **B** // *v. 4:* flacări, **A**; flăcări, **B** // *v. 6:* sub, **A**; subt, **B** // *v. 7:* e-un, **A**; i-un, **B** // *v. 14:* de-a pururi, **A**; de-apururi, **B**.

Poezia V e publicată pentru prima dată în periodicul amintit *(Literatură și artă română,* 1899, p. 652-653) (**B**), figurînd ca bucata IV a ciclului *Povara crucii.* Diferențierile de text sînt minime:

v. 10: lacrimi, **A**; lacrămi, **B**; porței, **A**; porții, **B** // *v. 12:* falnicul-abis, **A**; falnicul abis, **B** // *v. 13:* morței, **A**; morții, **B**.

În Poezia VI din *Moartea visurilor* noaptea e prezentată într-o manieră cu evidente tradiții în încercările poetice ale lui Șt. Petică. În manuscrisul 1.657, f. 42, s-au păstrat următoarele rudimente de poezie:

Învăluit în manta-i de visuri ucigașe
Trecu al nopței geniu. Privirile-i trufașe
În noaptea nepătrunsă ardeau ca-n foc de pară,
Împrăștiind în preajmă puterea lor ascunsă.
Iehova zeul sombru și nendurat de piatră.

Poezia VII avea prevăzută, într-o propunere de titluri păstrată în ms. 1.658, f. 170, denumirea *Păunii verzi.* Deși poetul, sub indicația „Sonete", s-a limitat doar la notarea titlurilor, se poate stabili fără dificultate căror poezii le erau destinate, pentru că ele coincid fie cu începutul primului vers din poeme, fie cu o expresie-cheie pentru poezia respectivă.

Poezia VIII ar fi trebuit să se intituleze conform indicațiilor din manuscrisul citat anterior, *Rozele ce mor.* Deasupra acestei semnalări de titlu pe aceeași pagină de ms. (1.658, f. 170) erau notate următoarele versuri:

Un cîntec
Parfumul rozei care moare
Tristeța zilei care moare
Amurgul dragostei ce moare
Suspinul cîntului ce moare
Și plînsul visului ce moare
Alt cîntec
Ce triști-s tinerii efebi.

Poezia IX avea la rîndul ei drept propunere de titlu *Lampa sfărîmată,* care rezumă de fapt ideea primului vers al poemului: „Se stinse alba lampă căzînd pe piatra tare".

Poezia X, conform manuscrisului amintit (1.658, f. 170), ar fi trebuit să se intituleze *Vor înflori iar trandafiri*. Dedesubtul acestui titlu inițial se află notate următoarele versuri:

Mai sus de turnul falnic-nălțară mîndrul steag
Suspinul melancolic al vîntului de seară.

POEZII DIN PERIODICE

CÎNTEC

Apare în *Lumea nouă, literară și științifică*, II, nr. 47, 29 sept. 1896, p. 1, semnată : *Erics*, după care o reproducem.

Atît iscălitura, cît și datarea ne permit să tragem concluzia că bucata aceasta aparține primelor încercări literare ale lui Șt. Petică.

S-a păstrat și manuscrisul autograf al acestei poezii (1.658, f. 130).

CÎNTEC
(După Heine)

Apare în *Lumea nouă, literară și științifică*, II, nr. 47, 29 sept. 1896, p. 5, semnată: *P. Stiopca.*

P. Stiopca este pseudonimul sub care Șt. Petică publică în *Munca* 1894). Cum celelalte poezii publicate în *Lumea nouă, literară și* (*științifică* (1896) sînt semnate *Erics*, s-ar putea deduce că poezia *Cîntec* este rezultatul unei elaborări anterioare acestui an (1896).

SEMIORIENT

Apare în *Lumea nouă, literară și științifică*, II, nr. 48, 6 oct. 1896, p. 7, semnată: *Erics*, după care o reproducem.

EXOTIC

Apare în *Lumea nouă, literară și științifică*, II, nr. 49, 13 oct. 1896, p. 4, semnată: *Erics*, după care o reproducem.

CÎNTEC

E publicată în *Lumea nouă, literară și științifică*, II, nr. 51, 26 oct. 1896, p. 5, semnată: *Erics* (**A**), după care o reproducem.

În manuscrisul 1.658, f. 130 v. (**B**), scrisă cu cerneală neagră, gen tuș, se află o primă formă a poeziei *Cîntec*. Deși partea finală a versurilor lipsește, fiind decupată din neatenție de păstrătorul manu-

scriselor, se poate deduce clar că există anumite diferențe față de textul publicat în periodic. Poezia era însoțită și de un pseudonim, care nu poate fi însă descifrat din pricina decupajului amintit.

v. 3: seninul, **A**; senina, **B** // *v. 4:* Blînd al razelor de lună, **A**; Și fermecătoarea [lună] **B** // *v. 7:* Eu simțesc, **A**; Ei simțesc, **B** // *v. 8:* În piept, **A**; Că-n piept, **B** // *v. 10:* Covîrșit, **A**; copleșit, stăpînit, **B**.

CÎNTEC DE TOAMNĂ

E publicat în *Lumea nouă, literară și științifică,* III, nr. 3, 17 noiembrie 1896, semnat: *Erics*, p. 4 (**A**).

În periodic, ca și în manuscris (1.658, f. 113 v.) (**B**), poezia are indicat locul în care a fost elaborată (Bucești) și este însoțită de același pseudonim *(Erics)*.

Pe manuscris s-au operat anumite modificări pînă s-a ajuns la forma publicată în periodic.

v. 1: se stinge, **A**; [se lasă, *tăiat*] se stinge, **B** // *v. 2:* seninul zilei, **A**; seninul [amurgul, *tăiat*], **B** // *v. 3:* străbat stinghere, **A**; străbat (plăpînde) stinghere, **B** // *v. 4:* Plăpînde, razele, **A**; (stinghere) plăpînde, razele, **B** // *v. 6:* căldura, **A**; [iubirea, *tăiat*] căldura, **B**.

POVESTE VECHE

E publicată în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.216, 9 august 1898, p. 2, semnată: *Șt. P.*, după care o reproducem.

Sfîrșitul sumbru al acestei poezii, axată pe motivul celor doi dezmoșteniți îndrăgostiți, i-a sugerat imediat o poezie similară, deoarece în manuscrisul 1.658, f. 95, există un bruion ce atestă fragmente de postcreare pe un motiv anterior. Titlul acestei poezii este *Poveste tristă*.

Un cîntec mai știu încă,
C-un și mai trist sfîrșit,
Și-acolo iar doi tineri
Din suflet s-au iubit.
....
Și multe cînteci știu,
Dar nu vi le mai spun,
Căci s-ar părea că-n ele
Povești de-a mele pun.

Pe aceeași foaie de manuscris (1.658, f. 95) se mai află o strofă axată pe aceeași idee, însă fixînd o perspectivă mai sumbră:

Un cîntec mai știu încă, c-un și mai trist sfîrșit,
Ea cînd văzu că altfel n-ar fi chip de trăit

Pe unul cu avere și bani a îndrăgit,
Iar el pribeag prin lume departe a murit.

NECUNOSCUTA

E publicată în *Literatorul*, XX, nr. 6, 10 mai 1899, după care reproducem textul.

Sînt frecvente și în această poezie particularitățile de grafie, curent întîlnite în celelalte poezii publicate în *Literatorul*. Ne rețin atenția următoarele forme: *calle*, *asînțit*, *sântă*, *sallă*, *sufferință*, *mystică*, *appuse*, *nișce*, *tênĕră*, *chypul tĕŭ*, *fecióră*. Semnătura își păstrează și ea același profil grafic: *Stephan Petică*.

Scriitorul proiectase includerea *Necunoscutei* în *Serenade demonice*, deoarece, în nota din ms. 1.658, f. 36, e prezentă în sumarul acestui ciclu.

SONET

Apare în *Literatorul*, XX, nr. 7, 10 iunie 1899, după care o reproducem.

Această poezie este de fapt o variantă a bucății XIV din *Cînd vioarele tăcură*. Diferențierile dintre cele două texte lirice au fost stabilite cu prilejul notelor dedicate ciclului amintit.

ÎN NEGURĂ

E publicată în *România jună*, II, nr. 223, 24 iulie 1900, p. 1, semnată : *Sentino*, de unde reproducem textul.

VISĂTORI

Apare în *România jună*, II, nr. 223, 24 iulie 1900, p. 1, semnată: *Narcis*, de unde o reproducem.

LA O FLOARE

E publicată în *România jună*, II, nr. 237, 7 august 1900, semnată: *Narcis*. Gr. Tabacaru a republicat-o în *Florile dalbe*.

CRIZANTEMĂ

E publicată în *România jună*, II, nr. 244, 14 august 1900, semnată: *Narcis*.

În ediția N. Davidescu, poezia *Crizantemă*, dată fără titlu, figurează ca bucata II din ciclul *Cîntece de seară*, p. 92. Încadrarea ei printre postume se explică prin faptul că N. Davidescu, fără un control prea riguros, a reprodus *tale-quale* întreg ciclul *Cîntece de*

seară, pe care Gr. Tabacaru declara a-l fi constituit pe baza manuscriselor rămase de la Petică (*Ateneul cultural*, nr. 1 și 3 din 1925). Numerele respective din *Ateneul cultural* nu s-au mai păstrat la Biblioteca Academiei.

AMINTIRE

E publicată în *România jună*, II, nr. 244, 14 august 1900, semnată: *Narcis*.

În ediția întocmită de N. Davidescu, *Amintire* figurează ca poezia III din ciclul *Cîntece de seară*. Încadrarea acestei antume la postume are aceeași explicație ca în cazul precedent: preluarea fără control a ciclului declarat de Gr. Tabacaru ca fiind constituit pe baza manuscriselor lui Petică.

ROMANȚĂ (după Hugo Salus)

Apa e în *România jună*, II, nr. 250, 21 august 1900, p. 1, semnată: *Mușat*.

DUIOASE NOTE

Apare în *România jună*, II, nr. 278, 18 septembrie 1900, semnată: *Narcis*.

Gr. Tabacaru o publică ca inedită în *Neamul românesc*, XIII, nr. 327, p. 2 (Iași), 26 noiembrie 1918, apoi o republică fără titlu cu bucata IV din ciclul *Cîntece de seară* (*Ateneul cultural*, numerele citate).

În ediția sa, N. Davidescu, reproducînd ciclul considerat postum de Tabacaru, repetă și confuzia acestuia (p. 93).

E foarte puțin probabil ca Gr. Tabacaru să fi constituit acest ciclu pe baza unui manuscris definitiv al lui Șt. Petică, pentru că, prezentînd importanță ca un tot structurat, s-ar fi păstrat, cum ni s-a păstrat, de altfel, *Cîntecul toamnei*. Nu există manuscrise autografe decît pentru poeziile I, V și VI din *Cîntece de seară* și de fapt prima și ultima au ca titlu chiar *Cîntec de seară*. Celelalte poezii nu se află decît într-o transcriere a lui Tabacaru, după *România jună* credem, deoarece ele păstrează aceeași titulatură, ordine și datare ca poeziile din periodic.

Ipoteza cea mai verosimilă este cea a alcătuirii unui ciclu de către Gr. Tabacaru prin asamblarea celor 3 poezii rămase în manuscris cu cele 3 din periodic din motive de fapt necunoscute nouă, dar care considerăm că țin mai curînd de lipsa de inițiere în specificul

muncii de editare decît de intenții de altă natură, dat fiind acea prietenie rară și frumoasă pe care i-a păstrat-o poetului și grija pe care a avut-o pînă în ultima clipă pentru manuscrisele acestuia.

[ACI GROZAVUL ÎNTUNERIC]

A fost publicată în *România ilustrată*, I, nr. 11 și 12, octombrie-noiembrie, 1901, p. 149 (**B**).

Poezia aceasta de fapt nu apare ca text independent, ci ca parte integrantă a unui fragment dramatizat intitulat *Cîntecul singurătății*, intersectîndu-se pe grupaj de cîte 2 strofe, cu dialogurile respective.

S-a putut identifica și manuscrisul autograf al acestei bucăți, ea figurînd ca cea de a IX-a piesă constitutivă a ciclului *Cîntecul toamnei* (ms. 1.658, f. 12-13, **A**).

Notăm sumara diferențiere de text:

v. 17: visări martirizate, **A**; visări întunecate, **B**.

În volumul *Cîntecul toamnei și Serenade demonice*, București, 1909, editat postum de Gr. Tabacaru, poezia aceasta figurează ca piesa a IX-a a ciclului *Cîntecul toamnei*, comunicat ca inedit.

POEMĂ

Apare în *România ilustrată*, II, nr. 1, decembrie 1901, p. 15 (**A**), după care o reproducem.

Manuscrisul autograf al acestei piese lirice se află în ms. 1.658, f. 14 (**B**), el fiind integrat ulterior ciclului nepublicat *Cîntecul toamnei*, unde figurează ca poezia X. Că nu face organic parte din acest ciclu, se poate deduce și din faptul că e singurul text scris cu creionul, celelalte fiind scrise cu cerneală violetă. (Gr. Tabacaru publică totuși această poezie antumă în cadrul ciclului respectiv din volumul de poezii postume apărut în 1909).

Diferențierile de text sînt cu totul insignifiante:

v. 10: candela, **A**; candelă, **B** // *v. 13:* învestmîntată, **A**; învesmîntată, **B**.

Ideea acestei poezii, cît și o anumită atitudine și mentalitate tipică se află în embrion într-o sumară schiță lirică intitulată *Biserica trecutului*.

Pășii tăcut și sombru în domul întristat...

După un extins spaţiu alb, îşi fixează idei şi imagini pentru o poezie care era prevăzută să încheie ciclul început.

„În al cincilea sonet, zdrobit, cade pe lespezile vechi cu mîinile involuntar întinse spre Cristul de pe vitralii. Dar faţa lui Crist însuşi, expresia desperărei, neputinţei."

În poezia IX, *Biserica trecutului*, îşi lărgeşte accepţia, ea devenind cosmosul autohton sanctificat şi salvator.

Motivul muntelui, prezent în această poezie, însă extrem de rar identificabil în lirica lui Şt. Petică, a mai circulat în versurile poetului începător.

Venim din munţii falnici şi veşnic înverziţi.
La ţărm, colo în luncă, trec oameni de la coasă.
Băieţi în dreptul lor acuma am [sic] ajuns,
Cum ei ne poftesc nouă şi noi lor bună vreme.

SERENADE DEMONICE

Ciclul a fost publicat în timpul vieţii scriitorului în *Românul*, apărînd în două serii: bucăţile I şi II în *Românul*, 47, nr. 142 (33), 20 noiembrie 1903, iar bucăţile III, IV, V şi VI în *Românul*, 47, nr. 146 (37), 18 decembrie 1903, semnate: *St. Petică*.

Pentru poeziile cuprinse în *Serenade demonice*, însă, cu excepţia bucăţii VI, s-au păstrat şi manuscrisele 1.659, f. 2—8 şi 1.658, f. 5 şi f. 18. Deşi poeziile publicate nu prezintă decît minime diferenţieri faţă de textul de bază, nu s-a păstrat *inemi* pentru *inimi* (ms.), *veară* pentru *vară* (ms.), neavînd certitudinea că poetul şi-a văzut textul pentru corectură. Forma unor cuvinte din manuscris fiind de asemenea mai apropiată de limba contemporană decît a celor din periodic, am preferat să reproducem poeziile din manuscris (cu excepţia bucăţii VI, care nu ne-a parvenit şi care este reprodusă din periodic).

Pentru poeziile din *Serenade demonice*, în nota din ms. 1.658, f. 36, erau prevăzute următoarele titluri:

1 Tăcut şi singuratec trec prin viaţă
2, 3 { Cele două poeme
4 Cîntăreţii din vioare
5 Necunoscuta
6 Serenada

7 Vei fi a mea
8 Cîntecul lui Păcală
9 La Vlamnic
10 ORCHESTRA

Primul titlu e adecvat, ghidîndu-ne după profilul conţinutului, poeziilor XII sau XIII din *Cîntecul toamnei.*

Cîntăreţii din vioare ar fi trebuit desigur să fie titlul poeziei V din *Serenade demonice*, deoarece această bucată începe cu un vers identic.

De remarcat e că iniţial pentru *Cîntăreţii din vioare* exista o altă propunere, la care scriitorul a renunţat apoi, tăind-o. Alternativa de titulatură la care renunţă, *O roză răsari în viaţă*, ar fi corespuns de fapt perfect poeziei III din *Serenade demonice*, deoarece aci se fac aluzii la un trandafir simbolic spre care se aspiră: „O roză, ca pe-o insulă de gheaţă, / Va creşte sfîntă-n sufletele noastre".

Cîntecul lui Păcală era titlul destinat poeziei XII, introdusă însă în *Cîntecul toamnei*, căci aceasta este poezia care începea în manuscris cu versul: „Eu sînt Păcală cel cu albă faţă".

Necunoscuta e titlul unei poezii care apăruse deja în *Literatorul* (XX, nr. 6, 10 mai 1899), dar pe care scriitorul n-a reluat-o în nici unul din ciclurile publicate în timpul vieţii.

Poezia I din *Serenade demonice*, care începe cu versul: „Întristarea mea e-o gingaşă terasă", e reprodusă de Tabacaru de două ori în cadrul aceluiaşi volum, apărut postum (1909), fiind poezia a treia din *Cîntecul toamnei* şi prima din *Serenade demonice*. Motivul invocat de Tabacaru în sprijinul acestei reluări era respectarea structurii originare a ciclurilor, unde de asemenea poezia se repetă. Davidescu preferă însă, întemeiat, de altfel, să n-o publice decît la începutul *Serenadelor demonice*. De fapt Petică însuşi se pare că a ataşat această poezie mai tîrziu ciclului, deoarece la poezia următoare, III este transformat în IV (cu aceeaşi cerneală, de altfel).

Problematica poeziilor II şi VI din *Serenade demonice* e prefigurată de cîteva observaţii în proză, intitulate *Din drama cu Poe* (ms. 1.657, f. 320):

„Am văzut prostia răsfăţîndu-se în toată puterea ei. Am văzut arătîndu-şi faţa ghiftuită pretutindeni. Şi-am văzut-o devenind rea, crudă şi sălbatecă: era mulţimea oarbă şi dobitoacă. Am scrîşnit din dinţi şi am trecut înainte, strîngîndu-mi mantia împrejur, ca să nu se murdărească. Inima mi-a sîngerat, dar am trecut înainte."

POSTUME

CÎNTECUL TOAMNEI

Poeziile aparţinînd acestui ciclu sînt publicate postum de către Gr. Tabacaru în volumul *Cîntecul toamnei şi Serenade demonice*, Bucureşti, Noua tipografie profesională „Dimitrie C. Ionescu", 1909.

Textul original al poeziilor cuprinse în *Cîntecul toamnei* se află în manuscrisul autograf 1.658, f. 2—18. Reproducem întregul ciclu din manuscris, cu excepţia poeziei XI (XIII în ms.), care, nemaipăstrîndu-se, este reprodusă după Gr. Tabacaru.

Ordinea şi titulatura (în cifre romane) a poeziilor editate de noi nu vor coincide cu cele ale manuscrisului, recte ale lui Gr. Tabacaru, deoarece poezia III a fost publicată ca prima bucată a ciclului *Serenade demonice* (1903), iar piesele IX şi X au fost şi ele publicate în *România ilustrată* (1901) la locul şi pagina precizate anterior.

Se pare că toamna a fost anotimpul preferat al lui Şt. Petică. Încă din cele mai timpurii încercări de versificaţie se pot identifica strofe calde şi ingenue adresate toamnei (ms. 1.658, f. 92).

O zi de toamnă liniştită,
În aer pace şi senin,
Şi-abia de-o foaie veştedă
Se scutură încet şi lin.

În pacea care mă-nconjoară
Un glas posedă toată firea,
El plînge lin singurătatea
Şi-apropierea iernei grea.

În manuscrisul 1.657, f. 54, există, în creion, un început de poezie care are chiar titlul *Cîntec de toamnă:*

Ah, acorduri depărtate la picioare vin şi mor,
Iar natura toată-i plină de melancolia lor.

Poezia III din ediţia noastră e notată în manuscris IV, datorită unor cauze explicate anterior. În primul vers, pentru expresia „frumoasă pribeagă" avea iniţial forma „Natalie dragă", la care s-a renunţat apoi, scriitorul tăind-o şi înlocuind-o cu formula amintită, care evită concreteţea. S-ar putea ca substituirea aceasta să fie un indiciu al existenţei reale a Nataliei. Gr. Tabacaru chiar preciza în manuscrisul 1.659, f. 102, că „există o Natalie la Brăila, căreia Şt. Petică i-a dedicat versuri". De fapt există şi o bucată de proză cu acest titlu, iar întreaga lui creaţie lirică de început este străbătută de acest nume ca de un laitmotiv obsedant.

Inițial, notațiile atestă doar intenții de versificare „Vro Natalie visată-n forma viselor... [indescifrabil, *n. ns.*]“ (ms. 1.658, f. 111; de altfel, versul e pe jumătate tăiat).

Același stadiu rudimentar e propriu și încercărilor din manuscrisul 1.658, f. 93:

LAMPA TRISTĂ A VEGHEREI STĂ ÎN NOAPTEA AMINTIREI

Natalia

După finele cîntului I care-i un imn la frumusețe
Încep dulcile visuri a primăverei vieței.
Plîngînd în genunchi la picioarele sfîntului altar
Și rog pe nepătrunsul ca vremile trecute
    Și atît de fericite
    Să le renască iar.

În manuscrisul 1.658, f. 156, impresiile dispersate cunosc un *început de coagulare*:

POVESTE VECHE

Vă amintiți de Natalia,
Mai țineți minte încă pe mîndra Trestiană!
Poetul ce a cîntat-o în vremea ei vă spune
(El, care așa frumoasă n-a mai văzut pe lume.)
Că n-a mai văzut alta așa mîndră pe lume.

La fine.
Plecați frunțile voastre, poetul ei vă spune,
Că n-ați mai vedea alta să-i semene pe lume.

Manuscrisul 1.658, f. 87 atestă o mai susținută convertire în poetic a sentimentului erotic. Cu toate lacunele existente, intensitatea romantică a pasiunii dă nerv acestor poezii, cărora nu le lipsește sinceritatea și o anumită capacitate în comunicarea stărilor de suflet:

SONETE PENTRU NATALIA

    Prin tine mi-i frumoasă lumea,
    Prin tine o admir și o găsesc superbă.
    De cîte ori se lasă a serei pace,
    Gîndesc la timpurile atît de fericite.
A zilelor trecute farmec și măreție
Mereu îmi vor rămîne în minte neclintite.
Gîndindu-mă cu drag la clipele trăite,
Voi duce o viață cum n-aș fi vrut să fie.
Căci cît era de tristă, tu farmec îi dădeai
Și mă făceai să văd o lume ideală,
Lumină împrăștiind pe forma asta goală;
Și-o viață așa săracă măreț o împodobeai.
Ce zile! Ce splendoare! Cum sufletele noastre

S-au înțeles atunci, s-au unit la un loc,
De ne părea viața o mare de noroc.
Dar cum pe cer se văd ades răzlețe astre,
Așa ne-am despărțit și nu ne-om mai vedea
Pe veșnicie poate. O, tu, viața mea!

II

Te apropii, mă cutremur și inima-mi se bate,
Furtuni de pasiuni în sufletu-mi aprinzi
Și-n o divină vrajă ființa mi-o cuprinzi,
De stau uimit în suflet și-n lume uit pe toate.
Cei dragi cată cu toți pricina astei patemi
Și îngrijiți se-arată de fața-mi ofilită
Și de privirea mea și tristă și pierdută.
Cu ochi așa de mîndri ce n-ai putea să vatemi?
Și dacă lumea pare la toți așa de goală,
Iar viața ca o umbră nemernică și pală,
Mie mi-s toate astea cu-n farmec negrăit.
Căci mi s-arată lumea gigantică în față
Și plină de plăceri găsesc această viață
În farmecul de care acum îs stăpînit.

S.P.

Pentru poezia IX în manuscris mai existau trei strofe intercalate între penultima și ultima strofă, la care scriitorul a renunțat ulterior, tăindu-le printr-o linie verticală. Atît adăugirile, cît și tăieturile s-au făcut cu aceeași cerneală violetă. Strofele care n-au mai fost reproduse sună astfel:

O, dulce, trist, Paiață,
Ca tine suntem noi,
Pribegi pierduți în viață,
Cu suflet de eroi.

Purtăm sub frunți povara
Durerei tăinuite,
Ci mult mai grea-i ocara
Mulțimelor smintite.

Dar lacrimile grele
În ochi cînd le simțim
Spre-albastrul foc din stele
Măreți și reci privim.

Mai există și o altă retușare făcută pe manuscris, însă de mai puțină importanță:

v. 45: Zîmbind din înălțime, [sfidînd, *tăiat*] zîmbind din înălțime.

Poezia X. Poetul damnat, „demonul“, figura centrală a poemului, în manuscris este prefigurat de „Păcală cel cu albă faţă“. Se remarcă de asemenea că într-o notă din manuscrisul 1.658, f. 36, Şt. Petică propunea de fapt titlul *Cîntecul lui Păcală* pentru o poezie care ar fi trebuit să intre în ciclul *Serenade demonice*. Se pare că semnificaţia lui Păcală l-a preocupat, văzînd în el, probabil, tot un gen de neînţeles datorită superiorităţii inteligenţei sale, deoarece în manuscrisul 1.657, f. 306, într-o piesă cu tramă istorică, dominantă e figura lui Păcală.

Pe manuscrisul după care reproducem poezia sînt operate anumite modificări. Tăietura din primul vers, cît şi întreaga formulă propusă în locul celei eliminate sînt efectuate cu cerneală neagră, celelalte tăieturi şi adaosuri sînt făcute cu aceeaşi cerneală violetă cu care e scris întreg textul.

v. 1: Sunt demonu-nfricat cu tristă faţă, / [Eu sunt Păcală cel cu albă faţă, *tăiat*] // *v. 15:* şi strălucesc [dar strălucesc, *tăiat*] şi strălucesc // *v. 27:* Deşi trecînd [trecînd încet, *tăiat*].

Poezia XI din ediţia Davidescu, căreia îi corespunde poezia XV din ediţia Tabacaru, nu s-a păstrat în manuscris. De aceea o reproducem după primul editor.

Poezia XII din manuscris, care începe cu versul: „O ceată-ntunecată s-a oprit“, e publicată de Tabacaru şi în *Cîntecul toamnei*, dar e introdusă şi ca poezia a doua din *Serenade demonice*. Pentru a evita repetiţia, N. Davidescu o scoate din acest ciclu şi o integrează doar *Serenadelor demonice*, precizînd că a publicat *Serenadele demonice* după *Românul* (20 noiembrie şi 18 decembrie 1903), şi nu după manuscris.

CÎNTECE DE SEARĂ

Prima poezie introdusă în ciclul *Cîntece de seară* e intitulată chiar *Cîntec de seară* şi se află în manuscrisul 1.658, f. 47, după care o reproducem.

Iscălitura *Erics* denotă că această poezie aparţine începuturilor literare ale lui Şt. Petică, deoarece unele din primele lui articole politice publicate în *Lumea nouă* (1896) erau semnate cu acest pseudonim. Cerneala violetă, caracteristică primei etape a creaţiei sale, e de asemenea prezentă.

Poezia II din *Cîntece de seară* se găseşte în manuscris 1.658, f. 106, şi prezintă puţine şi neesenţiale modificări pe textul iniţial.

Pentru *căci* din *v. 5* propune *eu*, fără a şterge însă primul cuvînt, ceea ce ne-a determinat să adoptăm forma primă ca mai potrivită

în context. Pentru *v. 11* și *12*: Și fără țintă mă lăsam/Pribeag să-mi umble gîndul *creează ulterior varianta:* Și tot la tine mă prindeam/ Pribeag că-mi umblă gîndul. Deoarece poetul nu se decisese încă pentru care din forme să opteze, lăsîndu-le să coexiste, am preferat prima formă, pentru că cea de a doua aduce o impresie de concret care iese oarecum din atmosfera de generalitate și de vagă poezie. Cuvîntul *șopteau* din v. 17 a fost însă tăiat și substituit prin *vorbeau*.

Poezia III, ultima din ciclul *Cîntece de seară*, apare în ms. 1.658, f. 82, tot cu titlul *Cîntec de seară*, ca și prima bucată din această serie, fiind iscălită, lateral, cu același pseudonim: *Erics*. E scrisă însă cu cerneală neagră. Acest negru de culoarea tușului învechit apare de asemenea din cînd în cînd în lucrările sale de început.

În manuscris poezia a fost supusă unor transformări. Interesantă ni se pare mai ales schimbarea unui epitet care modifică impresia muzicală. „Blînde note de chitară" în comparație cu „clare note de chitară" aduce cu sine cert o atenuare a impresiilor, aceasta fiind una din trăsăturile caracteristice ale creației sale de mai tîrziu.

POEZII TIPĂRITE ÎN CADRUL UNOR STUDII

Pentru poeziile sau fragmentele de poezii incluse în acest subcapitol trebuie făcută precizarea că majoritatea au apărut redate în întregime, însă într-o altă ordine, dictată de natura comentariului, într-un interesant studiu al lui G. G. Ursu, intitulat *Un caiet de versuri inedite ale lui Șt. Petică*, publicat în *Analele Moldovei*, II, nr. 3—4, iunie-decembrie 1943. De fapt, unele dintre ele vor fi reluate, adăugîndu-li-se și alte inedite într-o altă valoroasă cercetare, *Contribuții la reconsiderarea lui Șt. Petică* în *Limbă și literatură română*, vol. VI, 1962, pp. 311—335. G.G. Ursu, un pasionat cercetător al literaturii tecucene și bîrlădene, preciza chiar, în primul articol amintit, că furnizează acest material pentru ca ceea ce pare a fi meritoriu din el să fie încorporat într-o „ediție definitivă și completă".

Trebuie făcută însă precizarea că G.G. Ursu n-a stabilit textele pe baza manuscriselor autografe, ci după o transcriere a lui Tudor Pamfile dintr-un carnețel cu titlul *Fărîme de versuri din manuscriptele lui Șt. Petică*, aflat la dr. Gr. A. Tabacaru. Transcrierea este exactă în general, cu neglijabile erori, deoarece ea concordă atît cu transcrierile lui Gr. Tabacaru, într-un caiețel de culoare albastră, purtînd indicația: „Din manuscriptele lui Șt. Petică, fragmente culese în 1916 pe front", dar mai ales coincide cu manuscrisele autografe la poeziile la care acestea s-au păstrat.

Deşi reproducerea, în general, e corectă, identificîndu-se şi unele erori de transcriere, am preferat să stabilim textul după manuscrisele autografe existente.

DESPĂRŢIRE

Apare în *Freamătul*, II, nr. 1—3 (Bîrlad), ianuarie-martie 1912. În acest număr al revistei, dedicat în exclusivitate lui Şt. Petică, I. Dongorozi şi P. Şeicaru publică articolul *Foi veştede* (pp. 62—67), în care se fac consideraţii generale asupra manuscriselor rămase de la Şt. Petică şi ni se citează, printre altele, şi poezia amintită. Cei doi autori dau chiar şi o sumară descriere a manuscrisului în care au identificat poezia *Despărţire:* „Printre cîteva reflexii asupra operei magistrale a lui Karl Marx, *Capitalul*, zăresc o poezie în întregime redată, dar cu aceeaşi menţiune jos: «A se revedea»".

Foi veştede prezintă interes din punct de vedere documentar, deoarece e singura sursă de informaţie asupra unor manuscrise de a căror soartă nu se mai ştie nimic. (Fratele scriitorului, Tache Petică, ne-a mărturisit că P. Şeicaru a luat de la tatăl poetului un vraf de manuscrise cu promisiunea de a le restitui în urma unui atent proces de valorificare a acestora. Hîrtiile n-au mai fost însă restituite.)

Se pare că un deosebit interes îl prezentau manuscrisele din domeniul sociologiei şi teatrului. În ceea ce priveşte creaţia poetică propriu-zisă, indicaţiile sînt mai avare şi se contrazic oarecum. Iniţial se afirmă: „Poeziile acestea, deşi scrise într-o epocă cînd abia îşi dibuia drumul pe care trebuia să meargă, ne dau o idee de modul cum era conceput versul şi îndelunga-i prefacere prin care trebuia să treacă pînă să-şi capete forma definitivă".

Apoi însă se inserează o observaţie care, după părerea noastră, e susţinută şi de natura poeziei publicate: „Poeziile scrise între 16—18 ani, aceste poezii care sunt închegarea celor dintîi vibraţii ale sufletului său, constituesc oglinda cea mai credincioasă a puterii talentului lui Şt. Petică".

PENTRU UN UMILIT

E publicată în cadrul studiului lui G.G. Ursu, *Un caiet de versuri inedite ale lui Şt. Petică*, în *Analele Moldovei*, II, nr. 3—4, iunie-decembrie 1943, p. 191. Poezia e reprodusă de acelaşi autor în *Contribuţii la reconsiderarea lui Şt. Petică*, *Limbă şi literatură română*, vol. VI, 1962, p. 322—323, (**B**).

Între acest text publicat iniţial după transcrierea lui Tudor Pamfile şi manuscrisul autograf pe care l-am identificat în ms. 1.658,

f. 165 (**A**), se constată următoarele deosebiri: *v. 15*: Tovarăşi celui umilit, **A**; Tovarăşi pînă la mormînt, **B** // *v. 16*: Prietini pînă la mormînt, **A**; Prieteni celui urgisit, **B**.

Poezia este iscălită *Erics*, pseudonim frecvent în publicistica din *Lumea nouă*, mai ales a anului 1896, cînd el indică cu exclusivitate scrierile aparţinînd lui Şt. Petică. În anii următori (1897, 1898) acest pseudonim începe să alterneze cu altele: *Senez*, *Ştefan*, *Sapho* etc. Dat fiind că şi poeziile publicate în acelaşi an în *Lumea nouă, literară şi ştiinţifică* sînt însoţite de acelaşi pseudonim, înclinăm să credem că această poezie a fost concepută cam în aceeaşi perioadă (1896). Textul e scris în întregime cu cerneală neagră, adăugirile, însă, sînt făcute cu cerneală violetă. Fără să fie tăiate cuvintele pe care le propunea spre substituire în *v. 6*, avem alternanţele: *potopitor*, *covîrşitor*, iar în *v. 15: umilit*, *urgisit*. Oscilările nu ne-au făcut să alegem ultima propunere, deoarece formele iniţiale ni s-au părut mai adecvate ansamblului decît ultimele, care introduc evidente stridenţe. În schimb, la stabilirea textului, s-a avut în vedere notaţia scriitorului de-a schimba poziţia versurilor 15 şi 16 ale poeziei.

PENTRU MUNCĂ

Apare în cadrul studiului lui G.G. Ursu, *Contribuţii la reconsiderarea lui Şt. Petică*, în *Limbă şi literatură română*, vol. VI, p. 323 şi e comunicată după transcrierea lui Gr. Tabacaru (ms. 1.658, f. 201).

Poezia aceasta, identificată de noi în ms. autograf 1.658, f. 52, mai poartă şi subtitlul, „poemă", pe care, firesc, l-am păstrat. Textul e scris cu aceeaşi cerneală violetă, însă pe hîrtie albastră.

ÎNAINTE

Apare în cadrul studiului lui G.G. Ursu, *Un caiet de versuri inedite ale lui Şt. Petică*, din *Analele Moldovei*, pp. 201—202.

Textul autograf nu s-a păstrat, există doar o transcriere a lui Tabacaru în caietul amintit (ms. 1.658, f. 183 v.). Poezia dată de G.G. Ursu după transcrierea lui Tudor Pamfile coincide perfect cu cea reprodusă de Tabacaru, ceea ce înseamnă că ambele au avut un izvor comun, deci un bruion care probabil s-a rătăcit.

[PRIETENI, SINGUR VREAU SĂ FIU]

Publicată în cadrul studiului citat mai sus, p. 195 (**B**).

S-a păstrat manuscrisul autograf (1.658, f. 53 v.) **A**; aproape identic transcrierii lui Tudor Pamfile (v. 4: trîmbiţă, **A**; trîmbiţe, **B**// v. 6: păseri, **A**; păsări, **B**).

O formă anterioară acestei poezii, prezentînd similitudini de ritmică şi de formulare, e cea inserată în ms. 1.658, f. 121, sub titlul *Cîntec:* „Amici, în cîntecile voastre / Iubitele îmi lăudaţi, / Şi fiecare, călduros, / Mai sus de stele le-nălţaţi./ Amici, în viersul meu duios / Iubita nu mi-am lăudat."

ADELA

Apare în cercetarea lui G. G. Ursu, citată mai înainte, p. 192—193. Poezia, transcrisă după Tudor Pamfile, coincide cu manuscrisul autograf, pe care l-am identificat la Biblioteca Academiei, 1.658, f. 102. Strofa 3 este scrisă pe linie verticală, alături de strofa 2, şi prin notaţia strofelor se indică integrarea ei la locul respectiv.

În ms. poezia este semnată: *S. Petică.*

La f. 127, ms. 1.658, se află o primă formă a acestei poezii, compusă din fragmente, între ele scriitorul lăsînd spaţii albe pentru viitoarea completare: „Ah, mi-i visul o povară / Ce m-apasă atît de greu / Cînd te văd cît de departe / Eşti de mine, amorul meu [*spaţiu alb*]. L-aş lăsa şi nu se poate [*spaţiu alb*]. Adormi, adormi în pace, / O, dorul meu nespus, / Pe faţa mea se lasă / Senini raze de sus. [*Mult loc gol*]. Adio pe vecie acum, / Adio, draga mea, / Şi-ţi jur că niciodată eu / Mînie n-oi purta."

[LOHENGRIN, OH, LOHENGRIN]

E publicată în studiul lui G.G. Ursu, p. 201. Manuscrisul autograf nu s-a păstrat, avem însă o transcriere a lui Gr. Tabacaru în ms. 1.658, f. 180 v., ceea ce atestă un izvor comun dispărut.

[DEASUPRA CERUL MAGIC ÎN FALDURILE SALE]

E publicată de G. G. Ursu în cadrul studiului *Un caiet de versuri ale lui Şt. Petică,* p. 198 (**A**). Transcrierea lui Pamfile, după care s-a stabilit textul, nu prezintă diferenţieri faţă de manuscrisul autograf (1.658, f. 107) (**B**).

Poezia e scrisă cu cerneală neagră şi prezintă un spaţiu liber între strofa 2 şi 3. În partea de sus a poeziei, cu aceeaşi cerneală, sînt notate următoarele versuri: „Cînd fraged liliacul din verzile boschete / Lăsa spre fruntea noastră albastrele-i buchete".

Pe manuscris s-au operat anumite modificări. Atît ştersăturile, cît şi propunerile ulterioare sînt făcute cu aceeaşi cerneală neagră.

v. 5: dragilor poveşti [*indescifrabil*] // *v. 7:* buzele-ţi [*indescifrabil*] // *v. 8:* palidă în umbră (palidă şi mută) // *v. 9:* adînc înfiorată (ai stat înfiorată).

CORBUL BARDULUI

Apare în studiul lui G.G. Ursu din 1943, p. 197—198 (**B**), urmînd aceeaşi transcriere a lui Tudor Pamfile, după Gr. Tabacaru. Manuscrisul autograf al acestei poezii s-a păstrat însă (1.658, f. 97) (**A**) şi el prezintă unele diferenţieri faţă de transcrierea lui T. Pamfile după care G. G. Ursu a stabilit textul.

În primul rînd, G.G. Ursu remarcă lipsa titlului, venind cu propunerea de a se intitula această poezie organic constituită *Moartea bardului*. În manuscrisul autograf poezia este intitulată însă *Corbul bardului*.

Se mai remarcă următoarele diferenţieri faţă de original:

v. 8: zeu germanic, **A**; un zeu, sărmanul, **B**, // *v. 11:* Ce-n dese neguri ard, **A**; în dese neguri cad, **B** // *v. 12:* Voi păsări, triste păsări, **A**; Voi paseri, triste paseri, **B**.

În manuscris textul poeziei este scris cu creionul şi cunoaşte repetate reveniri:

v. 1: se plînge [sărută, *tăiat*] // *v. 4:* se stinge [bardul moare cu, *tăiat*], Căci bardul blînd se stinge pe verzi cununi de laur (Ah, bardul, bardul moare cu verzi cununi de laur) // *v. 6:* cu chipul său senin (el zace blînd şi lin) // *v. 7:* dormind [el pare, *tăiat*] // *v. 8:* s-ar zice un [un mîndru, *tăiat*] // *v. 11:* sinistre [ce-n neguri *tăiat*] // *v. 14:* un falnic [mîndrul, *tăiat*].

[APARI A MEA IUBITĂ ÎN SEARA-MBĂLSĂMATĂ]

Apare în studiul lui G.G. Ursu din 1943, p. 201. Transcrierea lui Tabacaru nu prezintă diferenţieri faţă de cea a lui T. Pamfile, după care G.G. Ursu a stabilit textul. E deci o transcriere exactă a unui izvor comun.

[ÎN OCHII MARI ŞI-ALBAŞTRI LUCIND ÎN FAŢA VIEŢEI]

Apare în studiul citat mai înainte, p. 198. Transcrierea lui Tabacaru (**A**) se află în ms. 1.658, f. 180 v., şi este oarecum identică cu cea a lui Pamfile (**B**) (*v. 3*: purtau, **A**; purtam, **B**).

[CODRULE]

E publicată în acelaşi studiu al lui G. G. Ursu, p. 199. Manuscrisul autograf nr. 1.658, f. 153, s-a păstrat, dar nu prezintă nici o deosebire faţă de transcrierea lui T. Pamfile, după care a fost reprodus textul de G.G. Ursu.

Scris cu creionul, nu prezintă nici o retuşare, ceea ce atestă caracterul spontan al creaţiei. Nu poate fi vorba de o transcriere a autorului

însuşi, pentru că Petică nu obişnuia să-şi definitiveze textele în creion.

[CEVA DIN MINE-N ULIŢI, ÎN CEAŢĂ-NHORBOTATE]

Apare în studiul citat al lui G.G. Ursu, p. 193.

S-a păstrat şi manuscrisul autograf al acestui crochiu liric (ms. 1.657, f. 107). Textul este identic cu cel al transcrierii lui T. Pamfile, după care au fost reproduse versurile în studiul amintit.

DIN „CÎNTECUL POETULUI"

Poezia este reprodusă după manuscrisul autograf 1.658, f. 69 (**A**). Deşi G.G. Ursu în studiul său nu reproduce decît 2 strofe (p. 194) (poezia avînd 3), am considerat că e mai indicat să o introducem la Postume publicate.

Poezia aceasta aparţine în mod sigur primei faze a creaţiei lui Şt. Petică, deoarece tot cu creionul cu care pare a fi fost scris textul liric, pe partea dreaptă a foii, sînt notate sumar cîteva idei cu evidente implicaţii de altruism socialist: „Dă-mi voie, cavalere, ca mîna să ţi-o strîng, / Cea mînă care-ajută pe cei ce-n umbră plîng". O frîntură de dialog consemnează şi persistenţa unui spirit de rebeliune: „Tu ce faci în mijlocul acestei mulţimi revoltate? Zău, nici eu nu ştiu. Dar am văzut strînşi la un loc atîţia oameni şi am venit să văd..."

Poezia, care se detaşează ca o unitate, e intercalată între următoarele crochiuri lirice: „Iară visurile noastre / Se urzesc în pacea serei / Fermecat de stele albastre / Şi de vîntul primăverei", în partea de sus a foii. Cealaltă notaţie în versuri se află în josul aceleiaşi foi: „Iar plopi cu vîrfurile-nalte / Ei tremură-n noaptea de vară / Ei dorm şi în somn se apleacă / De scutură dulcea povară / Ce roua le-a pus-o pe creştet / Visînd, surîzînd".

Poezia *Din „Cîntecul poetului"* este inserată în manuscrisul 1.658, f. 173, cu indicaţia XVIII, care prevedea probabil încadrarea acesteia într-unul din ciclurile organizate în vederea publicării; intenţie părăsită apoi. Ciclul proiectat adoptase titulatura *Din „Cîntecul poetului"*, deoarece în ms. 1.658, f. 111, sub această denumire se păstrează crochiul următor: „Fermecător ademenind / Curg notele din liră blînd, / Şi-n alte minţi acelaşi dor / Revarsă tonul lor sonor. / De sunet dulce fermecată / Princesa în seara cea curată..."

ÎN NOAPTEA CLARĂ (Walt Whitman)

Textul acestei poezii, cu excepţia titlului, care nu e comunicat, s-a publicat de către Gr. Tabacaru în *Ateneul cultural*, nr. 3 din

1925. (Dăm această informaţie după N. Davidescu, care a reprodus din această revistă poezia în ediţia sa din 1938, deoarece numărul respectiv din *Ateneul cultural* lipseşte din Biblioteca Academiei.)

În actuala ediţie reproducem poezia din ms. 1.658, f. 81 (A), care, deşi e scrisă cu creionul şi pare a fi prima formă a traducerii, e superioară ulterioarei transpuneri după W. Whitman, ms. 1.658, f. 165 v. (**B**), scrisă cu cerneală violetă, cu aparenţă de manuscris definitiv (reprodusă de altfel de Gr. Tabacaru în *Ateneul cultural)*. Semnalăm următoarele diferenţieri:

Titlu: În noaptea clară, **A**; În noaptea senină (după Walt Whitman), **B** // *v. 4:* pace, **A**; lume, **B** [*această mică diferenţiere de text e importantă, deoarece ea face să se repete în* **B** *cuvîntul* lume *în cadrul aceleiaşi strofe*].

LA ETELKA (Al. Petőfi)

Poezia *La Etelka* a fost publicată de către G.G. Ursu în studiul său intitulat *Un caiet de versuri inedite ale lui Şt. Petică, Analele Moldovei*, nr. 3—4, iunie-decembrie 1943, p. 203—204. Trebuie să precizăm că acest text, cît şi celelalte traduceri pe care le vom aminti erau reproduse după o transcriere a folcloristului Tudor Pamfile într-un caieţel intitulat: *Fărîme de versuri din manuscriptele lui Şt.Petică*, aflate la Gr. Tabacaru.

În actuala ediţie textul e reprodus din ms. autograf 1.658, f. 123. E scrisă cu cerneală violetă, fără nici o retuşare, adăugîndu-i-se însă mai tîrziu, cu cerneală albastră, notaţia 12. Indicaţia corespunde într-adevăr, în ordinea în care au fost comunicate poeziile din ciclu, cu locul rezervat poeziilor lui Petőfi.

În afara poeziilor organic constituite, sau a fragmentelor lirice relevabile din anumite unghiuri, în studiul lui G.G. Ursu din 1943 sînt reproduse şi versificări răzleţe care nu sînt neglijabile, deoarece ele aruncă neaşteptate lumini asupra biografiei spirituale a poetului, asupra laboratorului său de creaţie, a influenţelor survenite etc.

Dezlănţuit-am singur furtuni de vijelie
În suflete zdrobite de neagra sărăcie,
Cu vorbe înfocate vărsatu-le-am tărie
În vinele uitate de vechea vitejie.

(p. 195)

Pentru versurile citate am putut identifica şi manuscrisul autograf (1.658, f. 57), care nu prezintă însă nici o diferenţiere faţă de textul publicat de G.G. Ursu după T. Pamfile.

*

În noaptea rătăcirii mele,
Ah, înălțați-mă la voi,
Pe calea razelor senine
Mă smulgeți asprelor nevoi.
(p. 193)

*

Toți prieteni într-un singur gînd
Ridice cupa și închine,
Spre ziua sfîntă a izbînzii
A tot ce este sfînt și bine.
(p. 193)

Aceste versuri le-am identificat în manuscrisul autograf (1.658, f. 88). Între transcrierea lui T. Pamfile, după care G.G. Ursu a reprodus textul, și manuscrisul autograf nu există însă nici o diferențiere.

*

Mîndre raze-ale simțirii, să cerc oare-a le desface,
Sau în proză fermecată sau în versuri poleite?
Sau să las să doarmă bine dulci emoțiile-n pace
Și în tremurul lor cald să am visuri aurite.
(p. 197)

Pentru fragmentul citat n-am putut identifica textul de bază. Concordanța între transcrierea lui T. Pamfile și a lui Tabacaru denotă exactitate în transmiterea unui izvor comun.

*

Eram copil de casă la Ștefan Voievodul
Și-n zile de sărbare
Priveam măreț și aspru în jos la tot poporul
Și mînile Domniței adesea rătăceau
Prin blondele inele din păru-mi de mătasă.
Treceau zglobii prin lume cei cincisprezece ani,
Aveau luciri de galbeni de aur cu noi zimți.
(p .189-190)

Transcrierea acestor versuri, făcută de Gr. Tabacaru în ms. 1.658, f. 181, este identică cu cea a lui T. Pamfile, după care s-a făcut reproducerea textului.

*

Străine,-aceste locuri ce tu le vezi nainte-ți
Că se întind în toată măreața lor splendoare
Și unde-atît de mîndru al libertății soare
Pe-un cer atît de pur la răsărit apare
E patria-mi, e patria!
(p. 196)

Transcrierea lui Tabacaru (ms. 1.658, f. 225) corespunde cu textul reprodus după T. Pamfile.

*

O, lasă-mă, iubită, naintea ta să cad
Şi-asupra mea privirea ta gingaşă o ad',
Căci toată viaţa mea a fost o năzuinţă
De tine să m-apropii, o, dulce creatură,
Şi dacă păn-acuma de-a altora voinţă
Trăirăm despărţiţi, de-acuma la un loc
Ne-om duce viaţa noastră, lipsită de noroc.

(p.200 în *Un caiet...*)

Manuscrisul autograf al acestui fragment a fost identificat în ms. 1.657, f. 76 v. Identitate perfectă cu textul stabilit de Ursu după transcrierea lui T. Pamfile.

*

Sprinten şi zglobiu răsare
Versul cel surîzător
Şi-n podoabele-i apare
Ca un flutur de uşor.

(p. 199)

*

La izvorul cel din vale
Nu mai vii încetişor,
Ca urciorul tău umplîndu-l
Să-mi şopteşti al tău amor.

Şi devale, pe-noptate,
Rătăci-vor iar părechi,
Numai noi nu vom mai fi
Ca în vremurile vechi.

(p. 201)

Textul stabilit după transcrierea lui T. Pamfile este identic cu cel transcris de Tabacaru în ms. 1.658, f. 188—189.

*

Ieri am văzut din nou pe *Kean*,
O dramă ce-a făcut furori,
Petrece Nottara şi bea,
Petrec şi ceilalţi actori;
E-o veselie generală,
E chin doar pentru spectatori.

Am putut identifica manuscrisul autograf al acestui text (ms. 1.657, f. 282 v.) (**A**). El prezintă anumite diferenţieri atît faţă de

transcrierea lui T. Pamfile, după care G.G. Ursu ne-a dat textul, cît și față de cea a lui Gr. Tabacaru (ms. 1.658, f. 182) (**B**):

v. 2: dramă, **A**; piesă, **B** // *v. 4:* Petrec și ceilalți actori, **A**; [*lipsește complet*] **B**.

*

De ce cîntecele toate
Îmi sunt pline de jele:
Pentru c-am pus durerea
Întregei lumi în ele.

Aceste versuri sînt citate de G.G. Ursu în *Limbă și literatură română*, vol. VI, 1962, p. 324. Ele sînt reproduse după transcrierea lui Gr. Tabacaru (ms. 1.658, f. 188).

Ne permitem să atașăm aici și niște versuri ocazionale, atribuite lui Petică de D. Karnabatt, în cartea sa intitulată *Boema de altădată* („Vremea", 1944).

La „Prepelița ideală"
Se bea și se mănîncă bine,
Dar nu e-n stare orișicine
Să facă-o strofă genială
La „Prepelița ideală".

D. Karnabatt în cartea sa se referă și la împrejurările în care au fost improvizate aceste versuri.

„Mai întotdeauna luam masa cu el la o cîrciumioară din strada care acum poartă numele de Ed. Quinet. Cîrciumioara avea o firmă ilustrată în culori, «La Prepelița», fiindcă patronul — un albanez numit Andrei — era un vînător pasionat, împărtășindu-și deseori clienții cu recolta isprăvilor lui de discipol al lui Nemrod. Era o cîrciumioară retrasă, discretă, foarte cercetată de boemii vremii, fiindcă se mînca suculent și foarte ieftin. Petică, încîntat și recunoscător acestei cîrciumioare, îi improvizase o odă."

POEME ÎN PROZĂ

ÎN STREINĂTATE

Apare în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.156, 28 mai 1898, p. 1, semnată: *St. P.*

Laitmotivul acestui poem în proză: „Cunoști tu țara unde înfloresc lămîii?" este o traducere a versului inițial al poeziei *Mignon*, aparținînd primului roman din ciclul *Wilhelm Meister* al lui Goethe.

Singura similitudine dintre poemul lui Şt. Petică şi poezia lui Goethe este puternica nostalgie pentru pămîntul autohton, particularizată în cazul unor eroi aspirînd spre tărîmurile însorite ale Italiei. Diferenţierile sînt mult mai pregnante şi de altfel fundamentale. La Goethe, Mignon e o apariţie feminină delicată şi suavă, fiind mistuită de dorul locurilor din care nişte acrobaţi de circ au furat-o şi au dus-o în Alpii germanici, ea cerînd insistent omului care o iubea să fie eliberată şi condusă în ţara sa. (De fapt, poezia materializează tocmai acest moment al stăruitoarei rugăminţi.) La Şt. Petică, însă, figura centrală e a unui bătrîn cîntăreţ, care, intuindu-şi sfîrşitul apropiat, trăieşte cu o intensitate dureroasă dorinţa de a-şi revedea pentru ultima oară meleagurile patriei sale. Tragismul aspiraţiei sale e subliniat într-un final din care reiese imposibilitatea omului sărac de a-şi realiza ultimul vis. Din specificul imagisticii, Şt. Petică n-a reţinut decît ideea luminescenţei aurii a portocalelor. „În tufişul întunecat ard portocale aurii", spune Goethe, iar Şt. Petică are viziunea unor „grădini aurite de portocali". Pentru posibilitatea unei totale confruntări, dăm textul integral al poeziei.

Kennst du das Land, wo die Zitronen blühn,
Im dunkeln Laub die Goldorangen glühn,
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht,
Kennst du es wohl?
Dahin! Dahin
Möcht ich mit dir, o, mein Geliebter, ziehn.

Kennst du das Haus? Auf Säulen ruht sein Dach,
Es glänzt der Saal, es schimmert das Gemach
Und Marmorbilder der stehn und sehn mich an:
Was hat man dir, du armes Kind, getan?
Kennst du es wohl?
Dahin! Dahin
Möcht ich mit dir, o, mein Beschützer, ziehn.

Kennst du den Berg und seinen Wolkensteg?
Das Maultier sucht im Nebel seinen Weg;
In Höhlen wohnt der Drachen alte Brut;
Es stürzt der Fels und über ihn die Flut,
Kennst du ihn wohl?
Dahin! Dahin
Geht unser Weg! o, Vater, lass uns ziehn!

(Goethe, *Poetische Werke*, *Gedichte*, *I*, „Aufbau-Verlag", 1965, p. 111.)

În ms. 1.658, f. 70, există o notaţie din care rezultă că Şt. Petică vedea în *Wilhelm Meister* o lucrare fundamentală. El o încadrează

chiar într-un sistem de influențe pe care capodoperele le-ar putea realiza asupra cititorilor. „Citirea faptelor mari înflăcărează imaginația și provoacă în cititor dorința de a le imita *(Wilhelm Meister)*. Cînd dorința aceasta a ajuns la o intensitate destul de puternică, ea se transformă în fapte *(Don Quijote)*. Alții însă se pun pe scris. Dar aceștia nu sunt detracații, cum zice Ferrero, ci e partea cea mai nobilă din omenire, mai energică, destinată a arăta drumul altor, cum zice G. Sand."

ÎN ÎNTUNERIC

Tipărită în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.159, 31 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Versurile lui Dante, citate la începutul acestei bucăți, aparțin *Infernului*. Ele constituie de fapt primul terțet cu care se deschide *Divina Comedie*.

Nel mezzo del cammin di nostra vita
Mi ritrovai per una selva oscura
Chè la diritta via era smarrita.

(*La divina commedia* di Dante Alighieri, Milano, 1891, p. 27.)

FĂRĂ TINEREȚE

Publicat în *Lumea nouă*, IV, nr. 1.186, vineri, 3 iulie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Poemele amintite pînă-n prezent apar la rubrica „Note zilnice", de altfel singura rubrică din acest periodic cu profil politic dedicată constant literaturii.

DOUĂ VIEȚI

Apare în *Romînia jună*, II, nr. 109, 28 martie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*. Este republicată în *Neamul romănesc*, XIII, nr. 327, 26 noiembrie 1918. Aparent surprinde că, în plin război, acest poem și cîteva poezii apar într-un ziar politic. Din cînd în cînd, însă, se realizau și suplimente literare, în care se introduceau creații neadiacente strict cu momentul istoric, dar care indirect puteau fi legate de frămîntările specifice timpului. Oficiul de angrenare în actual îl realizează Gr. Tabacaru, care, printr-o sumară expunere a vieții și operei lui Șt. Petică, îl introduce în evenimentele la ordinea zilei, pedalînd asupra efortului depus de acesta în vederea îmbunătățirii stării țăranilor și mai ales asupra luptei lui pentru obținerea dreptului de vot și împărțirea de pămînt țăranilor.

NOAPTE PRIMĂVĂRATECĂ

Publicat în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 112, 31 martie 1900, semnat: *Trubadur*. Este republicat de către Tabacaru în *Florile dalbe*, Bîrlad, I, nr. 4, 15 februarie 1919, pp. 61—62. Înclinăm să credem că acest text, deși prezentat ca inedit, n-a fost stabilit pe baza manuscriselor rămase de la Șt. Petică. Cele cîteva caiete în care se află o parte din poemele în proză și care au fost atașate foilor volante (ms. autograf), întrunite în ms. 1.567, nu aparțin lui Șt. Petică. Această convingere e mai puțin fundată pe elemente de grafie, căci asistăm la un anumit fenomen firesc de mimetism, sprijinindu-ne, în schimb, pe faptul că particularitățile de limbă specifice textelor lui Petică lipsesc, iar datarea poemelor este cea a apariției lor în *România jună*.

CÎNTEC VECHI

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 113, 1 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*. Textul e republicat de Tabacaru în *Florile dalbe*, Bîrlad, I, nr. 8, 1 mai 1919, p. 126.

POVEȘTI D-APRILIE

Tipărit în *România jună*, II, nr. 115, 3 aprilie 1900, semnat: *Trubadur*. Retipărit de Gr. Tabacaru în *Florile dalbe*, Bîrlad, I, nr. 4, 15 februarie 1919, p. 61. Atît acest poem, cît și *Noapte primăvăratecă*, apărute în același număr, sub titlul generic *Poeme*, sînt însoțite de o notă a lui Gr. Tabacaru, intitulată *Postumele lui Șt. Petică: „Între luptă și vis"*. De fapt, ele sînt antume. Și avem indicii că însuși Tabacaru era conștient de acest fapt. Poemul în cauză, cît și celelalte poeme publicate în *Florile dalbe* sau *Neamul românesc* sînt tăiate în caietele amintite cu o linie, ceea ce ne permite să deducem că ele fuseseră transcrise din *România jună* pentru a fi publicate. Apoi, din motive care nu ne sînt cunoscute, au fost introduse printre manuscrisele lui Petică. (Se pare că Tabacaru, ca nespecialist, nu era la curent cu anumite rigori. El a introdus printre manuscrise tot ce era în legătură cu Șt. Petică —pentru care a păstrat un atașament de-o constanță rară — transcrieri ale manuscriselor acestuia, comentarii despre el etc.)

LA POALELE CRÎNGULUI

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 117, 5 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Fanta-Cella*. Este republicat de Gr. Tabacaru în *Florile dalbe*, Bîrlad, I, nr. 8, 1 mai 1919, pp. 125—126.

SUB CERUL LIBER

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 124, 15 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

VISUL MEU

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 127, 18 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

SEARĂ DE MAI

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 131, 22 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

LILIACUL

Se publică în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 133, 24 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

GAVOTA DEPĂRTATĂ

Publicat în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 145, 6 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

FLORILE CARI SE DUC

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 157, 18 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

Laitmotivul acestui poem în proză — „Parfum de flori uitate, părăsite" — supus unei uşoare modificări — „Parfum din flori pălite și uitate" — va deveni unul din laitmotivele poeziei XII din ciclul *Cînd vioarele tăcură*.

NOPȚI DE MAI

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 159, 20 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*. Este republicat de către Gr. Tabacaru în *Neamul românesc*, Bucureşti, XIII, nr. 351, 24 decembrie 1918.

Strofa care devine laitmotiv al acestui poem în proză — „Mai ții oare minte, frumoasă pribeagă, / Acele nopți clare de aur scăldate, / Cînd caldă privirea de visuri stelate / Cădea tremurîndă şi-atîta de vagă?" — mai tîrziu va constitui începutul poeziei III din *Cîntecul toamnei*.

REVEDERE

Se publică în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 167, 28 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

CÎNTEC UITAT

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 173, 3 iunie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

Anumite secvențe de frază ce revin în acest poem în proză vor forma mai tîrziu elemente constitutive ale poeziei II din *Cînd vioarele tăcură*. De ex.: „O notă stîngace sălta tremurînd"; O notă stîngace sălta peste clape", sau „Și nota ușoară sălta zglobie/Și nota ușoară lovea în perdele".

FECIOARA NECUNOSCUTĂ

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 175, 5 iunie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*. N. Davidescu o consideră o prelucrare a poeziei *L'étrangère* de Ephraim Mikhael.

NOPȚILE DE LEGENDE

Publicată în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 178, 8 iunie 1090, p. 1, semnat: *Trubadur*.

FĂGĂDUIELILE ETERNE

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 180, 10 iunie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

TÎRZIU

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 189, 19 iunie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

CÎNTĂ!

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 190, 20 iunie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

GLASUL LUNCILOR

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 195, 25 iunie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*. A fost republicată de Gr. Tabacaru în *Neamul românesc*, XIII, nr. 327, Iași, 26 noiembrie 1918.

BĂTRÎNUL CARE CÎNTĂ

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis", II, nr. 200, 1 iulie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

Laitmotivul acestui poem în proză este tot primul vers din *Mignon* a lui Goethe, însă de data aceasta e dat în germană: *Kennst du das Land wo die Zitronen blühn?* Spre deosebire de bucata *În străinătate*, de data aceasta nu mai există nici o similitudine între poezia lui Goethe și poemul în proză al lui Șt. Petică.

FIGURĂ SUAVĂ

E publicat în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 206, 7 iulie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

AMEAZI DE VARĂ

Publicat în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 208, 9 iulie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

PE ARIPA ZEFIRULUI

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 211 12 iulie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

VIS PIERDUT

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 212, 13 iulie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

PE APĂ

E publicat în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 213, 14 iulie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

NOAPTEA DE VARĂ

E publicată în *România jună*, „Între luptă și vis, II, nr. 218, 19 iulie 1900, fără semnătură.

PRIBEAG

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 219, 20 iulie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

DRAGOSTEA

E publicat în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 220, 21 iulie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

EA DOARME

Publicat în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 221, 22 iulie 1900, p. 1, semnat: *Narcis*.

ÎN ORE DE LINIȘTE

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 233, 3 august 1900, p. 1, fără semnătură.

CEI DOI SOLITARI

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 234, 4 august 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

SIMȚIRI STINSE

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 244, 14 august 1900, p. 1, semnat: *Narcis.*

SINGUR

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 297, 7 octombrie 1900, p. 1, semnat *Narcis.*

În această bucată e preluat motivul mai vechi al cocorilor, semnificînd aceeași nostalgie pentru peisajul meridional, plin de luminozitate. Asistăm, după cinci ani, la o materializare similară a nostalgiei de evaziune, diferențierea constînd în rezonanța elegiacă care era străină poeziei intitulate *Exotic:* „Lumină, soare și senin / Îmi cere sufletul în dor. / Nu vă mirați cînd mă vedeți / Privind cocorii visător...“ Motivul se transformă pe specificul evoluției structurale a poetului, intrînd din lumină în întuneric (în sens de zonă depresivă). „În zare se pierde un plîns de cocori. O, pasări pribege, de ce nu mă luați cu voi în țările muiate vecinic în apele visurilor blonde, sub cer de-a pururea senin, cu alei în floare! Pribege paseri, îmi lăsați doar doruri vagi, în cari înoată întreaga mea simțire...“

CROCHIURI LIRICE, EVOCĂRI

UN ÎNVINS

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.130, 25 aprilie 1898, p. 1, semnat: *Sapho.*

SPRE LARG

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.133, 29 aprilie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

ÎN ZORII ZILEI

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.142, 9 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

SPIONII SUFLETELOR

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.148, 15 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

CREDINȚA CARE MUTĂ MUNȚII

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.149, 17 mai 1898, p. 1, semnat *St. P.*

SCENE DE NOAPTE

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.150, 19 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

FUM ŞI PRAF

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.151, 20 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Scriitorul, referindu-se la Ossian, Fingal, ceaţa galilor, făcea desigur asociaţii cu atmosfera specifică a legendelor erse prelucrate de către James Macpherson, deoarece ceea ce reţine sau în orice caz îl impresionează se pare că e tocmai acea ceaţă permanent prezentă care estompa întristînd contururile, dînd senzaţia că personajele se mişcă solemn, elegiac, purtînd cu ele tristeţi inexprimabile. A fi cunoscut fragmentele originale ale incertului Ossian, bard ecosez din secolul al III-lea, e foarte puţin probabil, mai ales că autenticele cînteceerse se disting printr-o energie aspră, printr-un aspect de simplicitate rudimentară şi vigoare sălbatică, străine melancoliei ceţoase şi diafanităţilor întunecate ale imitaţiilor lui Macpherson.

LA COLŢUL STRĂZEI

E publicat în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.152, 21 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

LA SPITAL

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.153, 23 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

IAD ŞI RAI

Publicat în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.154, 24 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

NATURA

Tipărit în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1.157, 29 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*, prefigurează o anumită imagistică specifică poeziei sale de mai tîrziu. De ex.: „Am văzut un porumbel alb, ca visul neprihănit al unei fecioare“, sau viziunea specifică asupra universului văzut ca un „mare templu“.

PRIBEGI

A fost publicat în *Lumea nouă*, „Note zilnice“, IV, nr. 1158, 30 mai 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Motivul central se detaşează din cadrul unor preocupări cu un caracter mai constant. Ideea ţăranilor rătăcitori în căutare de lucru revine în cîteva din primele lui încercări lirice, distingîndu-se însă de actuala transpunere literară printr-o notă de tristă resemnare, de oboseală. În *Pribegi* motivul se colorează cu o certă atitudine protestatară, de natură indirectă însă, deoarece e dedusă mai mult dintr-o abundentă tentă de compasiune şi din aluziile transparente. „E o lume întreagă de desculţi în zdrenţe care-şi îndreaptă paşii după cum bate vîntul, nădăjduind că în ţara asta largă şi întinsă trebuie să fie undeva un colţişor şi pentru dînşii."

TIMPUL CIREŞELOR

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice", IV, nr. 1.161, 3 iunie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Versul laitmotiv — „Cînd va veni timpul cireşelor..." — aparţine lui E. Pottier.

MOARTEA

E publicat în *Lumea nouă*, „Note zilnice", IV, nr. 1.165, 7 iunie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Schema structurală, cît şi ideea pe care se axează au fost preluate de Şt. Petică într-un articol din *Depeşa*, nr. 44, 22 februarie, 1901, p. 1, fără iscălitură. *Revoluţia din Sicilia — Greva lucrătorilor* e construit pe acelaşi contrast dintre frumuseţile naturii şi mizeria existentă şi mai ales pe antiteza izbitoare dintre splendidul peisaj mediteranean şi prezenţa armatei care înăbuşă în sînge mişcarea grevistă.

DOINA

E publicat în *Lumea nouă*, „Note zilnice", IV, nr. 1.178, 23 iunie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

E o transpunere în proză a motivului doinei cu largă circulaţie în primele sale încercări poetice. Specificul e dat de faptul că adaptează acest motiv al doinei la natura crochiurilor sale citadine, în care notaţia avea întotdeauna un corespondent în realitate. Crochiul se coagulează în jurul impresiei pe care o are în momentul în care ajung pînă la el notele unei doine cîntate la pian într-o casă boierească. Elementul comun, cu încercările poetice, îl constituie convingerea că o anumită categorie socială este opacă la autentica emoţie estetică pe care o degajă doina. „Ce înţelege doamna sau domnişoara, care munceşte aşa de bine pianul, din doină? Pricepe ea scopul ei tainic

și sfînt, durerea veacurilor trecute, care plînge în notele sale triste, aspirațiile luminoase ale autorilor ei, revolta înăbușită a celor cari o cîntă?"

BUNĂTATE

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice", IV, nr. 1.183, 28 iunie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

DEMONUL

Apare în *Lumea nouă*, „Note zilnice", IV, nr. 1.184, 1 iulie 1898, p. 1, semnat: *St. P.*

Prezența demoniacului în existența și mai ales în structura celor destinați creației e o idee care l-a preocupat de asemenea pe Șt. Petică. În ms. 1.657, f. 316, se află o prefigurare a convingerii conform căreia naturile creatoare sînt devorate de o forță implacabilă căreia nu i se pot sustrage și care, ca un bici de foc, le mînă mereu înainte, nelăsîndu-le o clipă de răgaz și cauzîndu-le mari suferințe.

„Ura și nenorocirea își găsesc solul natal în aceste spirite despotice. Ei trăiesc ca niște regi căzuți, mereu insultînd, și răniți, avînd toate mizeriile orgoliului, dar neavînd nici o mîngîiere, incapabili de a gusta nici societatea, nici singurătatea, prea ambițioși pentru a se mulțumi cu tăcerea, prea mîndri pentru a se servi de lume, născuți pentru revoltă și *défaite*, meniți prin pasiune și neputința lor la desperare și la talent."

Tot în ms. 1.657, f. 318, se găsește proiectul unei piese de teatru sau al unui roman, *Predica demonului*, în care figura centrală ar fi trebuit să fie „Omul cu fața palidă". Din schițarea problemelor care urmau să fie dezvoltate s-ar putea deduce o structură pozitivă a demonului, deoarece se pare că acesta îndeamnă spre revizuiri în sensul unei ameliorări. „I Lipsa de morală; II Imposibilitatea sa rațională; III Ideea de drept (binele în înțeles restrîns); IV Ideea de bine (dreptul în înțeles larg); V Virtutea; VI Umanitatea; VII Libertatea, Sacrificiul de sine pentru libertate; VIII Viața."

Tentațiile demonice, în sensul unor inexorabile stimulente spre creație, vor deveni un laitmotiv al scrierilor sale, cunoscînd o maximă materializare îndeosebi în piesa intitulată *Solii păcii*.

O SEARĂ LA MACEDONSKI

Apare în *Capitala*, I, nr. 34, 4 decembrie 1898, pp. 1—2, semnată *Ștefan Petică*.

TECUCIUL DEPĂRTAT

Note de toamnă

Apare în *Antisemitul*, I, nr. 68 şi 69 din 11 şi 12 noiembrie 1899.

O SCRISOARE

E publicată în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 118, 6 aprilie 1900, semnată: *Trubadur*.

ÎN CIMITIRUL SĂRACILOR

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 125, 16 aprilie 1900, p. 1, semnată: *Sentino*.

Versurile citate aparţin poetului francez P. Verlaine. Dăm în întregime poezia *Chanson d'automne*, aparţinînd *Poemelor saturniene*, după *Oeuvres complètes, Collection „Le Nombre d'or“, Le Club du meilleur livre*, 1959, p. 105.

Les sanglots longs
Des violons
De l'automne
Blessent mon coeur
D'une langueur
Monotone.

Tout suffocant
Et blême, quand
Sonne l'heure,
Je me souviens
Des jours anciens
Et je pleure;

Et je m'en vais
Au vent mauvais
Qui m'emporte
De ça, de là,
Pareil à la
Feuille morte.

DECADENŢA SPANIOLĂ

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 128, 19 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

O VIZIUNE

E publicat în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 129, 20 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

Această bucată în proză prefigurează, atît prin conceptul de „femeie ideal“, cît și prin eleganța și delicatețea cu care e schițată figura feminină, ceva din transparența ireală a siluetelor din *Fecioara în alb*.

ÎN RĂTĂCIRE

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 132, 23 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

IDILELE DIN MANSARDE

Apare în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 135, 26 aprilie 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

Crinul medieval, luat în accepția sa simbolică în cadrul acestui crochiu liric, nu constituie decît începutul unui proces de elaborare în care specificitatea viziunii va fi dată în bună măsură de frecvența acestui element. „Întristate, grațioase, / Se înclină ca un crin“; „Crini cu florile deschise / Plîng în umbră de altar“. „Pală-n rochia ei albă / Stă fecioara ca un crin“ (din *Fecioara în alb*, I și II).

FATALITATEA

E publicată în *România jună*, „Între luptă și vis“, II, nr. 137, 28 aprilie 1900, p. 1, semnată: *Trubadur*.

Chirvăsuță, prezentat aici ca o figură de înaltă intelectualitate, distingîndu-se prin înțelepciune, armonie și echilibru, era într-adevăr prieten cu Șt. Petică. În posesia lui Tache Petică, fratele scriitorului, se află o scrisoare a lui Chirvăsuță, pe care o reproducem integral.

„Tecuci, 8 dec. 1895

Dragii mei prieteni,
[Petică și Corodeanu, *n.ns.*]

...Închipuiți-vă că d. Crivăț de la societate m-a asigurat că voi fi neapărat dat în judecată dacă nu plătesc procentele și parte din datoria pe care frate-meu a cam uitat-o (desigur de nevoie). Iar procentele sunt cam la 60 de lei...

A trebuit să las baltă pe farmacist și librar... ba chiar pe Tănăsache, care a zis că mă așteaptă (!) pentru luna în care n-am mîncat mai de loc, — pentru ca să-mi mai rămîie vreo 40 de lei.

Nu știu de vă vine a crede, dar și eu sunt mirat de asta.

Și închipuiți-vă că nici lui Diaconescu nu i-am plătit! Mai că-mi vine să mă pun sub epitropie.

Mă hotărîsem întîi să dau tot ce mi-a mai rămas la societate, dar văzînd că tot nu pot acoperi măcar toată dobînda (care nu e plătită mai bine de un an), m-am hotărît să dau cit pot. De aceea vă trimit numai 20 de lei... şi cînd mă gîndesc la luna cealaltă, cu atîtea datorii de plătit, voi fi în imposibilitatea de a mă ţine de vorbă.

Voi veţi înţelege tăria trebuinţelor noastre şi ca buni prieteni veţi face cu ei ce veţi putea, iar pe mine mă veţi ierta, cred, că nu pot face mai nimic pentru voi. Şi doar ştiu cît sunteţi de necăjiţi şi asta mă doare rău pe lîngă ale mele dureri. Dacă ne asemănăm la surtuc (căci eu îs cu cel de vară) şi la ghete etc., apoi desigur că voi aveţi un bun, sănătatea, iar eu un rău, boala, care mă face să cheltuiesc îngrozitor de mult şi să nu pot îngriji nici de [indescifrabil, *n.ns.*]. Doară măcar nici de datoria de a-mi depune măcar cotizaţia şi să mai şi privesc suferind pe cei mai buni tovarăşi, pe cei mai iubiţi prieteni.

Nu-i vorba că, cu vorbele mele, nu vă pot lua nimic nici din suferinţa voastră.

De multe zile sunt bolnav aproape în şir. Lucrul s-a complicat şi cu friguri.

M-am hotărît însă să nu chem doctori, las' că nici nu vin.

Luceşte însă o rază de bucurie. Se pare că a început să pătrundă printre tinerii de la gimnaziul de aici ideile noastre.

Vă salut frăţeşte,
G. Chirvăsuţă"

CA FOILE!

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 138, 29 aprilie 1900, semnat: *Trubadur*.

ACTORI ŞI ZIARIŞTI

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 141, 2 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

DE UNDE SE VEDE CUM REALUL ESTE CÎTEODATĂ MAI FRUMOS DECÎT IDEALUL

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 151, 12 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

ISTRIONUL

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis", II, nr. 153, 14 mai 1900, semnat: *Trubadur*.

FRAGII

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 163, 24 mai 1900, p. 1, semnat: *Trubadur*.

ZIDURILE AFUMATE

Apare în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 204, 5 iulie 1900, p. 1, semnat: *Sentino*.

MELANCOLIE

E publicată în *România jună*, „Între luptă şi vis“, II, nr. 229, 30 iulie 1900, p. 1, semnată: *Sentino*.

Comentariul este sumar aci, dar mai amplu şi mai interesant caracterizat de Şt. Petică în ms. 1.657, f. 72. „Şi Hans Thoma şi Böcklin sunt modernişti, dar pe cînd ceilalţi moderni au făcut ceea ce au făcut streinii din nord şi vest în mult mai bine, Böcklin şi Thoma au creat propriu. La Böcklin e sîngele productiv german care, sub înrîurirea sudului, curge prin vine cu fantasia şi sufletul, cu forma şi culoarea, cu visele şi arta. Thoma a rămas german de nord şi opera sa e ca o floare de cîmp care creşte, înfloreşte şi miroasă în propriul său cîmp. El e feciorul de ţăran din Schwartzwald, strîns legat cu pămîntul: cu pămîntul de care n-a scăpat încă. Thoma e simbolist, dar simbolismul e unit cu spiritul german. Millet şi Thoma, amîndoi fii de ţărani şi copii ai pămîntului, sunt în arta timpurilor noastre cei dintîi şi cei mai curaţi tălmăcitori ai spiritului pămîntului german.“

DESPĂRŢIRE

E tipărită în *România jună*, II, nr. 257, 28 august 1900, pp. 1—2, semnată: *St. Petică*.

CELE CARI TREC

Tipărit în *Depeşa*, „Viaţa bucureşteană“, I, nr. 7, 16 ianuarie 1901, p. 1, semnat: *Trubadur*.

ÎNTÎIA CUNOŞTINŢĂ

Apare în *Dorobanţul*, I, nr. 60, 9 mai 1902, pp. 1—2, semnat: *S. Muşat*.

MAGIA PRIMĂVEREI

Apare în *România ilustrată*, I, nr. 6, mai 1901, pp. 85—86, semnat: *St. Petică*.

ADDENDA

POEZII ORIGINALE PĂSTRATE ÎN MANUSCRISE

Ineditele lirice ale lui Şt. Petică aparţin, în general, începuturilor sale literare (aproximativ 1894—1898). Spre această concluzie conduc particularităţile de grafie, culoarea cernelii, pseudonimele sau unele indicaţii de datare, dar mai ales structura poeziilor, distincte prin simplitate de versificare şi de formulare şi conţinînd evidente stîngăcii. Implicaţiile sociale ale acestor poezii ne indică de asemenea conceperea lor în faza iniţială a creaţiei lui Şt. Petică, deoarece ea este cea care se situează exclusiv sub auspiciile zodiei socialiste.

Petică n-a revăzut niciodată aceste texte pentru a le finisa şi a le destina tiparului, probabil datorită faptului că nu-l mai satisfăceau din punctul de vedere al exigenţei artistice şi, în bună măsură, nici nu mai corespundeau orientării sale de după 1899.

Exersările lirice rămase în stadiu de manuscris prezintă interes deoarece ne permit să urmărim evoluţia personalităţii poetice a lui Şt. Petică.

Gruparea acestor postume s-a operat în raport de tematică, de natura problemelor abordate, cît şi de natura specifică a stărilor de suflet şi a similitudinilor de versificaţie.

O singură poezie, *Cîntec de seară*, fiind indirect datată (15 mai 1895) şi avînd structura unei arte poetice, a fost plasată la început, fiind urmată de *Pe lacul de rouă...* datorită afinităţilor de ritmică şi de preocupări ideatice. Apoi au fost comunicate poeziile care prin specific de versificaţie sînt identice celor publicate de scriitor în 1896 în *Lumea nouă, literară şi ştiinţifică*, iar pentru că acestea sînt poezii cu tentă socială, li s-au ataşat, firesc, şi celelalte poezii de aceeaşi natură, ciclul continuînd cu lirica intimă, poezia naturii etc.

CÎNTEC DE SEARĂ

Textul se găseşte în manuscrisul autograf 1.658, f. 143.

Cu aceeaşi cerneală, gen tuş, cu care sînt făcute şi celelalte notaţii, poezia e scrisă pe o foaie de hîrtie pregătită pentru teza de chimie, printre rînduri putîndu-se descifra: „Teză la chimie, St. Petică, cl. VI, Liceul real, 1895, mai 15“. Indirecta datare a poeziei ne permite să deducem oarecum că şi celelalte pasaje manuscriptice, notate cu cerneală identică, au fost scrise aproximativ în aceeaşi perioadă. Manuscrisul poeziei prezintă un singur retuş:

v. 8: El pare singuratec (Şi singuratec pare).

Pe aceeaşi pagină mai sînt notate şi cîteva versuri anterioare textului comentat. Cu aceleaşi linii subţiri cu care sînt scrise indicaţiile de administraţie şcolară sînt grifonate două versuri, dintre care unul poate fi reţinut: „Lună, melancolică tovarăşă a nopţei". Pe verso, alături de nişte adrese de librării, se află o notaţie succintă: „Pentru noi poporul e dreptatea şi arta Dumnezeu".

[PE LACUL DE ROUĂ ŞI LIN CA CRISTALUL]

Poezia e reprodusă după manuscrisul autograf 1.658, f. 114. Pe aceeaşi pagină de manuscris se mai află notate şi următoarele versuri: „Spre tine se-ndreaptă acum gîndul meu, / Tu stea ce-mi luceşti în cale mereu", şi în paranteză: „Şi apa în ceruri senine-ondulează / Şi iarba pe ţărmuri în fior visează".

SUB ULM

E reprodusă din manuscrisul autograf 1.658, f. 52. Textul se află, scris mărunt, pe partea laterală a foii.

Poezia nu a fost supusă metamorfozărilor. Singura substituire s-a realizat probabil chiar în momentul creaţiei, deoarece cuvîntul înlocuit e tăiat cu aceeaşi cerneală violetă cu care e scris întreg textul:

v. 1: -ncetinel [încetişor, *tăiat*].

Între cele două strofe în ms. se mai află intercalate două versuri: „Şi către şoimul cel din vîrf / Grăieşte-n grai bătrîn şi blînd".

Sub această poezie, pe aceeaşi foaie de manuscris, sînt propuse următoarele titluri: 1. *Şoimul şi ulmul;* 2. *Povestea bătrînului;* 3. *Povestea mezinului;* 4. *Povestea tînărului.*

OBIDIŢI

Poezia aceasta, cu subtitlul *Elegie* (ms. 1.658, f. 168), e concepută cam în acelaşi interval cu poeziile anterioare, dovadă prezenţa aceluiaşi motiv al ţăranilor rătăcitori în căutare de lucru, cît şi a cernelei violete. De data aceasta s-au operat anumite modificări pe text, fără prea mare importanţă însă:

v. 12: neştiut (urgisit); *am adoptat forma din paranteză considerînd-o ca fiind mai adecvată sensului general al poeziei; v. 7:* Şi am umblat atîta doar (căci şi atîta umblet doar).

Poezia ar fi trebuit să continue, ghidîndu-ne după începutul strofei a treia, suspendat brusc: „Şi nicăieri..."

Pe aceeaşi foaie (ms. 1.658, f. 168) se află cîteva variante ale textului fundamental, interesante de reţinut datorită implicării unor

idei noi: „Dar voi vedeţi că-s ostenit / Şi nu mai pot. / Şi c-am s-o duc aşa trudit /Mult, nu socot." „De oi rămîne cumva pe drum / Şi mai mult n-oi putea ţinea, / *Cui i-ar păsa?* / (Căci voi în lume orişicum) / Iară de asta vedeţi cum / Port grijă-amară şi nevoi / Şi nu-s ca voi." Sau propunerea pe temeiuri mai puţin întunecate şi cu un ritm mai alert: "Sub teiul mîndru şi rotat / Ne-am aşezat. El şi-o pleca crengi înspre noi / Şi ne-o umbri."

Se pare că scriitorul avea în vedere o poemă mai extinsă, deoarece, ca precizări ale îndeletnicirilor celor obidiţi, notează în final: „Unul e mecanic, altul prăşitor, secerător; ultimul, tînăr lucrător de toate".

POVESTE TRISTĂ

Poezia (ms. 1.657, f. 226) avea iniţial numai trei strofe, apoi penultima a fost ataşată lateral textului anterior. Pentru cuvîntul „pustii" din această strofă (vers 12) există forma „răzleţe", la care s-a renunţat, motivat de altfel.

E scrisă pe o foaie de caiet cu cerneală neagră.

GLASUL CÎNTECULUI VECHI

Textul acestei poezii a fost stabilit pe baza manuscrisului autograf depistabil la f. 103, ms. 1.658. Desigur că forma aceasta a cunoscut anterioare elaborări, deoarece nu prezintă ezitări şi ştersături. O singură oscilare e prezentă pentru v. 27, poetul pendulînd între formele: „O, cum îngădui mişelia" şi: „Ce mişelii îngădui tu". Am optat pentru prima formă.

O prefigurare a poeziei *Glasul cîntecului vechi* se află în ms. 1.657, f. 226. Alături de poezia *Poveste tristă*, ca o subită străfulgerare a unei viziuni, pornind de la cuvîntul „doina", care e pomenit în accepţia lui figurată în cadrul acestei poezii, avem, într-o singură strofă, sugerat viitorul eşafodaj liric coagulat în jurul motivului „doinei". *La doina:* „Voi v-aţi pus în ea viaţa / Şi ale voastre planuri toate /Ce de atîta vreme lungă / Le nutriţi numa-n şoapte". La f. 125 v. a manuscrisului 1.658 se află însă prima încercare de a realiza o construcţie lirică axată pe motivul doinei. Deşi e doar o singură strofă, ea condensează substanţa întregii poezii viitoare, ideea fiind apoi dezvoltată pe diverse claviaturi: „Cîntaţi-mi doina, dragii mei, / Fermecătoru-i viers / Mă smulgă lumei de minciuni / Cu simţul sec şi şters". Din poezia *Glasul cîntecului vechi* în cadrul studiului *Un caiet de versuri inedite ale lui Şt. Petică* de G.G. Ursu *(Analele Moldovei*, 1943) au fost citate cîteva strofe.

Glasul cîntecului vechi a fost transcrisă apoi de Gr. Tabacaru în ms. 1.658, f. 174-177, şi apoi la f. 206-209.

În transcrierea lui poezia se numea iniţial *Doina*, apoi *Glasul cîntecului vechi*, ca în cele din urmă ambele titluri să fie tăiate şi substituite prin XIX. De remarcat e de asemenea că în transcriere se realizează o contopire a poeziei pe care o comentăm cu poema *Ferice-acelor ce le cînt*, a cărei primă formă se găseşte în ms. 1.658, f. 80. Juxtapunerea textelor, care, de altfel, atît prin ideatică, cît şi prin metrică, prezintă fundamentale înrudiri, cît şi indicaţia XIX pentru titlu s-ar putea explica fie prin reproducerea de către Tabacaru a unui fragment de ciclu, pe care el îl avea în posesie iniţial, dar care apoi nu s-a mai păstrat, fie prin dorinţa de a introduce din exterior o anumită ordine în manuscrisele poetului.

Ferice-acelor ce le cînt — poezie insuficient cristalizată şi distonînd prin anumite stîngăcii stridente — s-a păstrat sub forma unei ciorne în creion în ms. 1.658, f. 80.

Ferice-acelor ce le cînt
La groap-a doinei jele.
Pămîntul lor vedea-va vremi
Fără de zile grele.

Ei de-ar putea s-ar scula
Ca să vă-ndemne-n zor,
S-or bucura şi [ei] odat'
Cu voi în viitor.

Cîntaţi-mi doina, dragii mei,
Fermecătoru-i viers
Mă smulgă moalelor simţiri
Şi lumei de eres.

Pe mine să mă-mbărbătez
La glasul ei străbun,
Ce-am auzit la rîndul meu
C-apoi şi eu să spun.

Şi pentru unii e prea sus
Puternica ei lege,
Sunt mai aproape eu de voi
Doar mă veţi înţelege.

Prietene ce viaţa-ţi duci
Sub al Provensei cer senin,
Nu simţi ades un tainic dor
De-al doinei glas duios şi lin?

Acelaşi dor neţărmurit
Ce-a strămutat popoare
Rosteşte şi-acum viersul ei,
Decît putere n-are.

Şi iar răsună ca ieşind
Din piepturi de străbuni
Şi glasul falnic e ca şi cînd
Înmărmurea nebuni.

*

Şi cum suna măreţ atunci
Şi-acum tot aşa sună,
Decît puţin dac' înţeleg
Ce dînsa vrea să spună.

Şi de-nţeleg nu simt în ei
Nici focul arzător
Şi nici putere ca să dea
Aripi la al ei dor.

Şi dînşii nu vor auzi
De-acum mai mult nainte
Nici viersul ei tînguitor,
Nici dorul ei fierbinte.

[PE STRUNA HARFEI VECINIC TREAZĂ]

Se găseşte în manuscrisul 1.658, f. 115—115 v., şi se distinge de celelalte inedite datorită faptului că deţine cele mai pronunţate elemente protestatare.

Modificările pe text sînt aproape inexistente. De altfel, poezia e insuficient elaborată, sînt evidente discontinuităţi, neconcordanţe de timp, cît şi intervenţia unui final forţat, căzînd pe o strofă neîncheiată. Unica transformare survine în *v. 2:* măreţe [senine, *tăiat*].

TATĂL

Apare în manuscrisul 1.658, f. 119—119 v. Prima strofă a poeziei se află pe f. 119 v. Deşi ea nu se integrează textului liric, existînd notaţia I (contrapagină) care ne indică necesitatea deplasării acestei strofe la începutul poeziei, am operat mutaţia sugerată.

Ultima strofă a originalului n-a putut fi reprodusă deoarece scriitorul, după primul vers, pe care-l separă de altfel de următoarele rînduri printr-o linie, trece la o simplă notare a ideilor şi stărilor de suflet. Comunicăm aici integral paragraful eliminat:

Încet mă mişc prin lungile hale
Şi ascult cel mai mic zgomot
Dar adesea înşelat mă duc pînă la prag
Şi mă întorc trist.

Fragmentele introduse prin v. 17: „Pe cer străluceşte aşa rece luna" şi v. 25: „Pe cîmpul ce se-ntinde sub mîndra raz-a lunei", deşi se circumscriu aceleiaşi ambianţe depresive din *Tatăl*, par a constitui de fapt momente lirice aparte.

CÎNTAREA ÎNTUNERECULUI

Textul acestei poezii a fost stabilit după manuscrisul autograf 1.658, f. 101. Drept titlu, iniţial, au existat următoarele forme, la care apoi s-a renunţat: *Vaietul vîntului, Cîntec de noapte, Strigătul nopţei*. Transformările operate pe text sînt minime:

v. 9: se pare (păreau) // *v. 10:* spaimă [teamă, *tăiat; Tatacaru, în transcrierea sa din ms. 1.658, f. 216, a optat pentru epitetul tăiat de autor*] // *v. 11:* încleştat [apucat, părăsit, *tăiate*].

PLÎNGEREA FECIOAREI

Apare în ms. 1658, f. 132. În v. 5 coexistă formele „nemernic — cucernic". Am optat pentru „cucernic".

Pe aceeaşi foaie se mai află notat un vers fără să fie în directă şi strînsă legătură cu poezia: „E cîntul iubirei apusă de mult". O variantă a *Plîngerii fecioarei* a putut fi identificată în ms. 1.658,f. 114 v. Similitudinile de conţinut, cît şi de versificaţie sînt evidente. Îi lipseşte însă formei pe care o vom cita intensitatea durerosului şi motivul furtunii în prim plan, prezent de altfel tot cu finalitatea de a potenţa substratul tragic.

E singură fecioara şi după naltul mal
Priveşte cum s-alungă în mare val pe val
Şi cum de a furtunei putere zguduite
S-azvîrl în unde repezi spre maluri azvîrlite,
Iar sufletu-i se umple de-o dureroasă jale
Şi ochii ei plînşi cată pe-a valurilor cale:
Iubitul ei, iubitul.

Iar apa-i aduce la ţărm pe iubitul
Cîntaţi pe acel ce iubind a murit.

Pe aceeaşi pagină se mai află notate cîteva versuri disparate. Unele neglijabile („Copii, luaţi seama la cele ce spun, / Căci dragostea veche pierit-a acum"), iar altele constituind promiţătoare începuturi: „În aburii razelor lunei, fantasmele vechilor barzi" sau

un indiciu de poezie programatică: „Scriu pentru cei ce plîng, iubesc şi mult visează".

APROAPE DE NEBUNIE

Deoarece manuscrisul autograf al acestei poezii nu a putut fi identificat, am stabilit textul după transcrierea lui Gr. Tabacaru (ms. 1.658, f. 109). Considerăm însă sursa indirectă ca prezentînd maximum de garanţie, avînd în vedere corectitudinea şi scrupulozitatea transcrierii atestate de comparaţia între cele două reproduceri ale aceloraşi texte (T. Pamfile şi Gr. Tabacaru).

ÎN PUSTIU

Pentru reproducerea textului am utilizat transcrierea lui Gr. Tabacaru (ms. 1.658, f. 193—194) din motivele enunţate mai sus.

[SARA RĂSARE POETUL]

Textul reproduce manuscrisul autograf 1.658, f. 56.

În partea de sus a foii, cu cerneală neagră, se fac anumite precizări, se schiţează vag specificul ambianţei creatoare de pe atunci: „Nu voi uita vrodată acele seri iubite / În farmec de poeme, de poeme aşa blînd învelite".

[ÎN TRECUT VISAM IUBIREA]

Această poezie e reprodusă după transcrierea de către Gr. Tabacaru a unui bruion ce nu s-a păstrat (ms. 1.658, f. 189—190). Garanţiile pe care le prezintă copiile lui Tabacaru au fost demonstrate anterior.

LA N. ;

Originalul acestei poezii se află în ms. 1.657, f. 358 v. Există o identitate perfectă între acest manuscris autograf şi transcrierea lui Gr. Tabacaru (ms. 1.658, f. 220). Această poezie de iubire a cunoscut probabil prelucrări anterioare, căci nu conţine ezitări şi retuşări. Doar la începutul poeziei, sub titlu, e părăsit versul: „În noaptea asta", care devine într-o altă împrejurare: „În sara asta", fapt ce atestă cristalizarea mai multor poezii de dragoste în jurul aceleiaşi figuri feminine. E probabil aceeaşi Natalie căreia scriitorul îi închina o nuvelă purtînd un titlu similar şi rămasă tot în stadiu de manuscris, ca şi versurile.

Poezia e scrisă pe o cerere adresată primului-ministru în numele unor ţărani din Buceşti participanţi la războiul de independenţă, care

solicitau să li se dea loturi „fără a mai fi tras la sorţi", deoarece e deducea că această practică nu i-a favorizat pe nici unul dintre ei.

Pe aceeaşi hîrtie, însă pe verso, avem o mărturie care atestă că Şt. Petică învăţa rusa şi că nu era chiar un începător. Textul scris în ruseşte se referă la Caterina a II-a. E schiţat un gen de profil moral în care se insistă pe ideea că acesteia nu-i plăcea „clevetirea şi nu iubea pe acei oameni care se îndeletniceau cu ea". În partea de jos a foii se dă şi traducerea cîtorva cuvinte ruseşti: доказывать = a dovedi, a aproba, обрадованный = fericit, наушничество = clevetirea; гневаться = a se supăra, объявления = declaraţii, publicaţii, Красный Крест = Crucea Roşie, обозрение = revista.

Pe părţile laterale ale cererii, se află o traducere din ruseşte intitulată Nicolai Ivanovici Kibalcici.

[IUBIREA-I FOC MISTUITOR]

Scrisă cu creionul, fără nici o retuşare, se găseşte în ms. 1.658, f. 116 v. Transcrierea lui Tabacaru apare în ms. 1.658, f. 214, şi este identică cu manuscrisul autograf.

CÎNTECE MODERNE

CÎNTEC DIN DEPĂRTARE

I

Textul este stabilit pe baza ms. 1.658, f. 75 (**A**). Iniţial această poezie avea titlul *Răspuns* şi era iscălită *P. Stiopca* (ms. 1.658, f. 122) (**B**). Apoi, atît titlul, cît şi iscălitura au fost schimbate: *Cîntec din depărtare*, semnată: *Erics*. Deoarece cîteva din primele articole ale lui Şt. Petică, publicate în *Lumea nouă*, se referă la o figură de agitator denumit Stiopca, iar în *Munca* publica în 1894 chiar sub acest pseudonim, înclinăm să credem că poezia aceasta a fost concepută între anii 1894—1896. Textul de bază e scris cu cerneală violetă, apoi tăieturile, cît şi adăugirile sînt efectuate cu cerneală neagră. De fapt, în afara modificărilor amintite, care sînt exterioare poeziei, doar *v. 12* diferă de forma ulterioară: „ca să iubesc", **A**; „cum să iubesc, **B**. Notăm şi prelucrările pe text. *V. 9*: „Departe sunt de tine-acum", **A**; [„Să-ţi spun: — acum sunt liniştit", *tăiat*] **B**.

Ulterior această poezie a fost integrată ca primă piesă a unui ciclu intitulat *Cîntece moderne* (ms. 1.658, f. 75).

Suita proiectată n-a fost însă realizată, ea limitîndu-se doar la trei bucăţi: I *Cîntec din depărtare;* II *Odat-am plîns împătimit* şi III *Eram copii...*

II [*Odat-am plîns...*]

Forma pe care o publicăm are ca text de bază manuscrisul autograf 1.658, f. 75—76 v. (**A**). A doua secvenţă din *Cîntece moderne* nu e decît o reluare, cu unele retuşări, a textului din ms. 1.658, f. 116 v.

v. 1: Odat-am plîns împătimit, **A**; Odat-am plîns cu lacrima calzi, **B** // *v. 2:* De dorul dalbei frumuseţi, **A**; Pe urma unei frumuseţi, **B** // *v. 3:* eram pe atunci, **A**; era p-atunci, **B** // *v. 4:* În vremea tinerei vieţi, **A**; În vremea simplei tinereţi, **B** // *v. 7:* Şi din apusele dureri, **A**; Şi din durerea de atunci, **B**.

III [*Eram copii...*]

Poezia se găseşte în manuscrisul autograf 1.658, f. 75 v. Motoul acestei poezii: „*Wer erfreute sich des Lebens / Der in seine Tiefen blickt!*" („Cine s-a bucurat de viaţă / Privind în adîncurile ei!") aparţine poeziei *Casandra* a lui Fr. Schiller.

[A TRECUT DE-ATUNCEA VREME]

Poezia se păstrează în manuscrisul autograf 1.658, f. 94 v.

Pe text este efectuată o singură schimbare:

v. 4: Îl văd tot ca şi-n trecut (E acelaşi ca în trecut).

[ASEARĂ VISAT-AM LA RAZE DE LUNĂ]

Poezia se păstrează în manuscrisul autograf 1.658, f. 157.

Petică pare a fi fost într-adevăr inspirat, deoarece prima formă a poeziei cunoscută de noi e şi ultima. E prezentă doar o singură modificare:

v. 10: vorbindu-ţi [prin vorbe, *tăiat*].

Notaţiile existente pe aceeaşi pagină de manuscris (1.658, f. 157) nu afectează textul. Deasupra primei strofe se află, de pildă, un vers pus în paranteză („Iar vîntu-şi spune afară încet a sale plînsuri"), iar la sfîrşitul poeziei e adăugată o succintă completare, de natură explicativă: „Acolo unde fiecare colină e o legendă şi fiecare pădure o taină, acolo sunt".

[ÎN SARA ASTA M-AM GÎNDIT]

Poezia se păstrează în manuscrisul 1.658, f. 147. Ultimele două versuri ale poeziei mai aveau o variantă, dar fiind de certă influenţă eminesciană, i-am preferat prima propunere:

v. 11: Şi-aş fi vrut aievea chiar (O lume aş fi dat să te am); *v. 12:* Să te am lîngă mine (Aievea lîngă mine).

În manuscrisul 1.658, f. 128, se află prima redactare a acestei poezii, care e stîngace, dar prezintă interes pentru că atestă aceeași puritate de sentiment care va fi proprie și formei definitive: „În sara asta m-am gîndit / La tine ce abia / Numai ca soră pîn-acum / A te numi-ndrăznesc. / Și m-am simțit oarecum mîndru / Văzînd că fac ceva / Ce poate/ție ca să-ți placă."

CÎNTEC

Poezia se păstrează în manuscrisul 1.658, f. 130. Avea inițial doar trei strofe, apoi, sub iscălitura: *Erics*, a mai fost adăugată o strofă, care, conform unei notații, urma a fi antepusă ultimei strofe. În versurile atașate ulterior sînt prezente unele retușuri:

v. 9: iertător [înduioșat, *tăiat*] // *v. 12:* plînsetul poetului (visurile, *tăiat* poetului).

[TRESTIANA ERA DÎNSA]

Poezia se păstrează în ms. 1.658, f. 194, în transcrierea lui Gr. Tabacaru. Dat fiind că toate manuscrisele autografe care s-au păstrat coincid total cu transcrierile lui Tabacaru, cît și datorită faptului că există o corespondență perfectă între transcrierile lui T. Pamfile și Gr. Tabacaru, nu ne îndoim de autenticitatea sursei.

ÎN TYROL

Textul e stabilit pe baza manuscrisului autograf 1.658, f. 38. Poezia e precedată de un moto în franceză: *„Aimer, boire, chasser, c'est la vie aux enfants de Tyrol"*. Între cele două strofe ale poeziei sînt integrate următoarele notații, ca variante ale acelorași idei: „Vinul, cîntecul, femeile, vînatul, / aceasta e viața veselă". Sau: „Munții fruntea și-o ridică / Dimineața-n zori de zi. / Munții umbrele-și trimit / Seară-n asfințit de soare."

[DIN ȚĂRI DE TOȚI NECUNOSCUTE]

Poezia se păstrează în manuscrisul autograf 1.658, f. 141 v.

Consemnăm retușurile, de altfel efectuate parțial și provizoriu, indicînd formele pentru care am optat. Fără să fie tăiate versurile 5 și 6, li se propunea alături varianta mai lărgită, pe care n-am adoptat-o:

v. 5: Căci n-a simțit vrodată clar (Căci el singur niciodată / n-a simțit în sine *bine*); *v. 6:* Ce-i cere inima, ce-i vra (Ce-ar dori și el ca parte / din întinsa mare *lume*); *v. 15:* lira [chitara, *tăiat; am optat pentru această formă*]; *v. 17:* o dorință [acea dorință, *tăiat*]; *v. 18:*

nişte visuri [acele gînduri, *tăiat*]; *v. 19:* Iar în note adesea tremur Şi-n note tremurau ades, *tăiat*]; *v. 20:* De-a lui ţară nostalgii (De ţara lui dulci nostalgii). *Am optat atît în cazul v. 19 cît şi 20 pentru formulările prime.*

[SE ÎNTINDE CÎMPUL VERDE ÎN ALBASTRUL INFINIT]

Textul poeziei se păstrează în ms. autograf 1.658, f. 40.

Textul e scris în întregime cu creionul, ca şi cele cîteva sumare notaţii care contrazic ambianţa naivă şi optimistă a poeziei: „Inima mea care nu mai poate simţi sincer, căci au rănit-o şi falsificat-o moravurile lumei perverse", sau: „Azi chiar glasul de revoltă pare atît de banal. Şi ridicolul ce cade peste faptele cuiva trece fără de efect".

Unicele cuvinte scrise cu cerneală neagră pe această pagină sînt: „Frumoasă ţară, ţara Moldovei!"

[SUNT ZARZĂRII ÎN FLOARE ŞI CERUL E SENIN]

Poezia se păstrează în ms. autograf 1.658, f. 66, scrisă cu cerneală violetă.

Gr. Tabacaru dă o transcriere integrală a textului în manuscrisul 1.658, f. 227. G. G. Ursu, însă, în *Analele Moldovei* nu publică poezia decît pînă la versul: „Şi plopi cu frunza şoptitoare ce se pleacă", probabil pentru că după acesta este introdus un „etc.".

Indicaţiile de prelucrare sînt foarte vagi. Nu există decît un „azi" preexistent lui „sunt" (versul 1) şi „prin maluri" pentru „sub maluri" (versul 2). Acel „etc." de la finele versului 11 a fost eliminat în actuala ediţie, deoarece versurile următoare vin să completeze ceea ce scriitorul considera momentan ca suspendat. Am omis ultimele două versuri, care erau evident neperfectate: „Şi toamna cînd apune soarele singurel / Apune-vei ferice erou şi tu ca el".

[PLOPI CU FRUNZA ŞOPTITOARE]

Păstrată în manuscrisul autograf 1.658, f. 147 v.

[CURGE SIRETUL LIN MIŞCÎND DIN VALURI]

Textul acestei poezii e stabilit pe baza manuscrisului autograf 1.658, f. 131.

Pe aceeaşi pagină se află notate cîteva versuri care prezintă interes deoarece aduc o viziune epicureică asupra existenţei, ceea ce este impropriu pentru Petică. De altfel, se pare că versurile sînt construite ironic: („Aluzie la Duiliu)Cel care-i vede unda şi altele gîndeşte/

E om care nu şti(e) deloc cum se trăieşte, / Căci iată care este înţelepciunea-n viaţă: / Să ştii ca să te bucuri de timpul de faţă".

SONET

Poezia e reprodusă după manuscrisul autograf 1.658, f. 68. Deşi poezia nu e terminată, cele 9 versuri rămase prezintă totuşi interes, deoarece conţin o muzicalitate interioară atît de pronunţată,încît sensul curge-n melodie odihnitoare şi blîndă.

Pe aceeaşi pagină s-a proiectat un alt sonet, din care nu s-au realizat însă decît două versuri: „Şoptind în visuri se trezesc izvoarele" şi: „Cine ne turbură undele, clarele".

[O ZI DE TOAMNĂ LINIŞTITĂ]

Textul este stabilit pe baza manuscrisului autograf 1.658, f. 92. E prezentă o singură modificare:

v. 4: se scutură [cutremurată, *tăiat*].

SONET

Versurile sînt reproduse după manuscrisul autograf 1.658, f. 166. Deşi intenţia de a realiza un sonet nu cunoaşte finalizarea, cele două strofe complet coagulate care ne-au rămas prezintă o valoare de sine stătătoare.

Pentru partea neterminată a poeziei, din urzeala incompletă a textului se detaşează următoarele versuri: „Nopţile iubirei calde învălite sunt de brumă". „În grădina parfumată cade ploaia viorie." „Crizanteme elegante în grădină au crescut / Printre veştedele frunze, printre iedera lucioasă."

NOAPTEA CLARĂ

Poezia se păstrează în manuscrisul autograf 1.657, f. 47 v.

Consemnăm modificările care s-au operat pe text:

v. 1: gingaşe [leneşe, ***propus***] // *v. 3:* tîrzie [deseară, cîmpiei, ***tăiate***] // *v. 5:* strălucite [fermecate, ***tăiat***] // *v. 9:* fantastici [năprasnici, ***tăiat***] // *v. 11:* linişti [pace, ***tăiat***].

Am renunţat la ultimele două versuri deoarece, atît prin deficienţele de rimă, cît şi prin neaderarea organică la versificaţia anterioară este evident că sînt insuficient elaborate. Ele constituie mai curînd nişte notaţii pentru un final care ar fi trebuit să fie reluat: „E aşa de bine aicea şi-i aşa de măiestrit; / Farmecul din împrejur cît de mîndru-i şi tăcut".

[ABIA TE VĂD ŞI CAD PE GÎNDURI]

Textul se păstrează în manuscrisul autograf 1.658, f. 149. Transcrisă fără erori de Gr. Tabacaru în ms. 1.658, f. 185 *v. 1:* cad pe gînduri (tremur, *tăiat)* // *v. 2*: vremuri de odinioară (vremile trecute, *tăiat*)// *v. 3:* din ceasurile (a ceasurilor).

În manuscrisele rămase de la Şt. Petică, alături de poeziile organic constituite sau de fragmentele detaşabile datorită prezenţei unor imagini fulgurante, care fac ca textul aparent insignifiant să se lumineze brusc, mai pot fi identificate şi alte încercări lirice apte de a solicita interesul. Anumite poezii păstrate integral, dar rămase într-un stadiu primitiv, şi unele texte mai mult sau mai puţin extinse, datorită unei evidente spontaneităţi a actului creator, cît şi datorită unor idei şi stări de suflet care completează universul său spiritual merită să fie reţinute.

Deschidem suita materialului pe care-l publicăm la acest subcapitol printr-o poezie care se constituie ca un gen de artă poetică şi care, atît după grafie, cît şi după unele particularităţi de ideatică şi de realizare, se înscrie printre primele încercări lirice ale lui Şt.Petică

Nu face vină celui ce ştii că stă deoparte
Şi a luptei bărbăţie cu tine n-o împarte,
Ci a sale năzuinţe le-nchide cu durere
În suflet şi pe viaţă le ascunde în tăcere.
— De-ai şti cît de adesea-l îndurerează gîndul
Că dînsul n-o să aibă în veci la luptă rîndul
Şi că o să-şi treacă viaţa pustie şi în urmă
Cu viaţa şi a lui nume din lume i se curmă.
De bună seamă atuncea de el te-ai îndura
Şi lacrimi, fierbinţi lacrimi pe soartă-i ai vărsa,
Căci singur vede dînsul amarul lui de-ajuns
În viaţa-i sfîşiată şi vrednică de plîns,
Şi bine simte doară că viaţa lui întreagă
Nu lasă amintirea nici unei clipi mai dragă.
— Dar tu te-mbărbătează şi veşnic al tău gînd
Măreţ l-împodobeşte, cu el sărbătorind.
Profetul tuturora, tălmăcitor de doruri,
Ţie-ţi sînt hărăzite a luptelor onoruri.
Din inima-ţi scînteie de mîngîiere lină
Dă celora din umbră durerea de-o alină,
Căci cei ce n-au putinţa de trai cum se cuvine
Tot sufletul şi dorul şi-l pun cu drag în tine:
Ah, lumea ştie cum să se îngrădească
Ca cel ce vrea să lupte să nu se mai ivească.

(Ms. 1.657, f. 237.)

RĂSUNĂ CLOPOTELE RAR

Poezia se păstrează în ms. 1.658, f. 72. Ce ade a doua strofă este înserată şi de G.G. Ursu în studiul său *Un caiet de versuri inedite ale lui Şt. Petică* în *Analele Moldovei*, 1943.

Răsună clopotele rar.
Şi din a lor glasuri răsar
Cuvinte adînci şi-nţelepţeşti:
Ah, singur, singur, cum trăieşti?
Pe cer se duce luna-n cale
Acoperindu-se de jale;
Şi mustrător e glasul său:
— Tot singur, încă, dragul meu?

[S-O VĂD, S-O VĂD ORIUNDE...]

Se păstrează în manuscrisul autograf 1.658, f. 129.

S-o văd, s-o văd oriunde, s-o văd, s-o văd mereu,
Privirea ei cea dulce să-mi umple gîndul meu,
Căci traiul meu de-acuma atît de greu m-apasă,
Nehotărît pe pantă cînd visul meu se lasă,
Că înfiorat privesc cum, dus de-a soartei mînă,
Mă stăpîneşte gîndu-i cu patimă nebună
Şi nu ştiu să fiu trist sau vesel c-am iubit,
Ci numai evoc clipe de-atunci cînd am vă[zut].
Adesea întîrziat eu stau şi aştept s-apară
Să se desprindă-ncet în calda, dulce sară,
Şi-ncet ca o plutire trecîndu-mi dinainte
Şopti-i-voi cu iubire fierbinţile cuvinte.
Şi-n aşteptarea celui moment ce nu mai vine,
Se duce vechea pace şi depărtatul bine.

*

Crîmpeiele de lirică rămase în manuscris ca vestigii ale unei elaborări nefinisate le dăm în ordinea în care ele apar în manuscrise, deşi nu avem certitudinea criteriului cronologic în ordonarea materialelor rămase de la Şt. Petică. (Cu prilejul reluării materialului pentru proza inedită, am putut constata, dimpotrivă, că foile care se continuau, constituind împreună bucăţi de sine stătătoare, erau dispersate în cadrul volumului, între ele introducîndu-se adesea zeci de pagini). Totuşi, deoarece se pare, ghidîndu-ne după grafie, că ms. 1.657 conţine unele notaţii versificate anterior celor cuprinse în ms.1.658, vom începe prin a comunica cîteva texte din acest manuscris.

Visurile de-altădată azi nu le mai înţeleg,
Dar şi-acum cu drag de-un viers cugetarea mea mi-o leg.

(Ms. 1.657, f. 228 v.)

În versurile citate *z* e reprezentat prin *ḑ*; fenomenul nu se repetă mai tîrziu, ceea ce înseamnă că aceste versuri ţin de primele sale încercări de versificare.

*

De acestea doar e plină vara
Şi blînd le-mbracă noaptea-n ceaţă,
Dar mulţi încep idilic sara
Şi sfîrşesc tragic dimineaţa.

(Ms. 1.657, f. 32.)

CÎNTEC DE TOAMNĂ

Ah, acorduri depărtate la picioare vin şi mor,
Iar natura toată-i plină de melancolia lor.

(Ms. 1.657, f. 54.)

*

Vii dorinţi de fericire
Dîntr-atîta depărtare
Nordul rece îţi trimite
Într-o lungă-mbrăţişare.

(Ms.1. 657, f. 65.)

*

Nu văzuse că Rodrigo
În odaie se strecoară,
Cu bastonul său în mînă
Şi jobenu-n subsioară.

(Ms. 1.657, f. 67.)

Secretarul este astăzi
Într-o mare buimăceală,
Cum o să se mai deştepte
Asta-i altă socoteală.

(Ms. 1.657, f. 211 v.)

*

Frumoase şi vesele fete,
Ce odată gîndirea-mi răpirăţi,
Răsareţi din nou; mă îmbete
Iar farmecul ochilor vînăţi.

(Ms. 1.657, f. 215 v.)

*

Căci în farmecul de noapte
Simt nevoia să vorbesc

De fecioare-n calde şoapte
Şi de cei cari iubesc.
Şi al ei nume gingaş sună
Ca un cîntec de demult
Şi pe o noapte aşa senină
Despre ea ştim.

(Ms. 1.657, f. 218 v.)

*

Căci o parte-mi fu din trai,
Cea mai mîndră, a ei iubire.
Timpul dulce al lunei mai —
Cea mai dragă amintire.

(Ms. 1.657, f. 218 v.)

*

O, noi trăim din visuri, din dorul altor vrîste
Trecute, dispărute în neguri depărtate
Şi adesea acel dor în ceasurile triste
În mine se strecoară puternic şi străbat.

(Ms. 1.657, f. 218 v.)

*

Sunt din Kolonos cea plină de soare
La care măiastra privighetoare
Voioasă se-ntoarce şi cîntă
În văile înfloritoare
Sub raza lunei cea blîndă şi sfîntă.

(Ms. 1.657, f. 411 v.)

*

Şi clipele acelui trecut
Aşa de drage mi-s,
Că mă cutremur cînd gîndesc
Că totul a fost vis.

(Ms. 1.658, f. 85.)

*

Strălucitoare nopţi cu lună
Şi farmec de iubire
Vor rămînea etern neşterse
Ca sfîntă amintire.

(Ms. 1.658, f. 85.)

*

Erai o Sarmisagetuză
De bîlci, e drept, dar, orişicum,
Erai o Sarmisagetuză
Cum nu se leapădă pe drum.

Eu aş fi vrut să fiu romanul
Traian, vestitul împărat.

(Ms. 1.658, f. 91.)

*

Mai mîndru chiar ca Artaban
Purtînd în spate-un macferlan,
Treceam voios pe strada mare
De după faine galantare.

(Ms. 1.658, f. 91 v.)

*

De-ar deschide el poetul somnoroşii ochii săi,
Ar uita în acea clipă draga vremilor dintăi,
Şi a lui visuri s-ar aprinde şi măreţ a-mpodobi-o,
Mai frumoasă decît toate ce-l înconjur ar simţi-o.

(Ms. 1.658, f. 112.)

*

E unirea măiestrită între artă şi artist.
Unul plin de idealuri ce le află în natură,
Alta veşnic surîzîndă, veşnic rece şi-n schimbare,
Ce a-ncălzit pe atîţia alţii, ce-ncălzi-va alţii iar,
Căci atît va fi şi artă cît trăi-va toată lumea
De la anticul Sophocles pînă-n tainic viitor.

(Ms. 1.658, f. 112 v.)

*

Pe aşa vreme fermecată principesa surîzînd
Mărmurită stă şi-admiră faţa mîndrului poet
Ce visează stele albastre, surîzînd ca un băiet.

(Ms. 1.658, f. 112 v.)

*

Plecam voios şi-n drumul meu
Un vers de doină răsuna
Ce ca un semn prevestitor
În pacea serei se-nălţa.

(Ms. 1.658, f. 116)

*

Se arată înainte măreaţa livadă,
Cu mîndrii copaci ca vechii străjeri,

Prin cari şopteşte încet, încet vîntul
Şi raze de soare, uşoare ca gîndul,
Se cern printre frunze şi lasă să vadă
Ca lamurul de pur albastru cer.

(Ms. 1.658, f. 123 v.)

*

Iubirea e ca să duci viaţa mai bine
Şi nu viaţa să ţi-o pierzi iubirei.

(Ms. 1. 658, f.131.)

*

O cărare străbătută de atît de multe vise
Îmi apare în strălucită aureolă de lumină
Şi asupra vieţei toate dulcea faţa ta senină
Răspîndeşte-atîta farmec şi atîta poezie
Încît trece aşa de lină ca o undă argintie.

(Ms. 1.658, f. 140.)

*

Plopii ţiitori de taină
În a nopţei întuneric
Dungi de umbră împrejuru-i
Răspîndesc aşa feeric
De răsare alb în umbră
Idealul său profil
Încadrat în plete negre
Şi cu zîmbet de copil.

(Ms.1.658, f. 141.)

*

Răsună lin şi tînguios
Un viers de doină din caval
Ce-n pacea serei-naripat
Se-nalţă dincolo de deal.

(Ms. 1.658, f. 145.)

*

O, suflet blînd de soră, duioasă armonie,
Ce dai cîntărei mele cereasca poezie.

*

Preludiu fu amurgul liniştit,
Preludiu singuratec de vioare.

(Ms. 1.658, f. 146.)

*

Adesea te cuprind tristeţi nesfîrşite
De ţi se pare toate dorinţile pierdute
Şi stai ca aiurit de-atîta neînţeles.

Ci nalță-ți a ta minte și cercetează-n lume
Și vezi cîte dorințe-s trudite și nebune
Și luptă ca să-i scapi de-al căderei eres.

(Ms. 1.658, f. 148.)

VISURI VAGI

Din țări pierdute-n depărtare venea poetul cîntăreț
Cîntînd lumei iubitoare versul său cel mult isteț.

*

Țări albastre-n depărtare le lăsă poetul blînd,
Fermecat de mîndre visuri, neînțelese de-al său gînd,
Căci el singur niciodată n-a simțit în sine clar
Ce-ar putea mai bun alege din al vieței mare dar,
Ci de-n haine de serbare toată firea surîdea,
Înstrunînd îndată lira, vesel imnuri întona.

(Ms. 1.658, f. 163.)

Nu-mi pot rimele să-ncapă cea mai mîndră floare a vieței,
Nici să spună acea sete ideală a tinereței.

(Ms. 1.658, f. 163.)

Și ca un sphinx ce veșnic va fi netălmăcit
Stă tainic începutul și tainicul sfîrșit.

(Ms. 1.658, 164 v.)

E o măreață epocă și tristă totodată
Ca fruntea palidă a unui erou rănit,
Luminată de razele soarelui apunînd.

(Ms. 1.658, f. 167.)

Fluturînd pe dinainte îmi răsare adesea-n cap,
Și cu toată bogăția, viersurile nu-l încap,
Căci e tainic ca viața și ca dînsa de frumos.

El vorbește mult de tine, draga mea fără de seamăn,
Și de-aceea acel cîntec e așa de greu de spus.

(Ms. 1.658, f. 171.)

Considerăm indicat să atașăm aici și cîteva versuri ocazionale, importante prin faptul că ele constituie, după cel ce ne-a făcut relatarea, *prima poezie* a lui Șt. Petică.

LA MOARTEA LUI OTHELO

Othelo zace în mormînt.
În sînul recelui pămînt
Stă negrul trup al lui în pace

Şi limba lui isteaţă tace.
Othelo zace în mormînt.

O, maur fără de noroc,
Te plînge astăzi cu mult foc
O Desdemonă de tocmeală
Din clasa I-a gimnazială.

Legenda necesară pentru înţelegerea acestor versuri este sumar prezentată în articolul manuscris al prof. Liviu Macedonescu, după care am reprodus textul.

„Prima poezie a lui Şt. Petică, nepublicată, a fost aceea pe care el a scris-o la moartea cîinelui unei familii cunoscută de el. Cîinele mare, negru, era plîns de o fetiţă din clasa I gimnazială."

Articolul manuscris al prof. Liviu Macedonescu, după care am reprodus atît poezia, cît şi citatul, se intitulează *Amintiri despre Şt. Petică* şi e datat 4 august 1965. Liviu Macedonescu, distinsul profesor din oraşul Brăila, care a avut bunăvoinţa să ne pună acest material la dispoziţie şi să ne furnizeze şi alte date referitoare la viaţa şi personalitatea lui Şt. Petică, a fost coleg cu acesta în clasa a V-a la liceul real şi a rămas apoi prieten cu viitorul scriitor.

TRADUCERI PĂSTRATE ÎN MANUSCRISE

Cu excepţia a două poezii — *Cîntec* (după Heine) şi *Romanţă* (după Hugo Salus) — celelalte prelucrări sau traduceri făcute de Şt. Petică n-au văzut lumina tiparului în timpul vieţii poetului. Se pare totuşi că ele au fost sistematizate în vederea publicării, deoarece se află grupate, într-o transcriere fără retuşuri, într-un caiet de format mic, cu foaie albă, fiind scrise cu cerneală violetă, frecventă în faza începuturilor sale literare (ms. definitiv 1.658, f. 19—25, Biblioteca Academiei).

În ediţia noastră traducerile vor fi reproduse din acest manuscris cu caracter definitiv, indicîndu-se pentru cele cîteva bucăţi publicate postum de către G. G. Ursu locul şi data apariţiei.

TRAGEDIE

Se păstrează în manuscrisul autograf 1.658, f. 19.

Prima secvenţă, *Tragedie 1*, a fost publicată de G. G. Ursu după transcrierea lui T. Pamfile în studiul său din 1943.

Nu întîmplător traducerile încep cu cîteva echivalenţe româneşti ale poeziilor lui Heine, ci pentru că acesta era unul din poeţii preferaţi ai copilăriei sale. În manuscrisul 1.657, f. 214, avem o schiţă de

dialog din care reiese frecventarea acestui poet de grupul din care făcea parte.

„Car. Să ne citeşti ceva. Vreau să-mi întrupez în minte serile acelor sîmbete vesele cari au făcut atît de fericită vremea... cînd eram împreună la Adela Marian.

Pet. Ce voiţi să vă citesc?

Car. Iată aice Heine. Deschide-l oriunde, căci toate poeziile lui pătrund deopotrivă inima, cu adîncă întristare. Şi parcă acum, mai mult ca oricînd, simt nevoia unei calde duioşii.

Pet. Am nemerit la *Tragedie*. Ascultaţi, căci încep: «O, fugi cu mine, draga mea».

Dînsa suspină înăbuşit. Car. ascultă religios, cu capul între mîni.

«Căzut-a o lumină în noaptea de mai.»

Dînsa izbucneşte în plîns.

Car. (se scoală şi se îndreptează repede spre dînsa). L!"

De fapt versul „O, fugi cu mine, draga mea" este v. 1 din *Tragedie*, care inaugurează ciclul de traduceri.

De altfel, simplul fapt că ciclul de traduceri din Heine este cel mai extins ne poate oferi un alt indiciu sigur în sensul preferinţelor deja semnalate.

DEDICAŢIE (Heine)

Păstrată în ciclul de traduceri care se află într-un manuscris cu caracter definitiv (caieţelul din ms. 1.658, f. 19—25). *Dedicaţie* figurează în ms. 1.658, f. 19 v.

DIANA (Heine)

Reprodusă din manuscrisul cu caracter definitiv 1.658, f. 19 v. 20.

DORINŢĂ (Heine)

Traducere păstrată în manuscrisul 1.658, f. 20 v.

LA RĂSPINTENI (Heine)

Păstrată în ms. citat anterior, f. 20 v.

ÎN VALE LA SALAMANCA (Heine)

Poezie păstrată în ms. citat, f. 21.

ANGELICĂI (Heine)

Reprodusă din ciclul de traduceri al manuscrisului cu caracter definitiv 1.658, f. 21.

SEARA-N CODRU (Heine)

Reprodusă din ciclul de traduceri al manuscrisului cu caracter definitiv 1.658, f. 21 v. Această poezie, atribuită ipotetic lui Heine, apare în întregime în studiul lui G. G. Ursu din 1943, p. 202. Ipoteza se confirmă, deoarece acest text, reprodus după transcrierea lui T. Pamfile, este integrat suitei de traduceri din poetul german.

LA MALUL MĂREI (Heine)

Poezia este păstrată în manuscrisul 1.658, f. 21 v.

Textul acestei poezii este reprodus de către G. G. Ursu, după transcrierea lui T. Pamfile, la p. 202 în studiul amintit.

ÎNTÎIUL ROL (Al. Petőfi)

Se găseşte în manuscrisul 1.658, f. 22.

Publicată de G. G. Ursu după transcrierea lui T. Pamfile în studiul său din 1943, p. 204.

GLASUL AMINTIREI (Al. Petőfi)

Este păstrată în manuscrisul 1.658, f. 22.

VIERSURI IUBITEI (Al. Petőfi)

Apare în ciclul de traduceri aflate în manuscrisul cu caracter definitiv 1.658, f. 22 v. Este reprodusă din acest manuscris.

ORIENTALE (Bodenstedt)

Se află în manuscrisul 1.658, f. 23—23 v.

Secvenţa a doua a *Orientalelor (Orientale 2)* este reprodusă de G. G. Ursu, după transcrierea lui T. Pamfile, în *Analele Moldovei*, 1943, p. 203.

CÎNTEC (Lermontov)

Poezie păstrată în manuscrisul 1.658, f. 23 bis.

LA NIEMEN (Mickiewicz)

Se păstrează în manuscrisul cu caracter definitiv 1.658, f. 24.

Reprodusă în întregime de G. G. Ursu, după transcrierea lui T. Pamfile, în *Analele Moldovei*, 1943, p. 196. Am introdus aici această poezie, ca şi celelalte traduceri publicate postum de Ursu, pentru a nu strica unitatea ciclului creat de scriitor, păstrat într-un manuscris cu caracter definitiv.

HARFA DIN TARA (Th. Moore)

Se află în manuscrisul autograf 1.658, f. 25.

CE FRAGEZI ŞI MÎNDRI ERAU TRANDAFIRII

E o traducere a poemului în proză al lui Turgheniev intitulat *Как хароти, как свежи были розы* ..., scris în 1879 şi inspirat dintr-o poezie a lui Miatlev, din care a păstrat neschimbat versul ce revine ca un laitmotiv. Data aproximativă a acestei traduceri se poate fixa datorită preţioaselor precizări ale profesorului Liviu Macedonescu, fostul coleg de liceu al scriitorului, care ne-a comunicat că Şt. Petică a publicat, pe lîngă articole de structură politică, şi o traducere din Turgheniev în revista *Propăşirea*, scoasă de cei doi liceeni în primăvara anului 1895. Sîntem tentaţi să credem că e vorba chiar de acest poem în proză, deoarece în manuscrisul 1.657, f. 273, transpunerea în româneşte e scrisă cu cerneală violetă şi cu scrisul regulat, copilăresc, propriu perioadei de formaţie a scriitorului. De fapt, traducerile în general aparţin fazei de început a creaţiei sale, dovadă stîngăcia ciclului de traduceri deja comentat, grafia, cît şi existenţa unor scrisori, datate *4 decembrie 1895* şi *22 aprilie 1896*, care atestă existenţa unor traduceri în manuscris, trimise de Petică unei tipografii din Craiova spre publicare. Scrisorile se află în posesia fratelui scriitorului, Tache Petică. Prima scrisoare, trimisă de Ralian şi Ignat Samitca, conducătorii Tipografiei Naţionale din Craiova, sună astfel: „Traducerea dumneavoastră, spre a fi admisă să se publice în «Biblioteca de popularizare», trebuie să fie mai întîi citită şi aprobată de D. I. Hussar, directorul literar al publicaţiei. Dacă vă convine această condiţie, trimiteţi manuscrisul, pe care-l vom expedia apoi mai departe d-lui Hussar, şi în urmă vă vom înştiinţa de rezultat.“ Scrisoarea a doua confirmă acceptarea acestor condiţii: „Am primit cartea dumneavoastră poştală din 18/3 [...], precum şi manuscrisul dv., pe care l-am trimis d-lui Hussar la München, ca să se pronunţe asupra-i. Imediat ce vom primi răspunsul d-sale vi-l vom comunica.“

PROZĂ

NEÎNŢELES

În ms. 1.657, f. 277—280 v., cît şi la f. 324—325, s-a păstrat doar un fragment mai extins din ceea ce intenţiona să devină un roman sau în orice caz o nuvelă amplă. Deoarece textul se întrerupe

și nu are legătură cu celălalt fragment păstrat în ms., am eliminat în textul editat segmentul de frază care precede capitolul III p. 386 și pe care-l comunicăm aici: „...semi-barbară de atunci și ne recomandă lumea sălbatecă de altădată. Eu zic însă că o societate stabilită pe baze egalitare, stăpînă pe natură, e preferabilă."

Nu există decît o singură adăugire cu cerneală neagră (textul e scris cu violet). Ideea nefiind însă complet exteriorizată, dovadă cele două puncte după care nu mai urmează nimic („Să lasă dus de dînsele:" p. 381, r. 13), am considerat că nu e indicată reținerea în text a acestui început de notare a unei fraze iar la p. 386, r. 30 strădania (asuprirea, *tăiat*).

La f. 277 v., la subsolul paginii, e adăugată o propozițiune se pare chiar în momentul creației, deoarece e scrisă cu aceeași cerneală violetă. Fragmentul, așa cum era firesc, a fost introdus la locul indicat de scriitor prin 1: (p.382, r. 4 „Egoismul lui în simțire suferea de aceasta".

Bucata este precedată de o notă explicativă intitulată „Prefață" (ms. 1.657, f. 253) în care ni se dau indicații asupra modului în care a fost concepută lucrarea din punct de vedere artistic și mai ales asupra felului în care a fost construit caracterul central al povestirii.

„Schița prezentă e mai mult o lucrare de psihologie individuală. Ea nu conține fapte strălucite, deci nu se adresează maselor populare; ea nu conține nici atîta în pasiuni, căci nu se adresează nici femeilor; ci ea studiază formarea și dezvoltarea unui caracter, deci formează ceea ce Stuart Mill numește ethiologie și prin asta se adresează numai cugetătorilor. Dar țintind așa de sus, autorul se teme ca să nu fie luată aceasta drept o mare prezumțiune. Ține deci să expună aici cum a urmat în aranjarea acestei schițe (2) (un filozof modern zice că operile romancierilor actuali sunt totdeauna viciate pentru dorința de a place clienților lor; ei nu fac să se miște personagele după adevărata lor natură; etc.).

A luat de la toți cîți a cunoscut ce i s-a părut lui mai însemnat din caracter. Ca să fi pus pe fiecare în parte, ar fi ieșit o scriere prea vastă, care, pentru ca să fie o operă de artă, ar fi cerut mai mult talent. Aminteri, ar fi fost o scriere rece, în care ar fi apărut scenele fără nici o legătură, așa ca în fotografiarea unei mulțimi în care se vede tot realul, dar nici o artă. I se va zice că nici asta nu pare o operă de artă.

A făcut ce a putut; dar dacă ar fi complicat-o mai mult, poate n-ar fi ieșit nici atîta. (3). Autorul recunoaște că, cercînd să apro-

fundeze un caracter în toate detaliile sale, de multe ori ocolește pe de lături în loc să poată nimeri drept emoțiunile interne ale sufletului. Și pe urmă, aici e vorba de un temperament, lucru foarte greu de definit.

Dar oricum, acesta e începutul unui nou soi de artă și ar fi bine ca artiștii mai viguroși să o ducă mai departe, lăsînd romanele moderne cari analizează o lume cu simțirile degenerate și ocupîndu-se mai mult de generațiunea nouă.

Tinerimea noastră ar avea multe de făcut în societate. Mărețul zbucium al lumei de acum are nevoie de minți cari să cugete, de brațe cari să execute. Ori generațiile cari sunt pe ducă nu-i pot da acestea, iar tinerimea cu educația primită se dedă cu totul altor treburi. Aici se analizează pe cît e cu putință această stare."

Textul „Prefeței" se află în ms. 1.657, f. 253, fiind însoțit de iscălitura *P. Stiopca*, aflată deasupra titlului.

[AMURGUL SE LĂSA ÎNCET...]

Apare în manuscrisul 1.657, f. 264—264 v. și se continuă la f. 260.

Paginile au un evident caracter autobiografic.

FĂRĂ ADĂPOST
Pagini de noapte

Este scrisă pe hîrtie de aceeași culoare și același format ca și poemul în proză *Ce fragezi și mîndri erau trandafirii*. Ambele sînt concepute într-adevăr în faza socialistă. Un indiciu în acest sens ni-l oferă prezența cuvîntului „tovarășe", care ține de coloratura socialistă a limbajului, reminiscență a modului de a se exprima în relațiile cu colegii săi de la *Lumea nouă*. Apelul la pictura lui Hans Holbein, pentru a defini peisajul sumbru, apăsător, constituie iarăși o dovadă, care permite chiar o datare mai strictă, deoarece, în paginile *Lumii noi*, în 4 iulie 1898, este publicat un interesant medalion asupra lui Hans Holbein *(Un tablou)*. Probabil că ambele producții sînt apropiate în timp, fiind expresii ale aceleiași dispoziții sufletești.

Originalul se află în manuscrisul 1.657, f. 266—272 v., iar o transcriere a acestora de către Gr. Tabacaru apare în manuscrisul 1.658, f. 235—242 (transcrierea sistează spre final r. 35, p. 393). Pentru fragmentul inițial Tabacaru a folosit un text care nu s-a mai păstrat. Începutul *Paginilor de noapte* a putut fi totuși identificat într-o încercare de compunere în franceză în manuscrisul 1.657, f. 112,

care, cu excepţia unor neimportante diferenţieri, se suprapune frazelor cu care-şi inaugurează Tabacaru transcrierea. „*La nuit passait, pâle et froide. Dans la brume grise et épaisse, des gouttes d'eau fines tombaient lentement comme des larmes pleurées par le ciel désolé. Sur la vaste plaine sombre comme un tableau de Hans Holbein paraissait planer, dans toute sa terrible grandeur, l'esprit désolant des nuits tragiques et des morts qui ont disparu à cause de leur rêve angoissé.*" Următorul fragment, de aproximativ o jumătate de pagină, cuprins între: „Era ca şi cum o mînă nevăzută" (p. 390, r. 9) şi: „Şi omul care rătăcea în întuneree" (p. 390, r. 27), a fost stabilit după transcrierea lui Tabacaru. Ne-am permis însă să realizăm o sumară rectificare, deoarece se remarcă din restul confruntărilor, pentru care avem textul de bază, că, deşi extrem de fidel originalului, Tabacaru comite din cînd în cînd anumite erori de transcriere, uşor remediabile, pentru că cuvintele care nu se integrează în logica frazei cheamă altele cu o fonetică asemănătoare, dar perfect integrabile în context. Retuşarea s-a efectuat în fraza: „Şi tot întunericul palid care domnea după miezul nopţii părea că se mişcă în valuri mari *cernind* chemărei poruncitoare a mîinii fermecate" (p. 390, r. 14), unde e clar că „*cernind*" se cere substituit prin „*cedînd*". Celelalte greşeli de transcriere, pe care le putem verifica prin textul de bază, au intervenit tot în cazuri în care expresia grafică era foarte asemănătoare. În r. 20, p. 390 „*cercau*" pentru „*urcau*", în r. 22, p. 391, pentru „*sătuilor*" avem „*sătenilor*", cuvînt care pare absurd în context, ca şi „*inimos*" pentru „*mînios*", p. 393, r. 8 etc. Tot insuficienta atenţie a făcut ca Tabacaru să omită spre sfîrşitul transcrierii un succint episod, neobservînd, probabil, un semn (8) care indica că aici trebuia introdus un alt pasaj separat scris însă tot cu creionul şi pe o foaie de format şi culoare similară, pasaj ce şi ca sens se prezenta ca o continuare a frazei întrerupte. Cînd a fost vorba însă de un pasaj mai extins propus pentru intercalare, Tabacaru s-a conformat. După semnele: S + aflate pe foaia 268, a introdus şi el fragmentul cu indicaţia „+" de la foaia 266.

Pe textul de bază ezitările între diversele formulări sînt reduse:

P. 391, r. 17: îndureraţi (fiare sălbatice) p. 389, r. 33: braţ uscat (braţ descărnat)// p. 392, r. 15: cerul adormit [cerul pustiu: *am adoptat acest epitet fiind mai potrivit în context*].

Am reluat între paranteze propoziţia: „Întunericul trecea palid şi rece" (p. 394, r. 16), deoarece numai astfel se putea realiza firesc legătura între pasajul pe care scriitorul îl cerea introdus şi restul schiţei.

Textul fiind ușor deteriorat, am introdus în paranteze drepte fie literele care lipseau dintr-un cuvînt, fie chiar unele cuvinte care nu se mai păstrează, dar pe care contextul ni le sugera. Completările, de altfel reduse, s-au efectuat la p.: 392, r. 24—27, p. 393, r. 1, 2, 13, 15, 16, 27—29, p. 394, r. 17—20.

VIS PRIMĂVĂRATEC

E constituită dintr-un ciclu de fragmente disparate prin plasarea în manuscris, care pot fi însă ordonate într-o succesiune ce întregește perfect povestirea (manuscrisul 1.657, f. 201, 210, 230, 233—233 v, 212, 231, 232 și 231). Din manuscrisul 1.657, f. 201, deducem că partea primă a acestei nuvele avea ca titlu inițial *Natalia*, care a fost apoi tăiat și substituit prin *Vis primăvăratec*. Cuvintele franțuzești dispersate pe parcursul lucrării le-am păstrat, pentru a nu schimba nimic din tenta specifică a compoziției. În schimb, cuvîntul „*mîngîia*", care în original a fost tăiat și substituit prin „*gîdilea*", a fost preferat formei definitive pentru că ni s-a părut a fi mai adecvat textului.

În manuscrise s-a păstrat o foarte interesantă schiță a personajelor, cît și a conflictului pe care ar fi dorit să-și axeze povestirea *Vis primăvăratec* (ms. 1.658, f. 99). „Ea: frumoasă, brună, inteligentă. Natură sănătoasă și deplin dezvoltată. Îl iubește pe Al. cu toată nevoia sănătoasă a unei femei tinere. Se desparte de el cu regret. El: inteligent, dar rafinat, de cultura orășănească. Din natură bun, dar din pricina surmenajului, nervos și adesea răutăcios. Are adeseori cuvinte înțepătoare. Blazat de oraș și de tot *désenchantement de la vie* întîlnit acolo, el vine la Natalia ca la visul cel mai cast al vieței sale. Dar curînd vede deosebirea ce-i separă acum. Urmează însă legătura înainte cîtva timp, apoi o desface. Impresia totală e un perfect pesimism. În față li se ridică iubirea sănătoasă a lui Teodor cu grecoaica."

Proiectul elaborat n-a găsit o materializare fidelă, însă, în practica fenomenului artistic. Conflictul era conceput pe incompatibilități de trăiri, pe incongruența dintre o fire simplă, sănătoasă și o alta nevrozată, cu toate ciudățeniile și anxietățile unui intelectual sensibil, tracasat de vicisitudinile ambianței citadine. În schiță, dezbinările generate de contrast se pierd, pesimismul fiind rezultatul unei dezamăgiri, al unei sațietăți care a urmat împlinirii iubirii dintre cei doi și în nici un caz unul generat de înalte considerente.

[...CASA NECULCEȘTILOR...]

Fragment identificat în ms. 1.657, f. 328 și 327.

Nepăstrîndu-se întreaga schiță, fraza de la început e trunchiată; am comunicat-o, totuși, deoarece prin relație cu restul contextului ea devine perfect inteligibilă.

Textul a fost supus unor ușoare revizuiri, scriitorul realizînd o mutație sistematică a verbelor de la trecut la prezent: p. 401, *r. 6:* desfășoară (desfășura)// *r. 11:* curge (curgea) // *r.13:* pare (părea) // *r. 17:* asfințesc (asfințeau)// *r. 18:* capătă (căpătau)// *r. 19:* pătrund (pătrundeau).

Celelalte schimbări propuse prin tăierea unor cuvinte și adăugirea altora cu cerneală violetă peste cerneala neagră sînt minime: p. 401, *r. 7:* verei (amiezei)// *r. 16:* (nopți ultraviolete, *tăiat*) nopți înstelate [*am păstrat în paranteză și forma tăiată deoarece ni s-a părut a fi reprezentativă pentru tendința spre original și modern specifică autorului*] // *r. 17:* aci, sub (sub).

CALEA ÎNTOARSĂ

Originalul textului se află în ms. 1.657, f. 57. Partea de început e scrisă cu cerneală neagră apoi se continuă cu cerneală violetă. Inițial, titlul a fost *La fund*, apoi s-a tăiat cu cerneală violetă și s-au propus alte trei titluri: *Un suflet în mulțime*, *Iubire pierdută*, *Calea întoarsă.* Ultimul fiind subliniat cu două linii și plasat chiar deasupra textului, a fost păstrat de noi ca titlu, deși nici celelalte două n-au fost tăiate.

În text au fost operate anumite modificări:

p. 403, *r. 5:* tipsie (taler)// *r. 5:* aur (argint)// *r. 5—6:* strălucitoare (albă)// *r. 11:* îmbinează (armonizează) [*am preferat totuși a doua propunere, deoarece* „îmbinează" *e o formă depășită și forțată*].

Acest text a fost transcris de Gr. Tabacaru la f. 94—95, ms.1.659.

[...JUGUL ÎNGROZITOAREI MELE PERSONALITĂȚI...]

Textul, identificat în ms. 1.657, f. 336—336 v., a fost supus unei succesive prelucrări, la puțin timp după concepere, căci corecturile sînt făcute cu aceeași cerneală, dar cu caractere mai subțiri (e scrisul unei alte penițe), și oarecum mai tîrziu, cînd nu se face decît o singură adăugire cu cerneală violetă la p. 405, r. 17: (păreri de rău) amintiri. Din retușurile survenite chiar în timpul conceperii menționăm: p. 405, r. 18; searbădă (încă lungă); *se renunță la secvențele:* „se datora în mare parte" p. 405, r. 8, „prea grea pentru trupul acesta fraged" p. 406, r. 31.

Dintre schimbările operate la interval scurt menţionăm:

p. 405, *r. 13—14:* toate lucrurile aveau nevoie de cumpăneală şi de îndreptare (toate aveau nevoie de îndreptare)// p. 405, *r. 25—26:* muncitorilor (secerătorilor)// p. 406, *r. 26:* negru corb (murg), *r. 34:* haz (cu spirit)// la p. 406, *r. 1 se adaugă fraza:* „trecînd ca fulgerul prin întuneric, spre marea spaimă a ţăranilor, cari mă luau drept călăreţul blestemat al vechilor poveşti."

Acest crochiu a fost transcris de Gr. Tabacaru la f. 96—98, ms. 1.659.

ARTIST

Se păstrează în ms. 1.657, f. 216 şi f. 209. E o transcriere a autorului însuşi, desigur, deoarece nu prezintă ezitări şi nici retuşări. Scrisul e cursiv, fără nervozitatea specifică actului spontan al creaţiei. Textul e scris cu cerneală neagră.

VAE, SOLI

Textul figurează în ms. 1.658, f. 244. Precizarea care se află deasupra textului: „Din partea finală" denotă că scriitorul o concepuse ca o lucrare mai amplă. Un argument în sprijinul acestei afirmaţii îl constituie şi faptul că acest crochiu e precedat de o sumară schiţare a subiectului, care, aşa cum era conturat, depăşea limitele textului păstrat: „*Vae, soli!* Plecarea din Bucureşti. Drumul, oprirea la Tecuci. Primirea mamei [urmează un spaţiu alb, *n. ns*]. La urmă, drobit psihiceş te, începe a nega orice principiu în morală."

În manuscris numele eroului, Soli, e aproape cu regularitate introdus în paranteză.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

CUPRINS

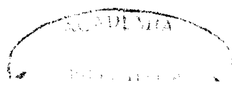
DIN PERIODICE

POSTUME

I. Publicate în volume

II. Poezii tipărite în cadrul unor studii despre Şt. Petică

POEME ÎN PROZĂ

CROCHIURI LIRICE, EVOCĂRI

ADDENDA

Poezii originale păstrate în manuscrise

TRADUCERI PĂSTRATE ÎN MANUSCRISE

PROZĂ PĂSTRATĂ ÎN MANUSCRISE

